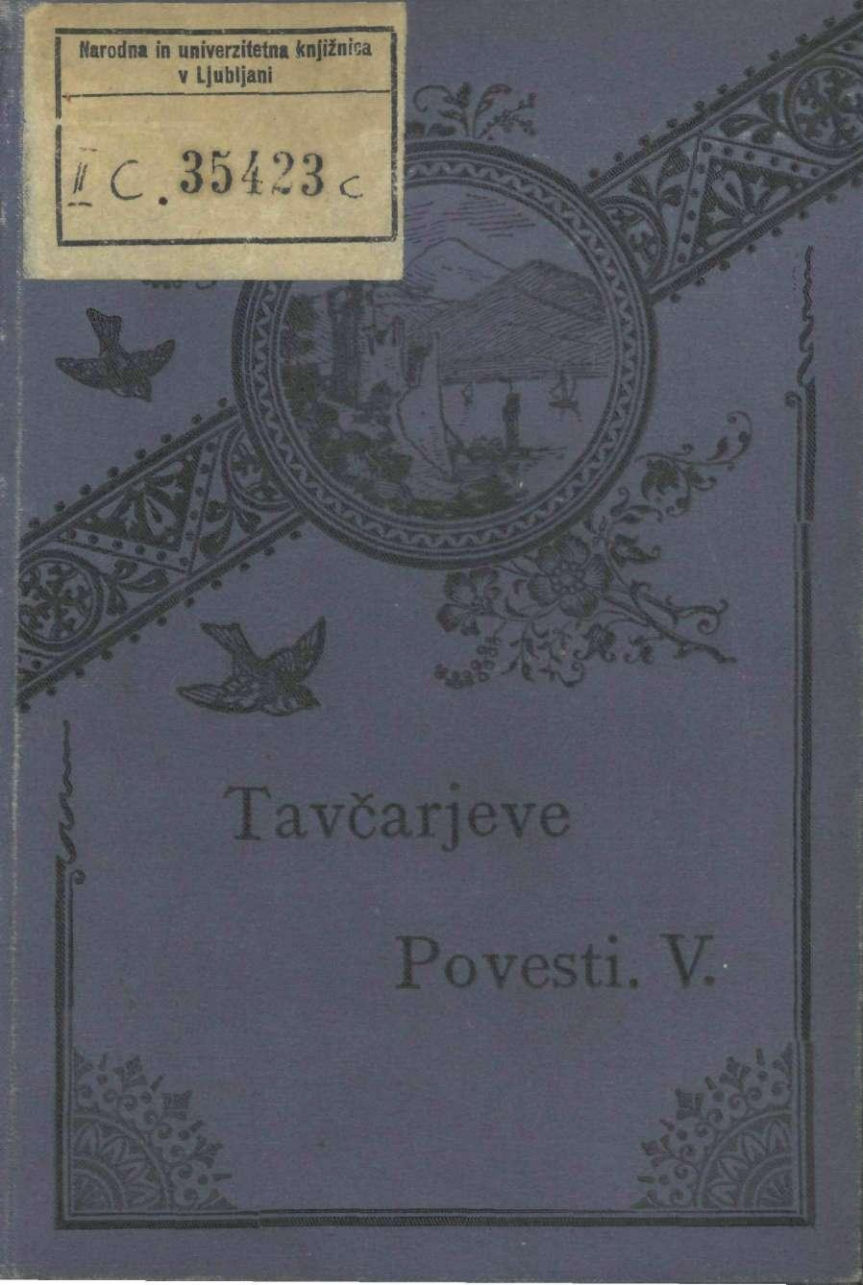

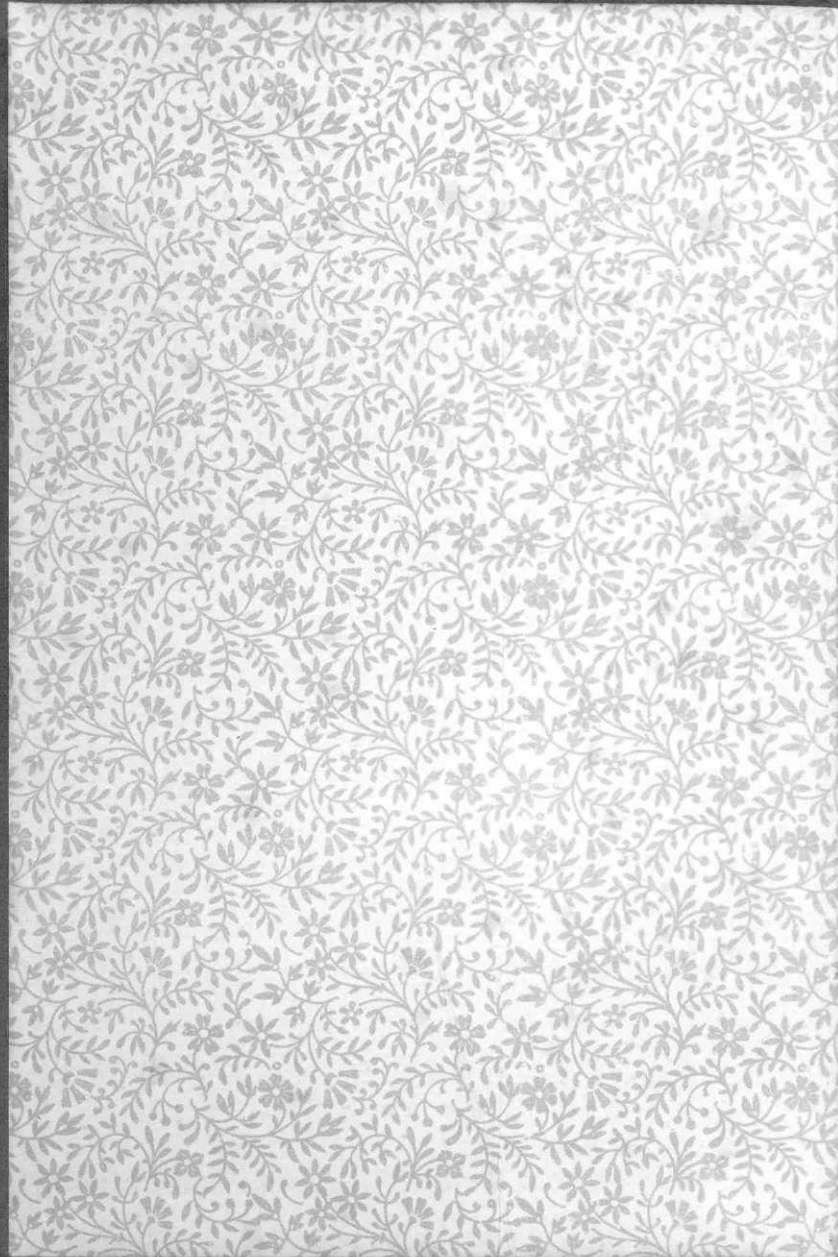
Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

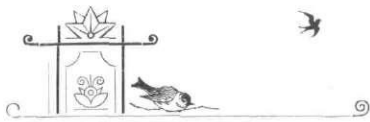
II C. 35423 C

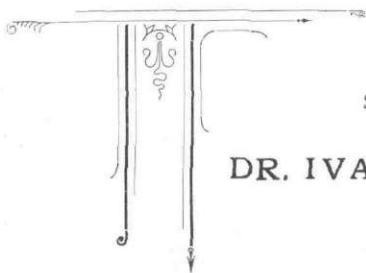
Tavčarjeve

Povesti. V.

POVESTI. *

SPISAL

DR. IVAN TAVČAR.

V. ZVEZEK.

V LJUBLJANI.

ZALOŽIL PISATELJ.

TISKALA IG. PL. KLEINMAYR & FED. BAMBERG.

1902.

35423

II Cc

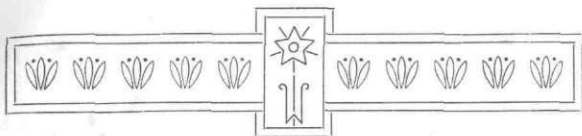
030003954

KAZALO.

Prva *ležeče tiskana letnica* kaže, kdaj je bila povest spisana; druga *stoječe tiskana letnica* pa naznanja, kdaj je bila povest prvič tiskana.

	Stran
Mrtva srca. Povest — 1880 — Ljubljanski Zvon, 1884	1—238
4000. Času primerna povest iz prihodnjih dob. Ljubljanski Zvon, 1891	239—404

Mrtva srca.

Povest.

Prvo poglavje.

Popotnik pridem čez goró,
.....
In kamor se okó ozrè,
Povsod se mi nov svet odprè.
Ź. Strel.

Na mehkih blazinah v kupeju drugega razreda je sedel gosposki človek ter se očitno bojeval z dolgim časom. Primeknil se je bil k oknu in zrl je v krajino, ki se je krožilo tedaj nad njo tožno jesensko nebo.

Ali da ustrežem takoj svoji bravki, ako mi katero privoščijo dobri bogovi, povem, da je ta naš junak mlad človek, in, kar je veliko večjega pomena, lep mlad človek, in, kar je največjega pomena, lep, mlad in neoženjen človek!

V tem trenutku pa, ko smo se mi sešli z njim, se prav dolgočasi. Ko v prirodi ne najde iskane tolažbe, se odmakne k sredi blazine, izvleče počasi cigaro ter si jo zdihnivši zapali. Potem izpušča dim proti stropu ter si pogladi tuintam mehke pričetke prve brade, ki mu je obdajala blede obraz.

«Strašen čas!» reče končno, vzevši uro iz žepa. «Že dve! A še sedaj ni te čudne Grčave! Prav kakor bi se človek v večnost peljal!» Zopet se zavije v dim ter zatisne oči. Tedaj pa se ustavi vlak. «Grčava!» se začuje glas hripavega kondukterja. Bila je to mala železniška postaja, v ozki dolini ležeča in okroginokrog obdana z gozdi. Poleg železne ceste je tekla precej mogočna voda med tesnimi travniki, ki se je tedaj pasla živina po njih. Tuintam je čepela koča, z vinsko trto preprežena, slabo zidana, z raztrganim ostrešjem, ali pa še celo nevarno v stran nagnjena.

Vtisk tega kraja je bil čuden, nevesel, in to tembolj, ker se je iz gozdov oglašal rog, z melanholično zavitimi glasovi, zbirajoč čedo okrog pastirja. Sredi te puštinje pa se je tiščalo štacijsko moderno poslopje, kakor da bi bila kultura prav hitro stopala todi mimo ter v hitrici pustila to svoje znamenje za seboj!

Žvižg — in hlaпон oddrda dalje po dolini. Naš znanec ostane sam na peronu in pri srcu mu je, kakor da je tu zapuščen v samotni puščavi. Nekaj časa zre prédse. V prvem trenutku v resnici ni vedel, kaj bi počel.

«Dalje moram!» reče poluglasno. «Svoje reči pustim tu, dokler ne zvem, kako se mi uravna usoda!»

Prekorači vratca nizke ograje, Po slabi, blatni cesti stopa med njivami, ki je takrat zorela

ajda po njih. Počasi dospè do mesta, kjer se pot zavije navzdol proti strugi ter se odpre pogled na reko. Naš potnik opazi takoj star brod ob bregu in nad njim v meljini čepečo brodnikovo kočo. Pred njo sedita póstarni ženski. K njiⁿⁱ pristopi naš znanec ter ji vpraša, kod naj gre, če hoče na Višavo. Vprašani čutita potrebo, olenčati si srce med seboj.

«Katra», vpraša prva tiho, nagnivši se proti drugi, «kdo je ta človek?»

«Bog ve, kdo je?» vpraša tudi letá.

«Jaz ga ne poznam.»

«Jaz tudi ne!»

«Na Višavo bi rad!» pravi prišlík iznova.

«Na Višavo?» se začudi Katra. «Pa zakaj ne na Nižavo?»

«Ali Višave ni?» vpraša tujec.

«Višava, seveda je! — pa tam ni vse, kakor bi moralo biti!»

In važno obrne veli obraz proti njemu. «Tam, rečem Vam, pa ne da bi se šalila, tam so strahovi in duhovi mrtvaški, rečem Vam, odkar se je storila tista grozna smrt!»

Lahno se je zasmeljal, a vendar mu je bilo tesno pri srcu, ko je odgovoril: «Strahov se ne bojim. Pota ne poznam.»

«Čez vodo morate in čez hrib navzgor!»

«Čez vodo? In kdo me prepelje?»

Namesto odgovora prične Katra prav silno kričati: «Miha! Miha!»

Miha kmalu prikorači iz veže.

«Bo že spet treba čez vodo!» pristavi jezno, opazivši tujca. «Da ga ni miru, da bi človek le eno uro v miru prespal!» Potem gre ter prične pri brodu z verigo rožljati. Bojazen prešine potnika, videčega okornega brodnika. Končno položi plačilo pred obe starki na mizo ter stopi vdano na ladjo. Miha poprime kolec ter odriva od brega.

«Ali boš mogel?» povpraša oni boječe.

«Mogel?» in Miha se raztegne od samega srda in si šine z roko med puste lasē na glavi. «Mogel?» In zaničljivo zavleče usta. «Mogel? Le tega nikar ne vprašajte! Pa sem prepeljal samega ‚gospoda‘, pa je bila voda velika, rjava, kalna, pa je nosil Boga na rokah in sveto obhajilo; pa sem vendar prepeljal! Pa bi Vas ne?»

In res priveslata srečno na drugo stran. Tu se je takoj pri bregu vzdigovalo hribovje, da je bilo v znožju komaj prostora za ozko cesto. Po tej cesti se odpravi naš junak. Pod njim v strugi se vleče voda počasi in brez šumenja. Tuintam se kažejo očem umazani, peščeni prodi in bele, povodne lastavice se vzdigujejo iz njih ter letajo okrog valov, topeče se sedaj skoraj v vodi, sedaj pa zopet po bliskavo kvišku švigajoče.

Nad cesto po rebri se razprostirajo veličastni gózdje, gózdje samega kostanja, s starimi, iz zemlje molečimi koreninami. Žolne potrkavajo po deblih in oglašajo se druge ptice.

Naš potnik počasi koraka. Saj se mu ne mudi nikamor. Solnce pluje še visoko na nebu, in jesen še ni tako pozna, da bi noč hitro in zgodaj nastopila. Hipoma se mu napolni srce s tisto prečudno slastjo, ki veje v starih gozdih ter objema potnika, pod njih senco hitečega.

«Saj je vendar krasno v domovini!» vzklikne srečno. Sedaj se zavije dolina bolj proti jugu, in odkrije se čisto nov razgled. Dolina se vleče daleč proti jugu in po njej reka, enaka srebrni kači. Ob vodi se vije cesta kakor siv trak, ki se sedaj skriva med zelenjem, sedaj pa zopet prikaže. Na tej strani se širijo kostanjevi logi po bregovih, na oni pa se vijejo okrog hribovja vinogradi s hramovi in belimi hišicami.

Naš prijatelj dospè do razpotja. Češta pelje dalje ob vodi, stranska pot pa se odcepi navpik v goro. Velika lesena roka, z napisom: «Na Nižavo», je govorila jasno, da se po tej poti dospè tudi na Višavo, o kateri je naš znanec vedel, da je Nižavi soseda. Po poti navpik se odpravi torej. Sedaj stopi šele v gozd, ob katerega robu je hodil poprej. Sam ni vedel, kako se mu je vsiljevala treznost v dušo. Nehoté se zamisli v preteklo svoje življenje in spomni se tudi ukaza, ki ga je privabil v kraje, v kraje domovinske, a njemu do sedaj neznan. Od juga je vlekla sapa tedaj in vrhovi v gozdu so šumeli, kakor bi sami sebi pripovedovali nekaj skrivnostnega.

«Kaj šumé, kaj si pripovedujejo?» se vpraša naš potnik samega sebe. «Mislim, da je čas in da sem na pravem mestu.»

Ravno tik pota razprostira široke svoje veje star kostanj, ki je rastle pod njim mehko mahovje, mehko in k počitku vabeče. Tu sem séde, podprè glavo in zrè v zeleni gozd. Jesenska čebelica brenči okrog njega in sedaj pa sedaj pade nanj rumen list. Ali vse to ga ne moti. Takoj privleče na dan zavitek listin, odveže rdeč trak, ki so bile prevezane ž njim, ter prične brati.

Jesenska čebelica ga brenčé obletava in rumeno listje pada nanj — ali on bere in bere.

Drugo poglavje.

Ljubezen te je pogubila,
Mladosti zamorila cvet.

Stritar.

Sin moj! Obljuboval sem ti večkrat, da tedaj, ko počivajo ^{bodo} moje kosti v zemlji, in sem jaz, trudni potnik tega življenja, vzal od tebe za vselej slovo, da se ti bo tedaj odkrilo, kar je ležalo temno in težko nad menoj! Ležalo ves čas, kar sva ga skupaj preživela! Ali moja želja je bila, da se ti to vse odkrije v krajih, ki so me gledali otroka, življenja radostnega.

Sin moj, ko to bereš, vršé nad teboj stari kostanji, ki se jih je veselil tvoj oče v mladosti, ko so tudi vršali nad njim, od sape premikovani. In letal sem med njimi, pulil stari mah od

debel ter sesal vose divno življenje, ki klije v teh večnih gozdih. In kako sem živel! Kaj sem se menil sveta tam zunaj! Na mehkih tratinah sem polegal in gledal skozi vejevje do jasnega neba. Ali sem pa hitel po stezah, štel svoje znance, stare kostanje, in bil radosten, da sem živel v njih sredi.

Vse se ti odkrije! Kadar prideš po beli cesti navzgor, do vrha, tedaj se ti odpre kostanjev gozd in ravnina se razprostira pred radostnim tvojim pogledom. V tej ravnini opaziš takoj malo kmečko vas z belimi kočami, v ozadju pa mesto — Lukovec. Ravno pod nogo ti leži bolj gosposko poslopje. To je Višava. Ni graščina. Podobno je prostorni pristavi. Tam zdolaj skoraj pri vasi pa je še drugo gosposko poslopje. Graščina je skoraj. In to je Nižava!

Bogomir, tu se je rodil tvoj oče. Tedaj je bil gospodar na Nižavi in tudi na Višavi Gregor Lesovej — oče moj. Osoren mož, čuden mož. Posestnik več hiš v Lukovcu si je bil pridobil s srečno vinsko in drugo kupčijo za svoje razmere velikansko premoženje. Iz malo olikane rodovine je bil sam takisto v sredi med kmečkim veljakom in olikanim meščanom. Na svetu je ljubil le dve reči — denar in pa svojega Ernesta. Letá je bil sin njegove sestre. V siromaštvu je bila umrla nekje tam doli na Hrvaškem in zapustila tega otroka. Po to siroto je šel moj oče ter jo pripeljal domov na Nižavo. Ravno isti

čas mu je bila žena — moja mati — umrla. Ali to ga ni prehudo zadelo. Čudno pa je bilo, kako je ljubil sina svoje sestre! Mene je puščal letati ves božji dan po kostanjevih gozdih in, če sem bil bolan, malokdaj je prišel k postelji. Ernesta pa je nosil po rokah, mu gladil mehke lase ter ga imel vedno na svoji strani. In tako je ostalo do tedaj, ko sva z Ernestom dorastla in prišla v šolo, na gimnazijo v Lukovec.

Kar je pisal, je pisal le Ernestu in po meni je samó povpraševal. Pri takih razmerah ni bilo čuda, ako mi je proti očetu okamenelo srce. Bil sem tihega, podanega značaja. Pa saj je bil ta Ernest človek, ki ga je moral vsakdo rad imeti. Prečudne moške krasote, je imel tudi zmožnost, priljubiti in prisladkati se v srce, da malo kdo tako.

Prišla je Gregorju Lesoveju nekdam zadnja ura. In tedaj sva stala z Ernestom pri postelji njegovi. Tega je prijel za roko in jemal slovo od njega. Ali mene, sin moj, mene je komaj videl! Milo se mi je storilo in sklonil sem se pri znožju njegovega ležišča ter pričel glasno plakati. Počasi se je vzdignil bolnik.

«Vid!» je dejal. «Ubožec!»

Tako mi je govoril oče na smrtni postelji. «Ubožec! Zakaj tudi ti nisi tak, kakor je moj Ernest!»

In ko sem le plakal, je še pristavil: «Nikar ne jokaj! Saj sem mislil na té v svojem testamentu!»

Še je govoril z Ernestom, potem je pa umrl — in na mé je mislil v svojem testamentu!

Gregor Lesovej je umrl, in, ko so odpečatili oporoko njegovo — je bil Ernest gospodar bogate Nižave, z njivami, vinogradi in s hišami v Lukovcu. Jaz pa sem dobil Višavo in vse prekrasne gozde starega kostanja okroginokrog nje. Pričel sem takoj čediti svojo posest, prodal sem nekaj lesá, nekaj vina. Kmalu sem si bil v srečnih špekulacijah namnožil svoje imetje. Ernest pa je bil največji gospod. Jezdaril je konje in se vozil v kočijah, igral s kvartami in živel je sploh lehkomišljeno. Časih je prišel k meni na Višavo, ali sem pa jaz šel dol na Nižavo. Pila sva vino in se rada imela. Kazal mi je svoje konje, vozove in drugo ropotijo, vlekel me tudi v Lukovec, in ondi sva hodila od hiše do hiše. Ernest se je sladkal okrog mladih deklet, jaz pa sem tičal pri materah, pil ž njimi kavo in govoril resne reči. Saj je moralo tako biti pri tem mladem človeku, ki je pil življenje z radostnimi požirki. Nekdaj sva šla peš iz Lukovca domov proti Višavi. Pri nekovem sorodniku — Sodarju (morda še prideš ž njim v dotiko) sva bila, in Ernest je bil ukazal prnesti francoskega vina. In ko sva šla proti domu, so ga bile omamile vinske moči. In tedaj je bilo, da sem mu dejal: «Ernest, jaz se bom ženil!»

«Ženil!»

Obstal je in malo je pogladil svojo brado ter z bičem, ki ga je vedno nosil pri sebi, švignil čez zrak.

«Le se, če se hočeš!»

In šla sva molčé dalje.

«Le se!» je dejal še potem, «ali življenje boš imel slabejše, to ti povem!»

Zopet je obstal.

V dolu se je videl Lukovec s svojimi hišami.

«Tale Lukovec, je pristavil, ima čudne reči v sebi, dragi moj Vid! In omožena ženska, pravim ti, čudna ženska, rečem ti! Pa če te je volja, le se!»

In šel je dalje in tiho je pel:

«Tri ljub'ce ljubiti,
So čudne reči,
Vsem trem se legati,
Me nič ne skrbi!»

Jaz pa sem se bil res oženil.

Ti je nisi poznal svoje matere, sin moj, in ne spominjaš se njenega obraza.

Nekdaj v Lukovcu, ko sem še ondi študiral, sem se bil seznanil ž njo. Hči je bila precej premožnega kupca. Krasna ženska, cve-toča in polna življenja. Bil sem se ji ujel v mreže in pripeljal jo na Višavo. Počasi jo je zapuščal dolgi čas, ki jo je izprva moril s spomini na mesto. Ljubil sem jo, sin, ljubil še potem, ko me ona ni več, in ko so že davno bile pretrgane vezi med nama! Moja natura se je bila v njeni

raztopila in preživel sem v sreči mnogo dni. In časih se me je z grozo polastila misel, kaj bi bilo, ko bi je več ne imel, te ženske. Porodil si se ti na svet. Moje veselje je bilo neskončno, in neskončna moja ljubezen do Klare, tvoje matere. Preteklo je potem eno leto. Klara je bila srečna in živeli smo idilično. Skoraj vsak dan je prijezdaril k nam bratranec Ernest. Bil je jako dobre volje v naši družbi in popustil je počasi pijančevanje tam doli v Lukovcu. Upal sem, da odloži slabe svoje navade in da pripelje morda tudi ženo na Nižavo in da bomo potem šele srečno skupaj živeli.

Tako sta pretekli dve leti. — To so mi bili srečni trenutki! Sam nisem vedel, kako bi se radostil življenja in bodočnosti. S puško sem lazil po kostanjevih gozdih, imel svoje misli ter gojil nade prihodnje!

Od Višave v gozd, daleč tjà v gozd, sem bil dal široko pot izsekati in jo s peskom posuti. Po tej poti smo se navadno izprehajali zvečer. Nad nami so dvigali stari kostanji stare vrhove, in če je piš majal njih veje, je bilo spodaj prekrasno poslušati vršanje nad glavo.

Lep večer je bil. Solnce ni več sijalo, in skoraj mrak je bil že legel na gozd. Slonel sem pri starem deblu in poslušal razgovore, ki jih je imela sapa z vejami in listi nad menoj. Ozrem se po peščeni poti proti Višavi. Prihajala sta bratranec Ernest in Klara v živem razgovoru.

Ne vem, kako mi je prišla ta misel iz pekla —, in skrtil sem se za deblo, da bi poslušal, kar sta govorila med seboj, hoteč potem med njiju stopiti ter ju prijazno iznenaditi. Prišla sta in skoraj ravno pred deblom obstala.

«Klara», je rekel Ernest, «koliko časa naj še čakam poljuba tvojih ust?»

«Ernest!» je zdihnila ona ter ga pogledala ljubeznivo.

«Le poljub, Klara! In potem bom vzel slovo in šel v daljni svet, in videla me nikdar več ne boš, in Bog vé, kje bom poginil!»

In ležala mu je na prsih in solze je točila.

«Ernest», je ihtela, «ti ne smeš od mene! Kako naj potlej živim, kako prenašam življenje na strani slabotnega moža! Jeli, da ne pojdeš, jeli, da ne?»

In on je trgal rože njenih ust.

«Kje je Vid danes?» je rekla Klara potem in se mu izvila iz naročaja.

«Svojo glavo bi stavil», je odgovoril Ernest, «da je že doma in da z največjo skrbljivostjo preiskuje hleve in jaslje svojih volov ter se s svojimi očmi prepričuje, so li očejeni konji in nasičeni svinjaka poetični prebivavci. Potem pa, potem pa seve, bo prišel k svoji Klari in bo povprašal, kako se počuti od Boga mu dana soproga! Ha! ha!»

Lahno se je smejal.

Večer se je bil naredil in noč se pripravljala, zaviti okolico v teman svoj plašč. Ta dva sta odšla proti Višavi in po pesku so se čuli njiju lahni koraki.

O, da ju ni tedaj zadelo in razdrobilo neba prokletstvo!

Meni pa sta poteptala v srcu mlado cvetje in pustinja naredila v njem.

Vprašal boš, kaj sem počel v tistem trenutku.

Zemlja se je zasukala okrog mene in stara drevesa so se lomila nad menoj in vulkan mi je razsajal po možganih. Na dan so hotel~~a~~ srca moči — a niso mogle, in peklenške težave vse so me obšle! Prva beseda pa, ki se mi je izrila izmed zob — je bila kletev. Strašna kletev je morala to biti, vzeta peclu iz najglobokejšega brezna! Napósled sem padel na zemljo in se pri tej priči z vročim čelom doteknil mrzle dvocevne puške, ki mi je bila poprej odpadla. In misel mi prešine tedaj goreče možgane, misel, ki mi je tako rahlo objela koprneče srce in, vgnezdilši se vanje, mi hladila skelečo rano. Bog te varuj, dragi moj Bogomir, strašnih tistih trenutkov bodočnosti, v katerih nesrečnemu črvu skoraj ne ostane drugega, kakor s svojo roko vreči od sebe to uboštvo, ki ga imenujemo življenje!

In že sem bil vzal slovo od sveta, kar mi je stopila pred dušo tvoja podoba, Bogomir. In

vrigel sem od sebe morilno orožje in tok solza se mi je udrl iz oči in srce je izjokalo svoje gorje!

Na nebu pa so migljale zvezde, in tisti, ki za njimi kraljuje, je zrl tedaj z usmiljenjem na to ubogo stvar, ki je črni noči tožila tisočere svoje bridkosti in ki je bila vendar tudi ustvarjena kakor druge vse, da se veseli in radosti svoje bodočnosti!

Pozno v noči sem prišel domov. Hlapec, čakajoč mojega prihoda, mi pove, da je šla gospa že davno k počitku. Tisto noč nisem zatisnil očesa. Svoje reči sem dejal v red, proti jutru pa sem se poslovil od svoje domačije in tebe, Bogomir, sem vzela s seboj. Zbudil sem te iz nedolžnega spanja, ko se je za gorami delal dan. Za seboj pa sem pustil pismo, v katerem je bilo povedano vse, vse z mrtvimi črkami in brez srda, ki se mi je kuhal v duši.

Tedaj sem vzela slovo tudi pri kostanjevih gozdih. Mrzlo jutro je bilo, ko sem se peljal s teboj navzdol proti Lukovcu. Tebe sem bil zavil tesno v plašč in te pritiskal na svoje kipeče srce, kjer si bil z mirno dušo zopet zaspal. Tedaj si bil moja edina tolažba, in če si kdaj morda opazil neizrečeno ljubezen, ki je vezala potrtega tvojega očeta s teboj, so bili gotovo tisti trenutki, ki so najbolj zasejali to čutje v moje srce! Daleč v tujini sem si napravil s teboj drugo domačijo. Ali smejočega si me videl malokdaj,

malokdaj so se mi razvlekle megle s čela in v srcu se mi ni nikdar zacelila rana globoka. To srce je bilo mrtvo, umorjeno!

Ničesar mi ni bilo ostalo po svoji domačiji kot grenak spomin. Ali tebe sem vestno s trudom sam naučil jezika, ki se ti govori v rojstnih krajih. Dosegel sem, če vidiš kdaj prijazno Višavo, da govoriš z domačimi kakor gospodar, med njimi vzgojen. In gospodar si na Višavi, in narejena so pota, ki prideš po njih v posest svoje lastnine.

In sedaj še malo besed! Kadar to bereš, sem mrtev in prost življenja okov. In ako me vprašaš, če sem odpustil, preden sem izročil svojo dušo stvarniku — povedati ti moram, da nisem. Nisem mogel! Pri odprti smrtni gomili sem obrnil pogled nazaj na svoje preteklo življenje. In strašne sem gledal razvaline, podrtine, in bodeče trnje je poganjalo med njimi! Spomnil sem se tedaj, kako bi mi bila lahko izpremenila ta ženska življenje v cvetoč vrt, in umirajoče srce je še skipelo in se zgrudilo v grob — brez odpuščanja! Večni Bog pa naj sodi med nama, kadar stojiva pred prestolom njegovim!

Pojdi na Višavo! In kadar si v sredi med kostanjevimi gozdi, beri te vrste in spominaj se očeta, ki je bil nekdam srečen, a zopet tako nesrečen med njimi. Enega človeka sovraži na svetu — Ernesta Malca, ki je bil nekdam bratranec moj!

Bogomir, do danes še nisi vedel, da imaš domovino. Ljubi jo, zakaj ona ni kriva pregrehe, meni storjene. Ljubi domovino!

Ali na svetu sem neizrečeno trpel! —

Tretje poglavje

Čitao sam u starih knjiga',
Da je žena prava napast
I naj ljuća svetom briga,
Što mužkarca može zapast:
Stvor prevejan, pecav, mitljiv,
Srđcem varav, licem blag,
Lukav, lažan, nenasitljiv,
Riečju: da je žena vrag.
A. Šenoa.

Lesovej Bogomir je prebral. Čudne misli mu rojijo po mladi duši. —

Lepa cvetlica si, materina ljubezen! Kadar je srce prazno in pusto, kadar je duša potrta in od blagih čutov zapuščena, tedaj se zateče vselej k tebi, vzorna ljubezen! In ti jo napolniš z nebeškimi darovi in kakor mavrica zlata se razpneš čez njo. Ali kdor te ne pozna, temu je hotel Bog hudo že pri zibeli in peklenkim erinjam je prišel v žrtev!

To je občutil tedaj Bogomir Lesovej in neskončna grenkoba se mu je polastila srca. Otemnel je zrak okrog njega, in ko je pogled obrnil na zeleni log, se mu je zdelo vse mrtvo in brez življenja. Dolgo časa je sedel na mestu in čutil, da je v malo trenutkih postal starejši za mnogo, mnogo let. Kaj je vedel do sedaj o

življenju? Ali to življenje mu je položilo sedaj v prvič železno svojo pest na mlado ramo!

Mehko srce, dobro srce je imel Bogomir Lesovej, in narava je pritiskala v to srce svoje pečate, in vsak vtisk je imel svoje vplive. Ni torej čudo, da ga je prvi pogled v to zmes, ki ji pravimo življenje, skoraj popolnoma omamil.

Tedaj, ko se mi seznanjamo ž njim v tej povesti, je imel kakih trideset let. Živel je do sedaj v tujini in le svojemu očetu, ki ga je neizmerno ljubil. Ko je preteklo pol leta po smrti očetovi in se je žalost o grenki izgubi v sinovi duši nekoliko pomirila, je pričel preiskavati očetovo zapuščino. Razvnelo ga je pismo, ki se je z zavitkom drugih listin nahajalo v tej zapuščini. 72

V pismu pa mu je bilo rečeno, naj gre v svoj rojstni kraj, kjer bode zvedel zgodovino svojega očeta — zgodovino mrtvega srca. Prošnja je bila tudi izrečena, da bi priloženi zavitek prebral šele tedaj, ko ga v prvič obdajajo sape rojstnega pogorja, da bode toliko bolj občutil — koliko je trpel oče njegov!

In tako je prišel v domače kraje. Tu je stal sam, in strasti so se borile po njem. Med branjem se mu je bilo porosilo oko, in sedaj je krčil pesti in se grozil človeku, ki je prouzročil toliko gorjá.

«Kakor blisk mu udarim med stare dneve!» reče, «in če ima le kolikaj sreče še, mora jo

izgubiti in osamljen kot zadnji jesenski list pasti v samotni grob!»

Moral je dalje. Čas je bil medtem potekel in že se je bližalo solnce k vrhovom. Dolge sence so se bile naredile od dreves čez cesto, ki urno odkoraka po njej.

Vtopi se v svoje misli. Prebude ga koraki, in ni čudo, ker to so bili težki, trdi koraki.

Za njim pride, ali bolje rečeno, prisopiha mož, ki mu je morala biti precej težavna ta pot po trdi cesti. Mož nosi na hrbtu obširen meh in pod to pezo počasi premika stopala.

Pri Bogomiru obstane in se opre na debelo grčavo palico.

«Pa malo postojva, no», reče dobrovoljno, «pa malo poglejva, no, in se odpočijva!»

In obriše si potno čelo ter hladnokrvno povpraša dalje: «Kam pa greste? Glejte, rad bi vedel!»

«Na Višavo.»

«Aha! Na Višavo!»

Potem dialog za nekaj časa zastane. Bogomir molči, letá z mehom pa govori poluglasno sam s seboj: «Hudirja! Bog ve, če bi mi jemal v zlož, ako mu dam tobaka, da si ga nabaše. Ej, na vse zadnje še pipe nima, je nima, dejal bi!»

«Kam pa Vi greste?» vpraša Bogomir, ko konča óni svoj samogovor.

«Na Nižavo! To se pravi ne v grad, ampak v vas, na Nižavo!»

«Ali ste znani na Višavi?»

«Nekoliko že, bi menil.»

Ko Bogomir umolkne, še vpraša: «Pa niste
odtodi, bi dejal, Vas nisem še videl!»

«Nisem», odgovori letá kratko.

«Aha, niste!»

In zopet molčé korakata kvišku. Tu pa se
pot nekoliko zavije in tik ceste se odpre doli-
nica, kakor se večkrat nahaja v gričevjih. Na
prijazni trati je rastlo nekoliko starodavnih bukev
in tedaj delalo dolgo senco z vrhovi. Nekje više
pa je izviral studenec, tekkel skozi tratino in
potem v jarek pod cesto. Bil je to prijazen ko-
tiček in ta častita drevesa so kar vabila v svojo
senco!

Bogomir Lesovej postoji. Tudi óni z mehom
stori tako, ali nekako s strahom, ter naredi z
okornimi svojimi prsti velik križ čez čelo in
prsi. —

«Če bi šel ponoči tod mimo», reče, «povem
Vam, da bi šel z grozo mimo!»

«Kako, da?» vpraša Bogomir.

«Kako, da? To Vam povem in rečem, da
na tem kraju ni vse, kakor bi moralo biti!»

In ideta dalje.

«Vidite», pripoveduje, «to je bilo tistega
leta, ko sem bil prišel od vojakov in je tam
na Višavi gospodaril še gospod Vid.»

«Gospod Vid!»

«Da, gospod Vid, ~~V~~am rečem, s tisto črno brado in svetlimi očmi in s tisto drobno žensko, ki je bila njegova žena. Tisti Vid, pravim ~~V~~am, ki je imel v svojem hlevu po deset jarmov volov!»

«In kaj se je zgodilo potem?»

«Potem», pravi letá, «potem pa malo dobrega. Z ónim z Nižave sta prišla v prepir. Gospod Ernest smo mu dejali in mu še pravimo. Pa če ga sedaj pogledate, pa ga ne poznate več, ták je sedaj. Nekdaj pa je bil ták, da je ženstvo, gosposko in kmetsko, vse gledalo za njim. Ali sedaj je prišla starost, in starost je huda reč!»

«Huda reč!» pritrди Bogomir.

«Huda reč, pa gotovo! In poglejte, tako se je bilo naredilo, da je óni z Nižave zahajal k temu na Višavo. Ljudje pa so dejali, da zahaja k njegovi ženi na Višavo. Ali naj je bilo, kakor že hoče, nekega jutra smo govorili po vasi, da je gospod Vid zapustil Višavo, ženo in vse. In zdajle pa ~~V~~am bom nekaj pametnega povedal!»

Obstane in pogleda našega znanca takisto strašno modro, kakor je kmetska navada.

«Vidite, če človek zapusti tako svoje lepo posestvo, svoje vinograde, svoje gozde in svojih deset jarmov volov, rečem ~~V~~am, da to mora nekaj bit! Ali o tem ne govoriva! Reč se je pomečkala, gospodje v farovžu niso radi videli, da bi se o njej mnogo govorilo. Gospôda na Nižavi pa tudi ne!

Povem naj Vam še to, da se je dve leti potem, ali pa še pozneje, oženil gospod Ernest na Nižavi. Tam doli v Lukovcu, tistega bogatega vinokupca, Sodarjevo sorodnico, lepo žensko si je bil vzela ter jo pripeljal na Nižavo. Poročil pa se je tu doli, v cerkvi v Rakovcu, pri vodi, tu spodaj. In takrat nam je bil lep dan, in mnogo vina se je popilo! Mnogo vina v Rakovcu, kakor tudi potem na Nižavi!

Kar je bilo tedaj nas mladega ljudstva na Nižavi, vse je drlo v Rakovec, da bi gledalo imenitno tisto poroko. Šele popoldne smo se vračali in pred nami so se peljale kočije, Vam rečem, kočije samih gosposkih svatov. Mi pa smo šli za njimi ter bili prav hudo veseli. In v prvem vozu sta sedela ženin in nevesta. Vozovi oddrdrajo po cesti, mi pa zavijemo na pešpot poleg ceste. In glejte, pridemo ravno ~~tam doli~~, kjer se cesta zavije, do tiste tratine in tistega bukovja. Tam pod starim drevesom, ki stoji nekoliko streljajev od ceste, najdemo gospo z Višave, v krvi ležečo na tleh in nezavedno. Na deblo je bil naslonjen mladi obraz in oči je zatisnila. Poleg nje pa je ležal takšen mnogoceven samokres in od nje je tekla studenec same rdeče krvi.

Ali za tistega časa, Vam povem, je tale tratina zapuščena. Nekdaj smo tu vaški otroci imeli svoje igre — ali zdaj ga ne spravite otročaja tu sem, da bi se mu ne ščetinili lasje na

glavi. Bog ve, kaj ji je bilo, da si je sama pomogla na óni svet? Ali jaz toliko rečem, da človek je ták revež! In kadar grem tod mimo, naredim križ, da bi ga ji Bog vštel v njeno zasluženje! V njeno zasluženje!» —

«V njeno zasluženje!» govori Bogomir tiho za njim.

Njegov spremljevavec, končavši svoje pripovedovanje, zavije na stezo, ki je držala s ceste v grmovje.

«Tu je bližnica na Nižavo! Vi pa, gredoč na Višavo, morate že po cesti dalje!»

In odide. Bogomir pa obstane na mestu. In ta strašna tragedija, ki mu je priprosti jezik lahkomerno pripovedoval, mu je bila stopila pred dušo z vso grozo in vsem strahom. Kako se mu je bil danes odkril ta svet! V malo trenutkih tako grozno odkril!

Gre dalje, kvišku po cesti. Ko dospe k vrhu, se ozre nazaj po poti, ki je bil prišel po njej. Gozdovje se razprostira na okrog in precej globoko v dolini se vije reka.

Pred njim je širna ravnina in daleč tja proti večernemu pogorju se razkrije bogato polje. Sredi polja pa mesto — Lukovec. Tu ravno pred nogami mu leži bolj gosposko poslopje, tam pa vas in tik nje drugo, graščini enako zidovje. Brez dvojbe Višava in ondi Nižava! Vmes je kostanjev gozd in mimo vasi teče potok, ki se ravno v sredi med Višavo in Nižavo steka

v malo jezerce. To se blesketa izmed zelenega drevja kot živo srebro. Po vršini plavajo race in gosi kar v tolpah, ki sedaj pa sedaj zaganjajo neharmonično svoje čebljanje. Lep razgled je to.

Cesta se zavije navzdol. Počasi se spusti Bogomir po njej. Kmalu pride do mesta, kjer vodi širok kolovoz proti Višavi. Po njem dospe do nje, in tu je poslopje, ki se je rodil v njem! —

Poslopje bolj starikasto, z deskami krito in s precej visokimi okni. Prostorno dvorišče je obdano na obeh straneh s hlevi in kleti. Pred hlevi pa se raztezata dva kupa, velikanska kupa gnoja. Piščeta, race in gosi brbrajo po gnoju, in ko naš znanec pristopi, se boječe s krikom razpršijo. Petelini pa glasno zakokodakajo, in tam nekje se zaleti velik pes ob verigi, pogleda proti nebu in zalaja iz vsega grla. Pri hlevskih vratih pogleda hlapec radovedno na dan, za njim pa še radovednejša dekla s posodo belega, penastega mleka, ki si ga je bila ravno namolzla. In opazovala sta priščka z največjo radovednostjo; pes pa je otresal z verigo in kuretina je čebljala.

Bogomir pristopi in ravno pri veži se sreča s človekom, ki ga je šum izklical na dvor. Star mož je to, belih las in upognjenega telesa.

«Ali ste Vi gospodar tu?» vpraša Bogomir.

«V varstvo mi je dano vse,» odgovori trudno.

«Že dolgo časa tu služim, prav dolgo časa, in sedaj varujem vse!»

«Jaz bom danes tu prenočil in morda še kdaj!»

«Tu prenočili, moj Bog!»

In starec zmaje z glavo.

«Pa čemu ne greste tja na Nižavo, tam imajo več prostora, gosposke postelje. In gosposko družbo tudi dobite!»

«Čemu, da ne? Takoj vam povem! Ker sem tu na svojem in mi ni treba iskati tuje postelje!»

«Na svojem!» in staremu možu se odpro usta. «Na svojem! Saj sem vedel! Vidov sin! Vidov sin!»

Živahno pristopi k Bogomiru.

«Oči imam slabe! Vidov sin! pravim, ves kakor Vid! Te svetle oči! Ves kakor Vid!»

«Hvaljen bodi Bog!» pravi še. «Naj ne pride hudo z vami pod to streho! Hvaljen bodi Bog!»

Prekoračita vežni prag.

«Vidov sin!» govori starec sam s seboj, «Vidov sin! Saj sem vedel, da bo prišel, da bo prišel enkrat!»

Pelje ga v prvo in edino nadstropje ter odpre vrata v sobano.

Tu notri je temačno, ker zunaj je padal mrak na zemljo, Starec pripravi luč ter jo s tresočo se roko postavi na mizo. Bogomir sede na stol.

Starec pa stoji sklonjen pred njim. Zagleda se v črte njegovega obraza. Pri sebi pa memra:

«Vidov sin! Gregorjev vnuk! Saj sem vedel, da pride. Tisti široko razrastli zimzelen je padel s strehe pri hlevu in nisem vedel, kaj je pomenilo. In pomenilo je, da Gregorjev vnuk pride! In prišel je!»

«Danes sem truden in spal bi rad.»

«Posteljo takoj pripravim.»

In starec odide. Tisto noč je Bogomir Lesovej po dolgem času zopet spal pod streho očetne hiše. Kake podobe so mu v sanjah vstajale pred dušo, ne vemo. Ali gotovo ne prevesele.

Četrto poglavje

Glej, on je krivico učinil,
Zlo rodil, in žalost samo,
Kopal je in skopal jamo,
Ali sam bo v njej poginil.
M. Valjavec

Zgodaj se prebudi Bogomir Lesovej drugo jutro. Vstane. A čuti se potrtega na duši in telesu. Boli ga glava, kakor da bi bil vso noč prečul. Odpre okno. Debela megla pokriva okolico in od dreves kapa, kakor v dežju. Takoj, še danes hoče odriniti! Čemu tudi naj bi bival v krajih, kjer mu poganjajo samo tožni spomini. Kaj početi? Pregledati vendar hoče, kaj skriva ta Višava v sebi. Preiskuje tedaj opravo po sobah, podobe po stenah. Odpira zaboje, predale, a nikjer ničesar! Vse je prazno in vse priča, da že dolgo časa ni prebivalo v teh prostorih človeško bitje. Nikjer reči, ki bi ga zanimala. Pri

oknu opazi pajčino. Pristopi, da bi jo odstranil. Ali tu na steni visi podobica v okviru, ki je zlato že davno odpalo od njega. Očisti jo od prahu in prikaže se v olju slikana podoba drobne, mlade ženske. Bleda, koketno nagnjena glavica je razodevala nekaj boleznega, poželjivega. Ta vtisk so še poviševale oči, ki so Bogomiru zrle nasproti! Obide ga zavest, da je moral te oči že videti nekje. Ali kje? Odstopi od okna in pre-mišljuje in pre-mišljuje. Pa brez uspeha. Tedaj dvigne pogled. Nasproti mu visi zrcalo, in ostro se črta njegova podoba v njem. Mraz mu pre-trese ude. Sedaj je spoznal te oči! Saj so mu z mrtvega stekla gledale nasproti! Njegove oči! V rokah je imel podobo — svoje matere!

Ječaje sede na stol, ali podoba mu odpade, da se ji okvir v kosce razleti. Z roko si pokrije obraz. Dolgo časa je sedel tako in iznova je bojeval boje, v katerih je že včeraj omagoval. Prešine ga misel, da mora na Nižavo.

«Videti moram tega človeka! Opravičiti se mi mora!» Ta misel mu dá novega življenja. Tedaj se odpro vrata, in starec, ki ga že poznamo, pomoli sivo svojo glavo v sobo ter vpraša Bogomira, če hoče kaj jesti. Odgovor, da mladi gospodar ničesar neče jesti, mu nikakor ni po volji. Govori nekaj o stari mesenini, ki je spravljena po shrambah na Višavi. Ali mlademu gospodu se srce ne omeči.

«Kako vam je ime?» vpraša skoraj osorno.

«Jernej, če se Vam ne zamerim, Jernej sem.»

«Dobro.»

Odpravi se iz sobe. Medtem se je bilo napravilo krasno jutro. Ko stopi na dvorišče, sije solnce in samo tuintam se kažejo še meglene proge. Pri mizi pred vežo sedi družina. Bogomir jo pozdravi ter gre mimo, ko vidi, da nerodno snemajo hlapci klobuke z glav. Danes še ni imel veselja, seznaniti se z ljudstvom.

«Naj kdo vpreže in pripelje moje reči z Grčave, ukaže Jerneju.»

«Sevé, sévé,» se oveseli starec, «in potem ostanete nekaj časa pri nas! Hvaljen bodi Bog!»

«In opoldne?» vpraša, videč, da se hoče gospodar brez besede odpraviti.

«Opoldne pridem domov!»

«Domov! ej! hej! domov! In kaj naj se skuha? Ali kaj težkega, ali kaj lahkega? Kaj bi Vi rekli, če se skuhamo ajdovi žganci? In mastno mleko na nje!»

«Meni je dobro vse!»

«Ajdove žgance, Lenka, ali čuješ, ajdove žgance! Luka, vprezi!»

Bogomir odide, starec pa še vpije za njim: «Če greste kaj po gozdu, malo glejte! Kostanj kradejo, da je groza! Primate tatú in zaprli ga bomo, da bo groza!»

Ko se je odhajajoči skrnil za grmovjem, še pristavi: «Družina, na Višavi bomo nekaj doživeli! Zadnja ploha je odtrgala zimzelen s strehe. To ima pomen, boste videli!»

Medtem je hodil Bogomir po široki, s peskom posuti poti, ki je peljala z Višave v kostanjevi gozd. O tej poti je že bral v očetovem pismu. Obdajajo ga stari kostanji, ki so že poznali njegovega očeta in čuli ječanje trpečega njegovega srca! Hiti dalje. Pred njim je jezerce, z bičjem obraščeno. Pri bregu se giblje čoln ob verigi; po vršini pa plavajo race in velike črnikaste ribe. Tu zapusti Bogomir pot, ki je peljala še globokeje v gozd, ter stopa po stezi, ki je moral po njej očitno dospeti na Nižavo. Prekorači mostiček, ki je bil napravljen čez potok, izvirajoč iz omenjenega tolmana. Hipoma poneha drevje in pred njim leži — Nižava, poslopje z zelenimi naoknicami, ki se je zelenje in cvetje usovalo po zidu izpod njih.

Stopivši na plan, opazi, da se je ravno voz odpeljal z dvorišča. Kdo je sedel v njem, ni bilo mogoče videti. Ondi pri visokem portalu sloni moška oseba in gleda za odhajajočim vozom. Mož hoče ravno oditi v vežo. Opazivši tujca, postoji še na pragu. Bil je to človek visoke postave, ki pa so jo bila leta že močno upognila. Ta so mu bila morda tudi lasi spravila z glave, ki je kazala mogočno plešo. Izpod čela pa zró oči, življenja trudno.

Bogomir pozdravi. Oni se prikloni in kakor blisk mu šine pogled po mladem človeku. Ali le za trenutek, potem pa gleda zopet življenja trudno kot poprej.

«Ako ste Ernest Malec, bi rad govoril z Vami.»

Vprašani pritrdi. Vstopita in po stopnicah gresta molče navzgor. Stopita v sobo. Ondi sede Ernest Malec v mehak stol, drugega pa ponudi tujcu. Ali Bogomir neče sestiti. Opre se z roko na naslonjalo ter reče, izgovarjaje počasi besede: «Jaz sem Bogomir Lesovej!»

«Lesovej, Bogomir Lesovej!» In Ernestu Malcu zginie iz obraza še tisto malo krvi, ki jo je imel v velem licu. Roka na mizi se mu skrči v pest. Poizkuša vstati, ali tedaj ni imel moči.

«Lesovej, Lesovej!» mrmra med zobmi ter se zagleda skozi okno v svetli dan. Na mizi stoji vaza in cvetje v njej. Z roko jo pograbi in prevrne, da pade cvetje in da se vlije voda iz nje. Ničesar ne opazi. Bogomir pa sloni pred njim in s slastjo čuti vpliv svojih besed.

«In Vi mi ničesar ne rečete? Prav ničesar?» vpraša ironično. Oni se zdrami in mu boječe ponudi svojo roko. Ta pa se skoraj glasno zasmije: «Vaše roke si ne želim! Vaše roke! Če se ne motim, na njej sta kri in smrt!»

Ernest Malec vstane ter prekorači sobo gori in doli.

«Kaj mi hočete? Kaj mi morete?» se ustavi pred Bogomirom.

«Kaj hočem? Ničesar! Morda spomine nekdanje nekoliko oživiti, Vašo mladost Vam malo pred dušo poklicati. Starost ima hudo vest!»

Ernest zopet sede in si briše potno čelo.

«Nekdaj», se oglasi zopet Bogomir, «je bilo prijetneje na svetu. Ali ne čutite, stric Ernest, ali ne čutite, da se časi izpreminjajo? Nekdaj je ležal Vid Lesovej na smrtni postelji in tedaj se mu je postavilo izgubljeno življenje pred kalno dušo. In okrog postelje mu niso stali otroci, ljubezni polni, in tudi žene ni bilo, stric Ernest, tudi žene ni bilo. Vid Lesovej je umrl daleč od svojega doma in Vas je preklinjal. In mati mi je tudi umrla!»

Staremu grešniku se je povescila glava na prsi, globoko na prsi, ječal je in s prsti měl cvetje, ki ga je bil poprej stresel po mizi.

«Ali vendar mi ničesar ne morete!»

Drugega ne vé odgovoriti.

«To se pokaže pozneje, gospod stric! Za sedaj imam trdno voljo ostati tu v Vašem sosedstvu. Po kostanjevih logih se hočem izprehajati ter se spominjati prigodéb, starih in pozabljenih. In, ali Vam, stric Ernest, ti stari gozdovi ničesar ne pripovedujejo? Ali Vam tedaj, kadar sapa vleče in listje šumi, ne doni iz tega šumenja večna tragedija našega življenja nasproti? Tragedija ali pa komedija? Táko je življenje! Enemu komedija, drugemu tragedija! Vam je bila vesela igra!»

«Vesela igra», nadaljuje Bogomir, ko óni le molči, «vesela igra! Vsaj do sedaj! Ali morda Vam usoda na stare dni požene trnje. Bomo

videli. Dozdeva se mi, da Vam postajam nadležen. Za danes jemljem tedaj slovo. Pozneje sevé, da še pridem! In ako imate kaj srca v prsih, žkušal ga bom zamoriti!»

Hoče oditi. Takrat se odpro vrata in v sobo stopi gospodinja. Bila je lepa, polna ženska, in leta se ji še niso poznala.

«Ernest», vpraša nejevoljno, «kje sta dekleti? Vse jutro ju že iščem.»

Ugledavši tujca, umolkne. Ernest Malec vstane s svojega sedeža in mrtvo-zaspano reče: «Helena, tu je gospod Bogomir Lesovej z Višave!»

«Z Višave!» vzklikne začudena. «Tedaj sorodnik? Kako me veseli, da ste nas obiskali! Škoda, da deklet ni doma! In Viktor se je odpeljal v Lukovec! Škoda! Ali si že prosil gospoda, da ostane pri nas, Ernest? Kaj hočete na pusti Višavi? Saj smo sorodniki!»

Podá mu belo roko.

«Vaši vljudnosti najlepšo hvalo, milostiva! Ali vendar sem sklenil vsaj za pričetek stanovati na Višavi. Tam je prebil moj oče mladostna svoja leta in — mladostno svojo srečo!» dodá ironično.

Potem so govorili še nekoliko vsakdanjih reči. Pri slovesu pravi gospa: «Vhod pri nas Vam je vedno odprt — kaj ne da, Ernest?»

«Gotovo, gotovo!» in s težavo spravlja besede iz grla. Bogomir odide z lahnim poklonom. Ta dva v sobi molčita nekaj časa.

«To je torej romantični naš sorodnik!» izpregovori gospa občutno. Premalo je cenil njeno prijaznost. Zategadelj pristavi: «Čudne manire ima!»

«Čudne manire!» vzdihne soprog za njo.

Peto poglavje.

Le zelëni, senčni gaj,

d. Dehti nad menoj;

Jaz kot list uvël sedaj

j. m. Mrjem pod teboj.

S. Gregorčič

Boj! se me! Ta zavest obda Bogomira z divno slastjo. Sedaj nikakor ne odide! Tu ostane in kakor huda vest mu hoče biti! Take in enake misli ga obhajajo, ko stopa po stopnicah navzdol. Prestopivši prag nižavski se čuti prerojenega, pomirjenega in pokrepčanega. Hitro prekoraka dvorišče. Pri vrtu, ograjenem z železnim opažjem, zavije v gozd in kmalu je pod gostim vejevjem. Kam? Sam ne vé. Tu je zopet pot, držeča proti Višavi. Po njej dalje, vedno globokeje v log! Notranja zadovoljnost mu daje peruti. Pridruži se še vtisk jesenskega drevja. Solnce sije, da se blešči listje po vejah, kakor bi bilo od čistega zlata. Okrog puht duh gozdnega življenja, ptice frfotajo od veje do veje, žolne kljujejo, strnad se tožno oglašá in mrčes šviga po zraku. Bogomir se ustavi pri globokem prepadu. Daleč tja v dolino mu seza oko. Ob beli reki se vrste sela, in tam drdra tudi lokomotiva, katere dim se vije po zraku. —

Domov še neče! Kje je še poldne! Obrne se v gozd nazaj. Pogledati si hoče skrivnosti njegove. Morda jih ima kaj? Nekdaj jih je imel. Po stezah lazi tja in sem. Brez namena. Dospe do preseke sredi loga. Trava in resje poganja po planem. Tedaj se skoraj prestraši. Na mahovju je ležal človek, ki ga takoj prvi trenutek še opazil ni. Kar na solncu si je bil poiskal ležišča in položil na mah svojo glavo, ne meneč se za žarke bleščeče. Roke si je bil dejal čez čelo in grabil je po gostih, dolgih laseh, ki so mu pluli od glave na zemljo. Govoril je sam s seboj. Ko začuje korake Bogomirove, dvigne telo od zemlje ter obrne proti tujcu svoje temno, veliko oko. Bledo, kakor iz kamena izsekano obličje ne izpremeni najmanjše črte.

«Na vašem posestvu sem, gospod Lesovej,» izpregovori hladno, «kakor vidite. Morda vam ne bode prav.»

Bogomir od začudenja ne odgovori takoj. Mož ga je torej poznal.

«Mimo Višave sem šel, in povedalo se mi je, da je prišel mladi gospod. In sedaj menim, da ste vi to. Morda vam ne bo prav!»

«Bog ne daj, da bi vam kratil veselje, uživati božjo narodo.»

«Božjo narodo,» vzklikne, «božjo narodo! Prav ste dejali. Glejte, častiti gospod Lesovej, če midva reč pazljiveje pregledava, imam ravno tisto pravico kakor vi, ležati tu v mehkem mahu

ter zreti proti visokemu gospodarju, ki se mu je iz rok izlila vsa stvaritev. Božja priroda! Ali sedaj so jo s silo iztrgali božji roki, jo obvili s svojimi capami. To pa imenujejo pravico, imetje, jus!»

Rousseau in Proudhon sta imela torej svojega čestivca tu pod košatimi kostanji!

Potem še pravi: «Haha! Kaj si bodete mislili, da se redi v krasnih vaših gozdovih tako barbaričen komunist? Ali če pridete mnogokrat, se me tudi privadite!»

«Gotovo!» pritrди Bogomir.

«Čemu govoriva!» odgovori oni. Ne izpregovori več besede. Mirno, kakor bi Lesoveja ne bilo, leže zopet na tla, zre proti nebu ter meša z rokami po črnih laseh. Tudi prične sam s seboj govoriti. Ko Bogomir le ne odide, se dvigne iznova ter reče: «Predstavil se Vam nisem. Čemu tudi? Ničla sem, kakor jih živi milijone in milijone po božji zemlji. In če ste morda radovedni, čakajte, kako naj se izrazim? Glejte, ondi rumen list! Padel je z veje in sedaj počasi mrje pod njo. Ko pride zima, bo mrtev. Mislite si tedaj, da sem list, ki mrje pod vejo. Samó, da sem padel ž nje že spomladi! Z Bogom!»

Na tak odločen poziv je moral Bogomir odstopiti. Kdo je ta človek? Obleka, silno obnošena in lahka, je pričala o uboštvu. Tudi na obrazu se je čitalo, da mož ne živi v izobilju. Ali vendar je napravljaj ta obraz z duhovitimi

svojimi črtami in z visokim mislečim čelom vtisk, ki se ga Bogomir ne more iznebiti. Še potem ne, ko je že na poti proti Višavi. V tem obrazu je tičalo nekaj, česar si nikakor raztolmačiti ne more. Misli in misli. — Prebudi ga ležno smejanje in zveneča govorica. Drevesa mu prikrivajo govoreče. A toliko se dá soditi, da govore ženske.

«Kaj praviš?», vpraša ena, «ali bo prišel?»

«Nikar ne skrbi!» odgovori druga. «Jaz ga že vidim, kako bo prisopihal ondi po stezi!»

«Že iz dalje bo napenjal obraz ter se rotil na tatice, ki hočejo ves kostanj odnesti.»

«In midve še bežali ne bova.»

«To bo kričal!»

«Še klel bo v svoji jezi!»

«In potem bo odpiral oči!»

Obe se radostno smejeta. Bogomir se pri-tihotapi za deblo in se pazno ozre po gozdu. Pod visokim drevesom, ki je stalo ne daleč od mesta, kjer se je skrival, pobirata mladi dekleti kostanj po tleh. Z belimi rokavi in predpasniki napravljata ljubezniv prizor. Pod rutama, okrog malih ušes koketno zavezanima, gledata rožnata obraza v svet, tako veselo in skoraj razposajeno!

«Čakaj, še malo poklatim!» izpregovori manjša. In v resnici poprime za precejšen oklešček ter ga z velikim trudom trešči v polno vejo, da se zreli kostanj usuje raz nje kakor dež.

«Oj, ko bi tole Jernej videl!» vzklikne druga, večja.

«Sedaj bi pa rada vedela, kak^{je} je ta gospodar, ki je tako čez noč prišel na Višavo.»

«Miha ga je videl snoči, ko je prišel. Na Višavo je nesel koso nazaj in takrat je prišel.»

«Kaka kisla stvar bo.»

«Še prijazne besede ni dal družini. E, naj bo, kar hoče, midve pobirajva kostanj!»

«Pa kje je tičal toliko časa?»

«Bo že odrinil, kakor je prišel!»

«Midve se ne bova jokali za njim!»

«Čakaj, zdaj bom pa še jaz malo!» pravi večja ter vrže že omenjeni kolec v vejo. Zopet se je usul kostanj. A nekaj ga je priletelo skoraj do drevesa, kjer je tičal naš znanec.

«Nekaj jih je odletelo!» reče manjša. In ročno je hitela proti mestu, kjer se je skrival Bogomir. Skloni se in pobira. Tedaj stopi oni izza drevesa.

«Jezus, Ana, béži!» In tovařšica izgine kakor blisk v grmovje.

«Tu se pobira moj kostanj!» izpregovori Lesovej, poudarjaje besedico «moj». Dekle dvigne glavico proti njemu in se prestraši tako, da popolnoma prebledi. Skloni se kvišku in v deviški sramežljivosti stoji pred njim. Pri tem izpusti svoj predpasnik, da se usuje svetli kostanj po zemlji. Z ročico si hoče nekaj popraviti pri ruti

okrog glave. A ruta ji uide na ramo, in odkrijejo se krasni rumeni lasje, ki se kakor zlato leskečejo v solncu.

«Pustim ga tu, kjer sem ga nabrala!» vzdihne končno boječa. Obrne obraz po stezi, odločno v namenu, da bi pobegnila. Uganil je hudobne njene naklepe. Pristopi ter jo prime za roko, ki se mu je za kmetico videla prečudno bela.

«Tako brez kazni mi ne pobegneš!»

Roka se ji trese, to dobro čuti. «Ali se ti oglašá slaba vest, prijateljica?»

Kri ji sedaj stopa v lice, da je kakor roža cvetoča. «Kako ti je ime?» vpraša mehkeje.

«Ana. To se pravi, ne! No, pa vendar Ana!»

«Kaj imaš dve imeni?» se smeje.

Tudi dekle se ojači na to.

«Izpustite mi roko!» prosi ponižno.

«Sedaj še ne. Od kod si?»

«Z vasi. Delavec so oče in lakoto trpimo.»

Pri ustih se ji je napravila nežna črtica, kakor bi se hotela smeјati rdeča ta usta.

«To je nekoliko opravičenja! A lakota še vendar popolnoma ne opravičuje napadov na tujo last!»

«Mati so bolni!»

«Zopet orehčevalna okoliščina, bi rekli pri sodišču. No, pa stvar je še vedno grozno nevarna. Nekje v kazenskih zakonih se čita, naj se hudobnež, ki jemlje sadje z drevja ali pa klasje s polja, ostro kaznuje z zaporom. <<

«Moj Bog!» vzklikne in skoraj ji sili solza v oko. «Izpustite mi roko!»

Poizkuša tudi, ali bi se ne dalo s silo uteči. Drži jo tako močno, da se ne more iztrgati. Tedaj pa ji postane v istini oko solznó.

Lesovej bi bil gotovo vsak drug dan táko lepo priliko porabil ter sladák poljub pritisnil dekletu na usta, a danes mu je bilo srce še prepolno maščevalnih misli. Ko tedaj zapazi solze v krasnih očeh svoje ljubeznive tatíce, ji izpusti roko. Plahi srni podobno in z obrazom kakor roža rdečim steče za sestro po gozdu. Lesovej gleda za njo.

«Idila v gozdu? In kako mil obrazek je bil to!»

Obrne se proti domu. Sredi pota mu prihlasta naproti stari Jernej.

«Kradejo! Kradejo!» kriči že iz dalje.

«Miha z Nižave je šel mimo ter dejal: tu doli kradeta dve kostanj. Vse nam bodo pokradli, ti hudirji!»

«Pred menoj sta zbežali!»

«Škoda! No pa naj mi drugikrat v pest prideta!»

Ko Bogomir ničesar ne odgovori, še reče: «Saj vem, tisti dve Porédneževi iz vasi sta bili. Tam krade vsa familija!»

«Videl sem še drugega človeka v gozdu!» pravi oni.

«A je tudi kradel? Kaj?»

«Ne. V rěsju je ležal in proti nebu gledal!»

«Proti nebu! In gosposko nošo je imel!»

«Da.»

«Umazano in ponošeno?»

«Da.»

«Že vem, Lipe z Nižave je bil.»

«Kdo je to?»

«No, Lipe z Nižave. Za Tekstorja se piše in šolo je obesil na kol.»

«Pa kaj je?»

«Kaj? Nič! Smrti čaka in z miloščino ga menda redé na Nižavi. Pa jaz ničesar ne vem, in če bi Vas gospod z Nižave vprašal, recite, da sem rekel, da ničesar ne vem. Za Tekstorja se piše, in, če bi umrl, bi prav storil!»

Videlo se je starcu, da nerad govori o tem. Bogomir ga zategadelj ne izprašuje dalje. Prideta tedaj tudi že prav k Višavi, kjer starec takoj izgine v kuhinjo. Tu se je pripravljalo kosilo gospodu.

Šesto poglavje

Ti sam si gospodar!

A eno te prositi smem:

Uz praha vzgoji ti cvetico,

Podari logu pevko-ptico,

Katerokoli vstvari stvar;

Kedòr bi pa ko jaz na sveti

Imel čuti in trpeti,

Med dvomi, zmotami viseti —

Človeka — stvariti nikâr!

S. Gregorčič

Potem preteče nekaj dni. Bogomir Lesovej je zahajal pridno v gozd. Ostro je prežal, če se ne škriva kje med debli rumenolasa glavica, ki

mu ni hotela izginiti iz spomina. Sam sebi je legal, da ne lazi zategadelj po logu. Kaj hoče s kmetico? No, pa je vendar lazil, in kri mu je šinila v lice, če je iz dalje ugledal belo rokavce ali pisano krilo. In če je, bliže prišedši, videl, da ni tista, katere je iskal, se je čutil nesrečnega. Ali nikdar je ni več ugledal pod jesenskim drevjem. Pač pa se je medtem razvilo drugo znanstvo.

Bogomir Lesovej in Filip Tekstor sta se spoprijateljila. Mnogokrat sta se srečala v koštanjevem gozdu, pričetkom osorno, pozneje prijazneje in končno nikdar ne brez daljšega razgovora. Sam o sebi ni nikdar hotel govoriti ta človek, kar je Bogomir opazil takoj. Nikdar ga tedaj ni povpraševal, kako je živel do sedaj in kaj namerava za prihodnost. Zategadelj sta dobro izhajala. Ali vendar je iskal Bogomir te prečudne družbe, ker so ga Filipovi, dasi morda prenapeti, nazori zbujali k premišljevanju.

Nekdaj sedeta na posekano deblo tik prepada, o katerem smo že govorili. Tedaj vpraša Bogomir temnega svojega prijatelja, kaj meni o našem življenju?

In Filip Tekstor si podpre glavo z drobno roko, da se mu usujejo lasje čez čelo, čez oči, kakor črna preproga.

«Kako si jaz mislim življenje? Godi se nam, kakor je pisano v sveti knjigi: lačni smo in iščemo ljubezni — a podaja se nam kamen in

sovraštvo! Mi živimo v časih mrtvih src! Ta čas za silo se skriva pod penami napačne humanitete. Ilustracijo naj ~~Vam~~ daje tale povest. Nekdaj sem obiskal starega, močno bogatega gospoda. Po vsej deželi je slul za moža mehkega in najblažjega srca! Pridem do njegovega dvora, obdanega s senčnatim vrtom. Prišel sem tiho do veže. Ondi pri vhodu je slonel berač, star, slaboten, usmiljenja vreden. Nekdo pa je prav grdo kričal nãnj, nãnj potepuha, ki si upa lenariti in beračiti pri poštenih ljudeh. Pristopivši sem videl, da je bil ta kričač gospod sam. Gospod, ki je slul po deželi za moža najdobrotljivejšega srca! Ko me ugleda, se prestraši, potem pa ročno dene obraz milobno v dobrotljive gube in proti kuhinji usmiljenja kipečvzdihne besede: Nežika! Nežika! Ubožček je tukaj, daj mu obilo darů, za Boga, daj mu obilo darů!

Poglejte, táko je naše življenje!

Nekdaj zopet sem stopal na strani krasne gospě. Sonce je sijalo iz njenih oči in pomlad se je cvetoče razprostirala v njenem srcu. Prišla sva mimo hiše, kjer je visoko na balkonu sedelo mlado dekle, vzdihovalo pod težo svojih tujih las ter koketno spuščalo bliskove poglede na mimogredoče artilerijske oficirje. In opozoril sem svojo spremljevalko na to neprijetno vojskovanje. Ali smeja je mi je odgovorila: Kaj hočete, dandanes mora vsako dekle biti koketno. Tako zahtevajo časi!

Táko je naše življenje!

Naše stoletje je stoletje mrtvih src! Človeštvo je silno materialno postalo! Jedó in pijó; ženijo se, da bolje in laže jedó in pijó; pred svete oltarje poklekujejo, da bolje in laže jedó in pijó; domovino ljubijo, da bolje in laže jedó in pijó in tako dalje! In tako dalje!

Kultura in omika? Tudi kultura je mrtva dandanes in ne oživlja duše in srca! Svoj ponos si išče v izumovanju morilnega orožja, morilnih strojev! Tolikokrat se hvali kultura; ali kake uspehe je imela ta kultura, gospod Bogomir? Naj je človek najomikanejši na naši zemlji, naj se še tako hvalisa z duševnimi svojimi deli, tega pač zakriti ne more, da ima trdo in sebično dušo! Kultura se mu je ulila v srce, kakor razbeljeno železo, ki se je počasi ohladilo in mrtvo mu naredilo srce!

To se Vam bode zdelo morda čudna, logična blasfemija. Marsikaj bi bil morda zamolčal, ali ljubezen do resnice me je napotila, da sem posegel po skrajni konsekvenci.»

«Naše stoletje, nadaljuje, »je stoletje mrtvih src. In, kar je najhuje, je videti, da bo vsako prihodnje stoletje še trše, sebičnejše. Znano je, da tisti večni ogenj, ki divja naši zemlji v osrčju, pojema vedno bolj in bolj. Nekdaj pa ugasne in strašni mrazi se polasté te naše zemlje. A znano je tudi, da peša solčna luč vedno bolj in bolj. Nekdaj ugasne tudi ta velikan in tema pokrije prostore svetovne.

Že Malthus je dokazal zakon, da se človeštvo množi z geometrično progresijo, a da se živež in hrana, oziroma reči, ki nam služijo v to, množé le v aritmetični progresiji. To pa se pravi: materialno blagò se pomnožuje k večjemu v aritmetični progresiji; pohlep po njem pa se s človeštvom pomnožuje v geometrični progresiji!

In to, prijatelj, to je strašno, grozno! Vi čutite, da bo zemlja, zapuščena od blagotvornih moči večnega solnca, s pojemajočimi plameni v svojem osrčju, vedno manj in manj rojevala, da polagoma opustoši ter postane končno gol kamen brez rastlin in življenja. A kadar pride to v tok, bo šlo hitreje dalje, kot z geometrično progresijo. Tema nastopi in rodé se strašni mrazi. Človeštvo, po hrani hlepeč — divja v besnosti prvotnega živalstva. In zemlja postane velikanski stolp, v katerem se bode kakor Ugolino borilo človeštvo z lakoto in smrtjo. Tedaj pa bode konec sveta! Ali poprej bode kazala ta tragedija še strašne prizore, vršeče se stoletja in stoletja. V teh stoletjih pa bode zatonoilo vse vzvišeno, vse vzorno med človeštvom in materializem, združen z živalskim, bo vladal.

To je teorija mrtvih src! Ali Bog sam je gospodar! Morda vsemogočni njegovi volji dopade, da že poprej poseže z žarečo svojo roko v vesoljni svetovni sestav, da se zemlja kakor iskra utrne ter izgine v večnem prostoru.

To je teorija mrtvih src! In če se počasi seznanite z našimi slovenskimi razmerami, videli bode, da tudi med nami poganjajo mrtva srca, in tako dalje!»

Izpregovorivši vstane Filip Tekstor ter brez slovesa odide. Bogomir Lesovej še ostane. Z roko si podpira bolečo glavo ter iskuša pregnati te misli, koščene, grozne in temne, ki so se mu jih zbužale med Filipovim govorom.

1878
družina!

Bilo je že skoraj poldne, ko se povrne k Višavi. Ondi ga pričakuje obisk. Na dvorišču stoji voz, v katerega je vprežen mršav in suho-rebrn konj. Na prvi pogled se je kazalo, da je to fiakarski voz. Začuden hiti Bogomir v zgornje sobane. Tam se mu z obilimi pokloni predstavita gospoda z belimi rokavicami in v belih kravatah. Povesta mu, da sta odbornika lukovške kazine in da ga vabita na ples, ki ga priredi ta kazina v korist pogorelcem v Imenovala sta mesto daleč v Nemčiji. Čula sta o njem, velikem posestniku z mestne okolice, ter upata, da se bode udeležil, če ne, že za- voljo dobrodelnega namena. Bogomir plača vstopnico in obljubi priti. Na to se Nemca s pokloni odpravita. —

Čis slivice 1878 v

Sedmo poglavje.

Schwarze Röcke, seid'ne Strümpfe,
Weisse, höfliche Manschetten,
Sanfte Reden, Embrassieren —
Ach, wenn sie nur Herzen hätten!

H. Heine,

Mesto Lukovec, ki hočemo sedaj govoriti o njem, je glavno mesto slovenske pokrajine. Eno tistih mest je, ki jih je novošegna kultura prevlekla z barvo modernega bogastva, tako da prvi hip nekoliko očara oko, če stojiš na visočini ter zreš na skupaj stlačene stavbe pod seboj. Nova doba je postavila sredi staroverskih hiš tuintam novo, takisto moderno-eterično poslopje, ki napravlja vtisk, da se bo podrlo, če zemlja le malo potrepetá pod njim. Sicer pa se mesto odlikuje z nemško inteligenco, z umazanimi ulicami, slabim pomôstom in z veliko množico nemških napisov.

Zvečer se pije po nizkih, zakajenih sobanah kislo vino in vodeno pivo, kuje politika in se razpravljajo čudni nazori. Sploh je Lukovec mesto, kjer imajo jeziki prečudno svojo moč in te nehoté zapredó v tisočero niti, če se morda tudi za ves svet ne meniš ter stanuješ kje visoko pod streho.

Denar ima svojo moč! Če nisi hišni posestnik, ali če vsaj nimaš dveh ali treh vinarov, potem ne šteješ, potem si ničla. Hčere bogatašev se pošiljajo v Lindau ali druge nemške inštitute, iz katerih se čez nekaj let povračajo,

cvetoče v nenaravni koketnosti. Ako hodiš po mestnih drevoredih, niti enega trenutka nisi varen, da ti ne zadoni na uho francoščina s strašnim akcentom, ali pa govor v visoki nemščini, ki pa se tudi odlikuje s posebnim lukovškim akcentom. To so slovenske gospodične z nemško notranjostjo, z nemško vzgojo!

Razkazujejo se ti tudi zakonske ženice, v čipkah in žametu. Oblečene so bogateje nego gospe v Parizu in žive tako, da spravljajo na beraško palico svoje uboge zakonske može, ravno tako kakor óne v Parizu!

Táko je to mesto, to nemško-slovensko mesto!

Na bližnjem zvoniku je bilo pol devetih, ko se pripelje Bogomir Lesovej pred lukovško kazino. To središče nemškega življa v Lukovcu stoji na precěj prostornem trgu. Na eni strani ga obdaja majhen vrt, kjer se vse leto ne čuje slovenska beseda, kjer so še celó točajke naučene zabavljati na jezik slovenski. Lukovška kazina se že dolgo bori z denarskimi nadlogami in mnogo težko hipoteko mora prenašati ta stavba. Da niso nekateri zavodi imeli usmiljenja, bi bila morda že davno prišla na boben ter služila tako v podobo stranki, ki že dolgo časa umira po Slovenskem.

Bogomir mora čakati. Dolga vrsta vozov je pred njim, ki se počasi izpraznjujejo. Dospevši do vhoda, odpre vozu vratca nekakov portir,

opravljen v ponošeno livrejo, držeč v rokah palico, ki je nosila debelo rumeno gómbó na svojem koncu. Ta maršalek se z veliko važnostjo globoko prikloni. A Bogomiru se vendar dozdeva, da dišf po žganju, kar je bilo vsekako mogoče. V veži je regetála velika tolpa krščenic in kuharic, ki so prišle gledat svojo gospodo. Skozi to tolpo je moral vsak, ki je hotel dospeti k stopnicam. Pri tem so se morali poslušati vzklici, ne vselej prijetni!

Vrh stopnic je prežal tako imenovani slavnostni odbor. Nekoliko navadnih, starih in mladih obrazov, prezebajoč v tankih frakih in razkazujoč bele kravate okrog suhih obrazov. To krdelce si je dajalo neznosno važnost ter s posebno navdušenostjo hrumelo vsaki ženski nasproti, metajoč okrog s tistimi znanimi frazami, ki jih poganja lukovški parket.

Ta odbor se gnete ravno tedaj okrog visoke gospodične, ki se je brez dvojbe štela med lukovške zvezde. Bogomir zleze mimo in nihče se ne meni zanj. V temačni garderobi je dremal čuvaj in niti prebudil se ni, ko 'je bil vstopil naš gost. Brez pomoči tega čuvaja se izlušči torej iz zgornje svoje obleke. Prvo, kar opazi potem, je družba častnikov. Pred visokim zrcalom stojé ter si češejo lase.

Bogomir stopi v sosednjo sobo. Povsod tuji obrazi. Tu so sedeli očetje, ki so prišli neradi in samó svojim gospém in gospodičnam

na ljubo. Že sedaj, ko se je veselica komaj pričela, so se grozno dolgočasili. Pušili so cigare ali pa zdihovali pri poluizpraznjeni kupi ter v duhu preračunovali, koliko bo stal nocojšnji večer. Tudi igralo se je. In črno krdelo prežavcev je oblegalo mizo, kjer se je tarokiralo ali preveransiralo. Ti gledavci so kritikovali vsako karto.

V kotu se je bila zbrala okrog političnega svetovavca — voditelja — tolpa ponižnih poslušavcev. Bili so to fanatični obrazi, s slovenskimi črtami ali z duhom germanskim. Govorili so o politiki ter metali kamenje na rod, ki je bil njih rod! Bogomir hoče hitro mimo.

Pri tem je čul nehoté naslednji razgovor.

«Na njegov značaj ne dam črvivega oreha!» pravi eden z velikim nosom in dolgim obrazom.

«Ne sodi prehitro!» odgovori politični svetovavec. «Poslušajte mene! Poslušajte mene!» hiti oni z dolgo glavo. Pri prvi volitvi bode Ernest Malec volil panslavista in čez leto dni bode sam panslavist!»

«Ni mogoče! Izkazal se je že v trdih bojih!» Politični svetovavec ni prenašal opozicije med svojimi pristaši, zategadelj je govoril te besede skoraj srdito.

A dolga glava nasprotuje.

«To je špekulant in špekuliral bo tudi s svojim prepričanjem!»

«Tiste jame so mu morda pojedle nekoliko očetovih grošev!» se vsili tretji.

«Kaj jame! Sin, sin, ta ga obira!»

Te besede je Bogomir še čul, potem pa prekorači prag sosednje sobe. V tej sobi je stal biljard in igrali so štirje mladi gospodje. Zaspán točaj je markiral igro, a gospodje so kričali, v resnici prav grozno kričali. Bili so obrazi, malo nespametni, malo blazirani in nad vse prav mogočno dolgočasni. Nekaterim se je napravljalala že lisa na temenu in drobna stvarca z obrazkom, ki je komaj ušla šolski klopi, je bila odločno plešasta. Igrali so, kakor povedano, s kričočim navdušenjem, a igrali so slabo, zabavljali pri vsakem sunku na biljard ter se togotili na markêrja, da premalo piše. Bitja so bila to, ki so jih skrbne matere razvadile, ki se niso ničesar naučila v kratkem življenju, ki pa so sedaj, ko so imela pravico s frakom se plaziti po parketu, govorila o vsaki stvari, in sicer govorila, kakor bi Bog vé kaj vedela!

«Slaba deska to!» kriči dolgin, na katerem je bilo najzanimiveje to, da si je česal lasê v velik rep okrog ušesa.

«Ta kêj, ta stara žlica,» vpije tista šibka plešasta stvarca, «bi bil za gnojne vile preslab.»

«Danes bo še kak Slovenec tu!» se oglasi tretji zaničljivo.

«Slovenska sodrga!» se srdi oni z repi okrog ušes. O Slovencih ni nikdar drugače govoril, kakor s to psovko.

«No, lepa družba!» dostavi tretji. Nosil je takisto rumeno laško obuvalo, da je bilo videti, kakor bi bos skakal okrog!

Bogomir pobegne v tretjo sobo. Tu je pripravljena restavracija: mize so z rumenimi prti pokrite. Pri teh mizah preži nekoliko točajev v ponošenih frakih in umazanih kravatah. Po zraku pa se je iz bližnje kuhinje razširjal duh ogrskega guljaša, iz česar se je dalo sklepati, da se bode ta madjarska jed pri «supeju» o polnoči prav pridno naročala.

Dvorana, v kateri so plesali, je precēj visoka in obširna. Vrsta stebrov deli to plesišče v dva prostora. Od stropa visi nekoliko svečnikov, na katerih pa je tedaj gorela samó vsaka druga sveča, tako da ni bilo prave svetlobe. Ko Bogomir vstopi, je šumelo tu notri, kakor šume zvečer čebele v panju. Godba, posajena visoko na galeriji, je ravno počivala in plesavke in plesavci so se izprehajali v velikem kolobarju po parketu ter se sladko smejali. Če si tak parček, in posebno gospodiča v fraku, iz dalje opazoval, se ti je zdelo, kakor bi se črna muha spenjala po cvetoči roži. Dekleta, kar je resnica, so bila krasna: belih polnih rok na kupe in žarečih oči na izobilje! Črne muhe v frakih pa so zaljubljeno zrle svojim plesavkam v obraz, zvijale tanka

telesca ter živo agirale z rokami, kakor bi Bog vé kaj duhovitega govorile. Prišedši bliže pa si kmalu opazil, da se ta duhovita govorica suče samó o tem, kako se gospica danes zabava, kako je danes krasno, da se bo jutri lahko dolgo spalo in da se kaj tačega samó v lukovški kazini napraviti dá, i. t. d. Sredi kolobarja, pod svečnikom, na tako imenovanem otoku, so taborili bolj ostareli gospodje, vdovci, zasebniki, ki so se pri svojih visokih letih še vedno radi ogrevali o tistem ognju, ki nam ga v krvi užigajo nagi komolci mladih deklet. V tej družbi se je kazalo tudi nekoliko redov, a malo.

Ob straneh, na mehkih sedežih so čepele matere z zadovoljnimi obrazi ter se s pogledi ozirale po svojih hčerkah, in ti pogledi so jasno oznanjevali: Kaj ne, to je dekle, moja hči!

Po stranskih kotih so se šopirile gospé, ki niso več plesale, ki so pa pri tačih prilikah rade razkazovale svoje drage obleke, svoja naga tolsta pleča in dolgi rep kipečih svojih častivcev! A zakonski možje so sloneli kje pri strani, pozabljeni in prave ničle nocojšnji večer. Vmes so se pletle vojaške uniforme, rožljale sablje, in star general s sivo brado se je trudil okrog mladega, krasnega dekleta, ki je koketiralo — ne s sivo brado, a z zlatim robom pod to sivo brado!

Summa summarum: mnogo smejanja, mnogo plesanja, mnogo nepotrebne govoričenja, in

mного potú! V srcu pa je vendar čutil vsakdo, da je bilo lani in predlanskem ravno tako, in vsak si je želel, da bi bil že skoraj v gorki postelji. Če si pa vprašal koga, kako se ima, kratkočasnosti in izvrstnosti tega plesa prehviliti ni mogel!

Bogomir sloni pri stebru ter opazuje to burno življenje pred seboj. Skoraj se je pričel dolgočasiti, kar se mu položi tuja roka na ramo.

«Vraga, ali si ti Lesovej, ali nisi?»

Vprašani se začuden obrne. Pred seboj opazi malo osebo v fraku in lakiranem obuvalu, ki se je svetilo kakor srebro. Ta osebnica si je česala globoko na čelo svoje lase, kakor je bilo nekđaj pri otrocih navada, da je bil obraz videti, kakor brez čela. Temu možu so se cedili lasje od dišav in na prsi si je bil nekje nateknil rdečo rožo. Pri vsakem koraku so se na nogah prikazovale krvavordeče nogavice. Bil je to elegantno-modern človek! Na fraku je nosil še celó rumene, zlate gómbes, da je bil z ničevno svojo fizionomijo v resnici podobnejši lakaju nego spretnemu in priljubljenemu plesavcu. V rokah je tiščal ženski pahljač, ki si ga je bil izposodil pri svoji plesavki ter ga po plesu pri-držal, da je zbujal večjo pozornost.

«Ali si ti Lesovej?» vpraša še enkrat ter se pri tem s pahljačem vseka po suhem stegnu, kar je menil, da je silno elegantno. «Vraga, od kod pa je tebe prineslo?»

Bogomir ga nikakor ne more spoznati.

«Mene boš vendar poznal! Ferdinand Sodar! Na univerzi sva bila prijatelja!»

«Resnično! Ti si, Sodar!» odgovori hladno. Že na univerzi mu ni bil povšeči medenohinavski ta značaj.

«Bog te živi! Bog te živi!» govori oni. «Poglej, jaz sem sedaj notar v Lukovcu in denar si delam, haha! A danes sem grozno presiran (notar Sodar je govoril rad v tujih izrazih), tu sem aranžér in skrbi imam, skrbi! Prijatelj, ti ne veš, koliko dá tako aranžiranje opraviti!»

«Kaj?» se začudi Bogomir. «Kako si prišel ti med preroke? Na univerzi si hotel pokončati vso Nemčijo?»

«Ej, univerza! Slaba šala, prijatelj! Sedaj smo v življenju in pametnejši in denar si služimo. Slovenščina je za dijake. Sedaj smo Nemci in v srcu smo bili vedno Nemci, kar je pametno. Slovenščina je za dijake! Hihi!»

In sam se je smejal temu hromemu dovtipu. Bogomir si je dejal sam pri sebi, da je to človeče ravno to postalo, kar je bilo o njem pričakovati. A mladi notar mu ne dá časa, da bi dolgo premišljeval o taki značajnosti. Zopet se udari s pahljačem po stegnu ter pravi:

«Ne stoj tu, kakor kip! Pleši vraga! Čakaj, predstavim te nekaterim gospodičnam, lepim in bogatim. O vsaki ti vem povedati, koliko bo imela dote, in povedal ti bom, če boš hotel! Hajdi!»

Bogomir mora ž njim. In oni s pahljačem, s katerim se je še vedno bil po stegnu, ga vlačí okrog med gospodičnami ter ga predstavlja: «Gospod Lesovej — gospica!» Bogomir napravlja svoje priklone. Mladí notár pa se radosti, da je zopet zbujal pozornost s tem, da je kazal nepoznanega plesavca. Potem pa se postavi sredi dvorane, si popravi nekoliko obleko, da se zabliskajo krvavordeče nogavice, trešči s pahljačem ob stegno ter kričí: «Kadrilja! Gospôda, ka-dri-lja! Prosim dve koloni!»

Osmo poglavje.

Kad prvi put do mene sjedjela,
Te joj kradom modre oči pazih,
S' divnom slutnjom nješto me prorazi,
I razigra od srca do čela.
Kad joj danas pazim obraz mili,
Oko mene vas se svet zavrti,
Zadržee mi ko list sidce živo.

Stanko Vraz

Kadrilja v dveh kolonah! Kdo je ne pozná dolgočasnosti take kadrilje? Okrog tebe sopara, po parketu odtrgani kosci ženskih oblek, nad teboj bobneča godba, tebi nasproti pa bled človek, ki premika z nenaravno grandeco okorne ude! Tik sebe imaš družico, polovično opravljeno, z umetnim cvetjem čez in čez prepreženo, in z obrazom, na katerem vsaka črtica označuje, da hoče od tebe, svojega plesavca, kratkočasena biti! In končno še najhujše! V tvojem sosedstvu se je naselil zaljubljen parček, in ta se ti nosi, kakor golob in golobica na strehi.

Ti sam imaš neprestano zavest, da moraš kaj govoriti. Ali kaj? Tvoja plesavka te je pogledala že enkrat, dvakrat, in vselej manj prijazno, in končno se ji prav jasno čita na obrazku, da je neprijetno raznenadena in da obžaluje, ker ima takega dolgočasneža na svoji strani. Nekaj se mora izpregovoriti. Jezik se vendar le razveže in besede, katerih se je človek z vsemi svetimi prisegami zavezal ogibati, se ti izrujejo iz grla: Gospodična, kako se zabavate nocojšnji večer? — V resnici, tvoja usta so jih izpregovorila, banalne te besede! Otrpneš o njih, kakor riba, zamrzla v ledu! A pomagati se ne dá: Gospodična, kako se zabavate nocojšnji večer? — Pa vir je vendar odprt. Potem si hipoma sredi govorice, živahne in navdušene. A ko je kadrilja končana, ne veš, kaj si govoril. In glava te boli! Da bi jo vrag vzel, tako kadriljo!

Bogomir si izvoli plesavko aristokratske zunanosti in z nekako ošabnim obrazom. Bil je slovenski obraz, in če si ga ovil s pečo, bi bil mnogo krasnejši nego sedaj, ko ga je venčalo umetno cvetje. Precejšnja samozavest se je prodajala po tem obrazu in Bogomir je kmalu zvedel, kje korenini omenjena samozavest.

Po splošnih prvih frazah mu je povedala, da je vzgojena v nemškem institutu in da tudi pri plesu nima navade, govoriti s Hamletom besede, besede in samó besede. S tem je hotela izraziti, da tudi pri plesu ljubi resne razgovore.

«Gospod Lesovej», vpraša potem ponosno, «ali govorite angleški?»

Bogomir otrpne. Angleški? Kakor bi to bilo v Lukovcu kaj navadnega!

«Ne, gospodična! Ali govorite Vi slovenski?»

Zasmejala se je ter odgovorila porogljivo: «Ne! Čemu vprašujete?»

«No, ker je slovenščina v tej deželi mnogo potrebnejša od angleščine!»

«Za kuharice in krščenice gotovo!»

Te besede izpregovori prav zelo občutno. A vendar se ni hotela v resnici razsrditi, ker se je bala, da ji sicer odide prilika, pokazati svojo veljavo.

«No, ali angleška literatura Vam bo znana?»

«Nekoliko, gospodična!»

«Kateri angleški pesnik Vam najbolj ugaja?»

Že je hotel imenovati tebe, večni Shakespeare, a premisli se; Bog zna, kakov okus ima ta ženska! Zategadelj odgovori hladnokrvno: «Težko je soditi, gospodična! A recimo: Tomaž Buckle.»

In v resnici ni opazila jame, ki jo ji je skopal pred nožico s tem, da je slavnega zgodovinarja postavil na čelo angleškim pesnikom. Mirno in zavestno odgovori: «A meni ugaja najbolj Coleridge!»

«Coleridge! Dober poet je!»

«Ste li čitali njegovega ‚Starega mornarja‘?»

«Ne, gospodična!»

«Škoda! To je prava poezija!»

In sedaj prične pripovedovati, kako je star mornar od treh svatov enega ustavil. Bogomir pa mora poslušati celo dolgo pripoved o tem nesrečnem mornarju: Kako je na jugu hudobno ustrelil ptico albatros, kako je potem razkačen duh preganjal ladjo, kako so tovariši pri luninem svitu pomrli, kako ga je sveta Devica z dežjem okrepčala, in kako pokoro je moral delati nesrečni mornar!

In Bogomir si je takoj raztolmačil položaj. Ta drobna ženska se je pred plesom iz kake knjige o angleški literaturi na pamet naučila poglavje o Coleridgeju in sedaj je s tem poglavjem mučila svoje plesavce! Zrak na okrog se je izpremenil v tekoč svinec in skoraj ni mogel več dihati. K sreči se je kadrilja končala. Bogomir se zahvali svoji plesavki za okusni in poučni razgovor. Pogleda ji v obraz ter opazi, da si barva obrvi: pri desnem očesu ji je bila obledela polovica obrvi, da se je takoj vedelo, kje mejita priroda in umetnost.

«Nevarna ženska je to!» si misli Bogomir. «Barva si obrvi in z angleško literaturo pita svoje plesavce!» Z olehčanim srcem pobegne strani. Kmalu potem pride njegova plesavka mimo. Vodil jo je gospod, ki je v življenju brez dvojbe prodajal rozine ali kaj takega.

«Gospod, ali poznate ,Starega mornarja«!»

Vprašani raztegne obraz: «V Trstu sem jih poznal nekoliko!»

Sedaj je Bogomir za gotovo vedel, da se je gospodična na pamet naučila kapitel o Coleridgeju! Táka je ta ženska učenost!

Tedaj pa je prikipela veselica do svojega vrhunca. Že poprej se je pripovedovalo, da ima družba nekaj veselega pričakovati. Bolj posvečeni v tajnosti slavnostnega odbora so pripovedovali za trdno, da se bode o svojem trenutku tudi nekaj mask oglasilo ter s svojimi dovtipi pomnožilo izvrstnost nocojšnjega večera.

V resnici se hipoma odpró vrata iz ženske garderobe in v dvorano se usuje vrsta kostumiranih parov. Maskirane pa so samó ženske. V tej družbi se je razkazoval nekakov vojvoda Alba z zajčje-plašnim obrazom; potem se je videlo nekoliko turških paš z obleko, ki se je dobro poznala na odru lukovškega nemškega gledališča; nekoliko Kitajcev in sploh enačih kostumov, ki se dado v cenó napraviti, ali pa pri gledališču izposoditi. Cvet vsem pa je bil markiz Poza, lukovski markiz Poza! Z obrazom, kakor ga imajo naši rovtarji, in s tankimi nožicami, ki pa že prav čisto nič méč niso kazale, je persifliral Schillerjevo dramo, da je bilo groza! Ta markiz je pričel takoj z veliko strastjo plesati ter je bil v črnem svojem plaščeku in z brez-méčnimi nožicami brez ugovora smešna prikazen. Priletna gospa, mimo katere je priplesal čudni

ta Maltezovec, pa je vendar (tako, da je vsakdo lahko slišal) vzkliknila: «Ah, wie herzig!»

In vi bi morali tedaj videti malega markija, kako je zavihnel svojo glavo in plesal in plesal!

Ženske maske se razkropé med občinstvo in kmalu priča glasno smejanje tuintam, da so se pričeli tisti znani napadi, ki hočejo biti dovtipni, a so skoraj vedno neslani. Tudi pred Bogomirom se ustavi maskiran parček: prva, čr nolasa Turkinja s koketnim fežom; druga pa fantastično opravljena. Hotela je predstavljati pomladansko vijolico: tega dišečega cvetja je viselo vse polno okrog nje, in še celó glavico ji je pokrivala modra vijola. Pod modrim tem cvetom pa so se žarili rumeni lasje ter se čarobno družili z modrim cvetom. Krasna, ljubezniva je bila ta vijolica in nosek izpod črne maske zroč in pod njim rdeča usta so se videla Bogomiru nekako znana. Tudi modre oči je imela, ki so ga nagajivo opazovale izmed temnega žameta.

«Kaj stojiš tu, kakor bi bil lesén?» vpraša Turkinja.

«Doma ti pa kostanj kradejo, ti gozdni čuvaj, ti!» dostavi vijolica.

Bogomiru šine kri v lice. Usta so ravno tista, nosek tudi, in ti rumeni lasje! A vendar ni mogoče! Kako naj pride kmetsko dekle semkaj! Od samega začudenja niti besedice izpregovoriti ne more.

«Poglej ga, še vedno je lesén!» se oglasi zopet Turkinja.

«Saj sem ti pravila, da bo kaka kisla stvar!» dodá vijolica. Tudi te besede je čul tedaj v gozdu! Sedaj dvojba ni več mogoča! Oni dve smejuje odhitita v gnečo. Bogomiru pa pólje čudna sreča po duši. Kakor bi se bil vsilil nebeški žar v dvorano, se mu vidi hipoma vse v večjem blesku. Še celo smešni plesavci so mu sedaj vzori moške lepote! Ničesar ni več pre-mišljeval; samó to je vedel, da bo danes zopet gledal obrazek, ki ga ni mogel pozabiti od tistega dně. Danes je tu, in sedaj ni več smešno, če jo ljubi!

Tedaj pa se postavi naš Ferdinand Sodar sredi dvorane, tleskne s pahljačem po stegnu *ter pove, da je ura polnoči in da zahteva zakon*, naj se milostive gospodične demaskirajo.

Splošni ah! in a! se oglašá po dvorani. Gospodične snemajo maske, žanjejo pohvalo od svojih častivcev ter hité k materam, ki jih sprejemajo s skrbno-zadovoljnimi pogledi. Izvrstno se je posrečilo vse! Družba vstaja, da bi se odpravila k «supeju». Gospodične in gospé se ogrinjajo z belimi mantiljami ter pobirajo cvetje, s katerim so jih obložili tlačani-plesavci. Tudi očetje prihajajo pravit, da so že zasedli prostore. Ves ta čas se je oziral Bogomir kakor jastreb po dvorani. Izmed belih oblek in črnih frakov ne more opaziti vijolice, po kateri je hrepenelo

njegovo srce. Končno jo ugleda. Ondi pri vratih v garderobo je stala — brez maske — ter snemala bele rokavice z belih rok. Pogled je obračala po plesavcih. Morda je iskala njega? V resnici se sreča oko z očesom. Bila je ona, kakor je živela v njegovem srcu! Dobro opazi, da se ji širi lahna rdečica po cvetočem obrazu, kakor se razširi jutranja zora po mladem nebu. Čaroben smehljaj se ji zaziblje okrog ustec — potem pa izgine v garderobi. Bila je ona in njega je hotela še enkrat videti!

«Lesovej,» se oglasi v tistem hipu notar Sodar, «dovoli, da ti tu predstavim svojega prijatelja, gospoda Viktorja Malca!»

Vsa poezija izgine pri tem imenu! Bliskoma se obrne — in pred njim zviija telo tisti dolgi človek z repi okrog ušes, ki ga je poprej videl pri biljardu. Nemileje mu usoda ni mogla ogreniti nocojšnjega večera! In ta človek naglaša še celó skupno sorodstvo! Bogomir nekaj odgovori, in sam ne ve kaj.

«Morda hočete z nami supirati?» vpraša mladi Malec.

«Obžalujem! Voz sem naročil, a tudi glava me močno boli. Predolgo sem že tu!»

«Škoda, dobrega šampanjca imamo.»

«Lahko noč, gospôda!»

V srdi zapusti dvorano ter se v pozni noči odpravi proti Višavi.

* * *

Med zimo je odpotoval Bogomir Lesovej. Imel je opravke v mestu, kjer mu je umrl oče. Spravljajl je zapuščino v denar. Tako je pretekla zima, in ko se je zopet povračal na Višavo, je bila že pomlad v deželi in kostanjevi gozdje v belem cvetju. Nekega jutra se oglasi pri njem notar Sodar. Povē mu, da ga samo mimohodé obiskuje in da gre na Nižavo, kjer obhaja hišni gospodar danes svoje godovanje.

«Kakor tihotapec se plazim danes tja!»

«Kako to?»

«Ernest Malec je postal čez noč narodnjak! Vrag vedi, kaj mu je seglo v možgane! Pri zadnji volitvi je volil narodno in sedaj ga pisano gledajo moji prijatelji in neradi bi videli, da se pečam ž njim!»

«A ti se vendar pečaš?»

«Moj Bog, kaj hočem! Moj klient je in pije se dobro vino pri njem. Tudi dekleta so lepa in bogata!»

Prijatelja se ločita. Ko dospe Ferdinand Sodar na Nižavo, je bilo skoraj poldne. Na dvorišču je stalo polno voz. Ernest Malec se je radostil svojega rojstva in povabil je bil gostov, da se je vse trlo po starem poslopju. V prostorni dvorani sta bili pripravljene dve dolgi mizi in kmalu je sedela okrog njiju vesela in navdušena družba.

Deveto poglavje.

Eine große Epoche hat das Jahrhundert geboren;
a, Aber der große Moment findet ein kleines Geschlecht.
Schiller,

Tu so sedeli! V srcih vseh je živel današnji dan in s težko dušo so ga pričakovali vse leto. Danes pa so sedeli pri mizi in z žarečimi obrazi si podajali roke. Vsi so tu bili in z radostno dušo pričakovali skled, da bi jih praznili. Sedaj in sedaj je privzdignil ta ali oni kupo, jo obrnil proti oknu in zaljubljeno-melanholično zrl na barvo cekinastega vina. In potem jo je izlil v želodec in dobro mu je dejalo po vseh udih.

«To je veselje!» vzklikne gospod Škrjanček, ki je bil leto in dan zakopan med akti v Lukovcu. Pisaril je v davkariji ter si bil počasi izpisaril svoje srce. Tega, kar imenujemo prepričanje, pa gospod Škrjanček nikdar poznal ni.

«To je barva, prava, poštena barva, ah!» In izpije in iz srca zdihne. Za njim se oglasi gospod Kremen, ki je bil sodnik v Lukovcu.

«To je pijača, Škrjanček! Ko bi človek takega vsak dan imel le en poliček! Škrjanček, vsaj en poliček, kaj ne?»

Izpije in žalostno pobesi glavo.

«Poliček, Kremen, en poliček! Pa še nekaj, Kremen, še nekaj!» Škrjanček imenitno dene v gube svoj obraz.

«Poliček — pa suhega mesá, Kremen, takisto v skledo položenega med kisló zelje, Kremen!»

«Vem, vem!» odgovori Kremen, «potem bi si ne želel ničesar na svetu in rad bi delal in zobal prah v pisarni!»

Umolkneta in padeta po skledah, ki so se ravno servirale. Jed in pijača jima je bila v življenju — ideal!

Tik njiju si je bil izbral danes svoj prostor gospod doktor Zima. Kaj je bil naš gospod doktor Zima? Sedaj samo kos mesa z glavo, truplom in dvema nogama. Nekdaj je imel lep talent. A nesreča je hotela, da je spisal še precčj dobro razpravo o repatih zvezdah. Spisal pa je edino to delo, in (kakor je že pri nas v navadi) dobil ž njim patent do duševne lenobe. In v tej duševni lenobi si je zamastil in zamoril srce in dušo.

«Kako se Vi zovete?» vpraša mladega človeka tik sebe. Bil je to gimnazijalček svetlega pogleda. S svojim sorodnikom, pogorskim župnikom je prišel ter sedaj tik «slavnega» doktorja, sedel z vzvišenimi občutki in z verno vdanostjo sesal v sé besede učenega doktorja. Bilo je to mlado srce, polno kakor kristal čiste ljubezni do slovenske domovine in polno najbogatejših upov za prihodnost. Bilo je to srce kakor mlado zelišče spomladi, potrebno podpore dobrega vrtnika. Bilo je to bitje, kakor jih ima mnogo naša uboga domovina, in na katera bi morali vedno nebeškega blagoslova klicati, da bi nam zvesta ostala do počitka v grobu!

«Kako se Vi zovete, mladi prijatelj?»

«Jakob Ozimek, gospod doktor!»

«Aha! Jakob Ozimek! Ozimek! Lepo ime!»
In doktor Zima zgrabi velik šop zelene sčlate ter si napolni usta ž njo, da mu zastajajo glasovi v učenem grlu.

«Poglejte, Jakob Ozimek, Vi ste še mladi, jako mladi! In to so lepi časi in upe si kujete v svojem srcu, Bog vě, kake upe. A nekdam pridete do spoznanja, da vsi ti upi niso bili niti piškavega oreha vredni; pridete do spoznanja, da smo mi Slovenci ničle, ljubi moj Jaka Ozimek, slabotne ničle! Vidite, takisto slabotni smo, kakor drobna prepelica. Hitela je iz Afrike proti severni domačiji. Ali viharji od morja so jo vrgli nazaj — v saharško puščavo! Ondi pa je z žulji med perotami obležala, obležala v pesku in pustinji! In potem umira in umre! Haha! Kadar dozorite, Jakob Ozimek, pridete gotovo do tega spoznanja, in povem Vam, da Vas bo to vse — prav malo skrbelo potem!»

Z groznim cinizmom je govoril te besede, vlival smrt v mlado dušo in trgal z neusmiljeno roko upe iz nje. In ali jih morda ni tačih «pesimistov» v istini med nami, ki nam s suhimi svojimi idejami ostrupavajo mladino? Da bi jih zadelo neba prokletstvo!

Gospodu doktorju je stopalo vino v možgane, ker pridno je pil.

Oni pa je tudi pil in objele so ga vinske moči. Strašna praznota mu je nastala v srcu. Kjer je klilo poprej mlado, živo cvetje, je hipoma pognalo resje in trnje! Žalostno pobesi glavo.

«Torej, pravite, gospod doktor, da mi Slovenci nimamo nikake prihodnosti?»

«N-e-e! Ne, ne-e! Kaj hočemo mi Slovenci? Mi smo ničle, gospod Ozimek, prave ničle!»

Medtem se je življenje pri mizi razvnelo in hrup je nastal. Tupatam so žvenketale kupe in pile se zdravice. Iz tega kaosa pa se je začul sedaj pa sedaj gospod Škrjanček ali Kremen.

Ernest Malec je bil tisti dan židane volje. Tik svojega sorodnika, gospoda Lavrencija Sodarja je sedel. In mnogo reči napravlja jima skrbi.

»Ej, ti Sodar«, toži Ernest, «cene ni, cene!»

«Prav res, cene pa ni!» odgovori Lavrencij s klavnim glasom.

«Vina imam nakopičenega v kletih, da ne vem kam ž njim! Ali cene ni, cene!»

In Ernest Malec se skloni k onemu rekoč: «Veš, kaj ti rečem, Lavrencij? Če bi takisto malo toča poškropila vinograde ter jih malo raztolkla, povem ti, kupčiji bi ne bilo na kvar!»

Tudi Lavrencij na široko razblekne svoj tolsti široki obraz.

«Bog vé, kako še pride,» reče potem, «Bog vé? Jaz pa sem letos tak, da se ne bojim črnih oblakov. Prav nič se jih ne bojim, bo vsaj vino kaj cene imelo! Haha!»

«Istina, ceni bi ne škodilo, hihi!» Tako sta govorila ta dva poštenjaka. Na mestu, kjer nosijo drugi srce, sta imela brez dvojbe mehove, vina polne.

V najburnejšem hrupu se dvigne tedaj rakovski gospod župnik, Andrej Blagor, s svojega sedeža. Slabosti je bil vdan, da je v verzih napravljaj najčudnejše napitnice. Poprej, ko so se napravljale oficialne napitnice, je molčal. Ali sedaj je prišla njegova ura. Pograbi kupo rumelega vina in vstane. Vsakdo je vedel, da pride napitnica. Vse umolkne. Gospod župnik pa takoj ukuje gospoda Ernesta Malca - v strašne rime. Na dolgo in široko ga primerja zlati posodi in v to posodo nameče vsakovrstnih biserov in dražih kamenov.

«On je zlata posoda,
K'ma ljubezen do svoj'ga naroda,
Naj mu zažvenketá čaša,
Če je taka tud' volja vaša!»

Z navdušenjem se dvigne vse ter hiti k domačemu gospodu. Takoj zadoní žvenket vinskih kup! Ali tedaj se odpró vrata in v sobo stopi — Bogomir Lesovej!

Ernest Malec obledí, potem pa mu prijazno hití naproti ter vzklikne, kakor bi se Bog vé kako veselil prišedšega gosta. S silno sladkostjo ga seznaní z družbo. Ali na čelu se mu prikaže znoj v svetlih kapljah. Posadí ga na svojo stran ter mu natoči vina. Druga družba kmalu pozabi njiju in klepeče med seboj. Tudi ta dva se podasta v razgovor.

«Stric Ernest, Vam bi se bilo gotovo čudno zdelo, če ne bi se bil oglasil danes tu pri Vas. Ali prišel sem in srečo Vam voščim, Ernest Malec, v spomin tistim, ki ste jih Vi — pomorili!»

Vzame kupo s penečo pijačo in se nasloni proti onemu.

Letá se pretrese in roka na mizi se mu skrči v pest. Potem pa vendar odpije na zdravico. Od čela se mu udero debele kaplje na lice. S servieto si hitro obriše obraz.

«Pa je v resnici vroče tu!» pravi Bogomir hudobno.

«Vroče! vroče!»

«Ali ostaniva pri svojem razgovoru! Stric Ernest, Vi podpisujete tudi — menšice?»

Ernest Malec obledí kakor stena. Ravno je hotel piti. Ali tresoči se roki odpade kupa, da se mu draga pijača razlije po obleki in da se steklo žvenketaje razleti po tleh. Družba plane kvišku ter prihití h gospodarju, ki je brez moč in bled kakor kip sedel na svojem mestu.

«Potolažite se, gospodje!» reče Bogomir. «Govoril sem mu o starem prijatelju. Revez se je samega sebe umoril in to zavaljo svoje žene. Tožna taka usoda je pretresla gospoda Malca. Drag prijatelj mu je bil!»

«Drag, prav drag!» pritrjuje Ernest in beseda mu prihaja tako težko iz grla, kakor bi

ga nekaj dušilo. «Saj ni nič, le pijte, gospodje! V moje zdravje pijte, gospodje! Le pijte, gospod Kremen! gospod Smola!»

In hipoma se zopet pomirijo.

Bogomir prične nanovo: «Vi torej tudi menfice podpisujete?»

Oni ni mogel odgovoriti, samo debele svoje oči je s strahom, s smrtnim strahom uprl nánj.

Nekaj časa nastopi molčanje.

«Stric Ernest, koliko je vredna tale Nižava, koliko bi Vi dejali?»

«Nižava? Vredna? Menim do štirideset tisoč goldinarjev.»

«Štirideset tisoč! Lepa posest! Vi torej podpisujete menfice! In glejte, jaz sem posestnik nekaterih tačih papirjev!»

«Vi!» vzdihne.

«Jaz! In ako je Nižava toliko vredna, treba se mi pač ni bati, da bi kaj izgubil pri Vas, gospod Malec!»

Ko ne dobi odgovora, reče še: «In pa saj bi tudi spodobno ne bilo, ako bi ljubljeni Vam sorodnik pri Vas izgubil svoje imetje! Ali ne, gospod Malec?»

«Ne! ne!»

«Vi podpisujete torej menfice! In danes sem Vas moral s tem razradostiti, da vsaj veste, v kačih rokah počivajo sedaj Vaši podpisi. Ernest Malec, še enkrat na spomin istih, ki ste jih Vi — že veste!»

In ko sta odpila, reče glasno: «Sedaj, stric Ernest, pozdravil bi še rad domačo gospo in gospodične!»

«Na vrtu so!» zajeca Ernest. Ali bil je tako prestrašen, da ni mogel vstati. Otrpel je obsedel na svojem mestu, ko se je gost priporočal.

Tedaj pa se je gospod doktor Zima storil domačega.

«Počakajte, gospod Lesovej, ali kakor se že zovete, počakajte, jaz grem z Vami! Počakajte! Samo tole še izpijem!»

Ko se oni vidoma začudi nenaravni tej pri-ljudnosti, pravi: «No, jaz sem doktor Zima! In tole še izpijem, toliko bode te vsaj počakali! Ni vraga, da bi ne!»

Potem si vlije natočeno vino v svoje grlo in, obrnivši se proti Jakobu Ozimku, izpregovori patetično: «Tako, Jakob Ozimek!» In podâ mu roko, «sedaj pa preudarite, kar sem Vam pravil! Tehtne besede!»

Polasti se Bogomira ter ga potisne skozi vrata. Za njima pa gre Ernest Malec in kakor v megli ju vidi zapuščati sobo.

Deseto poglavje.

Naš maček je ljub'co imel.

S. Jenko.

Na vrtu v lopi je sedela domača gospodična Meta in oddaljena sorodnica, gospodična Amalija Murnova. Kartali sta. Ž njima je igral notar

Sodar in lasje so mu dišali po mazilih vsega sveta. Pri strani je še sedela domača gospa ter opazovala igro. Tik nje pa je slonel Filip Tekstor ter zrl skozi okno na cvetoči vrt. Malo se je govorilo. Samo mladi notar je sedaj in sedaj izpregovoril ter gonil enakomerno: Prosim, gospodična! ... Dajte, gospodična! ... Vi pričenate, gospodična, ako ste tako dobri! in tako dalje.

Po peščeni poti prideta Bogomir Lesovej in doktor Zima.

«Kdo bo tu v lopi?» vpraša Bogomir svojega spremljevalca, da se je vsaj kaj govorilo.

«Kdo? Oj, le počakajte! Predstavim Vas, na mojo vero, takoj Vas predstavim!»

Stopita v lopo. Hišna gospa je takoj opazila novega gosta.

«Kako me veseli, gospod Lesovej, da tudi nas vendar enkrat obiščete! In tu je moja hči Meta in tu —!»

Hotela mu je predstaviti gospodično Amalijo Murnovo! A doktor Zima je bil tudi vstopil. Pri tacihih prilikah je navadno s svojimi podplati drsal po tleh, kakor bi se drsal po ledu. Tako se tudi tedaj pridrše do gospodične Amalije Murnove.

«Gospodična Amalija!» reče (in prikloni se nekako takisto, kakor bi se priklonil cerkveni

stolp, ako bi se mogel), «gospodična Amalija, v pokorščini Nam tu predstavljam gospoda Bogomira Lesoveja!»

Bogomir hitro pristopi. Nesreča je hotela, da je ravno tedaj pred gospodično Amalijo sedel njen ljubljeneec, maček Amor, ter si lizal svojo nožico. Dolgi in lepo pisani rep pa je bil položil čez tla. Na ta rep položi Bogomir Lesovej težko svojo nogo. Zver potisne od bolečine nepopisen glas iz svojega grla; gospodična Amalija pa skoraj omedli. Dvoje je ljubila na svetu: tega mačka in pa dolgo jutranje spanje.

Tudi doktorju se hipoma raztopi srce, v rahlem usmiljenju vzklikne: «Uboga živalca!» Skloni se in z roko pogladi Amorja, ki se je ječaje stiskal k svoji gospodinji. Od tedaj je živel Bogomir Lesovej v grozni nemilosti pri gospodični Amaliji.

«Trudna sem,» pravi zastarela devica nato, «nečem dalje igrati!» Vstane ter se obrne proti doktorju Zimi: «Ali bi ne hoteli z mano na vrt! Lep izprehod bi bil!»

«Sluga pokorni! Sluga pokorni!»

Združena v harmoniji src odrineta. Ali obnašanje priletne gospodične je kazalo po vsem, da je žaljena.

V lopi se prične živ razgovor, ki ga je vodil v prvi vrsti notar Sodar. Tudi hišna gospa pove sedaj to, sedaj ono. Hvali dobro letino, da je bilo lani žito prav bogato in da je letos

strašno obilo salate. Vpraša tudi, če Bogomir obdeluje vrt na Višavi, če pazi družini na prste, da mu preveč ne pokrade. Čudi se, da ne pride nikdar na Nižavo in da more prebivati tako sam in zapuščen!

Bogomir je sedel črnolasi Meti na strani. Letá si skoraj ni upala povzdigniti obraza proti njemu. Malo je govorila. Ali v lice ji je prišla lahna rožna rdečica. Bogomiru pa se je dozdevalo, da se je časih takisto na skrivnem izpod svilnatih trepalnic obračalo njeno oko proti njemu. Kje je že videl nekdanj ta črnolasi obraz, in kje je že čul njen zveneči glas? A notar je govoril toliko, da Bogomir ni utegnil premišljevati. Mladi človek je govoril mnogo in dovtipno. Pri tem pa je imel navado, da je patetično vil in povzdigoval svoje roke in da se je v prvi vrsti sam smejal slabim svojim dovtipom. Govoril je najbolj z gospodično Meto ter ji pravil slabo prikrite ljubeznivosti. Dekletu je gorelo lice. Pri oknu pa sloni Filip Tekstor. Besedice ne izpregovori, tako da nihče ne pazi nánj. Bil je kakor kip, mrtev in pozabljen. Ali ko mladi notar zopet napravi saltomortaličen poklon dekletovi lepoti, pristopi Filip hipoma k družbi.

«Gospod notar,» reče osorno, «ne trudite se brez uspeha in ne sleparite dekleta!»

Molk in osuplost nastaneta.

«Meta,» nadaljuje Filip z mrtvim glasom, «ne bo imela toliko dote, kolikor si je Xi

želite pri prihodnji svoji soprogi! Saj Vi, gospod notar» — in Filip se suhotno zasmije — «žensko lepoto kakor svoje kliente cenite le po — imetju. In prav delate!» To reče in odide. Za njim pa ostane čuden položaj. Notar je bil planil kvišku in sedaj je od jeze krčil svoje pesti. Gospa Helena je tolažila in posredovala, a notar se ne dá potolažiti. Nastal je mučen prizor.

Zdajci vzklikne hišna gospa: «Tu prihaja Ana, mlajša moja, gospod Lesovej!»

In kakor pride blagodejen dež na razsušene livade, tako je sedaj gospodična Ana olehčala mali družbi neprijetni položaj, ki so ga bile ustvarile besede Filipove. Pred pragom je obstala. Solnce je zahajalo tedaj in v zlatu se je žarilo večerno nebo. Ko je tako pred pragom stala, ji je plamtela v ozadju večerna zarja ter z rumenim svitom obdajala mehko in nežno dekletovo postavo!

«Vidite, gospod Lesovej, tu je moja Ana!» pravi gospa ponosno. Bogomir se lahkodušno obrne. Tedaj pa zre v mili in zardeli obrazek, ki je od prvega hipa, ko ga je bil ugledal pod senčnatim kostanjem, kraljeval v njegovem srcu!

Enajsto poglavje.

In mein gar zu dunkles Leben
Strahlte einst ein süßes Bild.

H. Heine.

Bogomir vstane. Kri mu polje v obraz, a hipoma je zopet bled kakor sveča. Hči je Ernesta Malca! Ta misel mu kakor blisk prešine

trpečo dušo. Ta stvarca, podobna dihu mlade pomladi, ki si jo je v svojih sanjah in sanjarijah obdajal z romantičnim svitom, ta stvarca je hči človeka, edinega človeka, ki ga je Bogomir na svetu sovražil! Bil je to grozen prevrat, toliko groznejši, ker je prišel čisto nepričakovano! Kaj bo sedaj? Kakor črn prepad se je odpirala pred koprnečim duhom prihodnost! Tema se mu je napravljalala pred pogledom in potno mu je postalo čelo. Niti pogledati si ne upa dekleta, ki je bilo medtem vstopilo. Gospa Helena opazi izpremembo, ki jo je gost kazal v svojem vedenju.

«Kaj Vam je, gospod Lesovej?» vpraša skrbno.

«Nič, prav nič, gospa!»

In obriše si potno čelo.

Tedaj pa se oglasi gospodična Meta: «Jaz pa vem, mama, kaj je gospodu Lesoveju! Danes se z Ano ne vidita prvič! In to ga je osupnilo, ali ne, gospod Lesovej? Skoraj bi rekla, da smo stari znanci!»

«Kako to?» se začudi gospa. Tudi notar Sodar izrazi svoje začudenje. Gospodična Meta prične razpletati dolgo pripoved, kako sta se sestri napotili v višavske gozde kostanj pobirat. Dobro sta vedeli, kako vestno čuva kostanj stari Jernej. Izposodita si torej kmetsko obleko pri Mici, dekli. Miha, hlapec, pa je moral na Višavo. Šel je tam mimo ter je dejal Jerneju: tu doli ob

dolgi poti kradeta dve kostanj! Onidve pa sta komaj pričakovali starega čuvaja in radovedni sta bili, kako se bo vedel, kadar ju spozna. A vso to krasno šalo je preprečil Lesovej, ki je prišel namesto starega Jerneja!

«In kaj je bilo potem?» vpraša notar radovedno.

«Ušli sva mu,» pravi Meta, «vsaj jaz sem pobegnila kakor strela, in kakor vidite, še danes me ni spoznal!»

«In gospodična Ana? Poglejte, kako je sumljivo rdeča!»

Tu se notar glasno zasmije. Pri vsakdanjem mišljenju je imel tudi vsakdanje vedenje in isto tako govorico!

«Tudi jaz sem mu ušla!» zdihne Ana sramežljivo in obrazek se ji razžari čezincez do rumenih las.

«Aha!» zastoka Sodar.

Kakor v sanjah je čul Bogomir dolgo pripoved in razgovor za njo. Neprestano je premišljeval, kaj mu je sedaj početi? Časih se je ozrl od strani na dekleta, na njene zlate lase, in dozdevala se mu je krasnejša od pomladanskega dneva, ki ima pisano svoje cvetje in solnčne svoje žarke. Tedaj je vedel za gotovo, da jo ljubi, a vedel je tudi, da je skoraj ljubiti ne sme, ker je hči človeka, ki je nekdanj pokončal vso srečo očetu njegovemu. Morda ga ona ne ljubi? Tu je bila rešilna misel! Kaj je on dekletu?

Saj je še skoraj otrok! Če bi zvedel resnico o tem, potem bi jo laže pozabil. Pozabiti jo! Kako se mu je duša stiskala v bolečinah, ko je to mislil! In pri tem se je spominjal še živeje, kako mu je v dolgi zimi sladki spomin nanjo razsvetljeval dušo in s kako srečnim srcem se je spomladi povračal v Lukovec, da bi jo zopet videl in zvedel, kdo je! In sedaj je hči sovražnika njegovega! Pozabiti jo mora! V spomin se mu nehotè vsilijo krasni Heinejevi verzi:

«In mein gar zu dunkles Leben

Strahlte einst ein süßes Bild;

Nun das süße Bild erblicken,

Bin ich gänzlich nachtumhüllt.»

Zopet se ga polastí nova misel! Kaj, ko bi usoda hotela po tej poti sprijazniti sovražne elemente, po tej poti pokončati nekdanjo nesrečo ter jo nadomestiti z novo, sladko srečo? A vsekako mora z dekletom govoriti! Položaj se mora razjasniti na eno ali drugo stran, hitro razjasniti! . . .

Na dvorišču pred Nižavo so se poslavljali gostje. Ana je ostala pri strani. Bogomir pristopi k njej in ji podá roko: «Gospodična Ana,» ji reče tiho, da je čula samo ona, «jutri popoldne ob štirih bodem pri 'Prepadu' in pričakoval bodem Vas!»

Ničesar mu ne odgovori. Roka, ki jo je bil prijel pri slovesu, se ji trese in krasno svoje oko upre vāj. Bilo je to pohlevno, proseče in milo oko! A ničesar mu ni odgovorila.

«In Vi, sestrična Ana, boste li prišli?»

Skoraj ponosno ji izpusti roko. Bogomir se poslovil pri vseh ter krene po znani stezi v gozd. Noč se je bila napravila vtem in tu pod vejevjem je skoraj popolnoma temno. Čuti ni glasu in nočni mir kraljuje po gaju. Na nebu pa se hipoma prikaže svetla luna in zvezda se utrinja pri zvezdi!

Bogomir dospe na mesto, kjer leži sredi gozda mala tratina. Lunini žarki padajo svetlo na ta prostorček ter obsevajo suho, temnorjavo travo. Sredi te tratine je ležalo posekano deblo, črno in trohnelo. Na njem sedi Filip Tekstor. Z rokami si je bil zakril lice in čelo; čez roke pa mu padajo v neredu črni dolgi lasje! V samoti je sam tu sedel. Po daljnem gozdu pa vlada nočna tišina! Filip stiska krčevito dlani k obrazu, sedaj in sedaj mu zatrepeta telo in začuje se bolešno ječanje. Solze je pretakal, solze iz trpečega srca!

Bogomir tiho pristopi. Oni ga ne čuje.

«Gospod Tekstor!» ga pokliče sočutno. Filip dvigne glavo.

«Kdo je? Vi ste, Lesovej?»

Ni mu bilo všeč, da sta se sešla na tem mestu.

«Videli ste me v slabem trenutku,» izpregovori ostro, «in sedaj boste menili, da imam žensko srce, ki se pri vsaki priliki v solzah topi.»

Vstane, a takoj zopet sede na deblo.

«Dejal sem Vam nekdanj, da sem list, ki je padel z veje ter potem umira pod njo. Sedite k meni, če Vas je volja poslušati moje besede. Videli ste, da sem solze pretakal, a sedaj se Vam moram nekoliko opravičiti!»

Bogomir sede tik njega.

«Kaj menite,» prične zopet, «ali ima list, ki mrje pod vejo, ki v tožni jeseni na mokrih tleh pričakuje zimskih, njemu smrtonosnih viharjev, zimskih zametov, ki ga bodo umorili, ali ima takšen list zavest, kako uboga in kako zapuščena stvar je vendar? Ločen od matere svoje, redilne veje, in okrog njega polno bratov, ki so mu jih pokončale zime poprejšnje, ki mu torej jasno oznanjujejo njegovo usodo! Ubogi list! In če ima zavest o vsem tem, ubogi list! — Jaz sem takšen list, in jasno imam zavest, da umiram, da sem na večno odločen od veje, ki brez nje živeti ne morem!»

Če me sedaj vprašate, kje sem se porodil, Vam komaj povedati morem. K popolni zavesti svojega življenja sem prišel tu na Nižavi. A že moja otročja leta so mi kakor megleni jesenski dnevi, ki se jih nerad spominjam. Toliko vem za trdno, da nikdar nisem imel človeka, ki bi me bil ljubil. Ko sem imel kakih deset let, mi je dejal nekega dne Viktor Malec: Kaj boš ti, ki še očeta nimaš! Bilo je to pomladanskega

dne in pri mizi smo sedeli in Viktorju je ravno tedaj sedla na čelo črna muha. Spominjam se tega dne, kakor bi danes bilo, in dobro se tudi spominjam, kako se je vse smejalo bistroumnim besedam mladega sinčka. Ali od tedaj sovražim tega človeka, a časih se čudim sam sebi, da ga še nisem zadavil do sedaj! Njegove besede pa so ležale potem kakor teman oblak na življenju mojem in kakor črna senca se je vedno za mano plazilo vprašanje: kaj boš ti, ki še očeta nimaš! Postal sem bojazljiv kakor zajec, se ogibal vsaki družbi in premišljeval in premišljeval, kako je mogoče, da jaz edini po svetu tavam brez očeta. To so bili časi! Nekdaj sem se prebudil! To je bilo takrat, ko se mi je v gimnaziji odprlo zlato polje domovinske ljubezni! Saj jih poznate tiste sladke trenutke! Človeku je, kakor da se je prebudil iz dolzega, dolzega spanja! Tedaj se mu pové, da ima domovino, malo, zapuščeno in tlačeno domovino! Pové se mu, da jo sme, da jo mora iz vsega svojega srca ljubiti! In kako se to mehko, mlado srce oklene te domovine in vse misli so ji posvečene! Res, gospod Lesovej, sladka je vsaka prva ljubezen, ali najsladkejša, najsrečnejša je tista prva, komaj zbujena, mlada ljubezen do domovine! Obenem se zbudi v našem srcu tisto poetično, prekipeče sovraštvo do naših tlačiteljev. Kako znajo mlada srca sovražiti! Res je, da se potem okruši to sovraštvo in

da človek, stopivši v življenje, marsikaj z drugimi očmi opazuje nego li poprej v prvi mladosti!

Mi, gospod Lesovej, smo pri sedanji vzgoji — Nemci s slovanskim mesom! Naša beseda je slovanska, ali nje pomen je — nemški! Naše mišljenje je nemško, če tudi menimo, da je slovansko! In jaz sam, kakor me vidite sedaj pred seboj, sem nemška fraza, ki je postala meso v slovenski obliki! Naše vedenje, naša svojstva, naša znanost, vse je nemško, in čutimo se, kakor v tuji obleki, ki nam je na vseh mestih predolga in preširoka! Hotel sem slovanske vzgoje, ali dati mi je niso hoteli! Vzorna želja mi je bila, iti na slovansko univerzo ali v Krakovo ali v Varšavo ali v sveto Moskvo! Tedaj pa je posegel moj varuh, gospod Ernest Malec, v življenje moje in hotel, da bi se drgnil tudi jaz po oglaženem tlaku ter šel ali v Gradec ali na Dunaj, kjer se deli kruh nemške olike! Postavil sem se mu po robu in pobegnil od doma, a kakor hododelnika so me pripodili semkaj nazaj. Končno mi je izginila vztrajnost, povesele so se mi peroti in sedaj sem kakor vulkan, ki je izbljuval iz sebe vse ognjene moči! Kmalu je oživela vera, da nisem pri pravi pameti in vsak hlapec je imel pravico zasmehovati mene. A nihče me ni zasmehoval bolj nego hišni sin Viktor in vse se je smejalo in bilo zadovoljno!

Tolažil sem se, da postanem zakonito polnoleten in da postanem tedaj tudi gospodar

svojemu imetju. In tedaj sem hotel v kraje svete in blage, kjer teče vir neskajljenega slovanstva! Postal sem polnoleten! Takrat pa so dejali, da sem fantast in da bi ne vedel s svojim denarjem pošteno gospodariti — podaljšali so zategadelj na vse večne čase varuštvo nad menoj ter mi pokončali vse, vse upe!»

Umolkne in zopet prične tihotno ječati. Potem pa zašepeta: «Končno pa me je udarila še ta nesreča. Ali kaj Vam hočem govoriti o tem. Presmešno je tudi!» . . .

Ko dvigne obraz, opazi Bogomir v luninem svitu, da se je bila razprostrla ognjena rdečica po bledem tem obrazu, kakor bi se Filip Tekstor sramoval samega sebe. Bogomir se spomni tedaj gospodične Mete in njenega častivca, notarja Sodarja, in skoraj je vedel, o kaki nesreči je hotel govoriti prijatelj!

«Resnice Vam nisem govoril, gospod Lesovej,» prične oni nanovo z zamolklim glasom, «resnice Vam nisem govoril, trdeč, da me v življenju ni ljubil nihče! Kakor v sanjah se je še spominjam nje, ki je nekdanj sijala s solncem milobe svoje v moje ubogo življenje, ki me je nosila na rokah, ki sem ji bil vse in ki je potem izginila od mene, kakor izgine vila sredi noči z luninim svitom! Morala je to ženska biti kakor boginja in čista kakor angel božji! Sedaj še mi noč in noč počiva v sanjah trudna glava na rahlih njenih prsih in sladka njena usta mi

govoré tolažbo in ljubim jo goreče, iskreno. In kako bi je ne ljubil, saj je bila vendar rodna mati moja! Kje bi bil že, če bi ne imel spominov nãnjo!»

Razširi se mu vtisk sreče po bledem licu, potem pa vstane ter vzklikne navdušeno:

«Vi imate srce, gospod Lesovej, in zategadelj Vam hočem odkriti svoje svetišče, da bodele tudi Vi gledali zorni nje obraz! Umrla je že davno in še sedaj jo vidim blede na mrtvaškem odru. A v mojem srcu še vedno živi in bode vedno živela! Bila je lepa kakor boginja in čista kakor angel božji!»

Izvleče zlat medaljon nekje izmed obleke ter ga odpre.

«To je vse, kar mi je ostalo po njej! In če bi oni vedeli, bi mi vzeli tudi ta zaklad. Pogledite, ali ni to utelešena poezija, ali ni kakor oblaček, ki v solnčnem blesku plava po jasnem obnebj!»

Bogomir Lesovej pristopi. V luninem svitu pa jasno spozna drobni obrazek — svoje matere, kakor ga je kazala podoba na steni! —

Dvanajsto poglavje

Ljubezen je bila, ljubezen še bo,
Ko tebe pa mene na svetu ne bo.

Narodna pesem.

Mnogo se je že pisalo o ženskem srcu. Izvrstni pesniki so to srce primerjali vrtu, polnemu pisanega cvetja, ali pa zlati posodi, nasuti

z biseri, ali pa morju, zeleno modremu, ki se mu v prečistem dnu šopirijo rdeči biseri in mnogobojne trave. Imenitno je vprašanje, so li te primere upravičene, ali ne? Mi pa tega vprašanja ne bomo razpravljali. Ako je žensko srce vrt, poln cvetja, je pa tudi resnica, da se tam med cvetjem in dišavo vije dostikrat kača, ali galantneje rečeno, kačica, vitka in mrzla! In ako je to srce posoda, nasuta z biseri in dragimi kameni, je pa zopet resnično, da se med temi dragotinami nahajajo tudi ponarejene, samo oko slepeče dragocenosti! In ako je končno to srce čisto, mirno morje, je pa tudi vendar istina, da priplava tu sem med morske bisere in pisane trave marsikatera hudobna riba ter iz te krasote, iz varnega in skritega zatišja, prežl na nedolžni svoj plen!

Ali Ana Malčeva je imela še dobro, čisto in neskaljeno srce, ki je bilo polno tiste vzvišene deviške samozavesti. V prvem trenutku, ko se je bila po Bogomirovih besedah zavedela, ji je skipela duša in se ji razburila mirna vršina mladega srca.

Potem pa je še dolgo premišljevala te besede.

Kako vedenje je bilo to? Vedenje Bogomira Lesoveja se ni dalo opravičiti ne z moraličnega, ne s stališča ženske vrednosti. Pri «Prepadu» bo!... Bodi!... Kaj nje to skrbi?... Kaj ji hoče? To bo jutri čakal, sedeč na tisti leseni klopi! In prevzetno srce njegovo se bo od bolečine in razdraženega ponosa stiskalo, ker

nje ne bode! In še prosil ni, kar zapovedal ji je! Meni nič, tebi nič zapovedal! In s tistimi očmi gledal . . . ali oči ima v resnici lepe, in visok je, tako visok, da bi jo moral privzdigniti, ko bi se mu hotela okrog vrata okleniti . . . Tu pa je stopila naša Ana hipoma na prepovedano stezo. A s silo je otresla take misli z male glavice, s srdom, tako da je bila prepričana, da se ji oči blesketajo v sovražnem svitu. (Tega opaziti pa ni bilo moči, ker je bilo temno, in ti, bravec dragi, uganeš takoj, da se je ta razprava v mislih vršila ponoči, v postelji.) . . .

Taka hudobija! Njej kaj takega prisojati! Da bi prišla, in sama prišla! Čemu? Saj si nimata ničesar povedati! In kaj bi se govorilo, ko bi ju kdo videl? Tam okoli časih pase domači pastir, in ta bi lahko vse videl! Ko bi jo privzdignil, ko bi se mu ravno hotela okrog vrata . . . In zopet je bila tu ista misel! A zopet je morala s silo iz vroče glavice, ki jo je tedaj gospodična Ana stiskala v belo blazino.

Ne bo prišla, ne! Tisočkrat ne! In vzklonila se je kvišku in podprla glavo z roko ter zrla v temo, rjavo temo. In pred dušo ji stopi živa podoba. V duhu je pri »Prepadu«, v katerem pada nižavski potok šumeč čez pečine, naravnost v reko, mimo Grčave tekoč. Tik »Prepada« na leseni klopi pa sedi Bogomir Lesovej in grozno zre in od srda stiska pesti, časih pa gotovo, brez

dvoma gotovo, malo zakolne! . . . A nje ni, prav resnično je ni! V temno noč bo čakal, čakal brez uspeha! . . .

Potem pa ji je glavica padla na mehko zglavje in iz misli se ji je hipoma izbrisila zanimiva podoba. Preden pa je naša Ana zaspala, je se čulo v sobi kakor ihtenje . . . jok . . . Kako je to prišlo, ne vemo. Čemu bi se bila tudi jokala? . . . Saj je tako gotovo vedela, da jutri ne pride k «Prepadu».

Solnce je bilo skoro zatonilo. Kostanjevi gozdi so se pripravljali k počitku in potihnili je sapa, ki je med dnevom šumela po njih vejevju.

Gospodična Ana se je bila izmuznila z Nižave. Hotela je biti sama. Na večer je tako prijazen izprehod v pomirjenih gozdih!

K njemu ni hotela, seve da ne! Ali videti ga, od strani ga videti koprnečega in njenega prihoda brez uspeha pričakujočega — to bi bila radost!

Prav tiho izgine v gozd in koraka pod širokimi kostanji. A ne po prostorni poti — Bog varuj! Temveč po stranski stezi, o kateri óni gotovo še vedel ni!

Pred malo dnevi je bil dež pomočil pota v gozdu. Še so tuintam stale mlakuže in naša gospodična je morala sedaj pa sedaj nekoliko

privzdigniti dolgo obleko, da se je koketno prikazala drobna nožica. Ali tu v samoti ni bilo rahlega, z idejami salonskimi napolnjenega srca, da bi bilo občudovalo to krasno delce stvaritve!

Vendar tu je moral takoj biti «Prepad»! Že se je čulo šumenje potokovo iz globokega jarka. Še malo korakov — in videti se je morala klop, in na njej — tisti koprneči človek! Hotela je prav varno pristopiti in izza skritega drevesa se ozreti proti njemu! Samò en pogled! Potem pa kot blisk od tod!

«Ana!»

Glas, s katerim je te besede izpregovoril, je bil mehak, iz srca kipeč.

Gospodično pa pretrese strah. Kri ji zatopi lice in ne dá se popisati srd njenega srca. To je bila strašna nesramnost, da ni pričakoval nje na klopi, nje, ki ni hotela priti, temveč le iz zatišja . . .

A sedaj je ta hudobni človek stal tik nje! Izza drevesa je bil stopil, da sama ni vedela kdaj!

Ravno pri njej na levo je vodila steza v gozd. In glejte, še pogledala ga ni, ampak plaho je zbežala po tej stezi v temni gozd! . . .

Strah je bil preobdal dekleta. Vse moči njene duše so se uprle, uprle proti njemu, ki jo je videl v takem položaju.

Dalje in dalje biti! Trnje ob stezi ji trga nežno obleko. Ali ona tega ne čuti in ne opazi, da se je mrak ulegal med grmičevja in da so se pričele že nočne sence razprostirati pod košatimi vejami. Morala mu je uiti! Ali nesrečna usoda! Steza jo pripelje do precej širokega jarka. Deževje ga je bilo izkopal v teku časov, globoko izkopal. Ozka, samo pastirjem služéča, in nekdam obe strani vežoča brvica, je ležala sedaj globoko v prepadu. Zadnja ploha jo je bila odplavila. Na levi in desni tik steze pa se širi gosto trnje, da ni moči preriti teh seči. Med vejami so se bile naredile že tako čudne teme, da Ana že pri goli misli skoprni, da bi ondod iskala zavetja.

Ubogo dekle je v grozni stiski. Napósled se pa skloni tik debla na mehki mah, da bi ga počakala. In čemu bi se tudi bala? Moral jo bode pustiti pri miru, da odide domóv po poti, ki je prišla po njej.

Njen preganjavec pa je prihajal počasi za njo. Poznal je kraj in dobro vedel, da se mu krasni plen ujame v samo sebi nastavljeno mrežo.

Kakor je upal, tako se je zgodilo. Boječe dekle se končno stisne k staremu deblu, ki je z mahom obrastlo razprostiralo veje nad njim. Njena bela obleka in pa še bolj beli vrat se črtata od temnega mraka. Gozdni ponočni duh pa je napolnjeval prostor na okrog.

Ali vsa srčnost se je bila raztopila v njeni duši. Z rokami si je zakrila obrazek in skoraj vdano pričakovala njega. Nočna, pogozdna tihota je bila prišla tudi v njeno srce, in ko je tako tu slonela, je je bilo skoraj — strah!

Kar se začujejo njegovi koraki! Še krepkeje si zatisne oči. Prijazno ne bode sprejet, ta človek, ki jo je sam, edino on sam vrgel v tak položaj!

«Ana!» izpregovori in zdajci obstoji pred njo. In mehko prime njene ročice, da bi jih odpravil od razburjenega lica. To se mu sicer posreči. Ali ko hoče privzdigniti tudi glavico, da bi ji zrl naravnost v obrazek, to se mu ne posreči. Srdito, prav gotovo srdito obrne pogled od njega ter zre proti sencam v logu, kakor bi ji bile te dokaj prijetnejše od njegovega obraza!

Oni je držal njene roke. In ko le neče razburjenega obličja obrniti proti njemu in ko čuti, da se ji tresejo te ročice in da pričinja jokati, reče dobrovoljno: «Ana!»

In potem privzdigne to drobno osebo k sebi, ji položi glavico na svojo ramo, položi prav rahlo, takisto, kakor se vzame otrok v naročje ter se mu položi glavica na ramo.

Nekaj časa je sicer skrivala, sramežljivo skrivala razburjeno lice, ali viri nam pripovedujejo, da se je bila potem, ko jo je nosil po slabi stezi in ji rahlo govoril sladke in mehke besede, kmalu umirila ter se mu oklenila okrog

vrata, se naslonila z drobno glavico na njegovo ramo, si zatisnila oči in poslušala, kar ji je govoril.

Viri nam še pripovedujejo, da se je Ana vdala, prav čisto vdala v svojo usodo! In ko je prišel Bogomir Lesovej na mesto, kjer so veje globoko visele na stezo, tako globoko, da je moral ukloniti svojo glavo, je poljubil pri tem vroče dekletovo lice. Ana pa se je bila že tako zelo vdala svoji usodi, da je tudi tedaj ostala mirna. In ako nam viri govore resnico, je oklenila bele roke še tesneje okrog njega!

Pri «Prepadu» stopita skoraj tik roba ter zreta v dolino, tja na belopenečo reko, ki je drevila globoko pod njima svoje valove. Bila sta srečna. In v tisočeri radosti koprni deklet po njegovih poljubih! Tudi tu — zunaj seče — se je napravljala skoraj noč. V dolu, v Rakovcu pa zapojo tedaj zvonovi in možnarji pokajo.

«K jutranji birmi je došel knezoškof,» pravi Ana, «in njemu zvone!»

«Veselo zvonjenje,» odgovori Bogomir, «in misliva si tedaj, da tudi najini ljubezni zvoné, Ana, tudi najini ljubezni!»

od (parcijal)
XI. Trinajsto poglavje

Videl povsod si, kak iščejo d'narje,
Kak se le vklanajo zlat'mu bogu.

Prešeren/

V Rakovcu ob vodi se je imela deliti sveta birma. Vas z raztrganimi strehami in umazanim zidovjem je bila olepšana tisti dan kakor ne-

vesta pred poroko ter se šopirila v zelenju in cvetju. Povsod se dvigajo mlaji proti nebu in vihrajo pisani trakovi! Pred cerkvijo pa stoji velikanski slavolok z znanimi prekipečimi napisi; okrog tega slavoloka je razstavljal in urejal vaški učitelj svojo mladino ter ji zabičeval, kako se ji je vesti ob škofovem dohodu.

Za vasjo v bregu je plapolal ogenj; strelci so nabijali topiče in v žarjavici belili palilno železje. Sedaj in sedaj buti strel, da se pretrese hrib in dol. Vmes se oglašajo zvonovi visoko v domačem stolpu, kakor tudi v podružnih stolpih po hribovju na okrog.

Prihitelo je ljudstva, da se napravlja gneča po vasi. S cvetjem olepšani otroci tirajo se tja insem ter s svetlimi pogledi pričakujejo sreče današnjega dne. Prodajalci (po vedenju in mišljenju sorodni tisti drhali, ki je nekdanj Jezus iztiral iz svetišča), kriče pred božjim hramom ter hvalijo na vse pretege sladko svoje blago. Tu intam se prepirata dva zavoljo prostora in napravljata hrup, kakor ga sodnji dan ne bode čuti! Mestni gospodje se prikazujejo v množici in s kmetškimi dekleti uganjajo neslane svoje šale. Mestne gospodične pa kupujejo znane verze in si na uho pripovedujejo, kar so čitale na belih listkih! . . .

Knez je moral dospeti vsak trenutek v vas. Pred župnijo so ga hoteli pozdraviti najprej. V ta namen se je zbralo pred visokim vhodom

obilo duhovščine in druge gospode. Še celó Ernest Malec z Nižave je prišel ter se sladkal duhovnim prijateljem. Domači župnik, gospod Andrej Blagor, je hodil nemirno od enega do drugega. Skrbelo ga je in v strahu je živel.

«Kake volje bo danes? Bog vč, kake volje bo danes?» je povpraševal boječe.

«Ko sem bil zadnjič pri njem, se mi ni videl visok,» odgovori mu župnik Reber ter lahko-dušno dostavi: «No, ali midva sva součenca!»

Služboval je pri osamljeni cerkvi v pogorju, toda v veliko svojo zaslugo si je štel, da je bil součenec knezu in škofu.

«Leskovškega je menda dobro pretipal,» se oglasi dekan Muhar iz Rovt, «ali ta nima nikdar svojih računov v redu! Tudi cerkvene posode, še celo krstni kamen in sveto olje ni bilo v spodobnem redu! Knez je bil menda silno razdražen!»

«Moj Bog, kake volje bo danes! Moj Bog!» ihtí Blagor.

V tistem hipu priropoče po vaškem trgu star in težak voz ter obstoji pred družbo. V veliko njeno radost stopi z voza stari graščak iz Soteske, grof Anton Babo. Z njim pa je prišla tudi prekrasna hči, grofica Lina. Grof Anton je bil zastopnik starega plemenitaškega plemena, aristokrat, kakor jih ima malo, zelo malo zemlja slovenska. Da je bil veren služabnik cerkve, se umě samo ob sebi.

Z ošabnim pogledom premeri pričujoče, podá roko dekanu Muharju in se hladno prikloni domačemu župniku. Potem pa se prične razgovarjati s starim kanonikom, ki je bil že prejšnji večer prišel iz mesta. Druga družba je spoštljivo umolknila.

«Kdaj je dospeti Njega knežji milosti?» vpraša grof zaspano.

«Vsak trenutek!» odgovori kanonik in sreča se mu sveti na obrazu, da ima čast razgovarjati se s tako visokim gospodom.

Pri strani ob farovškem vrtu je sedel na plotu gospod Lavrencij Sodar. Potil se je in z modrim robcem neprestano oral po tolstem svojem obrazu. Tik njega je slonel sin, notar, ter se — posebno od tedaj, ko je prišla kontesa — očitvidno nekoliko sramoval družbe neokretnega očeta, ki je venomer stokal, tožil o vročini in o dolgem času.

«Kaj vruga se je spomnil ta Malec, da me je posadil tu sem na solnčno vročino, da se pečem, kakor ovca na drogu!» se togoti stari.

«Ne preglasno, ata!» ga tolaži notar, «da Vas kdo ne čuje!»

«E, naj me čuje ta ali oni! Čemu sem tu, bi rad vedel in — basta! Ali ta Malec se dela, kakor bi bil pamet in modrost zajemal z loparjem — mi pa smo sami bedaki! Le pridi, boš videl, da bo prav! To je bil odgovor, če sem hotel vedeti, čemu naj postavim telo svoje v

Rakovec naprodaj! Kaj mi hoče škof? Dolžan mu nisem nič, in on meni nič — in tedaj basta!»

S strahom se je oziral elegantni sin po oddaljeni družbi, če ni morda opazoval kdo smešno-prozaičnega prizora pri plotu. Ali ravno tedaj so se gospodje stiskali okrog grofa, ki je pripovedoval, kako čvrstega zdravja je bil knez in škof, ko je zadnjič obedoval pri njem, in kako ljubeznivega vedenja. Vse je vestno poslušalo. To pa je onega na plotu razkačilo še bolj.

«In ali se je kdo kaj zmenil žame? Tu na solncu me puste, kakor pijan kmet starega svojega konja! Ko pa je prišel ta grof, ali nisi videl, kako se je vse sladkalo, kako se je vse uklanjalo kakor dračje v pišu? No, Lovre Sodar ni zadnji!»

In iz žepa je izvlekel debelo, umazano listnico ter udaril ž njo po brunu v plotu, rekoč: «Ta je grof vseh grofov — in basta!»

«Pst!, pst!» hiti mladi Sodar.

«Nekaj ima ta Malec,» prične zopet stari, «nekaj ima, ali kaj? To že veš, da je povabil škofa na Nižavo, da bo prenočil pod njegovo streho! Čemu? Če sem hotel vedeti, je trobil vedno: počakaj! vse boš zvedel; videl boš, da bo prav! Sedaj pa čakam tu na vročini, kakor hlapec farovski, ki gre na vrt spat, gospodje so pa pri kosilu!»

Godrnjaje je spravlil debelo, umazano listnico.

«Srečo pa ima ta Malec! To je resnica! Zadnje čase je ril po tistih jamah ter hotel kopati rudo. A zakopal je zlato in pošteni, stari svoj denar, ki si ga je Vid Kosem prisluževal v potu svojega gorjanskega obraza! Šlo je vse po vodi in sedaj je ta Ernest Malec, ki ga vidiš v oni gosposki družbi tam — berač, berač ti pravim!»

«Pst! pst!»

«Čemu pst? Kdor je berač, naj se ne dela, kakor bi spal na rumenih cekinih, ki jih je že davno vzel vrag — in basta! Pa šele ta sin, ta Viktor. Vedno se poja s konjem okrog in živi v veri, da je vsaj baron ali pa vitez. No, ali sedanje dni ste otroci vsi nič vredni, vsi, pravim!»

Notarju je čelo potno orosélo. Dobro je vedel, da se je govor nevarno zasukal.

«Vsi otroci ste malo prida,» se jezi oče, «in do roditeljev nimate spoštovanja! Ne spoštovanja, ne ljubezni!»

«Tu vendar ni mesto, da tako kričite!» odgovori notar skoraj togotno. Zdelo se mu je, da se je grofica ozirala po njem.

A stari se ne dá utolažiti:

«Pač res! Ne spoštovanja, ne ljubezni! Kdor nima otrok, je srečen na zemlji! Koliko sem zapravil zavoljo tebe denarja, težko pridobljenega denarja! In kaj si sedaj? Nič. Notar hočeš

biti, a še vedno sezaš v moj žep. Tebe in tvoje notarstvo moram rediti sedaj! Če ti pa rečem najmanjšo besedico, se jeziš, kakor bi stari ljudje ničesar govoriti ne smeli! Igraš cele noči in laziš za ženskimi kakor turški sultan. Živeti hočeš, kakor tista bleda smetana na Nižavi, tisti Viktor, ki mi želodec preobrača, če ga le vidim! To ti rečem, tako ne pojde dalje, in basta!»

Starec se je v resnici srdil. Na tolstem obrazu so se mu napele oči in srpo je gledal po sinu, ki je previdno molčal, da bi očeta še bolj ne razjaril. A letá je čutil potrebo, ohladiti svojo jezo. Ker ni imel pri roki prijatelja Malca, ki je vse to provzročil s čudnim svojim vedenjem (kakor je menil Lavrencij Sodar), je ohladil svoj srd nad sinom.

«Nikar me ne jezi, Nande,» se oglasi zopet, «nikar me ne jezi! Ti misliš, da jaz ničesar ne vem! Ali jaz vem vse, prav vse! Včeraj si zakvartal pet goldinarjev in s točajkami se pečaš, kakor bi se to brez denarja dobivalo. A denar je prva stvar na svetu, to si ubij v glavo, da boš vedel enkrat in vselej!»

Ko sin (ki je predobro poznal varčno in kočljivo naravo svojega očeta), ničesar ne odgovori, ponavlja še enkrat: «Ti meniš, da ničesar ne vem! Pa se boš prepričal, da vem vse! Če me boš dalje tako srdil, ti bom napravil nekaj, da ti bodo na glavi vstajali lasje, ki jih mažeš, kakor smo mazali nekdanj os pri vozu!»

«Da v svoji govorici ne morete nikdar zatajiti nekdanjega voznika!» se oglasi sin zboldljivo.

Lavrencij Sodar je bil namreč v mladih svojih letih voznik ter si je potem s krvavo skopušnostjo pridobil in pripotil veliko imovino. Sedaj, v starih letih se ni rad spominjal nekdanjega svojega posla. Samó, kadar se je v jezi spozabil, mu je ušla beseda, ki je pričala o njegovi preteklosti. Sinova opazka ga je torej še bolj razburila: «Kaj, ti se sramuješ svojega očeta? Lahko se smeješ, ker se oblačiš bolje od cesarskega sina! A nikdar ti ni bilo skrbeti, ne za obleko, ne za jed in ne za druge reči! Ali oče tvoj, otroče! (Tu mu je bil glas mehak, kakor bi se mu hotelo jokati!) ... oče tvoj je moral stradati in preganjati uboštvo, spati na slami in piti vodo! Ti pa si ležal takoj na mehkih blazinah in drugega dela nisi imel na tem božjem svetu, nego da si usta premikaval, ko si jedel! Tako je in basta! Sedaj mi pa očita moje vozništvo! Lepa je ta!»

«Ata,» ga tolaži sin ponižno, «saj veste, da nisem mislil tako.»

Ali stari se ne dá utolažiti.

«Nekaj ti bom napravil, Nande, da se ti bodo sčtinili lasje! Če umrjem, ti zapustim revno pest tisočakov in ne vinarja več! Videl boš, da bo tako. Vse drugo pa dobé tuji ljudje in basta!»

«Molčite vendar, ata, saj nisva sama!»
zdihne notar.

«Bom pa molčal, če govoriti ne smem!»
odgovori oni ostro; «dan danes očetje tako nič
več govoriti ne smejo.»

Nekaj časa molčita. Stari brenči tja pred
se. Končno se mu kri umiri in sin se mu prične
smiliti: delal mu je krivico, razsrdil se je samó
nad Ernestom! Notar je pa tudi vedel, kako
se mu je vesti proti svojemu očetu. Delal se je
torej, kakor bi bil silno užaljen. Séde na plot
tik starega, se ozre enkrat in dvakrat proti nebu,
zdihne sedaj in sedaj in tuga se mu razlije
po vsem obrazu. Očetu se topí srce: saj je bil
to edini otrok, in — hiša je imela denar.

«Nande,» vpraša rahlo, «Nande, ali si
jezen?»

«Kako bi ne bil, če vedno ravnate z menoj,
kakor tedaj, ko sem še po šolskih klopeh trgal
obleko?»

Zdihne ter pogleda proti nebu.

«Staremu človeku se ne sme vse v zlo
šteti,» odgovori oče, «vidiš, jaz te imam veliko
rajši kot ti mene!»

Pravil mu je na dolgo in široko o gorki
svoji ljubezni, koliko mu hoče zapustiti po smrti
in kako da se le zanj — za svojega edinega
sina — trudi in muči. Sin takoj porabi mehko
to priliko.

«Ata,» pravi ponižno, «že dolgo časa imam željo z Vami o neki važni stvari izpregovoriti!»

V hipu se prične stari bati, da bi mu sin ne iztislil kaj denarja, kakor se je pri tacih domačih prepirih rado dogajalo.

«Po moji smrti,» izpregovori hitro, «dobiš tako vse! Ali v življenju, Nande, moraš biti varčen in ne smeš zapravljati! Naj zapravljajo drugi, ki bodo na stare dni še beračili!»

Notar se ni dal odstraniti od naskoka: «Prav važna stvar je! . . .»

«Moj Bog!» zaihti starec ter vidno obledi. «Pa vsaj nimaš dolgov?»

«Ne, nekaj bolj važnega je!»

«Povej že vendar!»

«Oženil bi se rad!»

«Oženil!»

In skrbnemu očetu se olajša srce. «Čemu ne, če imaš dobro nevesto! Si že kaj izbral?»

«Sem! Upam, da bo tudi Vam po godu. Dobre hiše je hči!»

«Prav tako! Dobre hiše, ta je prva in basta!»

«Morda ste že sami uganili?»

«Ne, ne, le govori!»

«Meto z Nižave si mislim!» —

«K-a-j, Meto z Nižave, haha!» Stari se spusti s plota na tla. «Kaj praviš? Meto z Nižave? Hči Ernesta Malca?»

«Ravno tisto! Menim, da mi ne bo treba brez uspeha vprašati!»

Staremu je izginila poprejšnja rahlost z lica, prikazale so se prvotne, vsakdanje, trde in neusmiljene črte.

«Glejte no,» pravi ironično, «in jaz o tem ničesar nisem slutil!»

«Take stvari se ne razobešajo po cerkvenih stolpih.»

«Meto! A si že govoril z dekletom?» ... Nekako čuden, skoraj sovražen pogled šine proti sinu.

«Ne še. Upam pa, da me ljubi.»

«Ker te dobro poznam, ti tega ne verujem. Torej je še nisi vprašal?»

«Ne še.»

«Prav tako, a dostavljam še, da je nikdar vprašal ne boš!»

Zadnje besede je govoril v srdcu.

«Ata!» —

«Nič ata! Če nimaš možgan v glavi, ti moram svoje posoditi. Meto z Nižave! Iz te moke, ljubi Nande moj, ne bo kruha! Prvič zategadelj ne, ker nikdar ne dovolim, drugič pa zategadelj, ker nikoli dovolil ne bodem!»

«Ata,» vzklikne notar kipeče, «ne teptajte mi sreče!»

«Ej, to je prazna beseda! Ti boš nesrečen! Ti, ki ti je vsaka točajka, če nosi zaručene lasè, ideal, ali kako že pravite učeni ljudje! To

pravi drugim, a ne staremu, rodnemu očetu! Meniš pač, da boš sédel k polni skledi! Pa je že vse izpraznjeno, sinko! Prav vse! Ernest je berač, kakor sem ti že pravil in na Nižavi ni njegova niti opeka, ki s strehe pade!»

«Vi se šalite, ata!»

«Veruj, kar ti pravim! Saj nisi slep, a jaz poznam razmere. To vse je prišlo, kakor je moralo priti. Nekdaj je izteknil v svojo nesrečo rjavo prst tam v nižavskih gozdih. Domišljeval si je, da je izteknil železno rudo. Saj vėš, kako je ril potem v zemljo, kako si je naročal delavcev in rudokopov! In kopal je in kopal in zakopal je v črno zemljo rumenjake, ki so žvenketali Vidu Kosmu nekđaj po vrečah! Privlekel si je od vseh strani strojev vsake vrste in druge ropotije. Kuhali in topili so in poizkušali vse vprek. Ali stópilo in zakuhalo se je nižavsko bogastvo, hihi! Rude pa ni bilo! In še danes je ni, ljubi sinko moj, in to niso šale, dragi moj!»

«Kdo bi si mislil, da je tako hudo!»

Mladi notar je govoril to že mnogo manj kipeče nego prej, ko je govoril o nesrečni svoji ljubezni!

«Hudo! Malec skriva, kar se dá. V svilo oblači svoje ženske, a prtenina bi bila predraga, če bi jo morali plačevati s svojimi denarji! Že davno sem slutil vse in že dobri dve leti bo tega, kar mi je pojasnil denarnega zavoda agent, kako

in kaj. Že takrat so ga pestili židi in že takrat se je govorilo marsikaj! Že takrat niso več snemali lukovski mesarji pred nižavsko gospôdo klobukov z glave, ker je skoraj vsaka kost ostajala na dolgu! Denar je — čast, in če ga nimamo, nam je odvzeta čast in slava! Takšen je oče Malec! A če ga sedaj tamle med gospôdo opazuješ, se dela in vêde, kakor da ima kapitala preobilo in na ostajanje! V resnici pa ga tarejo na vseh ogljih dolgovi. Samo oni kislici na Višavi je dolžan nad štirideset tisoč! Ali ta ni sam, in če danes zapoje boben, se oglasi še drugih cela armada!»

«Moj Bog! moj Bog!»

Sedaj je bil notarjev glas suhoten in trd! —

«Srečo pa ima vendar! Oni na Višavi hrani celo butarico njegovih menic in če danes zažvižga, pa se na Nižavi vse podere in raznese. Meni ta kislica višavska takoj ni ugajala! Ima že tak obraz, ki ni ne to, ne ono. V prvem hipu sem vedel, da to človeče o kupčiji in trgovini ničesar ne vé. Narôči mu, naj ti kupi dva centa suhih češpelj, in videl boš, da ne bode pametno izvršil tega težavnega posla! Čemu so taki ljudje na svetu in čemu morajo ravno take ničle denar imeti? Ali meniš, da bo zažvižgal in zabrlizgal, kakor bi to storil vsak drugi, kakor bi to storil jaz, in tudi ti, sinko? Pričetkom je malo nože pobrusil, ali sedaj stavim staro svojo glavo, da se bo zagledal v tiste

rumene lasé rumenolične Ane na Nižavi! Haha! Na zdravje! Zavrě mu srce, zavrě mu pamet in ućakali bomo, da pozabi na težko butaro menic in da požrě Vida Kosma groše Malčev rudokop, kakor je že pozobal Gregorjeve! To pa vem, dragi sinko, da Lovre Sodarjevih grošev ne bo pozobal, teh pa ne in basta!»

«Kaj mi je početi, ata?» vpraša sin ponižno, skesano.

Sedaj je bil čisto ozdravljen!

«Kaj ti je početi? Pameten bodi in očeta slušaj!»

Sin se zamisli; staremu pa se napravi satirična poteza okrog tolstih usten.

«Jurist si, Nande, ali vendar ti hočem dobro svetovati! In to brezplačno, kar v tvoji pisarni ni navada.»

«Kaj mi svetujete?»

«Ti bi se rad ženil in pravico imaš na svoji strani. Ženi se, a ženi se modro! Ženitev je loterija, v kateri se težko kaj dobí! Navadni nespametneži ž njo vse zaigrajo! Na primeru, ta kislica višavska bo ž njo vse zaigrala, hi! hi! Ti, Nande, bodi modrejši. Kaj je ženska! Če je stara, ima vsaj to dobro, da bo zmerom stara ostala! Če je pa mlada, se pa postara, in kaj ti hasne to potem? Konec je takšen, da je vse eno in tisto.»

Sin se zagleda v jasno nebo. Sedaj ni več vzdihoval. Ko sin ničesar ne odgovori, prične

stari nanovo: «Ako že hočeš v jarem, vzemi — Murnovko. Ni stara, ni mlada! No, mnogo se nikdar ne postara! Doma ima hranilnične knjižice, obligacije in gotovine po vseh zabojih! Travnik na Selih! Gozd pod Logom! To so lepe reči, sinko moj! Cenim jo na sto, na sto-petdeset in to niso šale, sinko moj! Vzemi jo in basta!»

«Premislim si stvar!»

«Vzemi jo in prav bode! Ona te tudi vzame, to vem, ker sem že malo od strani pozvedaval, hi! hi!»

Sin se zopet zagleda v jasno nebo.

«Meta ni za té, dragi moj! To bo draga ženska! Zategadelj si jo izbij iz glave!»

Satirična poteza okrog tolstih starčevih usten se pogloboči.

«Še nekaj je, Nande! Ker sva že toliko govorila, se pogovoriva še o tej stvari. Meta ni za té, ker tiči še nekaj drugega vmes, hi! hi!»

«In kaj?»

«Nič posebnega! Malenkost! — Vzel jo bom jaz!»

«Vi, ata!»

«Jaz in basta! Z Ernestom sva že vse do-gnala, ljubi sinko moj, hi! hi!»

Mladi se ni mogel zavedeti od strmečega začudenja, ker ravno v tistem hipu so zagrmeli možnarji in dvorni kapelan je prihitel k družbi z novico, da je knez pri vhodu v vas stopil z

voza, in da bode takoj na mestu. Govorica potihne. Vse je osuplo in velik nered nastane v družbi.

«In mi ga pričakujemo tu!» vzklikne župnik Blagor, «in vsak človek je moral vedeti, da bode izstopil zunaj vasi!»

«Tu je,» odgovorijo drugi.

Počasi je tedaj po vaškem trgu prikorakal knez in škof Janez Evangelist. Bil je tiste dni star že skoraj sedemdeset let. A starost mu ni mogla skloniti visokega telesa. Kakor neomajan hrast je bil in nekaj poetičnega je obdajalo velečastno mu podobo. Ali tega poetičnega vtiska ni napravljajal ves ta blesk, ki ž njim obdaja cerkev svoje kneze, niti vijoletni talar, niti z zlatom obrobljeni predpasnik! Tudi ostro risani obraz, ki je kazal strogo aristokratične poteze, je poviševal imenitnost knezovega vtiska, ali poezija je kipela edino le iz modrih oči, ki so izmed bleska z neskončno ljubeznijo opazovale pregrešni svet ter že naprej oznanjevale, da rade odpuščajo. Knez Janez Evangelist je imel globoko modre oči, katerih miloba še sedaj ni pozabljena in še sedaj uživa nekaj zgodovinskega spomina!

V solncu se je žarilo zlato na njegovi obleki in obdajala ga je tolpa v srebru in zlatu! Ali nad zlatom in srebrom je prevladal rahli knezov pogled! —

Ugledavši družbo pred župnijo, je snel knez takoj triogelnik z glave ter ga ponosno oddal lakaju. Potem pa ročno pristopi in poda roko domačemu župniku, da jo poljubi.

«Kako sem srečno raznenaden, da Vas vidim tu, eksceľenca!» ogovori z zvonečim glasom grofa Antona.

Cerkveni in posvetni aristokrat si podasta roko in grofu je žar sreče za nekaj trenutkov omečil ostri obraz.

«Knežja in škofovsko milost,» odgovori grof vdano, «tudi moja hči si ni hotela kratiti sreče današnjega dne!»

«Pobožnega otroka imate, grof Anton! Znano mi je in iz srca Vam voščim srečo k temu!» —

Kontesa Lina je prihitela z žarečim obrazom. In ko ji je podal knez belo svojo roko, je padla na kolena, da bi poljubila prstan na tej roki. Rahlo in galantno jo je dvignil. Pri tem pa kazal vedenje pravega kavalirja, kar je knez Janez Evangelist v istini tudi bil, povsod in pri vsaki priliki! V družbi se je videlo nekaj dolgih obrazov in pozneje se je morda tuintam izrekla hudobna beseda o tem, kako se je knez védel nasproti grofici! A knez Janez Evangelist se je tolašil z izrekom: Honny soit qui mal y pense. —

Z bistrim pogledom je premeril potem drugo družbo. Nekaj se jih je sililo spredaj in bili so

si v svesti, da jih ne bode prezrlo knežje oko. Drugi, manj veljavni, so morali ostati v ozadju. A najzadnji, skoraj pri župnijskem zidu, se je tiščal stari kapelan Primož Varen! V večnih potrebah je služboval pri gorski cerkvi, jedel sok, pil vodo ter razdajal vse, prav vse, kar mu je donašala uboga službica. Danes je prišel, da bi videl svojega kneza in škofa. Bila sta součenca nekdanj, ali pri njem — kapelanu brez konkurza — ni to veljalo ničesar! Prišel je v slabi obleki, na nogah pa je nosil obuvalo trdo okovano, kakor ga nosijo kmetje v pogorju! Niso se ga razradostili tovariši in čuli so se glasi, da bi bil prav naredil, da ni hodil takega slavnostnega dneva od doma! Tik zida se je torej skrival, da bi ga ne opazil knez. A opazil ga je vendar. Množica mu je morala napraviti prostor in prej, nego se je Primož Varen zavedel od sreče, mu je držal knez že obe roke ter vzkliknil: «Primož, ali tudi še živiš! Gospod je nama obdal z večnim snegom trudni glavi. Moj Bog, kje so časi, ko sva vsako pomlad opazovala, kako so švigale lastavice pod sinjim nebom! Ali se jih še kdaj spominjaš tistih dni? In svetega Vida donečih zvonov?»

Tužno pristavi:

«Prelepo poje svet'ga Vida zvon,
Kater'ga slišal več ne bom!»

«In svetega Vida donečih zvonov, ali se jih še spominjaš? Morda jih nikdar več slišala ne bova!»

Obrne se k družbi:

«Sedaj je čas, da gremo v cerkev!» Vzame slugi triogelnik, si pokrije glavo ter odide s spremstvom v župnišče. Primožu Varnu pri zidu pa so kakor lešnik debele solze lile po licu: «To je knez, to je pravi knez!»

Štirinajsto poglavje.

Ein gutes Volk — und Vater dieses Volkes,
d Das, dacht' ich, das muß göttlich sein: —

Don Carlos, III, 10. *1802*

Knez in škof Janez Evangelist je ravnokar prestopil prag cerkveni ter šel, obdan z mnogoštevilnim spremstvom, pred véliki oltar. Po cerkvi je natlačeno pobožnega ljudstva, a navzlic temu vlada sveta tihota po visokem prostoru. S kora samo pojemajo glasovi veličastnega speva: «Ecce, sacerdos magnus!» Povsod goré med zelenjem in cvetjem sveče in svečice. Vmes pa plavajo oblaki vonjavega kadila in dišava se razprostira okrog vitkih stebrov. Pri vélikem oltarju plamté posebno debele sveče in njih dim se dviguje kvišku in kakor s tenčico prepreza podobe in zlatnino oltarno. Pri barvanih oknih prihajajo solnčni žarki v božji hram in objemajo svetnike in arabeske, da se blesketajo in mnogovrstno izpreminjajo. Vladala je tista poezija, ki je tako bogato vpletena med obrede katoliške cerkve.

Bogomir Lesovej je slonel pri zidu in omamila ga je skoraj ves ta blesk, ki ga je danes prvič opazoval. Posvetnjak je bil prišel v cerkev, ker je vedel, da pride tudi Ana. Nekaj časa jo je iskal med množico v cerkvi, ali brezuspešno. Potem pa se je voljno prepustil vtiskom blesteče božje službe. Sam knez in škof je opravljala sveto mašo. Po dokončanem opravilu pa je odšel v zakristijo.

Tedaj je bilo, da je Bogomir Lesovej dvignil pogled proti visokemu oboku. Nad zakristijo pri širokem oknu, kjer je bil gospôdi odmejnjeni prostor, je slonel grof Anton ter premikal ustna v neprestani molitvi. Napravljala je križ za križem in se skesano trkala na prsi. Tik njega je stala ponosna in nedosegljiva grofica Lina v čarobni svoji krasoti. Mrzlo se je ozirala po množici pod sabo, in tedaj, ko je Bogomir dvignil obraz, se je srečala s pogledom njegovim. Niti črtica se ji ni izpremenila na zornem obrazu, ali vendar se je Bogomiru dozdevalo, da se je nekaj trenutkov na njega oprlo njeno oko. Takoj se je obrnil proti oltarju ter izkušal misli prestaviti na drugo mesto. Obračal se je po cerkvi ter prešteval s trakovi in venci olepšane otročje glavice. Tudi bele peče je pričel šteti — ali končno je vendar zopet dospel s pogledom do širokega okna, kjer je kakor kip nepremično stala kontesa Lina. In zopet se mu je dozdevalo, da ga opazuje mrzlo njeno oko.

Tako se mu je zgodilo dvakrat in trikrat!
Končno pa se mu vsilijo v spomin še Prešer-
novi verzi:

«Trnóvo! kraj nesrečnega imena;

Konča
t. Tam meni je gorjé biló rojeno

i. Iz dveh očés prečistega plamena.»

Postane mu pretesno v širnem hramu in
pot mu oblije čelo. Prerije se med množico do
izhoda ter stopi duševno prečudno utrujen na
jasni dan, kjer je solnce obsevalo bele šatore
in kjer so zvonovi bučali izmed visokih lin. —

* * *

Po dokončani birmi je šel knez in škof na
Nižavo, da je gost pri Ernestu Malcu. Sprem-
ljevala ga je dolga vrsta voz, tako da se je
prostorni dvorec v hipu prenapolnil. V dvorani
sedejo k obedu, pri katerem je nadvladala
duhovščina. Ženske so bile izključene; v tem
je bil knez tako strog, da se niti domači gospe
ni odkazal prostor pri mizi. Knez je navadno
le malo časa ostajal pri obedih, med katerimi
ni rad govoril veliko. Tudi danes je kmalu vstal
ter odšel v svoje sobe. Gospode pa je prosil,
naj še ostanejo, naj, če se jim ljubi, tudi kaj
zapajo. Vse je radostno, ^{nad} o toliki prijaznosti, sevé
mirno radostno. Kopica mladih duhovnikov skoči
v kot, in komaj so se dobro vrata za škofom
zaprla, že pojó: «Preljubo veselje, oj kje si doma!»

Hišni gospodar sili družbo jesti in piti. Kjer se mu ponudi prilika, stiska roke, in kjer le more, naglaša z veliko navdušenostjo, kako je srečen, da ga je knez in škof tako visoko počastil. Knezova strežaja donašata težke posode ter servirata z nekako ponosno galantnostjo jed in pijačo. Staremu Primožu Varnu pa se je stajalo srce, videč te strežaje v taki pridnosti. In ko mu eden prinese starega vina, se mu zasveti oko. Priljudno natoči kupo, pograbi onega za rokav s srebrom obrobljeni, rekoč dobrovoljno:

«Pij no, in ne stržzi vedno, hudika!»

Strežaj prime leno za kupo in s kislo-ošabnim obrazom posreblje nekaj kapljic. Mož je hotel s tem nekako na zunanje pokazati notranje prepričanje svoje, da je pri takih prilikah knezov lakaj morda mnogo več nego župnik s pogorja! Po črni kavi, med katero so mladi duhovniki popevali: «V gaju zelenem na lipovi veji», je počila vest, da bode knez sedaj delil svoje avdience. Govorica takoj utihne in marsikomu se je videlo na licu, da mu vest ni prav po godu. Zapuste obednico in se preselijo na koridor. Kmalu se prikaže galonirani škofov strežaj — in izreče prvo ime. Poklicani se pretrese, si pogladi s kadriranim robcem obraz, si pogleda malo pod noge — in odide za slugo. Mnogo jih pride na vrsto: potem pa se vračajo, ali potrti, ali pa radostni, kakor je knez ravno delil svojo milost ali nemilost.

Opi.

knj. arhiv (1920)

Napósled pride zopet sluga ter zanoslja:
«Gospod Filip Tekstor!»

Letá urno pristopi. Pri strani ob zidu se je tiščal in nihče ni hotel govoriti ž njim.

«Kaj hoče ta izprijeni dijak pri knezu!»

Skoraj glasno so se napravljale take in enake opazke. Ali Filip odide s strežajem. Pri vstopu v visoko škofovo sobano se mu je nekoliko skrčila visoka oseba. Pri vhodu obstoji. Ker so bile pri oknih spuščene zavese, je vladal skoraj mrak v prostoru. Knez je bil, kakor znano, jako nervozen, zategadelj ni ljubil jasnih, solnčnih žarkov . . .

Ravno vhodu nasproti je viselo na steni velikansko zrcalo. Ko se mu oko privadi mraka, opazi Filip, dvignivši pogled, ondi v steklu temno svoje obličje.

Knez, sedeč na mehkem stolu, obrne obraz proti njemu. Z belo roko, na kateri je tičal drag kamen, pa si je dal opraviti pri cvetju, ki je v dragoceni vazi stalo na mizi.

«Poklical sem Vas,» izpregovori zveneče, «ker ste po grofu Antonu izrekli prošnjo, da bi smeli z mano govoriti. A sedaj bi rad vedel, kaj hočete Vi od mene?»

Ko se Filip ne gane z mesta, se zgrbanči čelo knezu in škofu. V veliki milosti mu je dodelil avdienco, a sedaj neče izkazati spodobnega počlaščenja višjemu svojemu pastirju; sedaj tiči pri vratih in niti koraka ne stori, da bi

poljubil prstan na blagoslovljeni roki. V tem pa je bil škof Janez Evangelist jako občutljiv!

«Kaka je torej Vaša želja?» vpraša iznova ter nekako strastno prime za zlati križec, ki mu je visel čez prsi.

«Knežja milost,» odgovori oni mehko, «prišel sem k Vam prosit — miloščine in sedaj sem v stiski, kako bi besede uvrstil, da bi Vam, knez in škof milostivi, prijetno donele in Vam ne utrudile visokega duha! Dana Vam je oblast, dane so Vam moči in pravice in izročeni Vam je toliko talentov, da Vam bode težka odgovornost, če jih ne bode obrabljali v prid!»

Knez vstane s svojega sedeža. Nekje pri oknu pa je bil prišel solnčni žarek v sobo ter mu obsijal prstan na roki, da švigajo iskre ž njega. Ta govorica, ki je bila nenavadna za knežje uho, je pri tej priliki vendar povikšala pozornost pri knezu.

«Vi ste dejali, da prosite miloščine,» izpregovori dobrovoljno, «a reči moram, da Vaš govor ni tak, ki bi zbujal usmiljenje in dobrotljivost! Toda moje srce je mehko in kjer sem videl v resnici potrebo, sem delil vedno s polno roko, ker je nam ravno dan poklic celiti rane in brisati solze!»

«Lep in blag je ta poklic! Ali miloščine ne prosim zāse, pač pa za trpina, ki nosi na svojem telesu toliko ran, da jih niti Job ni toliko imel v najhujši svoji nesreči; ki je pretil že

toliko solzá, da bi se napolnilo ž njimi jezero; za trpina, ki je tako nesrečen, da se joče zemlja sama pod njim!»

«Kdo je to?» vpraša knez sočutno.

«Ta trpin» — in Filip v strasti pristopi, — «ta trpin, knežja milost, je ubogi narod, stanujoč in zdihujoč po ubornih slovenskih kočah, narod, ki tava v duševni temoti od stoletja do stoletja kakor bolnik, ki ne more niti živeti, niti umreti!»

Ko škof ničesar ne odgovori, nadaljuje Filip: «In Vi, knez in škof milostivi, bodete vprašali sedaj, čemu Vam vse to pripovedujem? Vprašali bodete: ali nisem v ljubezni služil svojemu stanu? Ali nisem delil dobrot svete vere z vdanostjo in prepričanjem? Ali nisem ^{obiskoval} pohajal bolnikov na revnih ležiščih ter jim vlival tolažbe v dušo, ko se jim je odpirala večnost? Ali nisem vestno delil med ubožce, kar mi je ostajalo od mize, in ali nisem vsekdar učil ljubiti svojih sovražnikov ter jim odpuščati vsako krivdo? Blaga dela so to in večno plačilo Vam izostalo ne bode! Dane pa so Vam še višje moči in pravice in izročeni so Vam talenti, a nekaj ste jih zakopali v zemljo, kjer leže brez prida in koristi. Kaj ste storili za narod trpeči? In če bi letá od najvišjega pastirja svojega zahteval račune, bi morali Vi, knez in škof milostivi, s krvjo oblití spoznati, da se opravičiti ne morete!»

«Ostre so ^{naše} Vaše besede!» odgovori knez, ne v srdu, ker je vsekako občutil, da sveti ogenj, plapoloč v mladi duši, vsaj nekoliko opravičuje predrzne besede.

«Čul sem že o vas fantastih!» ponavlja knez, «a da ste tako žaroviti, nisem menil! Toda svet ni takov, kakor se slika v vaših dušah! Višjih razmer zahtev še ne poznate, Filip Tekstor! Če pa kaj časa živite, jih bodeate tudi spoznali!»

«Višjih razmer zahteve,» vzklikne Filip, «kaj so li družega, nego pregreha zgodovinskih časov! Niso jih poznali naši apostoli, niti učenci in nasledniki njihovi. Te višje razmere zahtevajo, da mora okosteněti vsak ud naše družbe, da si mora zamoriti sam sebi duha, da mora potem nositi vedno mrtvo srce v sebi, mrtvo srce, če tudi cvete na okrog pomlad, pojo ptice pod nebom in se žari priroda v vsej svoji krasoti. Višje razmere so samo izgovor in vsak, kdor se ne upa na pekoče solnce delapolnega življenja ter bi rad prespal trenutke bodočnosti v senci duševne lenobe, ima te razmere takoj pri roki in opravičuje ž njimi brezplodno svoje ^{navnanje} postopanje. Ali Vi, knez milostivi, se sklicevali ne bodeate pri Svojem blagem srcu nánje in, če se bode zbral narod okrog Vašega prestola, pomoči in rešitve proseč, tedaj mu ne bodeate odgovorili: tiči v temi, ki si tičal do sedaj v njej, ker višje razmere zahtevajo tako.»

«Moj Bog, kaj mi govorite!»

«Vaša milost, bodite milostivi in dovolite mi, da izgovorim. Le malo besed mi teži še dušo in takoj hočem končati!»

«Govorite torej!»

«Stolica svetega Maksima, ki Vam je izročena v teh dnevih, se dviguje kakor siva skala iz minulih časov našega naroda. V njenem znožju je trpel narod in njegove usode so pluskale sedaj burno, sedaj rahlo ob njo. Na njej so sedeli možje, različne narodnosti, plemenitaži, ki so v mehkem življenju tratili čas in o katerih se sedaj še samo to vè, da so se rodili in da so končno v Gospodu zaspali.»

«Ostro sodbo izrekate! A mladi svet je že tak!»

«Sodbo prepuščam drugim. Nikakor ne štejem Vašim knežjim prednikom v zlo, da niso bili drugačni. Kar je v življenju (o večnosti, knežja milost, ne govorim) najviše, tega niso poznali!»

«In kaj je to?» vpraša škof radovedno.

«Ljubezen do materinega jezika! Kdor je ne pozna, stoji v življenju s prozo v srcu in svetišče najvišjih vzorov mu je za večno zaprto. Spoznanja grenke pijače mora piti, ne, da bi ga tolažila poezija, ki veje iz materinih sladkih glasov. Življenje mu je temna noč, po kateri razsaja vihar in v kateri so se vesoljnega obnebja svetle zvezde zavile v goste megle. Življenje mu je, kakor starodaven gozd, v katerem so okamenela drevesa in okamenele veje na njih!»

Ko škof ničesar ne odgovori, nadaljuje: «Najlepši trenutek v življenju, visoki gospod, je pač tisti, ko se človek zavē te poezije, ki je ž njo obdana domačega jezika vsaka beseda; ko se človek zavē, da mora ta jezik ljubiti nad vse. Dobro se ga še spominjam tistega trenutka! Vsa se mi je pretresla duša, ali svet okrog mene se je hipno praznično preoblekel. So~~l~~nce mi je sijalo še enkrat tako svetlo pod visokim nebom in cvetoča pomlad na desni in levi se je usipala še enkrat tako žarovito materi zemlji iz srečnega osrčja. In tistega, ki je umiral na Golgati, prosim vsak dan, da bi tedaj, ko bodem s smrtnimi boji moral zapuščati to naše življenje, da bi tedaj zveneli okrog mene domačega jezika glasovi, da bi mi tedaj napolnjevali dušo tisti mogočni občutki prve ljubezni — do materinega jezika! Ali Vaši predniki,» dostavi Filip z mrtvim glasom, «niso je poznali te ljubezni, in zategadelj se tudi nikdar niso zavedli tiste grozne bede in revščine, ki je od očetov časov trla rod, ki se je zbiral okrog staroslavne stolice sv. Maksima!»

Nekaj časa je vladala tihota. Knez se zamisli.

«Morda je nekaj resnice v Vaših besedah!»

In po sobi prične hoditi. Pristopi k oknu ter dvigne zaveso, da prisije so~~l~~nce v sobo. Pred njegovim pogledom se razprostira rumeno obsejana ravnina: zlato klasje se ziblje v pišu, zeleni travniki se širijo vmes in štrleči vino-

gradi se vrste med zračnimi logi. V ozadju pa se dviga ponosno gorovje s kipečimi svojimi vrhovi, ki na njih počiva skoraj večni sneg. Knez se zamisli v pokrajino.

«Krasna zemlja,» pravi mehko, «in dozdeva se mi, da sem še včeraj tekal otrok okrog domače hiše. Tedaj tudi nisem poznal družega jezika, nego tistega, ki ga je govorila rodna mi mati.»

«In vendar,» pristavi otožno, «koliko časa je preteklo od tedaj. To pa je resnica, poezija, ki veje iz materinega jezika, je večno resnična! To čuti človek najbolj tedaj, ko v sivi starosti zapušča življenje!»

Filip je bil med tem časom tudi pristopil k oknu.

«Da, knežja milost, lepa zemlja je zemlja slovenska. Ali, kar jo diči najbolj, to je rod, prebivajoč po njej. Dolgo časa je ležala nemštva skala nad njim, in da ni poginil pod njo, priča dokaj, koliko plodnih moči mora imeti v sebi mali, a prečudni ta narod. Próbudil se je zopet, a próbudila ga je samo ljubezen do materinega jezika. Na vseh mestih se je razpočila in razmelinila nemštva skala in studenci narodne ljubezni udarjajo na dan, kakor udarjajo po dolgem deževju hudourniki iz zelenih bregov. Za vse, kar ima, ima narod slovenski zahvalo dajati svojemu jeziku. Moč tega jezika ga je próbudila iz smrtnega spanja. Ali sedaj, ko se je ravnokar

próbudil, je še slaboten, opoteka se sem, opoteka se tja in podstave nima, ki bi se stalno oprl na njo. Nima vodnika, nima pastirja in tako je naravno, da se moči drobe in da deluje vsaka glava in glavica po svoji volji! Ni ga stebra, da bi se okrog njega kristaliziralo narodno delo. Ali naj Vam še dalje govorim, knežja milost? Pri takih razmerah je dana velika naloga knezu in škofu, sedečemu na stolici sv. Maksima. Moral bi zapustiti vzvišeno svoje mesto ter iti med narod. Prijeti bi moral za prapor, kakor vojnih čet zapovednik v najvišji nevarnosti in biti prvi narodni vojniki, pravi narodni vojskovodja, katerega beseda bi se čula tudi v najoddaljenem mestu. Bil bi naroda pravi oče in do neba bi ga povzdigoval rod hvaležni. Lepšega življenja, kakor bi ga imel takov knez in mož po volji božji, si misliti ne morem. In to je, kar sem Vam povedati hotel!»

Zopet se zamisli vladika. Končno pa izpregovori zaspano:

«Kako pravi don Filip:

Ich ließ euch bis zum Ende reden — Anders,
Begreif' ich wohl, als sonst in Menschenköpfen,
Malt sich in diesem Kopf die Welt —

Na stežaj so mi odprta groba vrata in stolica svetega Maksima postane kmalu sirota. Kaj hočem jaz? Morda poznejših kdo, morda! Zbogom, mladi prijatelj!»

Knez pozvoni. Videti je bilo, da neče dalje govoriti, Strežaj stopi v sobo. Filip odide z globokim poklonom.

«Torej tudi mrtvo srce!» vzdihne sam pri sebi . . .

Zunaj na koridoru so čakali gospodje. Nekateri so povpraševali Filipa, o čem je govoril s knezom in toliko časa. Ali v tistem hipu je stopil škof iz svoje sobe.

Vsi se globoko priklonijo.

«Opraviti želim kratko molitev v vaški kapeli in želja moja je, da me spremite — tu se obrne knez k staremu župniku — Vi, gospod župnik Skala!»

Skala, vesel sreče svoje, naglo priskoči ter pritisne svoja ustna na blesteči biser na knezovi roki. Janez Evangelist si pokrije glavo in odide v milostivem razgovoru s Skalo. Za njim odide vsa družba.

Ko so bili odšli gospodje in je Filip sam ostal na hodniku, je imel priliko čuti tale razgovor v zapuščeni obědnici.

«Pij še enkrat, Lovre!» se čuje hripavi glas domačega gospodarja, «pij še enkrat, raca pijana, in veseli se z mano, da se je stvar tako dobro končala! To ti je starina, da je nimaš enake v svojih kletih, dasi imaš vina obilo!»

Glas Ernesta Malca je oznanjeval, da je mož pil nekaj čez mero.

«Le pijva ga!» se oglasi Lovre Sodar. Začuje se kup žvenket.

«Ali meniš, da se bodo res usedali na limanice?» vpraša Lovre tleskaje z ustni.

«Boš videl! Kakor muhe na medeno satje, če ga postaviš na solnce!» odgovori Ernest kričé. «A sedaj morava za njimi, ti suknjarji so silno občutni. Še enkrat pijva!»

Zopet sta pila.

«A, da ostaneš mož beseda, Lovre!» in čulo se je, kako sta vstala tedaj ter se bližala izhodu. — «Mož beseda kakor skala! Nekaj tisočakov se ti smiliti ne sme!»

«Moji tisočaki so tvoji, kakor rečem in basta!» bleketá Lovre. A kar si obljubil, moraš tudi ti izpolniti, saj vèš!»

«Aha,» pravi Malec, «zanesi se name! Mesec dni ne bode preteklo in lahko se boš ženil, hihi!»

«Meta bô moja!»

«Kakor sem rekel, tvoja!»

«In basta!»

Filipa so zapuščale močf. Grozne besede so ga opalile kakor blisk, naslanjal se je k steni in nekaj trenutkov je slonel v resnici skoraj brez zavesti. Poštenjaka stopita na hodnik.

«Ta bleđi obraz,» se zajezi Sodar, «morda je kaj slišal.»

«Naj sliši,» odgovori oni, «ta tako ne šteje. Ali hitiva, da jih doideva!»

Nerodno odlazita po stopnicah. Filipu se napravlja tema pred pogledom in zavedel se je groznega položaja šele tedaj, ko sta bila onadva že davno odšla. —

Petnajsto poglavje.

Krotka je nje duša

kano golubova,

A nje ime sladko

kano med cjelova.

Al šta mi to hasni

dobro najugodnje,

Kad nebo in zemlja

razstavlja me od nje!

Stanko Vraz.

Filip Tekstor je sam ostal na hodniku. Ko so odšli gospodje, mu je bilo, kakor da se je prebudil iz dolžega spanja. Živo čuti, da je sedaj dospel do razpotja v svojem življenju in odpre se mu bodočnost suhotna in solzna! To je vedel, da tu ostati ne smē. Moral bi si izrvati srce iz svojega telesa, ako bi moral gledati, kako bodeta brezsrčna starca izvrševala svoje naklepe!

Do danes se je časih še vedno tolažil, da morda ti občutki, ki so mu živeli v srcu, niso ljubezen. Ali da so samo ljubezen, kakor se ljubita brat in sestra! Zdaj je vedel, da ni tako, zdaj je vedel, da je to, kar mu je težilo že toliko časa dušo, boleča, brezupna ljubezen!

Oditi je hotel, oditi je moral! Prej pa nego je zapustil kraj, kjer mu je padlo v srce seme

prve ljubezni, je moral še enkrat videti njo, katere podoba mu je tako jasno živela v duši. Poprej jo je videl, ko je hodila po vrtu. Gre tja. Med potjo si dela sklepe, kako ji bode govoril. Kakor iskra se mu utrne sedaj v trpečem duhu sladka misel, da ji mora govoriti o svoji ljubezni ter ji povedati vse. In takoj je trdno sklenil, da ji odkrije vse, kar je nosil toliko časa skrito v sebi, da bi svet ne brusil jezikov in ne metal na čisto njeno podobo umazane svoje pozornosti. To vse ji je hotel povedati, da se vsaj v srdu ne bode spominjala njega, ki se je kakor Ahasver napravljaj v daljni svet!

Da, vse ji je hotel povedati! Ponosneje je stopal nato med gredicami, kjer se je žarilo cvetje pozne pomladi. In bilo mu je, kakor da so dišave tega cvetja napolnile tudi srce njegovo, tisto ubogo srce, kjer je poganjala na kamenitih tleh nesrečna ljubezen krvavo cvetoče svoje vrhove.

Urno stopa dalje. Poznal je vrt in dobro je vedel, kje bode dekle. V najdaljnem kotu je stalo nekoliko starih hrastov, velikanov z obrastlimi debli. Pod njimi v senci se je skrivala mala miza in klopi.

Tu sem je bila prišla Meta tisto popoldne. Nekaj časa je brala v knjigi. Ko je Filip prihajal, je slonela z glavo ob starem deblu, pri katerem je sedela. Knjigo je bila odložila tik sebe na mizo in lahko položila roko nanjo.

Tako v mislih je sedela in gledala za oblaki, ki so pluli visoko po nebu ter se ravno tedaj žarili v zlatu zapadajočega solnca. Obrnivši oko od rumenih oblakov, vidi pred sabo Filipa Tekstorja. Ni ga še opazila, ko je bil pristopil. Po bledem obrazu se ji razširi svit sreče, ki pa takoj zopet izgine. Opazivši goreče poglede njegove, je vedela takoj, da mora napočiti ta trenutek! A sedaj, ko je napočil, se ga je ustrašila. Iz srca ji zakipi kri ter ji napolni mlado lice.

Nem je stal Filip pred njo. S srečo na obrazu in s cvetjem v srcu je bil prišel! Ali pri njenem pogledu se razpršijo vsi upi, sreča izgine in hipno se posuši cvetje. Prešine ga bliskoma grozna misel, kaj potem, če bi ga ona tudi ljubila. Bila je to strašna pregreha, ako bi jo s prokletstvom svojim potegniti hotel s sabo v prepade temnega življenja! Nikdar ne! Globoko na prsi se mu povesi glava. Videč ga v tej revščini, se topi dekletu mehka duša in solze ji zalijejo oko.

«Meta!» izpregovori Filip, ko je utolažil notranje boje, «k tebi sem prišel!»

Ne upa se mu pogledati v obraz, da bi ne opazil solz, oko ji kalečih.

«Prišel sem ti povedat,» nadaljuje zamolklo, «da moram še danes oditi, oditi daleč po svetu. Ker pa vem, da bodo metali kamenje za mano, mi očitali nehvaležnost ter obdali s črnimi sencami moje ime — zatorej sem prišel k tebi!»

Beseda mu zastane; kar ji je hotel povedati, vse je bil sedaj pozabil. Iskal je po kotih svoje duše, kjer se je bila ravnokar razcvetela mala in krasna pomlad — ali sedaj je bilo vse prazno in ostal je le črni pepel nekdanjih spominov.

Napósled sede k mizi, njej nasproti. Meti pa so se bile na licih še bolj razvile rdeče rože čistega devištva.

«In glej, Meta!» prične zopet ter si nasloni na mizo z rokami obraz, «naj svet misli, naj svet sodi, kakor mu drago! Ali ne hotel bi, da bi tudi ti imela o meni take spomine, da bi tudi ti sodila tako, kakor bode sodil svet! Ne hotel bi, da bi se tudi v tvojo dušo vtisnila črna moja podoba! Pa čemu ti pravim to, Bog moj, čemu?»

Filip umolkne in rahel vzdih mu pride iz srca.

Z vsemi močmi je iskal besede, le ene besede; in Bog vè, da bi mu ne bila prišla leta beseda čez ustna — da se ga ni usmilila ona, zavoljo katere je boril silni boj s svojo dušo. Le

Dekletu se je milo storilo. Rahlo mu dene mehko, belo svojo ročico na glavo, rekoč: «Filip, poglej mi v obraz — in povej mi, da me ljubiš!»

In zardela se je, kakor mladi rožni cvet spomladi.

Po njem pa se razburijo vsi občutki in pozabljen je svet okrog njega, pozabljen in

vtopljen v večno temo, iz katere se mu svita le njena krasna podoba. Ona je v sramežljivosti svoji vstala. Tudi Filip vstane in vzklikne srečen: «Meta!»

Ležala mu je na prsih! In brez besedi, brez besedi pritiska k sebi njeno glavico!

Ali je bil to greh, da sta se revna črviča v neskončni stvaritvi tako ljubila? Narava se ni zavila v temo in na nebu je še vedno rumenela zarja zahajajočega solnca! Nekje tam gori v razprostrtih vrhovih starih hrastov je sedel kos na veji ter pošiljal v hladni večer milobno svojo pesem. Ta pesem je donela po gaju in sladki njeni glasovi so prihajali tudi v dvoje prekipečih src tu doli ter se družili ondi s harmonijami ljubezni, s harmonijami sreče.

Iz te sreče ju probudé lahni koraki. Nepričakovano je bil prišel po peščenem potu knez Janez Evangelist. In sedaj je stal pred njima v violetnem svojem talarju in z zlatim križem na prsih. V roki pa je držal s srebrom kovano knjigo, brevir svoj. Knez je na deželi svoje molitve rad opravljal pod milim nebom. Zategadelj je bil tudi tisti dan prišel na nižavski vrt in, po peščenih stezah hodeč, prebiral sveto knjigo. Po obrazu se mu razširi nekak dobrovoljen smehljaj.

«Tu je vir Vašemu navdušenju, Filip Tekstor. Cherchez la femme!»

Ponosno se obrne, odpre knjigo ter počasi odide.

Šestnajsto poglavje.

Don Cesar: Und seine Schwester!

Chor: Wehe! Wehe! Wehe!

Chor (Bohemund): Es ist gesprochen,
du hast es vernommen,

d Das Schlimmste weißt du, nichts ist
mehr zurück!

Schiller: Die Braut von Messina.

Proti večeru tistega dne je sedel Ernest Malec v svoji sobi. Odtegnil se je družbi, ker je hotel sam s sabo premisliti še enkrat vse dogodke, ki jih je ravnokar doživel. Ali najprej je hotel govoriti tudi s hčerjo Meto, da bi se še danes vse dognalo. Ukazal je bil strežaju, naj poišče gospodično. Zdelo se mu je, da je predolgo ni. Malo ga je pričelo skrbeti in po mehkem stolu se je premikal tjinsem. Tuintam si je potipal z roko za vrat. Imel je občutke, da ga hoče zavratnica zadušiti.

«Kje tiči toliko časa!» reče jezno, pograbi steklenico na mizi ter si nalije črnega vina v kupo. Ko je izpil, se zajezi na muhe, ki so mu sedale po potnem obrazu. V srdu je z modrim robcem tolkel za njimi.

«Saj je huje to čakanje, nego sem menil! Preklicana golazen!»

In zopet je vihtel modri robec po zraku. Tedaj je prihitela hči Meta v sobo.

«Tu sem, ata!»

Bila je rdeča kakor cvet.

«Kje si bila, da te tako dolgo ni?» vpraša stari s kislim glasom.

«Na vrtu!» odgovori in nehoté se je še bolj zardela.

«Čemu ti je treba toliko krvi v licih. Saj se ne kuri na vrtu! Haha!»

Dajal si je pogum, zategadelj se je glasno smejal slabemu svojemu dovtipu.

«Sédi, Metka, sédi!» pravi mehkeje. «Sedaj je škof na vrtu in gospodje so se razkropili! Sedaj utegnem in s tabo sem hotel govoriti. Jezna pa mi ne smeš biti! Imaš nekaj vojaškega, nekaj odločnega, kar še celo mene, ki sem vendar tvoj oče, časih spravi v strah. To bo revež prihodnji tvoj mož!»

Zopet se je smejal, da bi ga ne zapustil pogum.

Hči sede tik njega na stol.

«Tako je prav! Tu sédi tik mene!»

S tolsto svojo roko tipa po mehki njeni ročici.

«Silno te imam rad, Metka!»

In zopet gladi njeno ročico.

«Rajši od Viktorja, ki mi venomer zapravlja denar. A tudi ti me moraš rada imeti, to ti rečem!»

Tu izpije kupo vina.

«Malo vina potrebujejo moje stare kosti!» se opravičuje, potem pa se ji iznova sladká: «Rad te imam, in ti mene tudi, ali ne, Metka?»

«Da! da!» odgovori Meta hitro.

«Nekaj bi te prosil, otrok sladki! Nekaj mi moraš na voljo storiti!»

«In kaj, ata!»

Stari si briše z robcem plešasto glavo. Sedaj je prišel odločilni trenutek, a vedel ni, kakšno besedo naj rabi, da bi dekle ne skipelo. Zagleda se v arabeske na steni ter premišljuje.

«Nič takega,» odgovori počasi, «da bi se ti bilo bati. Haha! Ženina imam za tē, haha!»

«Ženina?» Vsa kri ji izgine iz lica in kakor blisk se dvigne s svojega sedeža. Stari se dela, kakor da ni opazil vtiska svojih besed.

«Prihajaš v leta, Metka, in starost je najhujša bolezen pri dekletih, haha!»

Neprijetno se je smejal.

«Tu pa se je častitljiv mož, dober mož, oglasil pri meni in poprosil za tvojo roko. Dejal sem si: dekle prihaja v leta, a snubači so bele vrane. Prideš v leta. Tista mehka kožica na licu se izgubi, izgubi se tudi svetlost las in šibkost telesa! Potem pa snubačev ni. A sedaj se je oglasil častitljiv mož, poštenjak, in vzeti te hoče!»

Ni ji gledal v obraz, ko je govoril te besede. Meta je slonela pri stolu ter skozi okno obračala pogled na večerno zarjo, zlatečo sivo gorovje. Dobila je bila nekje kos belega papirja in ga trgala mehanično, da se je pred njo po parketu napravil bel sneg. Končno se obrne

proti njej. Smilila se mu je, ko je tako bleda stala pred njim. Vstane in ji z debelimi prsti pogladi lice.

«Čemu se plašiš, golobica?» vpraša boječe. «Enkrat se moraš vendar možit. Saj ste dekleta za to na svetu, haha!»

Ojačila se je: «A jaz se ne bom, ata, ne, ne!»

Srpo ga pogleda, tako da Ernest Malec nehote zopet sede.

«Sédi tudi ti, Metka! Moj Bog, saj ti še povedal nisem, kdo te hoče. Ti pa hočeš takoj vse preobrniti, voz in voznika!»

«Kdo je? Še vedeti nečem! Malo me je skrbi!»

Prične jezno hoditi po sobi. Staremu upade srce.

«Poslušaj me vendar, prepelica moja! Poslušaj me vendar!»

«Nečem!»

«Sodar bi te rad, in to je vendar tehten ženin!»

«Sodar, sladko-dišečji tisti notar?»

«Kaj notar! Ta je še otrok in zate ni. Ali vzel bi te stari, Lovre Sodar. Dobra duša je in, kar je še bolje, polne ima vreče in shrambe. V svilo te bo oblačil ter ti plesal čisto po tvoji volji. Okrog prstov si ga boš ovijala in dobro življenje boš imela. In to je glavna stvar!»

Meta postoji pred njim. Ne odgovori mu takoj. Srd ji dviga prsi in z bleščočimi očmi zre na svojega roditelja.

«Stari Sodar?» vzklikne zaničljivo s suhotno zvenečim glasom. «Vi bi me torej radi spečali, ata, kakor spečate udebeljeno živinče iz hleva! In Vi ste mislili, da se bom v resnici dala položiti na tehtnico, da me prodaste, kakor voz starega blaga! Rajša grem služiti, beračit po svetu, nego bi se vdala temu staremu grešniku!»

Tik nje na mizi je stala kupa. V srdu svojem jo pograbi ter trešči po tleh, da se razbije na drobne kosce.

«Rajša grem beračit! In ta človek, ki mi je že od nekdanj tako neprijeten z debelimi svojimi očmi. Prodati me hočete!»

Z belimi zobmi si grize ustna.

«Počakaj no, Metka, da ti povem in razložim. Ne bodi, kakor vrelo mleko, ki takoj prekipi. Naj ti povem!»

«Rada bi vedela, kaj mi imate tu pripovedovati,» odgovori hči trpko. «Vi me hočete prodati, a jaz se prodati ne dam. To je vse in drugega nič, pa — basta, kakor bi rekel sivolasi ženin moj!»

«Ti ne veš, kako se mi godi,» tarna stari, «ti tega ne veš!»

S tresočo roko si pogladi svetlo plešo ter globoko vzdihne. «Ti misliš, da je vse tako, kakor se vidi. Pa ni! Ko ti spiš, tedaj tarejo

tvojega očeta skrbi in spanje mu na trudne trepalnice sesti neče. Časih bi rad, da bi zaspal in se več ne prebudil!»

Obstala je pred njim.

«In kaj potem?» vpraša ostro.

«Imel sem nesrečne kupčije. In sedaj, da ti povem resnico, je zapravljeno vse. Če naši dolžniki danes hoté, me spodé lahko izpod strehe mojih prednikov, mene in vas otroke. Take so reči, ljuba Meta moja! Kaj potem? si vprašala. No, potem nam res ne ostane drugzega, nego beraška palica! Ž njo po svetu širokem!»

Ko hči ničesar ne odgovori, dostavi še: «Pri tem je najhuje to, da si lahko pomagam, če imam le male vsote. Zopet bi prišel denar v hišo in revščina bi se odgnala za vedno. Revščina, ki je tako grozna, če je človek kdaj v obilnosti živel! Potrebujem samo štirideset tisoč. A te moram imeti, moram imeti, če jih imam iz tál izkopati!»

Vstane in trd mu postane obraz.

«Dá mi jih Sodar, ali dá mi jih samo tedaj, če dobi tebe v zakon. Sedaj veš, kako je. Boljši je star mož, nego stradanje!»

«To mislite Vi, ali jaz sem drugačega mnenja! Za ves svet ga nečem tega umazanega skopuha. In če pride danes Nižava na nič in mi vsi ž njo! Dajte me živo v grob! Samo tega starega človeka ne! Če mi poda roko, mi je, kakor bi čutila na svoji koži mrzlega kuščarja!

Z vsemi močmi me ne pritirate v ta zakon. Zategadelj govoriva rajša o pametnejših rečeh!»

«Meta,» zastoče stari, «pomisli vendar, da nas rešiš vse. Tudi je star in umrl bo kmalu!»

Suhotno mu odgovori: «Otročja ljubezen mi ne naklada takega bremena. Tudi roditelji ne smejo zahtevati od svojih otrok, da bi se njim na ljubo usmrtili. In za mē bi bilo to huje od smrti. Da bo kmalu umrl! Te prozaične tolažbe bi si ne hotela privoščiti. Duša moja ni njiva, kjer bi poganjale take strupene rastline. Bogu dajem hvalo, da je tako! Naj živi vso večnost. Jaz pa ga vzela ne bodem. Rajša še danes zapustim Nižavo in, če hočete, samo z obleko, ki jo sedaj nosim na sebi!»

«Ali je to zadnja tvoja beseda?»

«Zadnja! Da bi tega zaljubljenega starca sleparila ter mu metala pesek v oči vse dni, ki jih bode še preživel v sivi starosti, za to sem predobra. Hinavstva ne ljubim, in če se mi še tako drago plača. Tudi je še drug vzrok!»

«Drug vzrok!»

«Drug, in sicer najglavnejši. Takoj od pričetka sem hotela govoriti o njem, ali s svojim Sodarjem in tisočaki njegovimi ste me razsrdili preveč. Pozabila sem, ali sedaj je še vedno čas, da govorim!»

«No kakšen je ta vzrok?»

«Važen, kakor sem rekla. Sami ste dejali, da sem že v letih in da se mi je čas možit.

Mislila sem že na to in srce moje si je poiskalo ženina, ki je boljši od Sodarjev, in če jih priženete celo armado!»

«Ti imaš ženina,» vpraša oča sarkastično, «in za mojim hrbtom si si ga izbrala? Vraga, to mi napravlja veselje. Končno pa vendar ni kakov nižavski hlapec, ali kakov drugi mladenič take in enake romantike, haha!»

Nekaj časa se smeje, potem pa vpraša: «Ali smem vedeti, kdo je ta plemeniti ženin, ki je po volji deviškemu srcu tvojemu?»

«Smejete se lahko, ali pomagalo vam ničesar ne bode. Vzajem ga vendar, če je še tako smešen v Vaših očeh!»

«Povej vendar, kdo je.»

«Filip.»

«Kakov Filip?»

«Tekstor!»

«Filip Tekstor!»

Počasi je izgovarjal zlog za zlogom. Poizkušal je vstati. Vidno mu je kri zapuščala lice, da je bil takoj bled kakor stena. Odpiral je usta in z nekakim smrtnim strahom opazoval hčer, ki je mirno stala pred njim. Končno se mu izruje vzklic: «Ali si zblaznela!»

«Zblaznela!» odgovori dekle in ponosno se dvigne. «Ali ste res mislili, da tako po denarju hlepim, da bodem vzela v zakon moža, ki ima sive lase in polno vrečo denarjev? V tem sem premalo Vaša hči, ata! Naj si obdrži oboje,

denar in sive lase. Živo sem si ohranila srce in bolje, da sem srečna v uboštvu, nego nesrečna v bogastvu. To je trdni moj sklep, in če je Bog razsodil, da mi je s Filipom trpeti in stradati, bodi tako! Še verujem v ljubezen in upam, da me ta vera nikdar zapustiti neče!»

Vstal je bil med njenim govorom. Sam s sabo mrmra besede. Iz steklenice si nalije vode na robec ter si moči vročo glavo.

«Ti ne veš, kaj delaš, kaj govoriš!»

«Dobro vem, da Vam ni všeč, kar govorim. Pomagati si ne morem! Kaj me skrbe Vaši rudo-kopi, Vaše trgovine in Vaše špekulacije! Da me le Filip ljubi!»

«Dekle, ti si popolnoma zblaznelo! Moj Bog, ali sem bil slep! Da bi ga bil pustil v Rusijo, v Sibirijo, ali tja, kjer je večni led in sneg! Da nisem opazil ničesar!»

Obstane pred njo in jo prime za roko: «Vse to si izbiješ iz glave! Če ne, te prekolnem še danes! Še danes te spodim, da boš šla bosa od hiše. Ti ne veš, kakšen sem, če se raztogotim! Moj Bog, kaka nesreča!»

«Izbij si ga iz glave!» tarna starec in teka po sobi.

«Ne morem! Nečem!»

«Nečeš, Meta, nečeš?»

«Nikdar ne!»

«Hočeš me torej prisiliti . . . ?»

«Storite, kar ^{vi}am ljubo. Saj sem že dejala, da grem danes od hiše, in bosa, ako treba!»

«Imej pamet, dekle, imej pamet! Za Boga, ti ne veš, kaj počenjaš!»

«Vi branite Sodarjeve tisočake, jaz pa pravice svojega srca!»

«Sodarjeve tisočake! Naj jih vzame vrag! Meta, usmili se me! Usmili se bele glave moje! Vzemi, kogar hočeš! Sodarja zapodim in vrata mu pred nosom zaprem. Pomagal si bodem na kak drug način. Naj se mi proda vse, samo tega človeka pozabi! Zavoljo usmiljenja do mene ga pozabi!»

Z jokajočim glasom je govoril te besede. Ali vtiska vendar niso napravile.

«Ne morem in nečem!» odgovori hči ostro, Zbodljivo pa še pristavi: «Zdi se mi, da igrate komedijo, ata!»

«Komedijo! Ti se šališ iz starega svojega očeta? Tudi prav!»

Sede na stol. Obriše si obraz, izpivši kupo vode. Nekaj časa molči ter se pri oknu zagleda v krajino, ki jo je pokrival tedaj že večerni mrak.

«Ako hočeš sama tako,» izpregovori zaspno, «mi je tudi prav. Ali nocoj to noč bodeš še jokala, kolikor nisi še vse svoje dni. Sedi in poslušaj! Kratka bo pripoved, ali bolje bode, če jo poslušáš sedé!»

Dekle molče sede. Z nekako grozo jo napolnijo mrtvo-zaspane besede očetove.

«Sedaj poslušaj! Ker si sama hotela, ti moram povedati vse. Dolgo je že od tedaj, ali sence tistih časov sezajo še sedaj v moje življenje!»

Po kratkem premolku nadaljuje: «Nekdaj v mladosti svoji sem imel prijatelja. Dober človek je bil, ali jaz sem ga opeharil in pahnil v nesrečo! Mlad sem bil in strasti so kipele po meni. Mnogo sem grešil in, če bi imel kaj vere, bi ne zatisnil v noči nikdar oči. Ali ti časi so pretekli. Kaj hočem! Mlad človek ljubi svobodo, prostost, in ne more prenašati nikačih okov!»

«Mene pa vendar hočete ukovati...!»

«Potrpi, takoj zveš vse! Imel sem torej mladega prijatelja. Imel je ponižno, mehko naravo, in dobri prijatelji so smeli na njem drva cepiti, tako pohleven je bil. Njegova največja nesreča pa ni bila ta krotka in nad vso mero ponižna narava. Največja nesreča mu je bila mlada, prekrasna žena, ki ni bila niti ponižna, niti mehka! V hišo sem prihajal in ta ponižni in dobri človek me je še sam vabil. Ako me ni bilo en dan, je vprašal takoj: kje si tičal, da te ni bilo? In tudi žena me je tedaj vedno vpraševala, kje sem ostal, da me ni bilo? Zategadelj sem prihajal, prav obilokrat prihajal. Dobri prijatelj pa me je puščal pri svoji ženi, hodil po svojih hlevih ter se veselil tolstih

svojih volov, ki jih je potem drago prodajal na Primorsko ali Bog v^š kam. Jaz pa sem tičal pri ženici in drobil sem ji sladke besede. Bil sem človek, v katerem so kipele vse strasti. In tedaj sem še tudi obilo denarjev imel, ki jih sedaj nimam! Privadila se me je počasi; tako zelo se me je privadila, da sem jo smel nekega dne poljubiti v lice, dasi je bila žena mojega prijatelja, bratranca mojega Vida!»

«Čemu mi govorite o teh ostudnostih!»

Srdito je vstala s sedeža. Prijel jo je za roko ter jo s silo potisnil na stol.

«Tu sédi in poslušaj! Sama si hotela tako, torej poslušaj, in izpij, kar si si natočila. Da, draga, na Višavi se je vse to godilo. In tisti osleparjeni revež je bil moj bratranec Vid, ki je potem v širni svet pobegnil ter pustil na Višavi drobno in krasno ženo svojo. Morda si kdaj kaj čula o tem. Mogoče! Dolgo je od tedaj. Gotovo pa nisi do danes vedela, čemu jo je ta ponižni Vid potegnil v daljni svet. Sedaj bodeš zvedela vse! Nekega večera je bilo. S Klaro, tako je bilo ime Vidovi ženi, sva se šetala po temni gozdni poti. Mož je bil odrinil s puško nekamo na polje. Morda je hotel vrabiče streljati, ki so mu t^hajali v prosó. Čemu naj bi tičal doma, saj je bila žena v dobrih rokah, haha! Po temnem potu sva se izprehajala, a jaz sem grešil na temoto. Tik starega kostanja sem poljubil ženo bližnjega svojega na sladka njena

usta. Ubogi Vid pa je tičal za kostanjem. Vse je videl in vse slišal. A ne, da me je s strelom kakor steklega psa podrl na tla, je grizel jezik in molčal. Ponoči pa je spravil svojega otročiča v potno torbo ter izginil čez gore. Takšen ponižen človek je bil bratranec moj, Vid!»

«Moj Bog, čemu mi vse to pripovedujete?» vpraša hči nestrpljivo.

«Čemu? Takoj zveš in še prezgodaj. Kakor sem rekel, je izginil naš preponižni Vid čez gore. Tu na Višavi pa je ostala vitka njegova ženica. Kaj je nama ostajalo, nego sladka ljubezen? In tej sva se tudi vdala z vso silo kipečih src. Končno pa se človek naveliča vsake ženske, in če je krasna kakor boginja. Tudi Klare sem se naveličal. No, ali vse to ne spada semkaj! Spoznal sem se s tvojo materjo, in ker mi ni kazalo, za vse večne čase nositi bremena skrivne ljubezni, sem se oženil. Morda si zopet čula, da se je na dan poroke moje ustrelila gospa z Višave. Govorilo se je obilo, ali končno je obveljalo mnenje, da se je usmrtila zavoljo toge in žalosti. Dobri ljudje so dejali, da ni mogla prenašati puščobe na Višavi, videč srečo in veselje na Nižavi! Prav mi je bilo tako. Ali v resnici se je ustrelila zavoljo mene in ne zavoljo nezvestobe moževe, ki jo je bil zapustil ter odrinil v široki svet! To pa še ni vse. Zveza moja s Klaro ni ostala brez nasledkov. Dobila sva sina in ta sin ...»

«In ta sin!» Strastno se je dvignila Meta. Vsa kri ji zapusti lice. Oči se ji široko odpro in v grozi in strahu zre svojemu roditelju v trdi obraz. S tresočo roko se oprè na mizo in ponavlja z zamolklim glasom: «In ta sin?»

«Da, da, ta sin je Filip Tekstor!»

«Filip Tekstor!» zdihne. Obide jo slabost. Po parketu se je zgrudila, da je niso vzdržale roke roditeljeve, ki je toliko gorje prouzročil otroku svojemu . . .

Drugo jutro je odhajal knez Janez Evangelist.

Pred Nižavo stoji njegov voz in konja se penita v srebrno-kovani opravi. Tudi drugih vozov se je bilo nabralo in vse je čakalo na odhod. Hlapci so pohajkovali med vozovi ter pričakovali gospodov.

Napòsled stopi škof iz poslopja z vso množico spremljevalcev. Prišel je tudi hišni gospodar.

Ko stopi knez na dvor, pade na kolena ljudstvo, ki je bilo prišlo «gledat». Janez Evangelist se ozre po navzočnih ljudeh, povzdigne belo drobno roko in jih blagoslovi, leno in takisto življenja trudno.

Potem se obrne k hišnemu gospodarju.

«Da se zopet kmalu vidimo, gospod Malec! Vero imate! Vi ste naš mož!»

Zbranim gospodom pa reče: «Gospod Blagor, želja moja je, da prisedete k meni!»

Z župnikom sedeta v voz. Kmalu potem odrdra vsa vrsta tja v pogorje, v deželo, kjer je hotel knez deliti birmo.

Pred Nižavo pa ostane Ernest Malec, in dolgo časa zre za odhajajočimi.

«Vero imate!»

Ali res?

Ernest Malec je bil tedaj pač v takih okoliščinah, da ni smel imeti — nikake vere!

Sedemnajsto poglavje.

Prosim te, tujka ljubezniva,
V mé ne vpiraj temnih očí,
Da se ljubezen nepremagljiva
V mojem srcu ne obudí.

Simon Jenko.

Tisto jutro, ko je knez in škof zapustil Nižavo, je bilo tudi na višavskem dvorišču več življenja negoli navadne dni. Iz hleva sta bila hlapca izvlekla starega, koščenega konja, ki je dosedaj vlačil plug in brano po graščinskih njivah, ali pa vozil butarice in hlode po gozdnih, blatnih potih. Malokdaj je užil kaj ovsa, zategadelj so štrlele kosti ž njega, kakor štrli ostro kamenje iz neplodnega Krasa. Nerad je zapuščal prijetne svoje jaslí in skoraj spehali so ga na plan pred hlevom, kjer ga je pes ob verigi sprejel z glasnim lajanjem. Melanholično je povetil glavo ter čakal, da bi ga vpregli v voz, v tezalnico! Ali danes mu je bila namenjena bolj gospôska usoda: čez trebuh so ga tesnô

s pasom prevezali in na hrbet mu pritisnili staro, ogoljeno sedlo, ki morda že ni rabilo pol stoletja!

Pri sedlanju sta počenjala hlapca svoje šale, v veliko radost drugi družini, ki je bila ravno odkosila in je od mize sem tik vežnih vrat opazovala čudni ta prizor.

«Kaj li bo danes, da mora koščenjak v to gospòsko obleko?» vpraša hlapec Miha. «In ravno danes sem mu nasul ovsa, da je šlo čez jasli! Hudika, da bi se le nesreča ne pripetila! Žival ni taka, žival je iskrnata!»

«Splašil se ne bo,» odgovori volâr Jaka, «ker ga je podkòv malo otiščala. Res, sreča, drugače bi ga gospod še ne ukrotil!»

«Pójaj mu muhe!» kriči Miha, «kopita mu moram omiti, da me hudir ne vseka! Žival ni taka, žival je vroče krvi! Pójaj mu muhe!»

S slamo mu je obrisal kopita. Končavši to delo pa reče: «Prav čedna kopita so še, malo široka, kakor lopata. No, pa to je še bolje, vsaj bolj varno stopa!»

«Molčita vendar,» ju kara stari Jernej, stopivši iz veže, «molčita in mirujta! Naš gospod si napravi lahko konja, kakršnega žive dni videla nista in ga žive dni videla ne bosta. Hvaljen bodi Bog, daj mi uzdo, Jaka!»

«Kaj pa bo danes,» vpraša Miha radovedno, «pride li Elijev voz, da se bomo odpeljali proti nebesom?»

Glasno smejanje razkači starca: «Ne smejajte se! Naš gospod bi imel lahko lepega konja, pa ga neče! Hvaljen bodi Bog, dosti je denarja! A tudi ta konjiček je še dober. Star je nekaj! Hvaljen bodi Bog, kdo pa se ne postara na svetu! Za naša pota je konjiček še predober!» Ponosno je tiščal uzdo v roki in z zeleno vejo odganjal osedlanemu konju muhe, ki so mu sedale po velikem trebuhu.

«Ovsa res ni dosti zobal!» prične Miha na novo razgovor.

«Kdo naj zoblje oves dan danes!» odgovori starec suhotno. «Ali mislite, da ga imajo oni na Nižavi? Osat in slamo hrustajo, in še tisto plesnivo!»

«Oves ste pa ^vVi prodali!»

Miha je izpregovoril te besede ponižno, samó besedico «^vVi» je nekaj bolj naglasil, kar je pr^vzročilo, da se je družina takisto na tihem smejala.

«Kaj praviš, fante!» se zatogotí v svojem poštenju zadeti majordomus višavški.

«No, no,» se odreže, Miha, «za gospoda, ne žase, za gospoda!»

Stari konj, ki je dal povod vsemu temu govoričenju, je vonjal do sedaj po tleh za drōbjem slame in senâ. Kar je ujel iz prahū, to je s tiho zadovoljnostjo hrustal s starimi zobmi. Tedaj je pa živinče hipno dvignilo težko svojo glavo, pričelo po zraku vohati in končno

je dalo od sebe nekaj grdega rezgetanja, kakor da je izteknilo kaj zelô prijetnega! Začuje se konjskih kopit topôt in po poti iz gozda prijezdi grofica Lina.

«Ta iz Soteske je!» pravi Jernej.

«In kako jezdari,» dostavi Miha. «Ni čudo, da strahuje hlapce in dekle v Soteski. Bolj se je boje negoli starega grofa! Kam neki plazi!»

«Gospodar je v Soteski,» se vtakne vmes tudi volâr Miha, «in še grof se trese časih pred njo, pravijo. Kam se ji pač tako mudî! Prav po generalsko sedî na konju! Ni napačna taka ženska!»

«Hvaljen bodi Bog, k nam gré!» zastoka stari, «in gotovo zavoljo meje!»

Res se je grofica s konjem kači ednako bliskoma zavila okrog zidovja in zdajci obstala sredi višavskega dvorišča. Na mah je ukrotila konja, ki je razlučen grizel železo ter-otresal ponosno glavo, da so pene letele na okrog. Z belo ročico ga je potrepála po svetlem vratu in izpregovorila nekaj nemških besed svojemu konju v hvalo. Potem šele je dvignila ošabni obraz, z nepopisnim zaničevanjem opazovala nekaj časa osedlanega starega konja in kupe gnoja, ki so pred hlevi od nekdej kužili višavsko ozračje.

«Kdo je tu gospodar?» vpraša grofica mrzlo. Pričela je z uzdo nagajati konju, da je prišel v ogenj ter plesal s krasno jahačico po peščenem

tlaku. Ko ga je brez težave zopet umirila, vpraša še enkrat: «Kdo je tu gospodar?»

Stari Jernej ji v prvem strahu ni vedel česa odgovoriti. Njegov tovariš, koščeni rjavec pa je hotel porabiti lepo priliko: dvignil je mršavo glavo in raztezal mehke nozdrvi proti gosposkemu sorodniku iz Soteske. Ali ta ni hotel napraviti tega plebejskega znanja, umeknil je ostro črtano glavo v stran in samo z vitkim kopitom udaril enkrat ali dvakrat ob tla, kakor bi se pri svoji zapovednici pritoževal, da ga je privedla v tako kmečko soseščino. Oni z Višave je premeknil na to okorne noge, da bi prišel bliže.

«E-há!» zarjove starec, «kam siliš, koščak? Tu ostani, no! Kdo je gospodar, ste vprašali? E, dobro, da ravno prihaja! Stoj no, polt rjava!»

V tistem hipu stopi Bogomir iz veže. Najprej opazi samó osedlanega svojega šarca; a ko ugleda tudi grofico, ga je izpreletelo, kakor bi se sramoval. Nasproti njeni aristokratsko-poetični podobi se mu je dozdevalo to staro, umazano dvorišče silno prozaično. Tisti hip je opazil prvič, kako neokusna je gnojna luža pred hlevom, in kako je raztrgana lesena streha po poslopjih. Tudi zidovje se mu je videlo sramotno umazano, kakor bi na Višavi ne poznali ni apna, ni zidarjev. Sramoval se je! In sredi vsega pa še ta suhorebni konj, po zunanosti čisto onemu enak, ki je nekdam sedal nanj znani vitez španjolski.

«Grofica soteška povprašuje po Vas!» mu kriči Jernej naproti. Starec se je odločno bal te ženske in želel je kar najhitreje prepustiti konja svojemu gospodarju.

«Smo ga že osedlali, rjavca!» poudarja zavedno, «prav kakor ste ukazali!»

Ko mu gospod, ki je bil o tem še bolj zmeden, ničesar ne odgovori, se obrne h konju. «E-há! Prestopi se, koščenjak!» In ko se konju ni hotelo prestopiti, pograbi z obema rokama povodec in ga izkuša tako po vsej sili spraviti z mesta in na mesto, kjer je stal mladi gospodar. Ali konj ni hotel z mesta, in ko ga je starec z vso močjo vlekel, so se mu napele žile na suhem vratu in v nekako horizontalno ležo se mu je spravila glava, da je bilo groza pogledati nestvorno žival. Vmes pa je kričal stari Jernej svoj «e-há» in rotil se je, kakor bi se močno srdil. Toda živinče se vendar ni hotelo prestopiti in ko mu je Jernej takisto pri glavi vlekel in vlekel, je obračalo debelo, a motno svoje oko proti gosposkemu sosedu: češ, tudi mi, ki smo pri poljskem delu opešali, imamo časih svoje trme!

V tem se je bil Bogomir s klobukom v roci in s primernim poklonom približal kontesi, katere konj ga je z žarečimi očmi ogledoval in nekolikokrat zasopihal proti njemu.

«Vi ste torej tu gospodar?» izpregovori trdo grofica. Z visocega svojega sedeža mu je premerila osebo od glave do tal in potem od tal do glave.

Zardel se je, ko ji je odgovoril: «Sem, in ime mi je Bogomir Lesovej!»

«A jaz sem hči grofa iz Soteske!» je dejala nato ona skoraj ironično ter nagnila glavo, toda prav malo.

Bogomir se globoko prikloni. Iz njegovih pogledov je morala sklepati, da je radoveden, česa tu išče hči grofa soteškega.

«K opravku torej!» izpregovorí ponosno jahačica. «Vi sekate danes na Logu, kjer mejite ob našo zemljo, to je ob zemljo, ki je mojega očeta last, ekscelence grofa Antona v Soteski!»

«Res! In ravno sem hotel iti na mesto, da bi mi kaj mladega lesa ne posekali!»

«Meja, seve, Vas ni mnogo skrbela!» je odgovorila trpko.

Tu je menil stari Jernej, da je napočila njegova doba. Vsili se brez omahovanja v razgovor.

«Meja je tam,» prične počasi, «tako vidna, da jo dobim, če sem slep in ponoči. Tu pri Ločniškarjevi mlaki je tista stara smreka, ki se ji lubje lušči, ker so ji zažgali smolo. Posušila se bo, to je gotovo! Od te smreke pa kakor nit dalje do robovja, ki je z mahom obrasteno. Na tem robovju je umrl onega leta stari ovčar, tisti Tržačan Luka. Žganja se je bil napil čez mero in to se je vnelo v njem. Drugo jutro smo mrtvega dobili v gozdu in z glavo je slonel na tistem robu. Od roba dalje pa za dva vatla

v krivino in potem zopet kakor nit ravno proti severu dalje! Moj Bog, meja je očita, vsak otrok jo pozna! Seve, kdor je videti neče, ta je ne vidi! In graščinski ste tam zmeraj radi uhajali čez njo, da ste dosegli kak hrastiček, ki je rasel na našem! Taka je! Hvaljen bodi Bog!»

Starec se je v tem govoru zelo razvnel in ni opazil, kako mu je gospodar dajal znamenja, naj utihne. Popisati pa se ne da, kako se je izpreminjal aristokratski obraz mladi kontesi: satiričnost, zaničevanje in Bog ve kaj vse enakega se je izraževalo med govorico starega služabnika na tem obrazu. Izpregovorila je z zvenečim smehom: «Pri Vas, gospod Lesar, je videti, da so Vaši hlapci Vaši gospodarji.» Maliciozno je naglašala besedico «Vaši.» —

Lesovej! Lesovej! «Kontesa, ali odpustite staremu zvestemu služabniku, ki je že vse dni svojega življenja pri tej hiši?»

Bil je močno v zadregi. Grofica obrne konja: «Ako Vas je volja, pojdiva na mesto! Sami se bodeite prepričali, kje je pravica. Družega ne zahtevamo, nego samo pravico.»

Z bičem zadene stegno svojemu konju; letá se spusti takoj v lahen tek. Zapustila je dvorišče, ne da bi čakala Bogomirovega odgovora. Temu ni ostajalo družega, nego splezati v sedlo. Pri tem mu je pomagal Jernej in godrnjal: «E, mnogo so nam pokradli graščinski, in še več bi nam bili, da nisem pazil kakor

postojna na tisto mejo. Že grofov oče je silil na naše. Taka je! Čemu bi se več govorilo!»

«Za božjo voljo, molčite vendar!» vzdihne Bogomir, sedeč na svojem konju. Leta se izprva niti premkniti ni hotel. Brskal je z nogami, nekaj kratov na mestu zaplesal naokrog ter izkušal zadnji del težkega svojega telesa dvigniti v zrak. Ko ni vse nič pomagalo, se je vdalo končno živinče in s smešnimi skoki odrinilo z dvorišča. Tu je ostal starec na mestu in gledal za njim. Z velo roko si pogladi sivo glavo in reče bolestno:

«Danes bo pa šla meja in nekaj sežnjev višavske zemlje ž njo! Dobre in poštene višavske zemlje! In če bo hotela deset tisoč kubikov hrastovega lesa, dal jih ji bo! Dal, ker je mlada! Hvaljen bodi Bog!»

Onadva sta nekaj časa molče jezdarila po gozdni poti: grofica naprej, Bogomir pa nekoliko korakov zadaj. Priliko je imel opazovati vitko njeno telo, ki je z nepopisno gracioznostjo tičalo ter se gibalo v sedlu. Z gracioznostjo pa se je družil plemenitaški ponos, ki je svojstvo samo porojenim plemenitnikom. Vsa njena podoba je dihala mrzlo lepoto, ki je mlademu spremljeavcu v hipu zmedla vse misli, da je pozabil na komični položaj, ki se je brez dvojbe nahajal v njem. Bil je jezdec, a ne preizvrsten, in časih se je v resnici videlo, kakor bi hotel poiskati pot s sedla navzdol. Pri tem je

delal stari konj neprijetne skoke, da je Bogomir sedaj in sedaj že hotel pograbit sedlo, da bi se vzdržal v višini in da bi ne padel na pot, kjer so se kazale luže in črno blato. Njen konj pa je premikal elastične svoje ude kakor srna pogorska in kontesa je sedela na njem varno in zavestno, kakor bi na noben način raz sedlo ulti ne mogla. Bilo je veliko nasprotje med njo in njim in samo se je vrivalo v oči to nasprotje! Ali naš Bogomir ni ničesar opazil, tudi ne, kako se je nekolikokrat ozrla po njem in konju njegovem ter le iztežka zadržavala smeh, ki ji je silil na kipeče lice.

«Vi ste že dalj časa tu, gospod Lesar?» je vprašala naposled.

Mimogrede je vsekala z bičem po grmu, da je zafrfetalo zeleno listje na vse strani.

«Lesovej, kontesa, Lesovej!» popravlja Bogomir ponižno.

Ravno tedaj sta morala prekoračiti veliko lužo. Ker jo je grofica konj premeril z mogočnim skokom, je storil osedlani rjavec isto tako, Bogomir pa se je le s težavo obdržal v sedlu.

«Glejte, da ne padete!» de grofica s prav odločno ironijo. «Sicer pa Bog izgovarjaj tatarska vaša imena. Meni se vselej jezik zapleta, če mi morajo med zobel! Odpustiti mi morate torej, če se mi pri Vašem imenu ne godi drugače; saj Vas do danes niti poznala nisem!»

Razsrdil se je nekoliko.

«Ekscelenca, grof Anton Babo,» je izpregovoril pikro, «se prišteva glavnim stebrom slovanstva v tej pokrajini! Naša imena bi ne smela v njegovem dvorcu ...»

Ni mu pustila, da bi bil dogovoril.

«A!» je dejala ter z bičem zopet udarila po grmu. «Vi hočete na to polje! Midva sicer nisva poklicana, soditi o političnem delovanju mojega očeta. Ali kolikor poznam ekscelenco, je v prvi vrsti katolik, v drugi vrsti pa grof in tajni svetnik Njegovega Veličanstva. Kar je še potem, je le zategadelj, ker je katolik in grof! Slovanstvo pa nima pri tem ničesar opraviti. Upam, da me umejete, gospod Lesovej!»

Sedaj je njegovo ime izgovorila že pravilno.

«Vi ste brez dvojbe demokrat?»

Z roko je potegnila uzdo, da je konj obstal. Obrnila se je k njemu in temno njeno oko se je uprlo vanj, kakor bi ga hotela pozvati na boj.

«Demokrat? V tem pomenu, da smo vsi enaki na svetu in pred Bogom, sem pač demokrat!»

Srčno in brez bojazni se ji je upal pogledati v srpo oko.

«To sem vedela takoj!»

Korakoma odjezdi dalje. «To sem vedela takoj! Vaša krivda ni, ker ste ravno otrok svojega stoletja. Vzgoja naših časov je taka, površna, brez jedra, bi dejala! Odkar imamo

francoski upor, ubijajo posebno vneti preroki zbegani mladini v glavo tiste grozne nazore, ki sta jih tedaj porodila strah in umor ter jih krstila s sveto kraljevo krvjo. In zategadelj dobivajo še plačo od naše dobrovoljne države ti krivi preroki! Vzgojenci pa so potem vsi demokrati in nalogo svojega življenja vidijo v tem, da zavidajo nas aristokrate in da nas v mislih more in pokladajo pod giljotino!»

Tu se ji predrzne Bogomir od strani nasprotovati: «Po mojem mnenju, grofica, stvari in razmere niso tako grozne, kakor jih Vi opazujete s svojega stališča, odpustite, da dostavim: s svojega subjektivnega stališča!»

«Ne tako grozne!» odgovori srdito ona. «Še groznejše so, častiti moj gospod Lesovej, še groznejše, kakor pravim! No —» in zopet obstane s konjem in zopet obrne proti njemu srpo svoje oko — «pa recite sami in trdite, če se upate, da niste v sredi svojega demokratičnega srca uverjeni, da je plemstvo silno nepotrebna, smešna in krivična institucija in žalosten ostanek tistih tujih časov, ko so še sčrovi klativitezi gospodarili vrhu holmov, kjer še dandanes pričujejo o njih podrte, stare zidine?»

Vsak bode rad pripoznal, da je bilo to vprašanje kočljivo in da se je mladi mož nahajal v stiskah, ki jih je tembolj občutil, ker je tedaj že občudoval, v vsakem oziru občudoval

krasno svojo nasprotnico. Notranjega uverjenja žarovitost ji je plapolala po obrazu, da je vsa njena podoba sprejela nekako vzorno lepoto, ki je Bogomira popolnoma omamila. Ni ji vedel odgovoriti, zatorej se je še bolj razvnela in še enkrat vprašala: «Pa trdite, če se upate!» Posamezne besede so ji tako rekoč sikale izmed zob, da so se komaj čule.

«Smešna, krivična, nepotrebna institucija, grofica,» odgovori Bogomir na to, «tega bi nikdar trditi ne hotel! Piramide egipčanske, ki se na meji puščave dvigajo proti vedno jasnemu nebu, ki pa jih je nekdam sezidal tlačen in trpeč rod, kdo bi trdil, da so smešne, nepotrebne! Veličastni ostanki so starodavnih časov! In svete naše bazilike in stolpovi božjih hramov, kdaj so se že sezidali! Ali kdo bi dejal, da so nepotrebni ostanki srednjega veka! Veličastni spomeniki so, ki še sedaj navdušujejo človeški rod! Nikdar bi torej ne trdil, da je plemstvo smešna institucija! Naravno pa je, da sedaj, ko je omika svojina vsemu rodu, ne more imeti tistih vplivov, kakor nekdam, ko so se plemiči po omiki razlikovali in odlikovali od drugih stanov!»

«Vaše mnenje je zatorej» — in tu zopet požene konja — «da je tako imenovani olikani in omikani kmet tiste vrednosti in cene, kakor grof, čegar predniki so v križarskih vojskah s svojo krvjo pojili Palestine pekoče ravnine!»

«V istini ne vidim bistvenega razločka!»

«Ha! Vi govorite za olikanega kmeta. Za Boga, pustite me v miru s kmetom in njega omiko! Kar ste pričeli omiko nositi med kmete, se je rod izpremenil in je hudobnejši, pregrešnejši. Samo po tuji lasti hlepi, in, da nismo pazili, odnesli so nam že davno polovico soteške graščine. Moj oče, grof Anton, ve o tem mnogo pripovedovati, častiti moj gospod Lesovej! V Soteski pod graščino ob pečini smo imeli nekdam star trs. S širokim svojim vejevjem se je raztezal po skalinah navzgor in proti jeseni je vse viselo modrega grozdja na njem. Zasadil ga je bil grof Abdon Maksimilian, slavnega spomina! Ko ga je nekdam sam cesar počastil z obiskom svojim (Abdon Maksimilian je bil vpliven, zelo vpliven mož na dvoru!) je utrgal z veličastno svojo roko grozd s tega trsa. V vedni spomin so ga imenovali potem cesarski trs. Grof Anton pripoveduje, da je tedaj, v tistih groznih časih, ko smo še imeli tlako (prosim Vas, nikar ne omedlite pri tej besedi!) leto za letom dozoreval sad na starem tem prijatelju naše stare obitelji. In pili so vino njegovo v spomin tistega dne, ko je bival prevzvišeni cesar pod streho soteško! In pili so ga samo v dneh velikih praznikov! A potem, ko so odpravili tlako, so pokradli takoj prvo leto polovico grozdja cesarskega trsa, drugo leto pa so ga že do jagode obrali! In tako

vsako leto pozneje. Lansko zimo pa, ko je vladal hud mraz, so ga posekali v noči in odnesli, da so v peči kurili ž njim!»

Bogomiru se je nehote vsilil smeh na lice. Opazila je to kontesa in dejala:

«Vi, gospod Lesovej, bodete pač trdili: to je malenkost! A rečem Vam, to je pomenljivo, zelo pomenljivo za čase, v katerih živimo! Tako je povsod, v gozdu, na polju in v gorici. Niti praprot v logu, niti klas na polju, niti grozd na trsu ni varen, da bi ga ne odnesla tuja roka! Oče moj, grof Anton, je premehak, zategadelj pa čuvam jaz, da se ne ugonobi last naše obitelji. Zategadelj sva danes tu, ker tudi Vi, gospod Lesovej, ste posegli (in upam, da nevede!) po naši zemlji, ki jo je braniti sveta moja dolžnost. Vendar, čemu bi dalje govorila, saj se s svojimi nazori tako nikdar strinjala ne bodeva! Sicer sva pa na mestu!»

Res, dospela sta na prostor, kjer so višavski delavci že bili posekali nekoliko hrastov. Na tleh so ležali ti stari velikani in po zelenem vejevju so klestili s sekirami, da so iveri letele na okrog. Peli in zvižgali so in niti v delu niso ponehali težaki, ugledavši gospodično. Vedeli so, da bode prepir zavoljo meje. S svojim prepričanjem so stali na strani svojega gospodarja; zato se jim ni videlo potrebno, ponehati v delu zavoljo te ženske, ki je tako ni ljubil nihče, še družina v Soteski ne!

Kontesa je obstala na mali višini, od koder so se videla posekana drevesa in tudi mesta, kjer so stala prej. Hipoma (da Bogomir niti opaziti ni mogel, kje ga je vzela) se ji je prikazal obris iz katastra v nežni ročici; na vratu svojega konja ga je razprostrla ter z rožnatim prstom pričela kazati mejno črto.

«Sedaj vidite sami!» je izpregovorila zmagonosno. «Ti posekani hrasti so stali v ravni vrsti!»

«Res je, grofica!»

«A tu na obrisu je mejna črta kriva, saj vidite! To je mesto, kjer stojiva, in to je mejna črta! In ta je odločno kriva! Saj vidite!»

«Res je, grofica!»

«Saj vidite, da so posekani hrasti stali na soteški zemlji?»

«Res je, grofica!»

«Torej pripoznate svojo krivdo?»

Bogomir ni videl ničesar, negoli beli prstek, ki je plula ž njim po papirju! Ali skesano je pritrdil: «Res je, grofica!»

«Dobro! Ravno prav, da prihaja moj oče, grof Anton! Ž njim lahko uredite vse! Zna se, da hrasti ne smejo Vaši ostati!»

Po gozdni poti je prijezdila tedaj dolga, koščena oseba grofa Antona. Nekoliko začuden je bil, opazivši hčer v družbi tujega človeka. Kontesa mu je takoj razložila stvar ter mu z

veliko slovesnostjo predstavila mladega soseda. Potem pa oba zapusti, češ, da sedaj lahko sama vse opravi.

Ko je oddirjala in se skrila v zeleni gozd, izpregovori grof Anton skoraj šaljivo:

«Torej ste res voljni hčeri moji na ljubo pripoznati mejo, kakor Vam jo je ravnokar izkazala? Ped zemlje je in nekoliko ubogih hrastov!»

«Čemu ne?» odgovori Bogomir lehkodušno.

«Hraste prodajva in tisti denar dobodi cerkev v Rakovcu, če Vam je prav tako, gospod Lesovej!»

«Čisto, kakor želite, ekscelenca!»

«Vidim, da ste mehak sosed in da je z Vami lahko izhajati! Ali sedaj je še nekaj!»

Bil je malo v zadregi.

«Kontesa mi bode tičala ves mesec na vratu, če z Vami ne sklenem kaj — pismenega!»

«Vse podpišem . . .»

«Veste kaj, gospod Lesovej, Soteska ni daleč odtod. Pojdiva tja in podpišiva kaj površnega, da bodem potem metal pesek v oči svoji hčeri. Bodite uverjeni, da mi do vse stvari ni prav nič. A kontesa mi drugače ne dá miru!»

«Kakor ukazujete, ekscelenca!»

Osemnajsto poglavje

Evo izbe, gdje mi
kano zvezda tajna

Razsvietila dušu

Nje ljepota sjajna.

Stanko Vraz

Scenic / Nekoliko streljajev pod železniško postajo Grčavo, o kateri se je govorilo v prvem poglavju, se dviguje na strmi pečini Soteški grad. Globoko pod njim se vije nam znana Rakovška dolina in modra reka po njej. Od nekdanjega starega grada je ostal samo širok stolp, tičeč tik propada. Gledal je ta stolp pač še tiste čase, ko so spodaj v dolu turške čete napajale svoje konje v zeleni vodi, in čul je tudi obilokrat razljučenih Osmanov rjojenje, ki so brezuspešno naskakovali skalino, kjer so imeli varno zavetje spoznavavci svete vere! Historičnega pomena je to selišče soteških grofov. V starem stolpu ti kažejo še sedaj sobo, v kateri je spal nesrečni Kacijanar, in pripoveduje se tudi, da se je tu nekaj časa skrival sloveč slovenski reformator. Učakal in prebil je ta stolp stotere nesrečne usode slovenskega rodu. Ni čudo torej, da se mu jeklenih časov jekleni zob pozna na vseh ogljih. V zidu so se napravile razpoke široke in dolge; v njih pa gnezdijo vrabiči in od njih gnezd visi stara umazana slama po stari, nesnažni steni navzdol.

of
of Na omenjeni stolp se naslanja novi, v čveteroogelniku zidani grad, s prostornim dvoriščem, visokimi sobami in z zračnimi mostovži.

Tu sem je pripeljal grof Anton svojega soseda tisto jutro. Pred grajskimi hlevi, ki tiče skriti v gozdu, sta oddala konja ter peš korakala potem med vrtovi proti graščini. Stopivšemu na dvorišče, se je zdelo Bogomiru, kakor bi žive duše ne bilo v poslopju: vladala je znana smrtna tihota, ki navadno vlada po aristokratskih dvorcih. Od nekod je pridrl črn pes in skakal okrog grofa, a ni se upal zalajati, da ne bi motil splošnega miru. Grajski oskrbnik se odluči nekje pri steni ter prihiti s sklonjenim telesom. Zgoraj na mostovžu pa zapoje zvon, v znamenje, da je hišni gospodar prestopil prag svojega gradu.

Vstopijo v pisarno pri oskrbniku. Tu se je napravilo pismo, kratko in površno, ki sta ga grof in Bogomir slovesno podpisala. Po končanem tem opravku se je hotel Bogomir posloviti; ali grof Anton ga je povabil, da bi stopil ž njim v gorenje prostore. Bogomir se izgovarja s svojo slabo obleko. Oni pa je odgovoril z veliko ljubeznivostjo:

«Kaj hočete! Saj smo na kmetih! In pri kontesi se bodete vendar poslovili!»

Vdati se je moral. Po širokih stopnicah odkorakata navzgor po mehki pogrinjači, da se ni čul korak. Ves čas je govoril grof priljudno; povpraševal ga je posebno vestno, če ima obilo divjačine po višavskih logeh in če je kaj prida prepelic ali jerebic. Močno se začudi, čuvši, da

Bogomir niti lovec ni in da nikdar puške v roke ne vzame. Na hodniku jima pride kontesa Lina naproti. Če je bila poprej na konju videti ponosna in nekako nedosegljiva, se je videla pa sedaj Bogomiru milejša, ker je nosila domačo, krajšo obleko.

«Kako je kneginji?» vpraša grof skrbno.

«Nisem še bila pri njej, kar sem prišla iz gozda!»

Takoj se obrne grof k Bogomiru in reče z važnim in pomenljivim glasom: «Seznani Vas hočem z materjo rajne svoje grofice, s kneginjo Teansko. Radostilo jo bode, videti Vas!»

Bogomir se globoko prikloni. Grof je govoril tako, da se je moralo čuti iz naglašanja njegovih besed, da hoče mlademu znancu izkazati visoko čast. In res je bila vsa grofovsko obitelj uverjena, da je kneginja Teanska največji zaklad nje hiše!

Strežaj jim odpre vrata v solnčnato sobo. Skozi široka okna se je videlo daleč po zeleni ravnini in ob straneh na vinske gorice, nad katerimi je tedaj vrela poletna vročina. V tej sobi, tik okna je sedela na mehki blazini stara, siva ženica. Prvi hip, takoj pri vstopu Bogomir niti njene glave opaziti ni mogel: tiščala se ji je globoko med ramama, skrita med čipkami. To je bila kneginja Teanska!

Kontesa Lina je takoj hitela proti oknu in Bogomir se je čudil, kako hitro so se ji razštopile

ostre črte po obrazu in kaka ljubezen ji je zažarila v očeh! Pred starko se je zgrudila na kolena in z nekako sveto strastjo je pritiskala vele in rjave njene roke na cvetoča svoja usta. Skrbeče je povpraševala, kako je danes kneginji, če ji solnčna vročina ne škoduje, če so ji vestno stregli in če kaj zaukazuje? Kneginja se je dobrovoljno zasmejala, položila roko na dekletovo glavo ter izpregovorila:

«Hi! hi! golobica draga, kaj naj mi je? Kaj naj mi je? Glej, tu pri oknu imam solnčnato ravan in vinske gorice. Moj Bog, da jih v sivi svoji starosti še smem gledati, to je največja dobrota! Moj Bog, česa naj si še želim? In vidiš, ravno prej se mi je dozdevalo, da gledam visoko v modrem zraku sivo ptico, ki se je mogočno zibala na solnčnatem polju, mogočno in ponosno! Pa sem si dejala, taki smo bili, nekdam, v mladosti hi! hi! Tedaj smo razprosterali peroti, kakor bi Boga ne bilo nad nami. Kakor sokol v sivem zraku! Ali gospod Bog pošlje svojo strelo in razdrobi mu peroti ž njo, da ošabna ptica strmoglavi potem v silni prōpad! Tako je z nami! Gospod Bog nas udari in potem je konec ponosnemu povzdiganju!»

Videla je, kako je silila dekletu solza v oko; tudi starki sami je prihitela debela kaplja na lice.

«Čemu bi jokali, srce moje! Saj mi je še dano gledati v zorno ravnino in, kar je še mileje, gledati v zornejšo tvoje oko, ljuba, draga moja!»

Med solzami sta se smejala.

«Meni se je zdelo,» izpregovori kneginja potem, «da je nekdo prišel s tabo. Kdo je to, otročiček moj? V sobi ne vidim tako dobro, kakor tedaj, če zrem na planine, pod jasno nebo!»

«Jaz sem,» odgovori grof Anton, pristopivši k oknu, «in pripeljal sem ti mladega soseda, svojega prijatelja, gospoda Lesoveja z Višave!»

«Lesovej, Lesovej!» in kneginja se živo obrne k Bogomiru, ki je bil z grofom pristopil, «čakajte no, čakajte no, kje sem že čula to ime! Bog, pomagaj mi vendar! Pot življenja mojega je že tako dolga, da so mi njeni pričetki zaviti v gosto meglo. Koliko sem jih srečala popotnikov na tej dolgi poti, so me prehiteli in pred mano dospeli v groba zavetje, a jaz sem pozabila njih imen! Lesovej! To je krasno, da me obiščete, ki sem stara in vsej zemlji v breme, hi! hi!»

Bogomir ji poljubi roko.

«Lesovej,» prične kneginja zopet, «to ime sem že čula, ali sam sveti Odrešenik vedi, kje?»

«Na Višavi je gospodar, mama!» dostavi grof Anton.

«Na Višavi! Sedaj vem vse, hvalo Bogu, sedaj vem vse! Ali časih smo rekali tistemu

kraju: na Nižavi! To je bilo tedaj, ljubi otročki moji, ko vas še na svetu ni bilo. Na Nižavi ste torej? Sveta pomagavka, česa človek učaka! Tam je bilo časih jezerce, ki je zamrznilo v zimi, da smo se brez skrbi drsali po svetli površini. Kje so časi! Ali je še ta tolmun tam doli, sredi kostanjevega lesa? Ali je to vse še tako, kakor nekdanj?»

«Vse še tako, svetlost!» odgovori Bogomir.

«Nekdanj v trdi zimi nas je povabil grof Lenart, oče tvoj, dragi mi Anton, semkaj v Sotesko. Prišlo nas je kakor prepelic, če se spomladi vračajo z juga. Hrupno življenje se je pričelo v gradu in nekaj tednov ni prenehalo. A ti, ljubi Anton moj, si bil tedaj še otrok in Veliki Napoleon se je bil ravno vsilil na prestol francoski. Tu v Soteski pa smo živeli radostno in na ledu nižavskega tolmana smo imeli svoja zbirališča. Torej je to še vse tako, kakor nekdanj?»

«Vse, svetlost! Samo ljudje so pomrli!»

«Drugi rod je nastopil! Kaj je naravneje nego to? Rod človeški je kakor list na veji. Veja ostane, list pa odpade v jeseni!»

Gledala je nekaj časa pri oknu v globoko ravan in premišljevala.

«Tisto zimo,» se je oglasila zopet, «je zahajal v našo družbo mlad človek, skoraj še otrok in v letih, ko se še ničesar ne ve o resnosti življenja. Sin je bil gospodarja na Nižavi;

rdečih, cvetočih lic je bil, in v našo družbo je prišel, kakor list s pogorske trepetlike, če ga je sapa zanesla v gosposki, po francoski šegi ostrižen vrt! Gospod Gregor smo mu rekali in radi smo ga imeli, dasi nam ni bil vrstan po rodu. Ali sem Vam že pravila, kako sva se poslovila z gospodom Gregorjem tisto zimo?»

«Ne še!» se oglasita grof in kontesa. «Povej nam, mama!»

«Naj bo, naj bo, ker ravno govorimo o Nižavi! Ko smo se odpravljali zapustiti gostoljubni dvor grofa Lenarta, je prišel tudi gospod Gregor, da bi se poslovil pri nas. Srečala sva se na stopnicah. Prišel sem, da se poslovim, kontesa, je izpregovoril mehko in po vsem obrazu se mu je razlil rdeči žar. Bog Vas obvaruj srečnega, gospod Gregor!» sem odgovorila ter mu podala roko. Tu sem Vam, kontesa, nekaj prinesel! In še bolj ga je oblila rdečica. Pazno se je ozrl na vse strani. Nikogar ni bilo čuti. Nekje iz obleke je vzel v beli papir skrbno zavit rdeč cvet. Kje ga je dobil v zimi, ne vem. Ponudil mi ga je in vzdihnil: Morda se bode te časih spominjali mene! Vzela sem ga; obledel mu je bil obraz, da se mi je zelo, zelo smilil. Čudna boleost mi je prešinila dušo. Ali se ne bode te poslovili pri družih? sem vprašala tesno. Čemu tudi? je odgovoril lahno, če mi Vi, kontesa, podaste še enkrat roko, potem je vse dobro! — Z Bogom, gospod Gregor!»

Zopet se je pazno ozrl na vse strani in mi potem vroče poljubil roko, da se mi je popolnoma zmedla mlada glavica. ‚Z Bogom, kontesa, čemu naj se poslavljam pri drugih? Morda se bodete časih spominjali mene!‘ — Še sedaj ga vidim, kako je s solznimi očmi počasi odhajal po stopnicah navzdol. Spodaj pri izhodu se je obrnil še enkrat za mano; jaz pa sem v tistem hipu pritisnila rdeči cvet na ustnā in pri srcu mi je bilo tako bridko, da bi se bila najrajša zjokala. ‚Hvala, kontesa!‘ je dejal še, potem pa mi je za vedno izginil iz pogleda. Moj Bog, bili smo še vsi otroci tedaj in gospod Gregor je imel morda komaj osemnajst let; ali nosil se je, kakor ste videli, resno in moško. Že tedaj je vedel, da ločijo naju visoke, neprestopne stene. Prosil je samo, da bi se ga morda spominjala časih. Pa sem ga hitro pozabila! Vidite, gospod Lesovej, to je bila prva ljubezen moja, hi! hi!›

Pristavila je še: ‚Bog ve, če še živi gospod Gregor? Ni mogoče skoraj! Nikdar nisem čula pozneje o njem. Morda ste ga poznali?›

‚Po Vaših besedah, svetlost, sodim, da je bil to stari oče moj Gregor Lesovej, ki je bil sin Huberta Lesoveja. Lētā pa je v tistih časih gospodaril na Nižavi. Dolgo je tega, kar je umrl Gregor Lesovej!›

‚Vidite,› odgovori kneginja živahno, ‚saj sem vedela, da sem že čula nekdanje Vaše ime

Lesovej, da, Gregor Lesovej! Torej je tudi mrtev? Seve, seve, od tedaj je sedaj več nego pol stoletja in v zemljo moramo vsi! Ali to vas dolgočasi, otročički, to vas dolgočasi! Umejete li peti, gospod Lesovej?»

«Za silo.»

«To je krasno, to je krasno!» se razradosti kneginja. «Pri nas v Ogrski poje ljudstvo svoje pesmi, ki ti krčijo dušo, če jih čuješ v večernem mraku. Ali Vaše ljudstvo tu okrog kaj poje?»

«Poje, svetlost!»

«Kako? Ali nemški?»

«Slovenski.»

«Kaj je to?»

«Jezik, ki ga rod tu govori.»

«Moj Bog, ali to ljudstvo tudi govori svoj jezik!»

Kontesa, ki je od strani z veliko radostjo opazovala, kako je kneginja zgovorna z novim gostom, se je oglasila tedaj: «Gospod Lesovej, tu imate še tesnejše stališče, kakor meni nasproti! Le dalje ga izprašuj, mama!»

«Bi Vas li utrudilo, če mi zapojete narodno pesem, tu pri Vas v navadi? Močno sem radovedna!»

Pri tem mu je kneginja posegla po roki, da bi prošnjo svojo s tem še bolj podprla. Skoraj se je hotel braniti; prosil je tudi grof Anton in ko je končno še kontesa obljubila,

da ga hoče spremljevati na klavirju, mu ni ostajalo drugega nego vdati se. Grofica je hitela h klavirju ter ga pričela prebirati, da so strune mogočno zapele. Bogomir je pel s tresočim glasom in nikakor ne pravilno. Zapel je o «Zagorskih zvonovih», znano melodijo, ki je navzlic preprostosti svoji podobna žarku krvi, kipečemu iz umirajočega srca! Radovedno je poslušala kneginja. Ko je končal, mu je dajala pohvalo aristokratska družba in kneginja sama mu je gorko stiskala roko. Zopet so sedli k oknu tik kneginje.

«Čudno,» je izpregovorila, «da se povsod po širni zemlji v ljudskih napevih izraža globoka žalost. Če jih poslušáš, se ti zdi, kakor bi čul peroti večne smrti, s katerimi veje ne-prestano nad človeškimi rodovi!»

«Kdo bode vedno o smrti govoril!» se oglasi grof Anton. «Povej nam še kaj, kako je bilo nekdanj, mama!»

«Res, res, povej nam še kaj,» dostavi grofica. «Saj imaš pri gospodu Lesoveju še nekaj dolga, ker je ravnokar ustregel tvoji želji!»

«Kaj vam hočem povedati?» vpraša kneginja, «spomin moj je knjiga, v kateri je ljubi Bog vse prečrtal, vse izbrisal!»

«Povej nam kaj o vojvodinji Korneliji Amaliji!» prosi kontesa.

«O Korneliji Amaliji!» Takoj se je starki razjasnil obraz. «Ali vam še nisem pravila o Korneliji Amaliji!»

«Ne še, vsaj vsega nama še nisi povedala!» se oglasita grof in njegova hči. Dasi sta že vse obilokrat čula, vendar nista hotela kneginji kaliti veselja, ki je s spomini na čase pretekle, kakor je pri starih ljudeh navada, si rada sladila pikro sedanost sive starosti.

«Torej vam še nisem pravila o njej!» se začudi kneginja. «Poslušajte torej, da bodete vedeli, kako posvetni blesk in posvetna moč ne daje sreče, ki je dar vesoljnega Boga! Po milosti veličastnega, sedaj v Bogu počivajočega Friderika Avgusta sem bila poklicana na dvor k cesarski visokosti, vojvodinji Korneliji Amaliji, blagega spomina. Vzorno bitje je bila ta hči visočega vladarja; v prsih pa je nosila vroče srce, ki ji je pozneje rodilo toliko gorja! S prečudno ljubeznijo sem se je oklenila; ali ona me je tudi ljubila in v trenutkih, ko ni čulo drugo človeško uho, me je osrečila z dovoljenjem, da sem jo smela tikati kakor prijateljico. Moj Bog, kaj takega se sme pripovedovati sedaj, ko so davno že vsi pomrli, ki so z mano gledali tiste dni!»

Nekaj časa je molčala. Potem pa je pozabila na družbo in sama v sebi je začela govoriti:

«Mrtvo je njegovo veličanstvo, Friderik Avgust; mrtva cesarica mati Leonora in mrtva

si tudi ti, Kornelija Amalija! Nad zvezdami kraljuješ sedaj in se oziraš na revno zemljo, kjer si morala, dasi si se rodila med najvišjimi, pretočiti toliko solz, prenositi toliko srce morečih bolesti!»

Predramila se je zopet. «O čem sem Vam že pravila, preljubi otročiči?» je vprašala mehko.

«O vojvodinji Korneliji Amaliji,» odgovori kontesa rahlo.

«Res je, o Korneliji Amaliji. Pa je bila tudi prečudne krasote. In da se je porodila v kmečki koči, bi jo bili poiskati morali ter posaditi na prestol kraljevi! Njegovo veličanstvo Friderik Avgust je z železno pestjo tiste čase pokoril svoj dvor; preganjal je lahkoživnost, zapravljivost in ves dvor je moral v cerkev hoditi, kakor bratje v kapucinskem samostanu. Bog ga blagoslovi, Friderika Avgusta, pravičen in pobožen zgled je bil podložnikom svojim! Če je bil jezen, so se pred njim tresli visokorojeni otroci njegovi: bil je pravičen, ali oster vladar! Tiste dni se je vpeljal pri dvoru sin visokega dostojanstvenika, knez Aleksander Teanski. Živel ni v redu in s tolpo šumečih prijateljev je spraval obilokrat cesarske oblasti in gosposke v velike stiske, ker niso smele vsega prezreti. Na dvoru je bil priljubljen, ker se je vedel nositi kakor jagnje in ker je redno dohajal k službi božji! Trdilo se je, da je najkrasnejši mož v vsej Evropi. Vsekako pa je bil

človek predrznega, silno predrznega značaja, in ker se je pregrešil proti milosti božji, je moral potem vse dni svojega življenja piti grenki kelih gorjupe pokore! Kmalu so sikali jeziki, da se knez Aleksander ni bal dvigniti pogleda še celo do njene visokosti, preblazene Kornelije Amalije!

V Hellbronnu je imela vojvodinja Kornelija Amalija svoje letovišče tisto polletje. Osamljen, pozabljen cesarski gradič je to, sredi mogočnega parka. Sama si je bila izprosila Hellbronn pri visokem očetu, ki ji ni mogel odreči nikake želje. Tam je torej bilo! Odpravila je bila nekega jutra drugo spremstvo, a mene je obdržala pri sebi. Z visoke sobane sva zrla na zeleno drevje v vrt. Na steno pri oknu je naslonila glavico s tistimi historičnimi zlatimi lasmi, ki jih še zdaj opazujete na podobah njenih. Zamišljeno je gledala na modro nebo, kjer so se okrog solnca zbirali rumeno obrobljeni oblaki.

«Margerita,» je izpregovorila zamolklo, «Margerita, danes bo prišel!»

«Kdo, visokost?» sem vprašala začudena, in v hipu me je pretresla groza.

«Kdo? Knez Aleksander!» je zdihnila in kakor zora se ji je razširila kipeča kri po nebeškem obrazu.

«Visokost, knez Aleksander Teanski! In semkaj bo prišel in brez vednosti Njegovega Veličanstva?»

Ni mi takoj odgovorila.

„Ali meniš, da se nisem dolgo, dolgo bojevala, Margerita! Sedaj pa — ne morem več! Moj Bog, Margerita, kako sem nesrečna!“ Topila se je v solzah in bridko je jokala. Omečil bi se bil kamen; morala sem se zjokati nad njo, ki je v blesku svojem solze pretakala kakor drugi smrtniki ter neprestano vzdihovala, da je nesrečna kakor drugi smrtniki! Kakor otrok me je objela in na srcu mojem je počivala njena prekrasna glava.

„Danes mi je obljubil priti! Pri stranskih vratcih ga bodeš pričakovala in po skrivnem hodu pripeljala semkaj! Grofica Tvrdovska pa bode zadrževala drugo družbo. Jeli, Margerita, da storiš to meni na ljubo! Saj bo samo danes in potem nikdar več!“

Kako bi se bila mogla protiviti tej prošnji? Zgodilo se je, kakor je želela. Po skrivnem hodu sem ga ji pripeljala. Stopivšega v to svetišče ga niti najmanjša stiska ni preobdala. S srečnim obrazom je pristopil k njej ter ji poljubil roko. Njej pa je deviška sramežljivost izvabila nežno rdečico na divno lice. In ko je dvignila trepalnico, se je usul iz veličastnega očesa žar neskončne ljubezni proti njemu, ki je bil tedaj brez dvojbe najdrznejši človek svojega stoletja! Zastajala mi je kri pri srcu, ker sem imela zavest, da ničesar dobrega nastati ne more. Sedli smo. O ljubezni nista govorila; kadar pa

so se srečali pogledi, se je izlivalo srce v srce! Svoje kneginje še nikdar nisem videla v taki sreči, taki radosti. Hotela je, da bi se čutil čisto kakor v domači obitelji, in verujte mi, da ga je prisilila, v pravem pomenu besed prisilila, da je moral prižgati dehtečo cigaro! Dolgo se je branil in vse mogoče ugovore koval. Nič mu ni pomagalo, vdati se je moral visoki njeni želji.»

«Pri nas se ne sme dolgočasiti knez Aleksander!» je dejala živahno.

«Visokost,» je odgovoril vdano, «ali mi je Bog res tako nesrečno ustvaril lice, da ne kaže tiste sreče, ki jo uživam sedaj!»

«Margerita! Knez Aleksander ima slabost, da puši, in čemu bi tega ne storil pri nama! Sicer pa ima še marsikatero slabost, ki jo bomo opustili odslej!»

Milostivo se je smejala. Poljubil ji je ročico in jo osrečil s pogledom, kakor ga je imel v oblasti svoji samo knez Aleksander, najlepši mož v vsej Evropi!

Hipoma je tedaj v sobano prihitela grofica Tvrdovska.

«Visokost! Njegovo Veličanstvo!» je vzkliknila. Prvi mah nismo vedeli, kaj bi počeli. Bila je to strela z jasnega neba. Knez je odhitel v sosednjo sobo, dasi ni imela izhoda. Pri tem mu je odpadla tleča cigara in utegnila sem komaj toliko, da sem jo zakrila s široko obleko svojo. Že se je čul zunaj v sprednjih sobanah ostri glas cesarskega očeta. Friderik Avgust

je imel navado, da je obilokrat neoglašen prišel k svoji ljubljenci Korneliji Amaliji. Tudi tisti dan se je zgodilo tako. In kakor sem stara, dragi moj (tu se je obrnila kneginja Teanska k Bogomiru) in kakor so mi otemneli duha pogledi, stoji mi vendar še dan danes vzvišena oseba njegova pred duhom. Tiste dni še ni bil prestar in telo njegovo je bilo še gibčno in polno življenja. Na visokem čelu mu je kraljevalo pravo veličanstvo. Še celo tedaj, kadar je bil njega vzorni obraz miren, je pretresal strah dvornike.

Brzo je vstopil ter obstal pri vhodu. Globoko sem se priklonila. Ko sem dvignila obraz, je stal še vedno pri vhodu in v solncu se je izpreminjalo zlato na obleki njegovi. Tedaj v tistem trenutku sem prvič v svojem življenju opazila, da so se mu krog senec kazali že sivi lasje. Bil je to najgroznejši trenutek v življenju mojem in vse misli so tako rekoč okamnele v meni. Samo zavest me je navdajala, da ima Njegovo Veličanstvo že tudi sive lase. O drugem niti misliti nisem mogla! Vojvodinja je bila prihitela k njemu ter mu je poljubovala roko, s katero ji je potem pogladil lice.

«Kako je, ljuba moja?» je vprašal milostivo.
«Krasno imate tu na deželi!»

Pristopila sta bliže k meni. Friderik Avgust se je pričel ozirati po sobani, po kotih, po stropu in končno je izpregovoril, odločno z nemilostivim glasom:

«Mon dieu! Palffy, zdi se mi, da! gotovo je, nikakor se ne motim, prepričan sem, da se je tu — odpustite mi izraz — pušil tobak!»

Te besede so veljale meni, ker sem rojena v stari obitelji Palffyjevi, kar morda niste vedeli. Tedaj je vojvodinja Kornelija Amalija bledejša postala nego uniforma Njega Veličanstva. Plaho svoje oko je obrnila proti meni, ki ji pomagati nisem mogla.

Globoko sem se priklonila: «Ni mogoče, Veličanstvo!»

Že sem čutila, kako me je pričelo greti pri nogah. Ali za življenje svoje bi se ne bila preganila tedaj!

«Ni mogoče, grofica!?» In Njegovemu Veličanstvu je postal glas trd kakor jeklo; na čelu pa se mu je nabralo temnih oblakov in vedela sem, da se bode name razlila nevihta.

«Vi gorite, kontesa, za božjo voljo!» je vzkliknil Friderik Avgust prestrašen. Počasi me je zapuščala zavest. Tudi je v tistem hipu prekoračil knez Aleksander prag sosednje sobe; bil je bled kakor mrlič.

«A,» začudil se je vladar togotno, «Vi ste tu, Teano! Kako interesantno!»

Čula sem še, da je oni mrzlo odgovoril:

«Da, Veličanstvo! Cesarska visokost mi je milostivo dovolila, da sem smel trenutek, samo za trenutek, obiskati svojo nevesto, konteso Margerito!»

«Skrb mi bode, na cesarski moji besedi, skrb mi bode, da se kmalu poročita!»

Te nepopisno ironično izgovorjene besede Njegovega Veličanstva sem še čula, a potem je zavihral plamen krog mene ter mi ugasnil zavest.

Ko sem ozdravela, se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi. Postala sem kneginja Teanska. Knez Aleksander mi je bil blag soprog; bil je pravi steber življenju mojemu. Niti vzdihovati ga nisem čula nikdar. Ko pa je ležal na smrtni postelji, je dejal skesano: «Margerita! Vsega dolga ti še nisem poplačal! In to edino, to mi greni smrtno uro!» Ali pomislite, da sem bila od tistega groznega trenutka hroma in da se potem nikdar več na svoje noge opreti nisem mogla. Tega je sedaj več nego petdeset let, kar me kakor onemoglega prenašajo z mesta na mesto! In vendar je vse življenje svoje posvetil meni in kakor rečem, niti vzdihovati ga nisem čula nikdar! Kornelija Amalija, poklicana na kraljevi prestol, je umrla še mlada, mlada in nesrečna! Meni pa je dano še vedno živeti in gledati v zorno ravan leto za letom! Da! da! Kornelija Amalija pa je umrla mlada in nesrečna! Vidite, ljubi moji, življenje je pošvod eno in tisto: kelih grenke pijače, ki jo nam osladi samo notranja zadovoljnost. Ali ta je dar božji!» ...

«To so vzorni ljudje, v resnici vzorni!» si je dejal Bogomir, ko je tisti dan počasi jezdaril po zelenem logu proti Višavi.

Devetnajeto poglavje.

In mein gar zu dunkles Leben
Strahlte einst ein süßes Bild;
Nun das süße Bild erblichen
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.

H. Heine

Tisto leto se je oglasila zgodnja zima in sneg je pokrival krajino v dobi, ko je druga leta še rumeno listje padalo z vej in zlatilo zemljo pod njimi. Dasi je bila jesen kratka, vendar je gospodu Ernestu Malcu donesla obilo dozorelega sadu. Brezuspešno se ni trudil med vročim poletjem. Kakor bi jo bil vihar raznesel po deželi, tako jadrno se je razširila vest, da je sam knez in škof Janez Evangelist obiskal Nižavo ter njenemu lastniku javno izročil najboljše versko izpričevalo. Pobožna srca so se topila v veselju o spokorjenem tem grešniku! Ko je pričetkom jeseni stopil pred občinstvo z velikanskim podjetjem, so mu bile vse bogoljubne duše vdane. Do tedaj je sekal Malčevemu blagostanju rudnik, o katerem se je v prejšnjih poglavjih že govorilo, globoke rane in polagoma je bil pogoltnil starih trdnjakov obilo vreč, ki so ležale nekdam v Vida Lesoveja železnih zabojih. Ravno isti rudnik pa je postal Ernestu Malcu kar čez noč vir neusahljivega dohodka. Mož je porabil čase, v katerih je živel. Seve, da je moral tajiti pri tem svoj značaj ter umoriti v sebi vsako stalno prepričanje. A kaj če to v časih, v katerih sta spekulacija in sleparstvo,

če sta se vedeli zaviti v tenčico hinavstva, bili prava in edina zapovednika nevedne in zaslepljene tolpe!

Z denarji, ki mu jih je naštel stari Sodar, je «olepšal» Ernest Malec jamo in nekega jutra so zadeli na posebno bogato žilo, ki je do sedaj nesrečnemu rudniku obetala najlepšo bodočnost. Takoj se je razneslo med narod, da tiči v Ernesta Malca rudniku neskončno bogastvo, in da ga je treba samo izgrebsti! Tudi se je dostavljalo, da Malec sam ničesar opraviti ne bode mogel, ker nima zadostne zaklade, in da bi pač bilo najbolje, če bi večja družba stvar vzela v roke. Vsi pa so bili edini v tem, da korist dežele zahteva, da se ima kaj storiti! Videlo se je torej vsakemu naravno, ko je pričetkom jeseni gospod Ernest Malec v družbi beležnika Sodarja osnoval delniško društvo, ki je prevzelo nalogo, z rudnikom po vseh pravilih in predpisih rudoslovja pametno in uspešno gospodariti ter iz njega izkopati, kar bi se izkopati dalo! Zavladalo je splošno navdušenje in, ko so umetno okrašene delnice zagledale belí dan, se je trgalo občinstvo zanje. Ko pa se je celo zvedelo, da se je sam knez Janez Evangelist vpisal v kolo delničarjev, ni se mogla ustaviti več reka razljučenega dobičkolovstva: kar se je v trudu dolžih let prihranilo, je moralo zapustiti skrite predale in se izpremeniti v lepo obrobjeno delnico novega društva, ki se je potem v skrivni predal

z večjim veseljem spravila nego poprej v trudu dolžih let težko prisluženi denar! Delničarji so se množili kakor gobe po dežju; tako zelo so se množili, da je moral še celo Ernest Malec lepo število delnic prodati, ki si jih je bil pridržal v imenu poplačbe kupne cene, ki mu jo je dolževalo novo delniško društvo za prevzeti rudnik. In še hvalo so mu peli, ker je bil tako nesebičen, da je imel rajši denar nego pa delnice, ki so mnogo več donašati morale od gotovine!

Staro bogastvo se je povrnilo na Nižavo, in veljava starega rodu ni bila nikdar tako mogočna kakor tiste dni, ko so se delnice novega društva trosile po deželi ter polnile Ernestu Malcu prazno blagajnico. Vse se je posrečilo, in da bi se iznova pridobljena sreča za trdno ohranila obitelji, se je sklenila zakonska zveza z imovito obiteljo Sodarjevo, da se je tako veliko imetje spojilo z drugim velikim imetjem, kar je mnogobrojnim delničarjem dajalo še več upa, še več poguma! Podjetje, podprto po obiteljih, kakor sta bili Sodarjeva in Malčeva, nikakor ni moglo splavati po vodi. To je moral uvideti vsak človek in zategadelj so morali takoj utihniti nekateri bojazljivci, ki so opominjali občinstvo k pozornosti in treznemu preudarku.

Stari Sodar je sedaj, ko je prijatelj Malec imel lepo žetev, zahteval svoje plačilo. Jesenskega jutra se je oglasil na Nižavi, črno oblečen;

na glavi pa mu je tičal visok star klobuk, o katerem se nikakor ni dalo določiti več, kdaj je bil v modi. Pripeljal se je na vozu, v katerega je bil vpregel počasna in težka konja, ki sta navadno vinske vozove vlačila po rakovškem klancu. S sabo je pripeljal stari poštenjak velik šop dišečega cvetja ter se s tiho zadovoljnim tolstim obrazom izvalil z neokornega voza, da je letá na vseh mestih zastokal in zajechal. Sopiha je in vzdihaje je vstopil pri Malčevih in poprosil očeta za hčer Meto. Ni se mu odbila prošnja, in, ko so bledega dekleta povprašali, je bila z vsem zadovoljna.

Stari ženin pa je v svoji sreči Ernestu Malcu, ki ga je od tedaj prišteval k svoji obitelji, razodel še drugo veselo novico.

«Če sem oženjen,» je dejal s sladkim glasom, «kaj čem s sinom v hiši? Ali ni res taka?»

«Naj se tudi oženi!» odgovori Malec.

«Vidiš, tako se bo zgodilo! Izbral sem mu nevesto in, ker je bil zmerom ubogljiv otrok, je poslušal očetove besede, ne da bi bil obenem prešteval izbrani nevesti sive lase na glavi! Dober otrok je Nande moj!»

«In katero si mu izbral?» vpraša Malec zaspano. Stvar ga je silno malo zanimala.

«Katero? No, Murnovko! Ta ima denar in vzela ga je rada!»

Ko Malec ničesar ni odgovoril, dostavi Lavrencij, da bi bilo pač najbolje, če bi se

oboje ženitovanje napravilo še pred adventom, in če bi se oboje ženitovanje slavilo skupno — na Nižavi.

«To bi bilo tudi najceneje, ker tako ženitovanje, ljubi moj, je preklicano draga šala! To vem predobro! Ko sem se pred štiridesetimi leti oženil s prvo svojo ženo, me je stalo denarja, da sem bil ves trd! Ali tedaj, dragi moj, smo dobivali živež skoraj zastonj!»

Ernest Malec je bil zadovoljen in, ko so blede nevesto povprašali, je bila isto tako zadovoljna.

* * *

Že v dan pred dvojno poroko se je zbralo na Nižavi nekaj gostov. Domači sin Viktor je bil tiste čase zopet stopil v vojno službo, iz katero ga je bila prej nekdanja pognala preobilnost nadležnih dolgov. Nepričakovana sreča nižavske obitelji ga je plusknila kvišku; plačal je dolgove in zopet stopil med častnike ulanskega polka.

Ta je tedaj že dan pred poroko došel na Nižavo. S sabo pa je pritrjal dva tovariša, plemenitnika, ki sta ž njim že poprej v garniziji popijala in z novopečenim častnikom uganjala vsakovrstne šale, ki jih ta v radosti svoji, da ima aristokratske prijatelje, niti opazil ni. Bila sta to baron Krušič in grof Welser.

Nadčastnik baron Krušič je nosil na velikanskem telesu drobno in s telesom v nikaki

primeri stoječo glavico. Njegov obraz je bil navaden, tako rekoč vsakdanji, in, da si ni česal redkih las v velik rep krog ušes, bi ne bil kazal niti najmanjšega plemenitaškega znaka na sebi! Pod nosom so mu visele velikanske brke, podobne ledeni sveči. Te brke so dajale drobnemu obrazu nekaj smešnega, da bi se bil človek najrajši glasno zasmeljal, če je moral gledati baronov otroški obrazek in velikanske brke, ki so zakrivale lep kos tega obrazka. Ali naš baron si je bil v svesti, da so brke največji kras, s katerim ga je oblagodarila priroda. Zategadelj jih je neprestano sukal z drobnimi prsti in posebno tedaj, če je bil v družbi, v kateri so se nahajale ženske. Imel je tudi svojstvo, da se je mnogo in glasno smejal in da je skoraj po vsaki drugi besedi vpletal med govorico vprašanje: «Bin ich nicht ein verfluchter Kerl, was?» To je vse, kar vemo povedati o baronu.

V nasprotju z baronom pa je bil grof Welser tenak častniček, nizke postave in bledega obraza, ki niti brk imel ni! Glavno svojstvo mu je bilo, da je rad pil šampanjca. Govoril je zaspano in ne mnogo. Tolikanj bolj pa je klel! In če se je pričelo besedičiti o kaki opolzli stvari, tedaj se je grof Welser hipno oživil in na blaziranem obrazu se mu je napela vsaka žila. Če je bil pijan, je bil nevaren človek, ker je pri najmanjši priliki takoj rad potegnul orožje.

Četrti v družbi je bil neki vitez Lanski, ki se je šele v Lukovcu pridružil vojakom ter se jih tiščal potem toliko časa, dokler niso prišli na Nižavo. Vitez Lanski je preživel svoje dni v Lukovcu, o čem pa je živel, to je vedel sam Bog nebeški. Kjer je hrumela vesela družbica, tja se je znal pritihotapiti, da je pil in jedel drugim na troške. Kjer se je dolgočasila lepa zakonska ženica, je sukal naš vitez gotovo dolge svoje ude krog nje. Delal ni nič, imovit ni bil, ali vendar je živel v veselju in hrupu! Svoj čas je bil častnik, ali moral je iz službe zavoljo dejanja, ne posebno častnega, o katerem pa pozneje ni rad govoril. Pač pa je poznal skoraj vse častnike v cesarski vojski.

Ta četvorica se je oglasila torej v dan pred dvojno poroko na Nižavi. Orožje je žvenketalo in ostroge so brenčale po hodniku kakor v kaki vojašnici! Napravljali so krika in hrupa, da ga ponižni dvorec poprej morda še nikdar toliko ni čul! Posebno Viktor, ki je sam sebi v novi uniformi neizmerno bil po volji, je kričal kakor besen, ker je živel v veri, da se pravega vojaka vojaški značaj razodeva v glasni in kričeči govorici.

Popoldne okoli treh so se umaknili iz druge družbe in napravili svoje taborišče v stranski, oddaljeni sobi. Dasi že silno pijani, so pričeli v tej sobi piti iznova. Prazne steklenice so metali v steno, skozi okno, da je razbito steklo

žvenketalo, kar jim je posebno dobro delo, ali pa po tleh, kamor se je komu zljubilo! Bil je še velik dan, vendar navzlic temu so jim gorele sveče! Da bi dejanski pokazali, kako nepotrebno orodje so stoli in mize, so polegli po tleh, po podnicah in ležali krog polnih steklenic kakor nekdanj Rimljani krog svojih skled. Uganjali so raznovrstne neslanosti, ki jih pameten in trezen človek ne uganja! Ali ti so živeli v zavesti, da se nebeško kratkočasijo in da se nosijo kakor bogovi, ko so srebali nektar na olimpskih vrhovih!

Končno pa je moralo tudi to brezmejno pijančevanje zaradi enakoličnosti biti dolgočasno! Prvi se je pričel dolgočasiti baron Krušič.

«Veste kaj,» je izpregovoril, «tole pijančevanje je sicer pametno!» Tu je odrinil viteza Lanskega dolge noge, ki mu jih je bil ta lehkodušno položil na trebuh. «Ti si dolgočasna zverina, Lanski!»

«Silno dolgočasna!» je dostavil Welser zaspansko, «in prsti me srbe, da bi te s palašem usekal krog pijanih ušes!»

Lanski je potrpežljivo molčal in junaško pil.

«Če se dobro premisli,» se je oglasil zopet baron, «je stvar vedno ena in tista!»

«Ena in tista,» mrmra Lanski, «in šampanjca je tudi že preveč!»

«Molči no!» ga zavrne Welser, «šampanjca nima človek nikdar preveč! Vsaj pošten človek ne! Ti Lanski, ti pa si preklicana sirota!»

Takoj je vitez obmolknil, ker se je bal, da bi ga sicer ne izpehali iz družbe.

«Nečesa vendar nimamo, nečesa nimamo!» tarnja Krušič. «Potrebne soli nimamo!»

«Česa nimamo?» vpraša Lanski ponižno.

«Vraga, ali ne čuješ? potrebne soli nimamo!» kriči Welser nanj ter dostavi trudno: «Vse na tem človeku me jezi!»

«Res je, soli ni!» nadaljuje Krušič. «Nekaj šale mora imeti vsak človek. Ali naj ves čas tega Lanskega uživam? Tako bedast vendar še nisem!»

Lanski je molčal in pil.

«Izmisli si kaj, Krušič!» prosi Viktor. «Nesrečen bi bil, če bi se pri meni dolgočasili tako izborni prijatelji!»

«Jaz bi že nekaj vedel!» odgovori baron in vrže prazno steklenico tako ročno proti stropu, da je nazaj padši priletela Lanskemu na dolge noge.

«Govori! govori!» sili Malec.

«Predlog moj je tale. Ponižno sedemo k mizi, odpremo vrata ter čakamo, kdo pride prvi po hodniku. Kdor pride prvi, nam pade v plen in malo se pošalimo ž njim!»

«Izvrstno!» kriči vsa družba.

«Pridi, kdor hoti, naš bode!» se dere Welser.

«In če je rodni oče moj!» pritrdi Malec. «Lepa šala bode!»

«Urá!» vpijejo vsi.

Takoj vstanejo, postavijo mizo na prejšnje mesto, sedejo k njej ter jo obložijo s polnimi steklenicami in kupami. Tudi sveče pogase in vrata na hodnik odpro na stežaj. Potem sede mirno in pazljivo poslušajo. Ali na hodniku se ni začulo ničesar.

«Vraga, nikogar ne bo!» se zatogoti Krušič. «Kje li tiči vse? Če pride ženska, prosta ji pot! To se ve, in med poštenjaki tega posebej naglašati ni treba!»

«To se ve, to se ve!» godrnja pijani vitez Lanski.

«Da bi Satan le starega Sodarja privlekel,» izpregovori zaspani grof Welser, «to bi bila pečenka za naš lonec! Strela nanj! Ta sivolasi ženin mi je neprijeten, skoraj še bolj od tebe, Lanski, ki si vendar tako dolgočasna puščoba!»

«Veseli bodimo, prijatelji!» odgovori vitez pohlevno. «Čemu me zbadaš venomer, Welser, saj sem vendar dobra duša, ali ne, Malec!»

«Molčite!» zašepeta Krušič, «nekdo prihaja.»

Zdajci se začujejo na hodniku koraki. Nekdo je počasi prihajal. Veseljaki v sobi se skoraj sopsti ne upajo. Krušiču se je zabliskalo oko, ~~kvišku se je sklonil~~, da bi bil takoj pripravljen, če bi oni na hodniku hotel pobegniti. Kakor rečeno, nekdo je počasi prihajal in, ko je trdo stopal po tlaku, je odmevalo od sten. Časih je postal in tedaj se je vselej čulo, da je govoril sam s seboj. Senci enak je prilezel

vzravnal
se je
th

po hodniku — Filip Tekstor! V mislih je prikorakal. Ali pri vratih nehote obstane in dvigne temni svoj obraz proti pijani družbi. Spoznavši jo, hoče hitro oditi; a že ga je tiščal baron Krušič za roko in ga rahlo prisilil, da je moral prav v sobo. *prekročil*

«Kam hočete, prijatelj?» kriči baron radostno. «Da bi Vi znali, kako težko smo Vas pričakovali, na kolenih bi nas prosili odpuščanja, da ste pred našo izborna prijazno družbo hoteli pobegniti!»

Grof Welser pripravi stol, rekoč: «Dajmo mu stol, da sede ljubi prijatelj naš. In kako je bled ta revček! Umekni se, Lanski! Povsod te je preveč, preklicana duša!»

Lanski se mrmraje odmakne. Welser pa se obrne z največjo vljudnostjo k Filipu: «Sedite, prijatelj, sedite! Verujte mi, da se zelo veselim, ker Vas zopet vidim! Baron Krušič ni legal, prav res, prav težko smo Vas pričakovali. Ali Vi ste hoteli pete pobrusiti? To ni bilo lepo! In prepričan sem, da nas bodete še na kolenih prosili odpuščanja. To je bila tvoja ideja, Krušič; a jaz jo potrdim! O tem pozneje! In na golih kolenih, rečem Nam! Na častno mojo besedo, še danes hočem videti gola kolena Vaša! Grof Welser še ni kmalu toliko govoril, zategadelj bodite uverjeni, poštenjak blede, da se bode zgodilo, kar je govoril! Za sedaj pa mu dajmo piti!»

Pri prvem navalu se Filip nikakor ni zavedel položaja, ki se je nahajal v njem. Mali Welser ga potisne na stol ter mu nalije vode v kupo: «Le pijte, prijatelj! Potem pa nas bode te na kolenih prosili odpuščanja. Drugo za drugim! To bo še prijetno danes!»

Tedaj se je hotel izkazati tudi naš vitez Lanski. Vstal je in pristopil k osuplemu Filipu.

«Tudi jaz se Vam predstavljam,» jeclja s težkim jezikom, «prijatelj dolgičas, jaz sem vitez Lanski in moral sem že nekje videti samostanski obrazek Vaš!»

Bil je čez mero pijan in, ko je te besede govoril, se je opotekal tja in sem. Le z veliko težavo se je obdržal v ravnotežju.

«Vidiš, dragi moj!» nadaljuje, «rad te imam, ljubim te, in zategadelj ti hočem očistiti lice, da bodeš čeden, ker si v čedni družbi. Ali ne govorim pravice, gospodje?»

«Lanski ima svojo idejo! K ataki, k ataki, Lanski!» vpije Krušič.

To vpitje je pijanega viteza še bolj ojačalo.

«Poglej,» je dejal, «časih smo taki kuretini, kakor si ti, pulili perje s telesa, ha, ha!» V resnici prične nato s prsti grabiti Filipa za obraz, da bi mu izpulil kaj brade. Letá se predrami in potisne Lanskega od sebe, da se je hipno zvrnil po sobi. Obležal je na podnici in niti vstati ni izkušal, ker je dobro vedel, da

bi mu morali vsi poizkusi izpodleteti. Dobro je poznal Lanski svoje moči. Zategadelj je mirno obležal na trdi deski.

«Lanski je ugnan!» izpregovori Welser trudno. «A mi smo drugačega kova, dragi moj!»

Tisti hip se je vsilil v razgovor domači sin Viktor. Do tedaj je sedel tiho pri mizi in na obrazu se mu je kazala velika notranja zadovoljnost, da je usoda privedla ravno Filipa Tekstorja v družbo. Od nekdanj ni rad gledal tega človeka na Nižavi in sovražil ga je, kar je pametil svojih dni.

«Pustite ga meni, prijatelj, pustite ga meni!» se je oglasil zamolklo. «Sam Bog ga mi je privedel, gospodje, in meni ga morate pustiti!»

«Naj ga ima Malec!» je zaječal Lanski na tleh.

«Dobro, imej ga!» pravi Krušič.

«Tudi meni je povšeči tako!» dostavi Welser, «ker si sin te hiše, imaš prednost ti!»

Videlo se je, da se grof srdi, ker se mu je plen njegove šale tako nepričakovano izvil.

«Hvalo Vam! Storili ste mi veliko dobroto!»

Nato je vstal Malec s svojega sedeža. Le s težavo se je dvignil in z rokami moral opreti ob mizo, da so ga držale noge. Tudi Filip je vstal. Nekaj časa sta si zrla oko v oko. Bledo lice se je Tekstorju zalilo s krvjo in sovražno so se mu svetile oči.

«Tvoje je torej vse to delo, nižavski pleničar,» je izpregovoril suhotno. «Do sedaj si dremal v temačnem kotu in spoznal te nisem. A vedeti bi bil moral, da je vse to tvoje delo, pijani gospod častnik!»

«Zobe kaže!» reče Krušič, «le po njem, Malec!»

«Danes bo še prijetno tu!» zamrmra grof Welser.

«Potrpite, prijatelji, čakali bodete, da mi bo zobal oves iz roke, kakor star konj!»

Nekaj satanskega se je razlilo Malcu po ničevem obrazu, ko je govoril te besede. Nepopisen divji srd mu je polnil srce, da se mu z besedo ustavlja pred vso družbo to človečel!

«Obleka ne dela človeka in uniforma ne vojaka! Zategadelj me ni strah pred tabo, prijatelj Viktor! Sicer pa tudi še ni predolgo, ko si se skrival za materina krila!»

«Dobro! Ta bleda prikazen ima še nekaj možgan v čepinji! Sabljo na brus; če ne, padeš, Malec!» kriči Krušič.

«Vraga, danes bo prijetneje, negoli sem mislil!» dostavi Welser s tiho zadovoljnostjo.

Malec je glasno škripal z zobmi in razburil se je tako o Filipovih besedah, da prvi hip niti odgovoriti ni vedel.

«Gospodje, izborni prijatelji moji,» prične s sikajočim glasom, vi se hočete s tem človekom kratkočasiti, in res ne vem, čemu bi se ne!

A rečem vam, iz roke mi bo zobal! Do sedaj pa še ne veste, kdo li je ta interesantni človek, ki stoji tu pred vami kakor kos umazanega perila, na drog obešenega. Izkazali ste mu veliko čast, da ste si ga izbrali sebi v šalo; pravico imate torej zvedeti, kdo je!» —

Filip se ozre po obrazih okrog: «Upam, da sem v olikani družbi! Kar pa ti govoriš, mi napravlja malo skrbi!»

«V olikani, zelo olikani družbi!» naglaša Malec. «Prijatelji, tu vam predstavljam gospoda Filipa Tekstorja! Na mojo čast, to je Filip Tekstor, in, če do sedaj še niste čuli o njem, je vaša krivda, edino vaša!»

«Na svojo čast ne prisezaj!» odgovori Filip zbadljivo. «Dolgo te že poznam, ali kaj takega še nisem nikdar opazil na tebi!»

«Prijetno je danes! Le dalje, Malec!» se oglasi Welser. «Čast pa je sicer malenkostna reč in, če je nimaš, kaj potem? Obilo je takih ljudi na svetu! Ni li res, Krušič?»

«Res! Le dalje, Malec!» odgovori Krušič.

«Tu je zatorej Filip Tekstor in jaz sem Viktor Malec. Viktor Malec sem, kolikor me je od nog do glave!»

«Poštena duša si,» se oglasi Krušič, «poštena od nog do glave. Sedaj si malo pijan, a to ti služi le v povzdigo tvojih talentov.»

«Filip Tekstor in Viktor Malec! To se čuje kakor voda in ogenj, ali ne?»

«Kakor voda in ogenj! Recimo, da si ti voda!» dostavi Welser zaspano. Veselilo ga je, da se je tudi z Malcem mogel šaliti. Ve se, da ga je v aristokratski svoji duši zaničeval, umazanega tega plebejca!

Malec nadaljuje: «Dostavljam še, da je bil pošteni moj oče sicer dvakrat oženjen, a vedno se je pisal za Malca. To je, kar vam, izborni prijatelji, naglašam! A naglašati mi je tudi, da niti prva, niti druga žena njegova ni bila iz obitelji visokorodnih Tekstorjev!»

«Malo me briga to, prokleto malo!»

«Potrpi, Welser, potrpi! Kmalu ti bode stvar kratkočasnejša! Poglej naju! Evo mene, Viktorja Malca, in tam gospoda Filipa Tekstorja! Kdo bi mislil, da sva — brata!»

«Brata!» vpije grof Welser.

«Na moji častni besedi! Brata po krvi, a samo pred Bogom! Pred ljudmi pa se skrivava, ker se sramujeva!»

«In oče tvoj se je pisal vedno za Malca?» vpraša Welser, in na obrazu se mu napno črte. «Ha! ha! Danes se izvrstno zabavam, nebeško!»

«Ti se šališ, Viktor!» izpregovori Filip. Čudna groza mu je pretresala ude in zavest se ga je lastila, da bode iz ust tega pijanca čul nekaj groznega, morda najgroznejšega, kar ga je še pričakovalo v samotnem življenju!

«Govori, govori, dragi Malec naš!» sili baron Krušič, ki se je tudi zelo zanimal za stvar. «Sproži in povej nam vse!»

«Reč je hitro povedana!» odgovori Malec. Bil je očitvidno tako pijan, da ni vedel, kaj blebeta. «Nekdaj je živela tam na Višavi mlada ženica in je imela počasnega, nerodnega moža, ki ga ni ljubila. Kaj takega se pripeti časih!»

«Res, res! Kaj takega se rado pripeti!» dostavi grof Welser goreče. «Toda povej, kako je bilo potem, ljubi, preljubi mi prijatelj Malec!»

«Moj oče — saj ga sedaj poznate, starega krokarja — pa je bil v mladosti pravi hudič, pravi Satan in kakor strela za ženskami, ha! ha! In sin ni mnogo boljši sedaj, ali ne, Krušič?»

«Res je, in za ženskami si kakor strela!»

«Recimo, kakor vodena strela, ki še slamnate strehe ne užge, če trešči vanjo, ha! ha!»

«Ti si dovtipen, Welser, a sedaj pusti, da Malec nadaljuje! Stvar je taka, da se o njej med prijatelji govoriti da!»

«No, vidita!» prične nato Malec, «oče moj je izgubil pred časom lase in sedaj se ve, zakaj! Oni na Višavi mu je prišel na sled. In kaj mislite, kaj je storil? Tepec je potegnill v svet, tu na Višavi pa pustil zeleni travnik, da ga je ata moj kosil, prijetno in polagoma!»

«Kaj vraga!» ječi Krušič in oči se mu napno na drobnem obrazcu, da mu stopijo izpod nizkega čela. «In potlej?»

«Potem, nekaj let potem pa se je oglasil na Višavi sinek, dasi je bil domači graščak že davno odrinil v svet. Saj umejete to zastavico?»

«Umejem! Vse mi je jasno!» kriči Welser.

«In ko se je oče moj ženil in ko se je peljal s svojo ženo iz cerkve, ga je čakala tik pota gospa z Višave in pred njim se je ustrelila v srce, da je obležala mrtva na mestu! Saj umejete, kaj in kako?»

«Vse mi je jasno kakor modro nebo!» odgovori Krušič. «In tisti sinek je v naši družbi danes, ha! ha!»

«Taka je in čast mi je predstavljati vama — gospoda Filipa Tekstorja!»

Pozornost vse družbe se je obrnila tedaj na tega nesrečnega človeka. Na stol je bil sedel med Malčevim govorjenjem in kakor v smrtni grozi je obračal skaljene poglede proti onemu, ki je s tako umazano prozo moril njegovega srca vzore ter mu tako rekoč iz živega telesa trgal mučeno to srce! Zadnja kaplja krvi mu je izginila z upadlega lica, da je bil bledejši od mrliča. Debele kaplje so mu stopile po čelu, po vsem obrazu.

«Viktor,» je zdihnil, «ali imaš toliko pameti in zavesti, da pomniš, kaj si izbruhal ravno iz sebe? Reci, da si legel, da vse to ni res! Moj Bog, saj ne more biti res, ne sme biti res! Pomisli vendar, kako ste me trli, kako ste me preganjali in kako sem moral zavoljo

vas nesrečno živeti do sedaj! Ne spominjam se dneva, da bi bil srečen! Pomislite, gospodje, vse to in imejte usmiljenje z menoj! Ves ta čas mi je pred temno dušo sijalo solnce spomina nanjo, ki mi je bila mati. In sedaj mi hočeš sveto podobo v mojem srcu razdrobiti in oskruniti najskrivnejše svetišče v duši moji! Reci, da si legal, Viktor, in vse ti hočem odpustiti, kar si mi kdaj storil žalega, kar ste mi storili žalega vsi! Reci, da si legal, za vse svetnike! Reci, da si legal! Zdrami se vendar, sicer mi je zblazneti!»

Na mizo nasloni težko glavo in globoko zdihuje. Malcu pa se je srce topilo v radosti.

«To mi je prijeten pogled! Le trpi, spaka, ki sama ne veš, kako si prišla na svet!»

«Ti ne govoriš resnice, Viktor!»

«Ha! ha! Kdo pravi? Včeraj se mi je izpovedala sestra Meta, nesrečna nevesta naša! Kazal sem ji dobro srce in počasi vse izvlekel iz nje! Uboga, bleda golobica! Veruj mi torej, da je bila mati tvoja — ničvredna, izprijena ženska!»

Filip vzdigne glavo. Z mrtvim pogledom opazuje onega, kakor bi pričakoval, da bode še enkrat ponovil grozne besede.

«Res! res!» ponavlja Malec, «tako je: izprijena, slaba ženska!»

Na to Filip naglo vstane, popade polno kupo na mizi ter buškuje tekočino Malcu v obraz, da je hipno vse curelo po njem.

«Na, kukavica!» izpregovori, «da bodeš laže pogoltnil laži, s katerimi hočeš onečediti gomilo materi moji!»

Malec si obriše mokri obraz in otlo zaječi. Potem pa plane v kot, kjer je slonelo orožje. Ali prehit ga mali grof Welser.

«Kaj hočeš pri orožju! Branil je čast svoje matere in ti moraš vedeti, kaj ti je storiti sedaj!»

«Naj orožje razsodi!» se peni Viktor.

«Dobro, naj razsodi!» odgovori Filip ponosno.

«Stvar je torej v najlepšem redu!» dostavi Welser, «vse drugo prepustite meni! Lepšega konca si niti misliti ne morem!»

Dvajseto poglavje.

In ko ura nam odbije,
Črna zemlja nas pokrije;
Kdo bo še po nas povprašal?
Kdo se z nami bo ponašal?

Simon Jenko

Welser je res vse uredil. Ker ni bilo glede sekundantov mnogo izbire, se je delil s Krušičem v ta posel. Potem pa se je odpeljal v Lukovec, kjer je poiskal vojaškega zdravnika, ki naj bi bil za vse slučaje navzočen pri dvoboju. Tudi je preskrbel tamkaj potrebne samokrese. Kratko rečeno, grof Welser se je posvetil tej stvari s tistim toplim navdušenjem, ki ga je po njegovem mnenju zahtevala pred Bogom in pred ljudmi! Največ preglavice mu je napravljajl prostor, kjer

naj bi se izvršil dvoboj. Po dolgem posvetovanju in premišljevanju sta si izbrala gospoda sekundanta nižavski tolmun, ki je bil tedaj zamrznjen ter je služil gospodi v drsališče. Originalni grof Welser je nasvetoval, naj bi se streljalo med drsanjem, češ, da bi se stvar prekrvavo ne končala in, da bi imeli kaj izgovora pri roki, če bi jih motili med bojem. Dogovorilo se je, da se bodeta nasprotnika na različnih mestih spustila na led in da imata potem premeriti zamrznjeno vršino po njeni dolžini trikrat gori in doli; kjer bi se srečala, tam naj se streljata. Vsakemu se je dodelila pravica trikrat streljati; po šestem strelu pa je boj končan, ne glede, ali je tekla kri ali ne. Mali grof je bil precej ponosen na to svojo idejo, trdeč, da takšnega dvoboja svet še nikdar ni videl!

Ko so na Nižavi domači ljudje legli k počitku, je zapustila naša družba tihi dvor. Najprej je odšel Krušič z Malcem in zdravnikom. Viktor je škripal med potjo z zobmi in neprestano preklinjal; morda se je bolj hlinil, negoli se je srdil v resnici. Morda pa je hotel s togotenjem samo prikriti strah, ki mu je legal, smrtnemu mraku enak, po prazni duši. Vsaj baron Krušič je bil prepričan, da je tako. Welser in Filip sta prišla šele nekaj časa za onimi. Filip je bil v nekaki ekstazi: notranji ogenj mu je plamenel iz pogledov. Stopivši na dvorišče pred Nižavo, je vprašal zamolklo:

«Ali bi ne bilo krasno, umreti za mater svojo?»

«Kaj besedičite o smrti?» odgovori grof dobrovoljno, «kaj besedičite o smrti? Mislite li, da bo res tekla kri? Rad bi poznal strelca, ki bi zadel v takih okolnostih! Malo se bodeta izprehodila in malo popokala, pa bo dobro vse!»

«Lepa smrt bi bila!» dihne Filip sam v sebi, «in lepše bi praznega svojega življenja končati ne mogel. Sicer pa pravijo, da je Bog pravičen. Dati bi moral svinčenki moji pot, ki vodi v njegovo srce!»

Gosta megla je pokrivala krajino, ko so stopali od Nižave po poti v gozd. Skoraj se ni videlo korak pred se! Sneg je ležal po vejevju in tuintam se je usipal na tla, da se je čulo, kakor bi kdo hodil po šumi. Nekje je lajal pes in na vasi se je razlegalo petje, kar je zamolklo in melanholično zvenelo semkaj v samotni log.

Pred tolmunom se je ustavila ponočna družba. Sekundanta sta določila, da ostane Filip na mestu in da ima Malec odriniti na gorenji konec tolmunov. Da se je obliki ustreglo, so poizkušali oba sprijazniti. Niti Malec, niti Filip ni bil voljan odjenjati. Krušič je odšel nato s prvim po ledu ter kmalu izginil v gosti megli. Tu pa si je Filip pripel železje na nogo in, ko je legak žvižg z drugega konca oznanjal, da je tudi ondi vse pripravljeno, je vzel samokres Welserju iz rok in se lahko spustil na led.

«Gospod Tekstor!» izpregovori Welser, «odpustite nam, če smo Vas žalili danes. Bila je šala in pijani smo bili. Sicer pa merite pod noge, če hočete kaj zadeti.»

Podala sta si roke. Ko je Filip odplul v nočno meglo, je sedel grof Welser k zdravniku na posekano deblo in dejal rahločutno:

«Dober človek je videti! In niti trenutek ga ni preobdal strah! Škoda, da ni vojak. Zdi se mi, da se nismo prav nosili danes! Moj Bog, kaj hočemo! Življenje žene svoje valove in nas meče tjinsemkaj!»

Zapalil si je cigaro. «Sedaj pa čakajmo, da prične pokati. Tri sto vragov, takega dvoboja še ni bilo! To pa vem, da ta tepec, ta gorjanski vol, ta Malec ničesar zadel ne bode! Moj Bog, kakšni ljudje so danes že častniki!»

Ko mu zdravnik, ki se je nerad vteknil v to stvar, ničesar ni odgovoril, je umolknil še grof Welser. Tudi ga je pričelo zebsti in, ko je piš zazibal veje, se mu je usul sneg za vrat, da je moral glasno zakleti.

Filipu se je pomirilo valovje razburjene duše, ko se je spustil po ledu v gosto meglo. Nočna tišina je vplivala na strasti v njem, da so se vsaj na videz pomirile in polegale. Ko se je lahko zibal po ledu in so mrzle sape bladle vroče mu čelo, so ga obšli takoj rahlejši spomini. Kratko življenje se mu je dozdevalo vendar tako dolgo in zavest, da je došel sedaj morda

h koncu trnjeve poti, mu je napolnjevala hladilno vroče srce. Stopila mu je pred dušo podoba nje, ki ga je nekdanj v bridkostih porodila. Nikdar do sedaj se je ni tako živo spominjal, kakor ravno danes, ko je morda stal pred groba vrati. Gledal je v duhu milobni njen obraz in zdelo se mu je, da mu niti najskritejša črta ni neznana na tem obrazu! Obšla ga je hipno sladka zavest, kakor da se je ravno ločil od nje; kakor da je še nedavno slonel ji na ljubečih prsah; kakor bi še občutil vroče poljube, ki mu jih je — gotovo v solzah — pritiskala na otročja usta; kakor bi bil še ravno koprnel pod pogledi, ki so mu časih nasproti žareli iz njenih oči! V vzorni krasoti je gledal Filip Tekstor v duhu svojo porodnico tisto noč in kamorkoli je obračal oko, se je razpršila siva megla in mu razkrila milobno njeno lice. Preobdalo ga je kesanje in sam sebi je očital, kako li je mogel za en hip dvojiti o njej, ki je tako rekoč brez madeža živela in gotovo tudi brez madeža umrla! Takoj se ga je polastila slepa strast, in vse, kar mu je dihala in živelo v razdraženi duši, dihala in živelo mu je v sovraštvu proti človeku, ki je z zlobno roko oskruniti poizkušal gomilo najčistejše ženske, ki je kdaj hodila pod božjim solncem.

«Lopov!» je siknil, «ti moraš umreti!»

Trše je oklenil samokres z roko in napejal je moči očesne, da bi prodrl megle

zagrinjalo, ki mu je prikrivalo zločinca, smrti posvečenega. Naposled se mu je prikazala črna proga sredi megle. To mora biti! «Naj umrje, próklicano to bitje!» Strastno dvigne orožje, pomeri in izproži. Mogočno je odmeval strel v daljno noč. Pri žaru smodnikovem je opazil, da je streljal v temno deblo, v drevo stoječe kraj tolmuna! Moral je zadeti v vrh, kajti zašumelo je v vejevju, in sneg je padal k tlam, da se je nesrečnemu strelcu pobelila obleka. Tolpa vran, ki je počivala nekje v lesu, se je dvignila in zamolklo kričeč zapustila kraj ponočnega boja.

«Bog je protivnik moj in udaril me je s slepoto!» vzdihne Filip. Senci enak se je izluščil tedaj Viktor iz meglene zatišja ter — za streljaj od mesta — šinil mimo. Opazivši Filipa se je zaničljivo zasmejal.

«Slabo si meril, bratec! Morda bom jaz bolje!» Ustrelil je, da se je napravil goreč žarek po megli. Čutil je Filip, kako je treščila svinčenka predenj na led, potem pa odskočila in se žvižgaje izgubila v šumi.

«Smrtni dih je bil to!» reče Filip žalostno. Oni je bil že davno izginil. Tudi Filip odrine proti gorenjemu koncu tolmuna. Ondi se je tiščal baron Krušič pod kostanjem ter prezebal, da se mu je treslo po vsem životu. Opazivši Filipa, izpregovori zamolklo: «Próklicano je mraz! Glejta, da končata to šalo, sicer se prehladimo vsi. Ali niste zadeli?»

«Ne!»

«Torej brzo nazaj in glejte, da ste srečnejši! Ali Vas nič ne zebe, sem od gorovja vleče, kakor bi hotelo človeku odbriti meso od kosti!»

«Mraza ne čutim!»

«Sreča Vaša! Lahko noč!»

Na to se Filip obrne in takoj je zopet sam sredi megle. Morda se je bila megla že bolj razvlekla v tem, morda se je pa tudi oko bolj privadilo nočnemu mraku, ali gotovo je, da je Filip došel na mesto, kjer se je videlo do Nižave. Kakor skozi nežno tancico je gledal na tihi dvor, ki se mu je kazal v površnih potezah. Samo dve okni sta mračno brleli v megleno noč pričaje, da v gradu še ne spi vse.

«Tam je Meta!» zaječi Filip, «in spati ji ni moči!» Že poprej mu je silil v dušo temni obup in že poprej, ko je menil, da ga je usoda udarila s slepoto, je otemnela vzorna podoba materina v trpeči mu duši. Dvojba mu je pretresala duha in sedaj ga zagrabi z železno pestjo misel, da morda Viktor ni ležal in da bi ga Meta vendar ne bila tako neusmiljeno pehnila od sebe, če bi se ne dvigalo nekaj med njo in med njim. Zavest grozne nesreče ga ^{ovzame} obzvame in zapustiti ga hoče življenje! Z onemoglo roko zagrabi vejo, ki se je v zraku nad njim razprostirala. Ravno tedaj počí strel. Čul ga je Viktor in sprožil orožje proti njemu. Ni že mogel doseči veje. Padel je na koleno,

potem pa z obrazom na led, kjer je obležal kakor mrtev. Ko je oni dospel bliže, je lila kri izpod ležečega protivnika in po ledu se je videl teman čurek, ki se je vil dalje in dalje. Strah je prošnil Viktorja. Pričel je klicati na pomoč in zdajci so prihiteli tovariši. Vzdignili so zadetega bojnika in zdravnik je preiskal rano.

«Živ je še, ali zadet je nad srcem! Vsak hip mi lahko umrje v rokah! Kam naj ga spravimo?»

«Na Nižavo ne!» odgovori Malec boječe. «Če umrje, potem je izkaženo ženitovanje!»

«Kam pa?» vpraša zdravnik srdito, «sve-tujte kaj, vraga! Tu ga vendar ne moremo puščati, da bi poginil na mrazu kakor pes!»

«Veste kaj,» pravi na to Malec, «nesimo ga na Višavo. Ta je tudi bliže ^{neboli} Nižava. Prokleta stvar to!»

Popolnoma je že bil pomirjen in sedaj se je že čutil junaka, ki je srčno premagal v slav-nem boju! —

Na Višavi še niso spali, pričakovali so še gospoda, ki je bil v Soteski. Nastalo je silno vznemirjenje, ko so brezzavestnega Filipa pri-nesli pred vežni prag, zahtevajoč, naj bi ga sprejeli pod streho. Prihitela je družina ter se takoj z velikim hruščem razpršila, opazivši, da so prinesli mrliča. Stari Jernej se je izgovarjal, da ni gospoda doma, da ne sme sprejeti nikogar in da naj gredo na Nižavo, kjer imajo več prostora, več postelj. Pristopil je s svetilnico bliže.

«Kdo pa je vendar?»

«Lipe z Nižave!»

Obledel je kakor zid in jecljaje je vprašal:
«Kaj mu je bilo, za božjo voljo, kaj mu je bilo?»

«Sam se je ustrelil,» odgovori Malec nesramno, «in tam doli na ledu smo ga dobili, pozno v noč. Ni še mrtev in morda se mu še pomaga, če ga vzamete pod streho!»

«Sam se je končal! Sveta Marija! In semkaj ste ga prinesli, da pri nas umrje? Kdo naj bi se ustavljal volji božji! Nesimo ga v posteljo! Tu naj umrje! Oj, ti preljubi Bog, oj, ti preljubi Bog! Urša!»

Pričel je klicati svojo ženo, ki je trepetaje prihitela.

«Lipe z Nižave je, Urša! In sam se je ustrelil!»

«Za pet ran božjih, sam se je ustrelil!»

In Urša se je takoj spustila v jok in klicala vse svetnike na pomoč.

Potem so ranjenca odnesli v gorenje sobane in ga položili v posteljo. Zdravnik je zavezal rano kakor je vedel in znal; ali bolniku se ni hotela vrniti zavest. Ko je nižavska družba odšla, je ostala sama Urša pri njem in z molitvijo preganjala grozo, ki jo je napadala, če se je ozrla na blede obraz bolnikov. —

Proti polnoči se probudi Filip.

«Jezus Marija, sedaj gleda!» zdihne starka. Bilo jo je strah in mrzel pot ji oblije čelo.

Nekaj časa se bolnik ni genil. Mirno ležeč na mestu je obračal kalne oči po sobi in po stenah. Končno se mu je vprl pogled na steno, kjer je visela neznatna podobica.

«Urša,» je izpregovoril z veliko težavo, «pojdi semkaj in pomagaj mi, da se vzdignem!»

Plašno je pristopila starka ter vprašala bojazljivo: «Kaj bi rad, Lipe? Ali te boli? Ali si žejen! Ali ne moreš zaspati, pozno je že?»

«Urša!» je zastokal in pokazal s tresočo roko proti steni. «Daj mi podobo semkaj! Pri slabi luči sem videl — samo za trenutek se mi je zdelo! — Moj Bog, daj mi podobo semkaj!»

Snela je zaprašeno podobo s stene in mu jo dala. Z obema rokama je pograbil po njej: «Primékni luč bliže! Tema se mi hoče napraviti pred pogledom!»

Posvetila je bliže. Dolgo je zrl na podobo in nemirno je ječal vtem, z roko pa si je tiščal prsi, kjer je imel globoko rano, kakor bi zabraniti hotel, da bi mu v tem trenutku ne odtekla srčna kri.

«Urša, ali veš, kdo je to?»

«Kdo je to?» je ponavljala Urša jecljaje, in dozdevalo se ji je, da se mu že napravljajo po zračnem obrazu znaki bližajoče se smrti. «Kdo je to? Kaj bi je ne poznala! Mati je našega gospoda! In ko se je ustrelila, je ležala ravno v tej sobi na mrtvaškem odrul! Nihče je

ni prišel kropit! In ravno tam, kjer imaš ti glavo, je ležala tudi njena glava tisti dan. Sveče so gorele okrog nje, pa nihče je ni prišel kropit, ker je bila sama sebe umorila! Prav velik greh je to in pravijo, da zanj ni odpuščanja ni na tem, ni na onem svetu!»

Videlo se je starki, da je rada govorila, da bi si s tem pregnala grozo, ki jo je neprestano nadlegovala. Sicer pa brez dvojbe ni vedela, o čem govori. —

«V tej sobi je ležala na mrtvaškem odru» — reče Filip tiho. «In to je njena podoba? In mati je Vašega gospoda?»

«Mati, prava mati! Ali nosila se ni kakor gre materi. Vendar, čemu bi govorila o tem! Saj je že vse pozabljeno! In kaj tebi skrb, ti usmiljenja vredni revček moj! Zaspil, zaspil! Revček, hov, hov!»

Z velo roko mu je pogladila čelo. Silno je bilo vroče to čelo in čutila je, kako mu je tolklo pod sencem. Filipu je bila podoba odpadla izmed onemoglih prstov. Nekaj časa je molčal in oko, ki se mu je bilo poprej zjasnilo, je postalo zopet motno in kalno. Otemnela mu je tudi zavest.

«Urša,» je izpregovoril strastno, «vidiš, umreti mi bode! Tam v kotu se že napravlja rumen oblak in angel, ki ima peroti od čistega zlata, me kliče in vabi, naj pridem! In lilije cveto okrog njega! — V ozadju pa se vije svetega

slovanstva sveta reka, mogočna modra Volga, in cvetoče lipe ji senčijo pisane obale! — V visoki kremeljski baziliki ga gledamo častitljivega starčka in s tresočim glasom oznanjuje začudenemu svetu, da je Krist vstal! — Kako je krasno vse to! —»

Zatisnil je oko. Pod oknom se je podrla tedaj skladalnica drv, da se je čul mogočen ropot.

«Moj Bog, spomin!» vikne starka. «In samo me puste tu, ko umira!»

Filip se je zopet zavedel. «Urša,» ji reče, «umrl bom morda takoj, morda jutri —! Ali mi hočeš skazati veliko dobroto?»

«Kaj hočeš, Lipe? Morda bi pil rad gorko mleko?»

«Pokliči gospoda! Lesoveja! Reci mu, da bi bolnik, ki ima le trenutek življenja še, rad govoril ž njim. Bolnik, ki tako težko, tako bridko težko umira!»

«V Soteski je!»

«Čul sem, da je ravno prišel domov. Po stopnicah korači in morda pride semkaj!»

Urša je hitela k vratom. Res se odpro in v sobo stopi Bogomir Lesovej s starim Jernejem. Vse je bil zvedel in s prečudno grozo se je približal bolnikovi postelji. Ničesar ni mogel izpregovoriti. Dolgo ga je opazoval oni, potem pa dejal zamolklo:

«Gospod Lesovej, gost sem, Vaš, a menim, da le za kratek čas. Podajte mi roko!»

Ko mu je podal roko, je vprašal Filip:
«Legali mi ne bodete, če bom hotel vedeti resnico!»

«Ne, gospod Tekstor!»

«Na častno besedo Vašo!»

«Na častno mojo besedo!»

«Poglejte in povejte mi, je li bila to Vaša
— mati!»

Z onemoglo roko mu je ponudil podobo, ki jo je Bogomir Lesovej takoj spoznal. Ni mu mogel odgovoriti, zgrudil se je bolniku na posteljo in pričel je ihteti kakor otrok. Oni pa je prijel njegovo roko ter jo položil sebi na vroče lice, potem pa je šepetal predse:

«Nun das süße Bild erblichen
Bin ich gänzlich nachtumhüllt.»

S poslednjo besedo je odplaval duh Filipa Tekstorja v neizmerno večnost! Ko pa je Bogomir Lesovej vzel svojo roko z lica mrličevega, je bila mokra. Porosile so jo bile solze umirajočega!

Enoindvajseto poglavje.

Hamlet. — — — — Nekdaj sem Vas ljubil.
Ofelija. Resnično, kraljevič, zatrjevali ste mi to.

Hamlet. Čemu ste mi verjeli: — — — —
Jaz Vas nisem ljubil. —

Hamlet, III. akt, 1. prizor.

Dvojno ženitovanje, ki se je praznovalo drugi dan na Nižavi, ni užigalo tiste radosti v udeležencih, ki je je pričakoval hišni gospodar.

Takoj zjutraj se je oglasila nenadejana vest: najprej je odpovedal grof Anton iz Soteske ter poslal pismo, da ne pride, ker je kneginja zbolela. Tudi je Ernest Malec gojil upe, da ga bode ta dan počastil knez in škof Janez Evangelist; ali namesto škofa je prišla vest, da ga je v noči prešnil mrtvoud, in da — umira! In res je knez Janez Evangelist umrl tiste dni, in mi vsi vemo, da za njim stolica sv. Maksima ni imela vodnika, ki bi ga bila obsevala blešč in slava Janeza Evangelista!

Najneprijetneje pa se je pripetilo v Rakovniku pred cerkvijo. Po poroki, ko se je gosposka svatovščina usula iz božjega hrama in posedla na vozove, za slovesni ta dan po vsem Lukovcu izprošene — so zapeli v stolpu zvonovi, žalostno in mrtvaško + trudno. Stari Sodar je ravno z mlado svojo ženico hotel stopiti v voz.

«Komu zvoni!» vpraša Meta in bolestna slutnja se ji polasti duše.

«Ali misliš, da res mrliču zvoni, srce sladko moje?» odgovori mož. Bil je navzlic vsej svoji sladkosti smešna, ostudna prikazen. Toliko smešnejši in ostudnejši, ker se je stari grešnik zaljubljeno dobrikal okrog preuboge trpinke, ki je bila sedaj za življenje priklenjena nanj!

«Komu pač zvoni?» ponavlja Meta v strahu. Pri cerkvenih vratih je prežal cerkovnik Tine in pričakoval, da bi mu svatje kaj darovali. Z gladnimi pogledi je premeril svata za svatom

in z nekako umetno sramežljivostjo spravljaj, kar se mu je stiskalo v radovoljno roko.

«Čakaj, takoj bomo zvedeli, draga ženica!» In starec je zakričal: «Tine!, Tine!» — Oni pri cerkvenih vratih je hipno priskočil: «Kaj ukazujete, gospod Sodar? No, ali ni bila cerkev ozaljšana kakor nevesta, hi!, hi! No, ali ste videli, kako debele sveče so gorele na oltarju? In lestenec, ali se ni svetil, kakor solnce nebeško? Mi smo cerkovniki, da malo takih, kaj ne, gospod Sodar? No, saj pa take poroke ne bomo več čakali, to sam Bog ve, da ne!»

V tem je bilo pristopilo tudi nekaj druge družbe. Tudi Ernest Malec.

«Zakaj ne odrineš, Sodar?» vpraša malomarno.

«Tale ženica moja, ki je radovedna, kakor vse, bi rada vedela, komu zvonil. Kdo je umrl, Tine?»

«E,» odgovori Tine zaničljivo, «tista žival, ki se je plazila po Nižavi in Višavi! Pa saj morate vedeti?»

«Kdo?» zdihne Meta.

«No, tisti Lipe, ki je stradal pri ^vŸas tam gori. Pa sem mislil, da veste!»

«Lipe!» In mladi ženi se je zazibalo vse pred pogledom. «In kaj mu je bilo?» zastoka v smrtni grozi.

«Pravijo, da se je sam ustrelil. A to ne bo res, ker bi sicer naš duhovni oče ne pustili zvoniti!»

«Ustrelil! Jezus, Marija!» Na zemljo bi se bila zgrudila, da je ni prestregel oče, ki pa je bil v tistem trenutku bledejši od zimske odeje, ki je krila pokrajino.

Bil je tožen povrat iz cerkve. Nevesta je ležala brez zavesti v vozu, svatje pa so si šepetali različne opazke na uho in hudobni jeziki in jezički so se brusili, milovaje sicer, ali s takšnim milovanjem, ki je dosti zbadljivejše od očitnega zasramovanja.

Spomin na ta dogodek je ležal potem nad svatovščino, kakor leži časih nad cvetočo ravnino teman oblak, ki grozi sedaj in sedaj s ploho in točo posuti vse!

Dvaindvajseto poglavje.

Kakor bi se udeleževali sedmine, so sedeli svatje krog dolge s cvetjem bogato okrašene mize. Malo se je govorilo, mnogo jedlo in mnogo pilo. Šele proti večeru se je družba nekaj bolj ogrela in vojaki, ki so se med obedom odločno dolgočasili, so izrekli še celo željo, naj bi se v sosednji sobi plesalo. Učitelj Vekoslava Kozico, ki so ga samo v ta namen povabili k svatovščini, so poklicali h klavirju. Poštenjak se ni branil in kmalu je z debelo pestjo udrihal po beli slonovini, da so vse strune grmele in brnele. Izpraznila se je jedilnica. Mladina se je sukala po ozkem prostoru,

ob strani pa so sloneli starejši svatje ter — zabavljali, da je ženitovanje dolgočasno, da tudi jed ni preslastna in da je smešno, če se poroči tako star človek z mlado krasno žensko *i. t. d.*

Pri mizi sta ostala samo hišni gospodar in stari ženin Lovre Sodar. ~~Let~~^{Če-ja} se je nekoliko časa trudil, da bi zabaval mlado svojo ženo. Brez uspeha. Meta je sedela tik njega bleda kakor mrtva, ni jedla, ni pila in vse na njej je pričalo, da je v mislih vse kje drugod nego pri hrumeči svatovščini. Morda je bila v mislih pri njem, ki je tedaj ležal v osamljeni višavski sobi na mrtvaškem odru in že počival v dolgem — večnem spanju, iz katerega se do sedaj še ni ^{pre}budilo človeško bitje.

Ko je Lovre Sodar videl, da ne more ženice svoje ogreti, je pričel sebe ogrevati; proti večeru je vedela vsa družba, da je stari ženin dodobra pijan. S težkim jezikom je jecljal o kupčijah, o žitni ceni in o slabem vinu, ki se je to leto pridelalo. Pri vsaki priliki je napijal Ernestu Malcu in ~~tujtam~~ se tudi pričkal ž njim, če ni vsemu pritrjeval, kar je govoril. Časih je glasno kričal, koliko se mu ima Nižava zahvaliti in da bi marsikdo — beračil, če bi Lovre Sodar ne živel. Hišnemu očetu se je ohladilo srce, ko se je odpravila družba na ples. Bal se je, da bi oni v svoji pijanosti preveč ne govoril in ne razobešal hišnih skrivnosti, Ernest Malec nanje niti mislil ni rad!

Meta je z drugo družbo vstala in skrivaj šla iz sobe. Menila je, da je ni opazil nihče. Ali opazilo jo je skrbeče materino oko. Gospa Helena, ki se je bila v teh časih postarala za leta ter se usušila kakor travnata bilka v jeseni, je hitela za hčerjo. Dohiti jo v sprednji sobi.

«Kam greš, Metka?» vpraša boječe. Ni se ji upala pogledati v trpeči obraz.

«Glava me boli, mama, in razpočila mi bo, če še dalj časa ostanem tu! Prodali ste me staremu možu!»

Poslednje besede je samo vzdihnila, ali vendar jih je čulo materino uho. Vsa se je pretresla stara ženica. Imela je predobro srce in za svoje otroke bi bila prelila srčno kri. Toda v hiši ni veljala mnogo in Ernest Malec je časih sam dejal, da je žena njegova tako tiha, da skoraj ne ve, je li oženjen, ali ne!

«Meni ničesar ne očitaj, Metka!» odgovori proseče, «da je po mojem, bi bilo vse drugače, vse drugače!»

«Sedaj je dognano!» reče hči zamolklo, «in družega mi ne ostane, nego pusto, obupno življenje. Filip (to veste, da je moral umreti!) je dejal pri priliki, da mora človek časih živeti navzlic svojemu mrtvem, umorjenemu srcu! Meni je dano tako življenje z mrtvim srcem, in sam večni Bog ve, kako ga bom doživela!»

Šli sta v hčerino sobo. Onda je Meta razmetala cvetje in drug svatovski lišp s sebe.

Potem pa je sedla ter s suhimi očmi zrla v mrak in občutila z vso grozno težo nesrečnega življenja nesrečne trenutke. Njej nasproti je sedela gospa Helena, vila suhe roke in venomer točila bridke solze. Potolažila bi bila rada otroka svojega; ali trda usoda ji ni hotela dodeliti tolažilnih besed, tako da ni vedela, kaj naj bi govorila k njej, ki ji je nasproti v neskončnih mukah koprnela! Tam v sobi pa je klestil Vekoslav Kozica z debelo roko po klavirju in mladi svet je plesal in se smejal, kakor bi nebeška radost kraljevala pod to streho!

Notar Sodar je bil že tisti dan velik revež. Če je le izpregovoril besedico s tem ali onim dekletom, ga je drezala ostarela nevesta z léhtjo očitno pred vso družbo in strupeni njeni pogledi so mu preprečeli besedo še prej, nego jo je izpregovoril. Sedaj in sedaj ga je pretresel mraz, če se je ozrl po stari svoji ženi, ki je na njegovi strani v nenaravno deviškem lišpu razkazovala ogrodi svoje in ga neprestano preganjala z zaljubljenimi svojimi pogledi.

«Denarna je res» — si je mislil — «a življenje na njeni strani bo pa tudi — tožno dolgo!» — Ta misel ga ni hotela več zapustiti potem. Zdelo se mu je, da ga pričenja boleti glava. Obrnil je pogled na kupo, ki je polna šampanjca stala pred njim in ki so se neprestano drobile v njej od dna proti vrhu iskram enake pene.

«Morebiti so to solze, ki jih še pretočim v življenju!»

Ko se je družba odpravila na ples, je vstal tudi notar s svojo soprogo. Pred vhodom v plesalnico ga je zadržala.

«Ti se že danes dolgočasiš!» zastoka Murnovka in z nekako deviško sramežljivostjo ga pogleda.

«Kako si moreš kaj takega domišljati!» odgovori hladno.

«Zdi se mi tako!» reče in gorko — kakor bi storilo mlado dekle — se mu oklene roke. Sram ga je bilo. Čakala ga je še hujša zadrega.

«Poljubi me enkrat, Nande moj!» zašepeče stara nevesta.

«Moj Bog, tu pred ljudmi!» zdihne Nande in obledel je kakor ^{praznil} prazen prt.

«Že vem, ti se rajši oziraš po mladih!» V hipu se je stari devici napolnilo sivo oko z vodo in vsak hip se ji je grozila izliti mala ploha solz po licu.

«Le ne jokaj se ne!» se razsrdi notar, «saj je dosti, da imamo že eno nesrečno nevesto danes!»

Iztrga se ji in odhiti iz sobe. Na pragu ga sreča vitez Lanski.

«Kam greš, notar?»

«Na zrak malo.»

«Si li preveč pil? Ali si pa prepoln vroče ljubezni, ha, ha!»

Najrajši bi ga bil pobil na tla, tega pijanega bedaka, toda zavljo družbe mu ni smel ničesar odgovoriti.

Stopivši na hladni hodnik si misli: «Odslej boš vsemu svetu v posmeh!» Bila je jasna noč zunaj. Mraz je pritiskal in na nebu so mrgolele zvezde tako trepetajoče, kakor bi jih tudi zeblo.

«Vrag me vzemi, če se ne bojim, da bi prihodnje moje življenje ne bilo podobno jasni zimski noči, v kateri vse drgoče od mraza, še zvezde na nebu!»

Po telesu ga je pretresal mraz, ali v možganih mu je gorelo. Na steklo pri oknu je pritiskal vroče čelo, da bi se mu ohladilo.

V sobi pa je Vekoslav Kozica trpinčil klavir, da so se mu debele kaplje utrinjale po razburjenem obrazu. In grof Welser je vodil kadriljo s tistim ponosom, kakor bi jo bil vodil — na dvornem plesu!

Tudi Bogomir Lesovej je prišel na ženitovanje. Davno je že bil ukrenil razrešiti vezi, v katere se je lahkomišljeno in proti oporoki očeta svojega ukoval. Noč in dan ga je priganjala misel, kako bi se otrešel spominov na rumenolaso dekle, ki ji je nekega dne govoril o svoji ljubezni. Iskal je prilike, da bi zopet vse preklical in se po lepi poti iztrgal iz okov, ki jih nositi ni več hotel. Vest mu je očitala marsikaj, ali tolažil se je, da nravnost ne dovoljuje, da bi snubil hčer tistega, ki mu je

tako rekoč umoril očeta. Smrt Filipa Tekstorja ga je potrdila v naklepih, ki se je bil že prej odločil zanje. «Tudi tega reveža so umorili ti ljudje!» To je bil nov dokaz, s katerim je podprl sklep, s katerim je opravičeval dejanje, izvirajoče iz površnosti in plitvosti njegovega pravega značaja! Razvnel se je nad smrtjo Filipovo in čutil se pozvanega, maščevati umorjenca. Poprej pa, ko je še živel, se ga je skoraj ogibal in groza ga je vedno obhajala, če mu je gledal v obraz ter imel zavest, da je rodila oba ena mati. Bogomir Lesovej je bil sin svojega časa in niti trenutek se ni plašil pred hinavščino, s katero je omamila dobre moči v duši svoji. Razsrdil se je o smrti Filipovi, da bi s tem srdom ojačil samega sebe ter laže izpregovoril vročilo besedo njej, ki se ga je oklepala z gorečo prvo ljubeznijo. Poleg tega si pa Bogomir Lesovej ni hotel povedati resnice! V mislih se je bavil s smrtjo očetovo, z očetovo oporoko in s smrtjo Filipovo in večkrat je deklamiral v duhu znani Hamletov samogovor, v katerem se kraljič tako ostro obsoja samega sebe! Dobro mu je del moralični srd, h kateremu se je silil, silil, da bi prikrižal resnico sam sebi! Hlinil je moralično razburjenost, ali vse to je povzročil — rožnati obraz ponosne, mrzle ženske, ki je kraljevala v njegovem srcu od tistega dne, ko jo je prvič ugledal. Izprva se je branil vplivom njenim. Ali prijazni sprejemi v stari plemenitaški

hiši so ga prečudno osrečili. Prej je menil, da je demokrat, da je človek enak človeku, naj se je porodil na slami, ali na mehkih svilnih blazinah. Prve čase je zahajal v Sotesko, da bi tem ošabnim ljudem dejanski kazal, da se ne plaši pred njimi in da mu nikakor ne imponira staro ime stare obitelji. Nosil se je, kakor bi bil med svojci, dasi je moral kmalu pripoznati, da je dejansko izvrševanje sive teorije od teorije same bistveno različno. Prav kmalu je občutil, da loči visoka stena kroge, v katere je sedaj zašel, od krogov, v katerih je dosedaj živel, in da se ta stena preskočiti ne da z demokratičnimi frazami. Videč aristokrate, ki so med sabo živeli, kakor se je dalo sklepati, v vzorni ljubezni, in ki so se v vedenju, v govorici brez najmanjše težave ogibali vsega, kar bi tudi le iz dalje spominjalo na vsakdanjost, je sodil, da so to vzorni ljudje, da so to bitja, boljša od njega. Sodil je po zunanosti, po vedenju, po govorici ter bil prepričan, da mora, če je govorica čista kakor zrcala bistro steklo, tudi duša čista biti, da tudi letá ne pozna vsakdanjosti, o kateri vedenje, govorica ničesar vedela nista. V svojem prepričanju, da ga je usoda dovedla v dotiko z osebami, ki so bile popolnejše od njega, se je nosil med aristokrati izprva okorno, kakor se nosi polja ratar, če so ga valovi življenja zanesli v družbo gosposko. Vedel je, da se je njegovo nepopolno in nesalonsko vedenje

opazilo, ali niti pogled, niti smehljaj ga ni spominjal nikdar na to, da se ne vede vselej po strogih predpisih salonskih zakonov. Ko se je od dne do dne bolj privadil družbe, se je vnelo v njem hrepenenje po tej družbi. In če je sedel v Soteski pri stari kneginji, mu je izginil čas, da sam ni vedel, kdaj, in poslušal je s sveto vdanostjo, kar mu je pripovedovala o časih, ko je še živel veličastni Friderik Avgust in preblaga mu hči Kornelija Amalija. Dan za dnevom je čul eno in isto, ali dan za dnevom je poslušal z večjo vdanostjo! V zavesti se je zibal, kakor bi se bil z razburkanega vesoljnega morja rešil pred viharji in pred burjo srdito v skrito zatišje, kjer se za rešilno goro valovje pomiri in izpremeni v srebrno vršino, kjer niti najslabši dih ne moti harmonije v prirodi, in kjer se nad krasno tropično krajino kroži neskajeno, prečisto, tropično obnebje. S tega obnebja pa so mu sijale žarne oči kontese Line! In kakor pluje preslepljeni ribar za vabečo povodno vilo v smrtonosni vrtinec, tako se je vdal Bogomir Lesovej smrtonosni strasti, ki ga je morala dreviti v propad. Da je kontesa kmalu opazila, kakšna strast mlademu znancu razsaja po srcu, se ve. In niti trditi nam ni moči, da ji je bila ljubezen, ki je Bogomiru pri vsaki priliki sijala iz pogledov in se nehote kazala iz vsega njegovega vedenja, neprijetna. Kje živi na svetu ženska, ki bi ji kaj takega

neprijetno delo! In če bi se bil Terzit zaljubil v Pentesilejo, junakinjo mogočne krasote, bi se bila smejala morebiti, a smejala s srčnim zadovoljstvom nad grbastim častivcem! Zategadelj se ni čuditi, da mlada kontesa ni samo ničesar storila, kar bi bilo gasilo ogenj v navdušenem srcu navdušenega Bogomira, temveč da je z lahno koketnostjo še bolj zanetila plamen in da je s pogledi, ki si jih je Bogomir tolmačil sebi v korist, mu zmedla zdravi premislek ter mu sebi v šalo nastavljala mreže, v katere ga je morala zasačiti prej ali pozneje.

Nekdaj sta bila sama v sobi. Stopila je bila pred ogledalo ter si z roko, na kateri se je koketno blesketal drag kamen, popravljala lase. Pri tem so se krasne črte vitkega njenega telesa kazale v taki jasnosti, da je Bogomir Lesovej nehote pristopil bliže. Nikdar do sedaj se mu kontesa še ni videla tako krasna! Ko je z belimi prsti medla po laseh, je odpadel ondi cvet, ki je tičal med kodrci. Morda ga je sama sprožila, da bi videla, kako se bode vedel Bogomir. Tik nje je sedel na stol in že mu je hotelo srce prekipeti in že ji je hotel govoriti o nesrečni svoji ljubezni! Obrnivši pa pogled po vitki ponosni njeni podobi, mu otrpne takoj srčnost in v zavesti svoje nizkosti, v zavesti vsakdanjosti svoje, ne upa se ni izpregovoriti. Tedaj je omenjeni cvet padel iz njenih las ter se polagoma spustil po njeni

obleki na mehko preprogo, ki je stala na njej. Kontesa ni hotela ničesar opaziti, dasi je v svetlem steklu, iz katerega se ji je nasproti žaril njen obrazek, prav dobro videla, kam je drobni cvet izginil z mesta svojega. Da se Bogomir izkušnjavi obraniti ni mogel, je naravno. Sklonil se je lahno, pobral cvet in ga ravno tako lahno pritisnil k ustnom. Potem pa ga je skrtil v obleko na razburjeno srce in občutil je srečo, kakor jo občuti zaljubljen dijak, če mu je usoda slučajno v posest dala pisan trak ali kaj takega, kar je poprej nosila ona, ki si jo je izbral v rano, prvo ljubezen svojo! Kontesa je tudi to opazila v jasnem steklu. Lahna zora ji je zakrila nežno lice, potem pa je izpregovorila tiho, tako tiho, da je Bogomir s težka čul njene besede:

«Gregor Lesovej!»

V Zdihnil je za njo: «Gregor Lesovej!»

Oba sta se spominjala pradedu njegovega, ki je nekda j morda ravno v tej sobi nosil s sabo bolno svoje srce!

Obrnila se je proti njemu in njeno oko se je uprlo nanj nekaj trenutkov. Koprnel je pod tem pogledom in bral v njem — ljubezen. A to, kar je menil, da je ljubezen, bilo je morebiti samo — usmiljenje!

«Gospod Lesovej,» je dejala nato, «midva sva pač odrastla — otroka.»

Glas ji je bil zopet trd, kakor bi se sramovala mehkote svoje.

Od tedaj je živel Bogomir Lesovej v nekaki duševni omamljenosti. Kjerkoli je bil, povsod ga je spremljevala podoba njena. Vedno jo je v duhu gledal pred svetlim zrcalom, kako si je z ročico popravljala svoje lase in kako se je po beli njeni obleki spuščal cvet, podoben rdeči kaplji rdeče krvi! Od tačas pa je Bogomir Lesovej za trdno vedel, da bode razrušiti moral vezi, ki so ga vezale z Nižavo. Zategadelj je prišel tudi na ženitovanje in sicer s trdnim sklepom, poiskati si prilike, pri kateri bi izpregovoril točilno besedo. Ves dan se je dolgočasil in ko se je pričelo plesati, je moral na plešišče ter iz priljudnosti plesati z domačo gospodično Ano. Ker mu ni bilo povšeči v gneči plesati in ker je bil poslednji čas, če je hotel opravek, glavni opravek današnjega dne izvršiti, je zvabil dekleta, da sta se zopet podala v jedilnico. Sedla sta k spodnjemu koncu mize, da bi ju ne čula ona dva, ki sta še vedno pila pri zgornjem koncu. Ali stari Sodar ju je takoj opazil. Z lehtjo sune soseda svojega, zavleče usta, pokaže z roko proti spodnjemu koncu ter pomenljivo zamežika.

«Tam doli se nekaj prede, ljubi Malec moj, ha! ha!» reče zadovoljno in tako glasno, da je tudi Ana umela njegovih besed pomen. Po bledem obrazu se ji razgane kakor rdeča tenčica, ki pa takoj zopet izgine.

«Če se kaj sprede, meni prav!» govori Sodar, «imetje je pri hiši in ta je prva!»

Ko Malec ničesar ne odgovori, dostavi: «Ali mu nisi ti še nekaj dolžan, kaj?»

«Ej, ni toliko, kolikor se je govorilo, ne!»

Ernest Malec je odgovoril to srdito, ni mu bilo prav, da se je govorilo o tem.

«Naj je, kolikor hoče,» pravi Sodar lahko-dušno, «kolikor je dolg, toliko jih je preveč. Naj se sprede, naj se sprede! V to naj Bog pomaga! Potem bodeta dva srečna človeka več pod tvojo streho, Malec, ha! ha!»

Malec se ni hotel smejati!

«Smej se, ali ne» — in Sodar dvigne kozarec — «pijva na srečo tvojih otrok, ki si jih tako dobro h kruhu spravil. Bog živi!»

Trčila sta s kozarci.

Tu spodaj pa je bil Bogomir v hudi stiski. Sam ni vedel, kako bi pričel govorico. Dekletov obraz je bil tako prečudno blede in tako močno je bila upadla, kar jo je poslednjič videl, da se mu je nehote pričela smiliti in da se je skoraj sramoval besed, ki so mu že bile tičale na jeziku. S povešenimi očmi je sedela pri njem in vdano pričakovala udarca, o katerem je vedela, da pride. Batistno rutico je stiskala med prsti in z lahnimi zdihi si je sedaj in sedaj olahčevala notranjo bolešč. Ko Bogomir ni ničesar izpregovoril, je dela lahko:

«Dolgo Vas že ni bilo pri nas, gospod Lesovej!»

«Dolgo že ne, gospodična!» To je bilo vse, kar ji je vedel prvi hip odgovoriti. Obrnila je v stran obrazek, ali Lesoveju vendar ni mogla prikriti solz, ki so ji zalile oko.

«Pravijo, da zahajate v Sotesko!» je vzdihnila. Ozrla se je zopet proti njemu. Skrčilo se mu je srce in že se je bal, da bode omagal, da ji tudi danes še ne bode izpregovoril slovesa! Pred duha si je poklical ponosne ženske ponosno podobo in na srce si je pritisnil roko, kjer mu je počival cvet, ki se je nekdanj kakor kaplja rdeče krvi spuščal po njeni obleki na mehko preprogo. Ojačil se je in izpregovoril:

«Gospodična Ana, nekdanj sem menil, da sem Vas ljubil!»

«Pravili ste mi to nekdanj!»

Kako težko je izrekla te besede!

«Čemu bi se Vam hlinil, Ana! Sedaj vem, da to ni bila ljubezen! Človek ne pozna vselej svojega srca! In kakor megle po nebu se izpreminjajo naši občutki. Ljubezen se ne da izsiliti!»

Vedela je, da pride ta hip. Ali da bode tako gorjup, tega ni vedela. Poslednja kaplja krvi ji je zapustila lice in da je imel le količkaj srca, bi mu se bila morala smiliti, tako uboga je bila!

«Kaj hoče zakon potem,» je nadaljeval brezsrčno, «zakon brez ljubezni je življenje z

mrtvim srcem! Zategadelj Vas prosim, pozabite, kar je bilo, in upajte na cvetno prihodnjost. V svojo srečo» — je dostavil s prečudno vsakdanjostjo, — «je človek tako ustvarjen, da lahko pozabi na to, kar je bilo.»

«Pričakovala sam Vas časih, poprej! Ali sedaj že ne več! Morebiti Vas pozabim!»

V bolesi in trpljenju je to govorila.

«Tako je prav! In vidite, jaz s svoje strani sem že delal nekoliko pokore. Tam pri prepadu je bilo! Saj veste, tisti dan, ko sva gledala v globoko ravnino pod sabo!»

«In so zvonovi peli k dohodu kneza in škofa, preblagega Janeza Evangelista!» je dostavila trpko.

«Vaš oče mi je bil mnogo dolžan in časih bi ga bil s pismi, ki sem jih imel v rokah, lahko spravil na beraško palico! Da ga nisem spravil, se ima zahvaliti Vam, gospodična Ana!»

«Vedela sem, da smo izgubili imetje!»

Vdano je nagnila glavico.

«Prizanašal sem mu, ker sem menil, da ljubim Vas. A potem, ko se mi je razjasnilo obnebjne srca, sem stal nekega dne zopet pred prepadom in v roki sem tiščal vse tiste listine, s katerimi bi bil poprej lahko spravil Vašega očeta na beraško palico. In spustil sem jih, da so sfrfotale globoko v žrelo zevajočemu prepadu, kjer so za večno zakopane. Vidite, to je bila moja pokora, to je bila moja žrtev, ki

sem jo posvetil spominu *Našemu!* Ali srca svojega *Vam* žrtvovati ne morem!»

Bistro ga je pogledala!

«V redu je torej vse! Vi ste plačali, kar ste mi bili dolžni! In sedaj se mi zdi, da *Vas* bom laglje pozabila, nego sem mislila. Z *Bogom*, gospod *Lesovej!*»

Ravno tedaj je prihitel grof Welser iz sosednje sobe ter prosil, da bi smel ž njo plesati. Vstala je in odšla. Z oledenim srcem je vstal tudi Bogomir. Kmalu potem je zapustil Nižavo, skrivaj, da se niti poslovil ni!

Tu pri mizi pa sta sedela starca in še vedno pila.

«Kje pa sta otroka?» vpraša Sodar.

«Plešeta zopet!» odgovori Malec.

«Izginila sta torej, aha, se je že spredlo!»

«Mogoče!»

«Ti mladi ljudje, ti mladi ljudje!»

In ko oni ničesar ne odgovori, pristavi še:

«Kaj hočeva! Ljubezen je ljubezen!»

V sosednji sobi pa je razbijal Kozica po klavirju in pari so se vrteli in smejali so se in glasno govorili. Vmes pa je plesala tudi gospodična Ana in počivala je tujemu vojaku na prsih in se tudi sladko smejala kakor druge ženske vse. Ali v resnici ji je hotelo počiti mlado srce in pred dušo se ji je razgrinjalo prihodnje življenje kakor pusta, peščena ravan, kjer ni niti hladilnih vrelcev, niti zelenih ledin.

Triindvajseto poglavje.

Pismo.

(Bogomir Lesovej prijatelju Ivanu K.)

Umrlo je meni srce,
Umrle so nade sladke,
Umrli ljubezen goreča,
Umrli življenja je sreča.

S. Gregorčič.

Močno se bodeš čudil, ko ti dospe ta drobn list v roke. Svojim očem ne bodeš hotel verjeti, ali končno bodeš moral verjeti! Resnica je, tožna resnica je, nekdanji prijatelj tvoj je zapustil malo svojo domovino in sedaj se že razprostira vesoljno morje med njo in med njim! Če ti pride v roko ta list, bode moral poprej prepluti neskončno vodno planjavo, ki se v sivi svoji večnosti širi med mlado Ameriko in med staro Evropo. Obupal sem nad življenjem v stari Evropi in pobegnil semkaj, hoteč pričeti novo življenje! Moje srce je kakor dolgočasno zimsko polje! Kamor seže oko, pokriva blestečega snega odeja mrtvo livado. Vse je mrtvo pod to odejo, kar se je spomladi radostilo pisanega življenja, in nikjer družega, nego enolična, dolgočasna, misli moreča belina! Nad njo pa se ziblje tujtam črn vran, počasi, težko in trudno pluje s peroti, kakor bi hotel sedaj in sedaj poginiti ter pasti navzdol v gomilo, v kateri spi vsa priroda smrtno spanje. Vidiš,

tako snežno polje je sedaj srce moje! Nad njim pa se dviguje črni vran temnega obupa in se počasi, ali neprestano preletava tja in sem!

Sam s sabo nositi bolest! Ni mi mogoče. K tebi, prijatelj dragi, se hočem zateči. Morda se mi olehča srca težko breme, če se ti izpovem, kako je bilo!

Povestnica minulega življenja mojega ti je vsaj nekoliko znana. Moj poslednji list, ki sem ti ga pisal še z Višave, je bil kakor ozaljšana in olišpana ladja, v vsem ponosu in z mnogobrojnimi jadri zapuščajoč luko in noseč s sabo tolpo veselega ljudstva, ki se je vdalo brezmejnim nadam na srečno potovanje po hudobnem vodovju. Pisal sem ti, kako nežne vezi so se osnovale med mano in grofico v Soteski, pisal sem ti o rdečem cvetu, ki sedaj ne počiva več na srcu mojem, pisal o žarnih njenih pogledih, ki so mi vse obetali! Čul sem divne sirene sladko petje in s svojim revnim čolničem plul proti smrtonosni skalini, kjer se je moral na stotine koscev razdrobiti! Čul sem sirene sladko petje in zategadelj nisem opazil nevarnosti, zategadelj sem menil, da jadram po mirni svetli vršini, zategadelj sem menil, da se mi že iz dalje prikazujejo cvetoči bregovi, kjer bodem užival srečo, ki so jo bogovi ustvarili sami sebi! Ali sedaj je čolnič razbit in ta moj list je kakor ladja, ki se s polomljenimi jambori, raztrganimi jadri in brez krmila, jztežka na

površju se držeč, povrača k pobrežju! Tako je to naše življenje. Danes sonce, jutri deževje!

Ali sedaj poslušaj, kako je bilo!

Nekaj dni po dvojnem ženitovanju na Nižavi (o katerem sem ti tudi pisal), sem se odpravil proti Soteski. Mrzla burja je brila po logu, toda v meni je kipela kri in vroče mi je bilo, kakor bi me objemalo gorko poletje. Danes se mi je hotela razrešiti temna prihodnost, danes se je imela končati igra, pri kateri se je igralo za srečo mojo! Skrb in up sta me navdajala obenem; skrb, če sem se spominjal na imenitnost stare obitelji, in up, če sem si v spomin klical vedenje njeno. Ko je gosposki dvor ležal pred mano, tiho in ponosno, mi je upála skoraj srčnost, in že sem se hotel vrniti. «Gregor Lesovej!» Te besede je šepetala tisti dan pred zrcalom in te besede so me tedaj v tistem trenutku zopet ojačile. Sama se je spominjala «Gregorja Lesoveja», o katerem je vedela, da je z ljubečim srcem zahajal v Sotesko, z ljubečim srcem, s katerim sem tudi jaz prihajal pod to plemenitaško streho! Da jo ljubim, ji ni neznano, kakor ji ni bila neznana nesrečna ljubezen Gregorjeva! Ta misel mi je dala srčnosti, da sem vstopil pri visokem portalu in da sem iznova za trdno sklenil današnji dan izreči odločilno vprašanje. Vidiš, takšen bedak sem bil tisti dan!

Grofa Antona in kontese ni bilo doma. Doma sem torej dobil samo kneginjo. Ravno

prav, sem si mislil, ti dobri, mehki in rahli duši povem vse in prepričan sem, da bode ginjena in da bode z mano točila solze in da bode potem za me govorila, ta vzorna, rahla in dobra dušica, ki je s svojim usmiljenjem objemala najmanjšega črviča v prahu! In z mano naj bi ne imela usmiljenja?

Ko sem pri njej vstopil, je sedela v stolu tik peči, Zavita v starodavno obleko in v obilo čipek, da si le težko opazil dobrovoljni njen obrazek, ki ji je tičal globoko med ramami. Vsa srečna je bila, da sem prišel.

Kako krasno, da me obiščete danes, cher Bogomir! Ljub gost se je oglasil v tej zimi in grof Anton in kontesa Lina sta mu hitela naproti! A jaz sem sama in zima mi sili v dušo. Kako krasno, da ste prišli! Nikamor mi ni pogledati! Povsod te puste megle! In mraz je tudi, silno mraz! Ali Vas ne zebe, dragi moj?

Sedel sem tik nje, poljubil ji vdano velo roko in ji pritrdil, da je res mraz in da me tudi zebe. To zadnje ni bila resnica! Govorila je o vremenu, o zimskem mrazu in o tem, kako bi bilo življenje prijetno, da ni te grde, nesrečne zime. Povpraševala je po mojem zdravju, hvalila, da se vidim čvrst, in časih je z vlažno svojo ročico pogladila moje lice. Bila je sama dobrotljivost in topla ljubezen ji je sijala iz pogleda. Vse to je množilo srčnost v meni! Vdano sem ji zrl v ljubeznivi obrazek. Že mi

je silila odločilna beseda na jezik in že sem ji hotel govoriti o srčnih svojih upih, a zopet mi je zamrla ta beseda, ko je kneginja v teku govornice po stari svoji navadi naglaševala, da se je porodila v stari obitelji Palfyjevi in da ji je bil soprog knez Teanski!

«Pri sveti Devici in Materi božji,» je vprašala rahločutno, «Vam, gospod Bogomir, morajo pač tudi prav počasi teči dneva trenutki, ko ste tako sami na Višavi?»

«Pač mi je dolgčas tuintam, svetlost,» odgovorim in kri mi zahiti k srcu, «z delom in branjem si kratim čas. Poprej pa sem lazil po zelenih logih in užival krasoto prirodino!»

«Po logih zelenih! O sveta Trojica, kdaj jih že nisem gledala! In morda jih videla več ne bom!»

Na skrivnem si je obrisala solzo iz očesa.

«A čemu se ne ženite, ubožec moj?» vpraša po kratkem premolku. «Vedno vendar ne morete tako živeti kakor puščavnik! Ali dandanes ni več mladih deklet, ki bi se možiti hotela, hi! hi!»

Bila je zopet radostna in meni se je zdelo, da me nekako pomenljivo opazuje s svojimi pogledi. Zardel sem se, kakor sramežljiva deklica. Sedaj je napočil trenutek, da sem skoraj moral govoriti!

«Mladih žensk je na izbiranje, svetlost!» sem odgovoril srčno, «ali z ženitvijo se stori usodepoln korak in človek ne ve, kaj bode potem pri našala prihodnost! To je ravno, to je ravno!»

«Kdo bode tako boječ, cher Bogomir!» — pri tem se je svetlost tako milobno smejala — «kdo bode tako boječ! Kakor čujem, imate imetja obilo, da bi lahko preživeli sebe in obitelj. Pravilo se mi je, da je Višava lepa posest in da Vas prištevajo najimovitejšim našim sosedom!»

«Res je, svetlost,» odgovorim ponižno, «nebesa so mi pomnožila posvetno imetje!»

«No, vidite —» z roko je posegla po moji roki in mi jo gladila, kakor otroku — «no, vidite, čemu se torej ne ženite?»

Zamišljeno je dostavila: «To Vam je bil Gregor Lesovej, praded Vaš, drugače vrste junak, hi! hi! Oj, ti časi!, oj, ti časi!»

Hvaležno sem poljubil roko! Prišel je bil torej trenutek! Tiho, boječe sem izpregovoril: «Svetlost, že dolgo mi leži na srcu težko, silno breme. In le Vaša izborna prijaznost in materska ljubeznivost, če se smem tako izraziti, me osrčuje, da odkrijem svoje duše skrbi pred Vami, svetlost! Ne štejte mi te predrznosti v zlo; ravno osrečili, pregreli ste mi srce in povedal Vam bodem vse, če mi blagovoljno dovolite, da smem nadaljevati — — —»

«Le govorite, dragi moj!»

In odprla se mi je duša in pričel sem govoriti, kako mi je ona od tedaj, ko sem jo videl prvič, zmagala srce, kako se me je polastila ljubezen in da pravzaprav samo zavoljo

nje zahajam semkaj; tudi sem govoril o svojih upih in kako živim v veri, da me tudi ona ljubi in da to vsaj posnemljam iz njenega vedenja. Ko sem govoril, se ji nisem upal gledati v obraz. Končavši svojo izpoved, sem dvignil pogled proti njej. V stolu se je bila nekoliko vzdignila in prav prestrašen sem opazil, da je to trd, ošaben obraz in da na njem ni ničesar rahlega, mehkega in dobrotljivega. Vse to je bilo izginilo tisti hip z njenega obraza in v sivih očeh, s katerimi je neprestano zrla v me, ji je vzplamenel žar sovraštva. Obledel sem in tresoče vprašal:

«Vi se srdite, svetlost!»

«Če sem Vas prav umela, ste govorili o domači kontesi?» je izpregovorila ostro. Tudi glas ji je bil trd kakor jeklo in ni pričal o nikaki dobrotljivosti več.

«Da!» sem zdihnil potr. .

«Mislila sem sicer, da govorite o mladi naši hišni. Pametna, dobro vzgojena deklica je in časih sem si dejala, da bi to bila žena za Vas, kakor si je le želeli morete!»

Hudobno, ironično je govorila in kakor strele so mi udarjale njene besede v revno moje srce.

«Svetlost!» sem vzkliknil in vstal.

Dostavila je ošabno, ponosno, kakor prava kneginja:

«Ne verjamem, da bi se bila kontesa tako zelo izpozabila! A če se je izpozabila, potem

poslušajte, kar *Vam* govorim! Že pol stoletja čepim tu v stolu, hroma, onemogla, kakor novorojeno dete! Pol stoletja opazujem kras prirodin le iz dalje in sladkosti življenja so mi le pravljica, so mi le sanje, so mi zgolj fantom! In to je nekaj, gospod *Lesovej!* Ali odkritosrčno *Vam* rečem in na sveto telo našega *Odrešenika* *Vam* prisežam, da sem še sto let rajša prikovana na ta mučni stol, da še sto let rajša zrem pomladi cvetove le iz dalje in da še sto let rada umiram tako počasi, kakor tega polstoletja do sedaj, ko mi je časa kragulj kakor *Prometeju* nekdanj kljuval trenutek za trenutkom življenje z mene — nego pa bi privolila, da bi kontesa *Lina* prevzela gospodinjstvo na kmečki *Vaši* *Višavi*. To *Vam* rečem jaz, kneginja *Teanska!* Ali sedaj sem se utrudila! *Z Bogom*, dragi moj gospod *Lesovej!* *Z Bogom!*

Bil sem odpuščen, odpuščen v veliki nemilosti! Poparjen in pobit sem zapustil sobo. Skoraj brez zavesti sem bil, ko mi je sluga v sprednji sobi pomagal pri oblačenju. Čustvo osramočenja se je družilo s čustvom nesreče v duši moji. Zalival me je pot in v duhu sam nisem vedel, kaj naj sedaj počnem. Steza življenja me je dovedla na mesto, kjer se mi je pred nogami širil zevajoč prepad. Kako ga premostiti? V mislih sem še enkrat pretehtal vse malo in veliko, kar mi je po moji domišljiji pričevalo o njeni ljubezni. Preplula mi je duha

rešilna misel. Kaj mi hoče sodba te stare ženske, ki s svojim zastarelim mišljenjem, s smešnim svojim plemenitaškim ponosom korenini še v minulem stoletju? Takim ljudem so jemali glave za francoske prve revolucije! Ali od tedaj so se časi izpremenili! Da me le ona ljubi; njo samo sem sklenil vprašati, naj ona sama razsodi! Tu se je igralo s srečo vsega mojega življenja in nespametno bi bilo, če naj bi odločevala beseda stare ženice, ki brez dvojbe ni vedela, kaj govori, ki je v svoji zmedeni starosti menila, da še vedno živi na dvoru Friderika Avgusta, v časih, ko se je tikala s preblazeno Kornelijo Amalijo! Kontesa sama naj razsodi! Stopivšemu na hodnik mi je zavel nasproti hladni zrak in me v omenjenem sklepu, zbistrivši mi omočene možgane, še bolj utrdil. «To je edino prava pot, in lahkomišljeno je bilo, da si govoril h kneginji, ki te ni mogla umeti, ker ravno ne umeje zakonov sedanjega stoletja!» V mislih sem odkorakal po koridoru, po mehki pletenini, ki je bila ondi razgrnjena. Vrh stopnic sem obstal. Tu je bilo mesto, kjer se je nekdam Gregor Lesovej krčil pod bolestjo brezupne ljubezni. Na ta držaj se je morebiti naslanjal, ko je tej brezsrčni ženski, ki sedaj tam notri ni mogla ni živeti, ni umreti, pravil o čustvih svojih. Tu ji je bil izročil cvet, znak svoje ljubezni, ki ni imela niti upov, niti prihodnosti, kakor jih nima cvetje, če se je sredi zime po umetni poti

izvilo iz osrčja materi zemlji! Morebiti je tudi ljubezen moja taka, brez upov, brez prihodnjosti! Iznova me je davila boleost, iznova je grabila obupnost z železnimi prsti po meni! Ravno tedaj je pridrdral voz na graščinsko dvorišče! Prihiteli so sluge od vseh strani ter mimo mene se drevili po stopnicah navzdol. Otrpnile so mi noge in nekaj je reklo v meni, da pride sedaj še hujši udarec, nego-li je bil ta, ki mi ga je vsekala vela roka kneginje Teanske. Kmalu se je v znožju stopnic prikazala gospoda. Najprej je prišel grof Anton z dolgo koščeno svojo podobo. Za njim je stopal mlad, tenak častnik v huzarski opravi. Izmed kožuhovine mu je štrlel blazirani, blede obraz, na katerem se je čitala zgodovina razuzdanega dosedanjega življenja. Ob roki pa je vodil konteso Lino, ki je istotako tičala v dragi kožuhovini. Mraz ji je bil razvnel lice, da ji je lahna rdečica pokrivala obrazek. Meni oslepelemu bedaku se je videla tako krasna kakor boginja. Niti prestopiti se nisem mogel. Govorili so francoski ter počasi stopali navzgor po stopnicah. Najprej me je opazil mladi človek. Meneč, da ne umejem, kaj vpraša, je izpregovoril: «Kdo je ta človek tu gori?»

Grof Anton je pogledal proti meni. Na obrazu sem mu bral, da ni bil razradosten, ko me je ugledal na tem mestu.

«Kdo je? Moj Bog, nadležen sosed, ki se nam vsiluje v hišo. Pri kneginji je časih,

da se razgovarja ž njo. Saj veste, da mora zmeraj kdo biti pri njej!»

Prišli so k meni. Grof Anton je lahko odzdravil mojemu poklonu.

«Kaj, ali ste v tem mrazu prišli k nam? Po gozdu morajo biti slaba pota. Tudi se mi zdi, da je nekoliko južno vreme!» Le težko je prikrival malicioznost v svojem glasu, tako da sem moral prav občutiti, kako neprilična mu je moja navzočnost danes.

«Bil sem pri kneginji, ekscelenca!» sem zajecjljal. Mladi aristokrat, ki je bil s svojo sprem-ljevavko v tem tudi dospel na vrh stopnic, me je opazoval s plemenitaško zaspanostjo. V tistem trenutku sem moral biti brez dvojbe malo smešen. S potnim čelom sem stal tu pred družbo in sam nisem vedel, kam naj obrnem pogled!

«Seznanimi vaju moram!» je dejal grof lahko in malomarno, kakor bi to seznanjenje bilo nepotrebno tako, da se ni takoj prvi trenutek spomnil na to.

«Magnat grof Erdoedy! Gospod Lesovej, naš sosed!» Lahno je nagnil glavo magnat grof Erdoedy, a meni se je zdelo, da me opazuje z nekakim zaničevanjem.

«Velika mi je čast!» Pri teh besedah, ki sem jih zamolklo izpregovoril, se je ujelo oko moje z očesom kontese Line. Tudi njen pogled je bil mrzel, kakor bi me videla danes prvič v svojem življenju.

«Grof Erdoedy nas je obiskal,» je nosljal v tem grof Anton. «Že dolgo časa smo ga pričakovali. Zaročen je s konteso in sedaj hočemo določiti, kdaj bode poroka. To pa nam napravljaja dela in skrbi! Z Bogom, gospod Lesovej!»

Odšli so. Kontesa ob roki mladega magnata, sladko se nasmehajoč. Znan mi je bil ta pogled od tedaj, ko mi je dejala: «Kaka odrastla otroka sva pač, gospod Lesovej!» Ali od tistega dne sta bila minula jedva dva tedna!

«Čuden človek je to,» je govoril magnat odhajajoč, «in vidi se, da se med nami niti nositi ne ve!»

Te besede je govoril zopet francoski. Hišni gospodar je odgovoril tudi francoski: «Kaj hočete, grof? Na deželi ne smemo na tehtnico polagati vsakega, s katerim občujemo!»

«Da, da!» je pritrjeval ta.

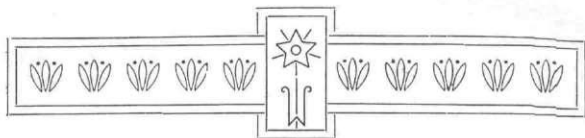
«Sicer me bode pa skrb» — se je oglasil oni — «da ne pride več v Sotesko, ako Vam njegov obraz ni povšeči!»

Te besede sem še čul. Potem sem taval po stopnicah navzdol. Vse se je sukalo krog mene in kako sem tisto jutro dospel nazaj na Višavo, še danes ne znam. Vse je gorelo po meni in le ena misel me je navdajala: strani, strani v daljni svet!

To je zgodovina mojega mrtvega srca! Ako bi bil imel več moralčne podlage, ne bil bi zapravlil dosedanjega življenja svojega. A sedaj je razpravljen!

Porodil sem se sredi malega naroda in slovanska kri se mi pretaka po žilah. Užival sem nemško vzgojo; v meni živi zategadelj duh, okovan v nemške verige. Zemlja, v kateri koreninimo, je slovanska, ali zrak, ki veje nad njo — je nemški. Dva elementa se vedno bojujeta v nas, nemški in slovanski. Zategadelj ni celote, zategadelj je vse, kar počenjamo, kar mislimo, polovično, površno. Tudi značaji naši se ne morejo razviti, tudi ti so polovični. In časih jih še celo ni! V prihodnjosti bode boljše morebiti, ko ne bode samo naša zemlja slovanska, temveč tudi zrak, ki veje nad njo. Mi pa zdihujemo pod prokletstvom sedanjosti!

4000.

Času primerna povest iz prihodnjih dob.

Po vzorih dr. Ničmaha

napisal

dr. Nevesekdo.

Pisalo se je leto 4000. po Kristusovem rojstvu! Zaspal sem bil in dvetisoč let so me imele v sebi moči zemlje slovenske.

Tedaj je pristopil angel Gospodov, angel Azrael, in mi ukazal: «Vstani!»

Vstajal sem. Ali prostor — meril mi je šest čevljev v dolžini — ki mi je bil izpočetka preozek in pretesan, mi je bil že preobširen, tako da bi se bil izlahka raztegnil na vse strani, samo da sem imel kaj, kar bi se sploh dalo raztegniti! Toda angel Gospodov je dvignil žarečo svojo roko in z vseh štirih krajev sveta so se zbirali in zbrali ostanki mojega rojstva.

Dejal je angel Gospodov: «Vstani in vzemi prejšnjo obleko svojo!»

Storil sem tako in bila mi je iznova pretesna stoinstoletna moja sobica. Na levi in

desni strani so zaječali duhovi, češ, da jih potiskam s kraja, kjer so si pridobili pravico, utrjeno po mirni tisočletni posesti.

«Sodnik te kliče pred svoj prestol,» je govoril oni, ki me je zdramil iz smrtnega spanja, «izkazati ti hoče milost!»

«Torej mi je oprostil pregrehe moje!» sem zaihtel radostno.

«Vse ti je oproščeno! Dvetisoč let si ležal v zemlji brez življenja in zavesti. In to se je videla stvarniku primerna kazen za tvojo samozavest, s katero si se odlikoval nekdam!»

«Dvetisoč let!» sem vzkliknil. «Kaj se je zgodilo s slovensko domovino v tem času?»

«Molči n čakaj!» me ustavi ostro poslanec Gospodov. «Molči in čakaj ter ne preprečaj z vprašanji namenov Tistega, ki te je komaj poklical iz prahu in ki ima nas vse v mogočni roki!»

«Dvetisoč let! Dvetisoč let!» Ta misel mi ni hotela zapustiti iznova ustvarjenega telesa. «Kako lahke se mi čutijo kosti!» sem pristavil zadovoljno.

«Ne čudi se!» mi odgovori angel, «saj so bile v različnih rokah in prav močno so obrabljene sedaj, ko so ti po brezkončni milosti podarjene iznova!»

Nadaljeval je: «Gospod ti je odločil dolg pot, zategadelj vstani hitro! Dodajem še to: široširna je njiva, kjer si spal in s tabo je spalo

tisoč in tisoč drugih mrličev. Taka je zaukazba božja! Izberi si spremljevavca, da ti je na poti prijatelj in svetovavec!»

«Kdo li bode hotel z mano?»

«Obišči jih, nekdanje prijatelje svoje! Toda hitro, ker le kratka je nama odločena doba!»

Vstal sem. Odmikala se je zemlja pred mano in od angela se je razlivala svetloba na okrog in okrog. Povsod sem gledal posteljo pri postelji; in spala je Adamovih otrok legija pri legiji!

Prijel me je Azrael za roko in obstala sva pred ležiščem, ki je bilo široko in pripravno za dva človeka, kakršni so umirali takrat, ko sem še hodil po črni zemlji. Angel Gospodov je dihnil proti črni ruši in dejal: «Govori!»

Iz osrčja zemeljskega se začuje: «Kdo me kliče?»

Po tvojem glasu, prijatelj Tine, sem te spoznal kakor mnogokrat prej, ko sva še dihala sladko življenje!

«Gospod me kliče na zemljo,» sem odgovoril, «in ti mi bodi spremljevavec in svetovavec!»

«Na zemljo?» — in videti je bilo, da se je prijatelj Tine nekaj zamislil v gomili svoji. «Na zemljo, praviš? Odgovori mi tole: Ali rodi po šampanjskih goricah trta in ali pijo na zemlji pametni ljudje še vedno francosko vino?»

Obsenčil me je Azrael z desnico svojo, da sem odgovarjal resnično in pravično na vsako vprašanje. Odgovoril sem torej: «Nič več ga

ne pijo francoskega vina zemljanje in v Šampaniji je vse golo, kakor je bilo golo vse po nekdanji Sahari! Zadnjo steklenico šampanjca je izpil ruski car leta 2905. po rojstvu Odrešenikovem in odtedaj ga niti ruski carji niso dobili ne kaplje!»

Duh pod mano zastoče tako milo, da me prešine in gane, da koprnim od sočutja.

«In kaj pijo sedaj umrjoči rodovi planeta našega?» Zopet sem moral odgovoriti resnično in pravično: «Vodo in zgolj vodo!»

Takoj se začuje odgovor iz zemeljskega osrčja: «Ne grem! Hodi sam! Tukaj ležim tako prijetno: tukaj ni pravn, ni biričev in ne ošabnih sodnikov!»

Pristopila sva k sosednji gomili. Azrael dahne nanjo in ukaže: «Govori!» In sedaj si se odzval ti, prijatelj Fran, in vprašal, kdo te kliče na dan. Odgovoril sem: «Ali bi ne hotel z mano na zemljo, da mi bodeš moder svetovavec?» Strahoma sem pričakoval odgovora njegovega. «S tabo?» je zazvenelo iz osrčja zemeljskega, «s tabo? Skoraj vem, kdo si. Pisec slovenski si bil nekdanj, toda pojma nisi imel niti o stari slovenščini, niti o tem, kako se pravilno piše nova slovenščina. Ali ni bilo res tako?»

Pravično in resnično sem moral odgovoriti: «Res, bilo je tako!»

«Vidiš,» me je zavrnil porogljivo, «odrini, kamor ti drago! Že dvetisoč let počivamo tukaj, ali še sedaj me časih glava boli od vaših slov-

niških pregreh. Pojdite rakom zvižgat, vsi pisarji in pisuni! Še nekaj mi odgovori. «Imate li še vedno nadškofa olomuškega na zemlji?»

Resnično mu odgovorim: «Še vedno, in sedaj je kardinal!»

«Odrini in ne krati mi dragega spanja!»

Obupan in preplašen pristopim k tretji gomili. Bilo je to ležišče ozko in pričalo je, kako ubožno in tenko je bil v življenju oblečen duh, ki je sedaj počival tu spodaj. Oživel ga je s svojim dihom Azrael in mu ukazal, naj govori. Mene pa je zopet obsenčil z desnico svojo, da sem moral govoriti resnico in pravico.

«Kdo sta, ki mi kratita smrtni mir, dasi vaju nisem klical?»

Po tej slabi volji sem spoznal takoj osornega prijatelja Josipa. «Kličem te, da me spremiš na zemljo, v domovino slovensko!»

«Glej ga, ti si!» mi je odgovoril. «Dve-tisoč let si že mrtev in smrt te še sedaj ni izpametovala! Da bi se zopet napotil v Slovence, pit kislo vino dolenjsko in brezplačno pisat romane in novele — tako silno me Oče nebeški gotovo neče udariti! S svojega mestiča se ne ganem! — Ali se sploh še kaj piše in 'pisari' v slovenščini?»

Prisilil me je Azrael, da sem moral odgovoriti pravico in resnico. «Zgolj molitvene knjige, družega nič!»

Zdelo se mi je, kakor bi čul grohotanje iz osrčja zemeljskega. Potem pa mi je zazvenel odgovor: «Odrini v miru božjem, mene pa pusti, da zopet zaspim na stotisoč in stotisoč let!»

Tožno sem zdihnil: «Nihče mi neče biti spremljevalec!»

«Moči nimam, da bi ti siloma zbudil tovariša!» mi odgovori nato angel Azrael. «Pojdiva torej sama na pot!»

Vzel me je v naročje in grozen piš in vihar me je sprejel v sredo svojo. Angel pa je uprl nogo na trepetajočo zemljo in kamor je stopil, so se podirala selišča in skalnate gore so se drobile. Z eno nogo se je dotikal zemlje, z drugo pa jasne lune! Od svetov do svetov je stopal, majali so se vsi, toda niti eden ni prišel s svojega tiru, ker bi se bil sicer že tiste dni moral poroditi kaos, v katerega bode končno roka Stvarnikova pomešala vse svetovje. Svet za svetom se je vrstil pred mojim pogledom; bilo jih je na milijarde, milijarda za mano, milijarda pred mano. Ali neprestano dalje me je drevil poslanec Gospodov, da jih niti šteti nisem mogel, dasi sem bil nesmrten duh, kakor oni, ki me je objemal v naročju svojem.

Človeške rodove po zemlji pa je tepla tedaj šiba Gospodova in vsi so pričakovali grozovitne dobe, da se prikažejo apokaliptiški jezdec na obnebju in da prično pobijati človeštvo. Potresi, lakota in povodnji, vsa ta zla so morila člo-

veštvo in nepremagljivi orkani so tulili okrog zemeljskega obla. Po vsem severnem nebu pa se je kazala zvezda repatica, ki je bila kakor ognjen meč, s katerim je hotel razsekati večni Bog vse ustvarjene svetove. Ali to ni bila zvezda repatica, to je bil angel Azrael, noseč me pred prestol večnega Sodnika!

Zapustivšima vesoljnih svetov vesoljne prostore, so se zažarila pred nama nebes velikanska vrata. Izdelal jih je nekdanj Hefajst od čistega zlata in jih okrasil z dokaj divnimi podobami. Obrnil sem pogled v kraje, odkoder sva prišla: zvezda pri zvezdi se je utrinjala in sukali so se brezštevilni svetovi, kakor bi švigala iskra pri iskri po večnem ozračju! Kje si se sukala v tej množici, stara mati zemlja? Obrnil sem pogled predse, kamor sva hitela.

Pred nama se je žaril ogenj nebeških vrat! Sam Bog je bil v svoji slavi upodobljen na njih in okrog njega vsi zbori angelov in arhan gelov. Bila so visoka in široka, da jih ni moglo prezreti nobeno oko človeško. Pred njimi pa se je širil brezkončen prostor, ki je sezal iz večnosti v večnost. Svetil se je kakor parket v gosposkem dvoru, ali živega duha ni bilo opaziti na njem.

«To je predpekel!» izpregovori Azrael.

«Predpekel!» se začudim. «In kje so duhovi očakov, ki so nekdanj samevali tod?»

«Vsi so prejeli milost v Gospodu!» mi reče angel.

Tedaj se je po bleščeči vršini od nekod hipoma pokazala sklonjena podobica drobnega možička! V rokah je nosil dolgo, težko metlo, in kakor blisk je švigal ž njo po predpekla parketu sedaj sem, sedaj tja! Ali neprestano so mu kapale debele srage z ozkega obraza, kjer se je kazala gubica pri gubici. In vsaka kaplja je padla na svetli tlak in po vsaki kaplji se je napravila na svetlem tlaku velika črna lisa. In pri vsaki kaplji je zastokal: «Oj, te lise, te nesrečne lise!» Bil je zamolklo zveneč glas in čul se je kakor iz groba! Potem pa je kakor huda ura bil z metlo svojo za svojimi lisami; ali čimbolj je delal, tembolj se mu je množilo delo.

«Kdo je ta siromak?» vprašam sočutno. Veličastne poteze angelskega obraza je zdajci pomilil nasmeh, ki se je pa hipno zopet raztajal.

«Opazuj ga!» je izpregovoril Azrael mirno, «in potem priznaj pravičnost sodbe božje!»

Takrat naju je ugledal možiček na predpeklenskem tlaku. Kakor bi ga bila odnesla sapa, je izginil zdihovaje v večni planoti.

«Opazuj ga!» je nadaljeval angel Gospodov. «V življenju je sodil in sodil, bruna v svojem očesu pa ni obsodil, ni obsojal. Udaril ga je zato Gospod in mu odkazal edino mesto v predpeklu, da čisti ondi tlak in odpira nebeška vrata dušam, hitečim v naročje premilostivemu Stvarniku!»

Tedaj se je zopet prikazal oni, ki je bil ravnokar izginil. Metlo je odložil, ali na desno rame si je sedaj oprtal težak ključ od samega čistega zlata. Pod težo tega bremena se je opotekal, da mu je znoj kar curkoma lil po usnjatem obrazu in da so ostajale v dolgih brazdah črne lise za njim. Na ramenu, kjer ga je težil ključ nebeških vrat, se je bila napravila v teku tisočletij žuljasta grba, enaka velblodovi. Pri vsakem koraku mu je zlato breme stisnilo to grbo, da se je telesce kar zvijalo od bolečin. V tem sva ga dohitela pri nebeških vratih. Ječaje in godrnjaje si je zvalil ključ z ramena, da bi ga potisnil v nebeško kjučanico. Pri tem si je prišlece vendarle ogledal nekoliko. Srd in nejevolja sta mu napela zgubani obrazek in kakor luč so se mu zaiskrile oči.

«Zopet slovenski liberalec!» se je zatogotil.

«Odpri in ne sodi!» ga zavrne angel Gospodov. «Ne sodi, ker sedaj si sam sojen!»

Renče dvigne ključ in rožljaje odpira nebeški portal.

«Slovenski liberalec!» Da, takrat sem te spoznal, doktor Tone od zelene Soče! Dvetisoč let in dalj že nisem čul tvojega glasu, ali tukaj sem te izteknil *v predpeklenski revščini in zapuščenosti!

Muze, dajte mi moči, da vredno zapojem o čustvih, ki so tedaj napolnila komaj prebujeno dušo mojo!

«Tone od Soče je!» sem zaviknil in usmiljenje mi je raztopilo dušo, da sem se hotel razjokati zaradi njega, ki je nekdanj kandidiral za prvo mesto v nebeških višavah, a je sedaj toli siromaški obtičal v predpekla grozovplivnih samotah. Razjokati sem se hotel, toda solza mi takrat še ni bila iznova podeljena in sočutje ni dobilo steze, da bi se bilo izlilo iz mene.

Predrznil sem se ogovoriti Azraela: «Ta je torej tisti, ki je gospodaril nekdanj na zelenih obalah zelene Soče?»

«Govoril si!»

«In koliko časa je že tukaj?»

«Dvetisoč let!»

«Dvetisoč let! — In neprestano mu je pometati stezo do nebeških vrat in odpirati dušam, ki so poklicane v raj Gospodov?»

«Govoril si!»

«In odpirati mu je tudi dušam slovenskih liberalcev?»

«Govoril si!»

«Brezkončno pravična sodba razsodnosti božje! In kdaj bode dopolnjena vrsta njegovih muk?»

«To je zapisano v knjigah sodeb božjih! Te knjige mi niso odprte in sam arhangel Mihael straži s svojim mečem pred njimi!»

V tem so se na iztežaj odprla vrata nebeška in ob roki Azraelovi sem prekoračil prag svetega raja.

«Kdaj mu bode dopolnjeno?» sem vprašal iznova. «Koliko vekov ostane še tu?»

«Nekaj bilijonov in če se ga usmili Gospod prej, nekaj milijonov let!»

«Nekaj bilijonov, nekaj milijonov let!» Duh moj ni mogel prebiti besed Azraelovih! Omahnil sem kakor posekan hrast na tlak pred angela in obležal onemogel. Svojeroč me je vzdignil. Prav takrat so se sama od sebe zapirala nebeška vrata, in le za nekaj trenutkov se je onemogli pogled moj razprostrl po predpekla bleščeči vršini. Po tej vršini pa je že plesal nesrečni nebeški vratar in se z metlo svojo drevil po njej. In glasno je zazvenel jok njegov: «Oj, te lise, te strašne lise!» Potem so se treskoma zaprla vrata.

Azrael pa je izpregovoril temno-resnega obraza: «Ako ti dodeli Gospod, da zopet kdaj ugledaš zeleno zemljo, ne sodi, da ne bodeš sojen!»] *alo*

II.

Ko sem se zopet zavedel, sva hitela z angelom Gospodovim po neizmerni tratini. Na levi strani se je v črnih oblakih izgubljala orjaška pečina, s stenami, ki njih vrhuncev ni dosegalo moje oko. Megla se je vlačila po krajinah, s teh pa se je razlegalo neprestano zdihovanje duhov, begajočih po meglenem polumraku. Prešteti ni bilo onih, ki so trpeli in

jokali ondi ob tožnih strminah. Na desni strani pa je sijalo večno solnce in njega žarki so ustvarjali mavrico za mavrico, prožečo se nad bistro reko, ali nad modrobojnim jezerom. Po livadah na okrog je cvetela lilija pri liliji in zlate ptičice so letale od čašice do čašice. Po teh livadah so se v nebeškem veselju igrale nedolžnih otročičev neštevilne tolpace; nadzirali so jih angeli, vodili jih in obkrožali z ljubeznijo svojo.

«Kakšen kraj je to?» sem vprašal Azraela. «Tu solnce in nebeški ples, tam megla in koprnenje duhov. Večni angel, pojasni mi vse to, ako je taka volja tvoja!»

Odgovoril je Azrael: «Tu gleda tvoje oko kraje, kamor je milost božja pregnala tiste grešnice, ki so svojeroč pomorile sad telesa svojega! Tu umorjenci, tam morivke! In vsaka gleda trenutek za trenutkom v solnčnem svitu in v nebeški lepoti, kar je nekdanj porodila v bolečinah in uničila v grehu! Tja hrepeni vsaka grešnica in bode hrepenela na vekov veke!»

In kakor! prinaša sapa jesensko listje iz jesenskih gozdov, tako so se sedaj in sedaj nesrečni duhovi dvigali iz meglenih krajev, da bi siloma dospeli na solnčno livado, kamor jih je silil kes in jih gnala iznova zbujena ljubezen. Menil sem že, da prestopijo mejo, ali v zadnjem trenutku se je vselej prikazala vojska angelov nebeških, ki so nesrečne duhove s krvavimi meči drevili nazaj v meglo, kjer je jok in škripanje z zobmi.

«Kdaj jim bodo dovršene muke?» vprašam spremljevalca svojega. Zatemni se obraz Azraelov in z jeklenim glasom mi odgovori: «Nikoli!»

Zdajci prihitiva do drugih nebeških vrat. Bila so izsekana od ahata in na njih je bila upodobljena Porodnica božja v milobi in krasoti svoji. In obkrožale so jo vse svetnice-mučenice, kolikor jih je kdaj porodila zemlja. V nje znožju je poganjala vrtnica, iz katere je neprestano klil cvet za cvetom.

«Evo ti nove muke zavrženim duhovom!» izpregovori angel. «Tam zavržene matere, tukaj pa vzor vseh mater! In ta vzor jim je gledati na veke! Z mano povelečuj pravičnost božjo!»

In z Azraelom sem povelečeval pravičnost božjo! Zdaj se sama od sebe odpro druga nebeška vrata. Stopila sva v kraje, kjer je v divnosti svoji že kraljevalo veselje nebeško. Oko moje je zrlo krajino, kakor si je lepše in milejše ne more želeti duša! V sredi je kipel proti čistemu nebu velikanski Ararat; Tigris in Evfrat sta izvirala izpod njega. Indus in slovanska Volga, Mississippi in brezkončni Amacon in vse druge mogočne reke so se vile po vrtovih, kjer se je šibilo vejevje od bogatega sadja. Lev in tiger in druga zverjad je krotka, kakor v prvi dobi, lazila v senci velikanskih dreves.

«Kakšne kraje gledam sedaj?» vprašam ponižno angela na desnici svoji.

«Oko ti gleda raj, v katerem sta bila ustvarjena prva človeka,» mi odgovori Azrael. «Toda po prvi pregrehi ga je Stvarnik odtrgal z zemlje in ga prestavil sem.»

«Čemu?» se drznem vprašati iznova.

Takoj mi odgovori angel: «Tu je kraj, kjer poveljuje Stvarnik vse tiste zakonske, ki so si ostali zvesti do smrti!»

«Tukaj se poveljuje zakonska zvestoba!» sem vzkliknil. Sveti Odrešenik! Ti prostori niso sezali iz večnosti v večnost! Neresnice ne morem govoriti! Prenapolnjeni niso bili ti nebeški prostori; v brezkončni ljubezni so se družili duhovi po njih, ali gneče ni opazalo strmeče moje oko! Adam in Eva sta hodila krasna, kakor v prvotni dobi, ob obalah mogočnega Evfrata in se objemala v čisti ljubezni. Videl sem še mnogo drugih blaženih duhov, sosebnost v visoki slavi tebe, Vittorija Colonna, in soproga tvojega Francesca Pescara, ki je nekdanje srčno svojo krvjo rosil bojno polje tožne Pavije! Zadaj je ugledalo srečno oko tudi njo, ki mi je bila družica v življenju in mi porodila obilo cvetočih otrok! Toda angel Gospodov ni dopuščal, da bi stopil pred njo; odnesel me je s krajev, kjer se je zbralo le oskromno število onih, ki so bili poklicani tja.

Obstala sva pri tretjih vratih nebeških. Bila so izsekana od samo enega rubina, in Kristus, Odrešenik naš, je bil upodobljen na

njih s trpljenjem svojim. Dvignil je angel roko in se trikrat globoko priklonil. Jaz pa sem se priklanjal ž njim. Sama od sebe so se odprla vrata in stopila sva v kraj, ki se razteza pred zadnjimi vrati nebeškimi. Povsod miloba, povsod krasota! Ali niti enega nebeških duhov nisem mogel opaziti!

«Dobri angel,» sem izpregovoril, «pojasni mi blagohotno, zakaj so tako osameli ti prednebeški kraji in zakaj so duhovi pregnani s teh mest, kjer se povsod razodeva miloba in kras?»

«Tudi ti kraji,» mi odgovori angel, «so odkazani po brezkončni razsodnosti božji posebnemu namenu. Semkaj so poklicani izvoljeni duhovi, ki so v življenju prejeli dobrote in se zaradi njih vžgali v pravi, čisti hvaležnosti!»

Strmeč obstanem. Nikjer nisem opazil zveličanega duha in leta 4000. po Kristusovem rojstvu je bil ta prednebeški prostor še — prazen!

Zdajci se pred nama zaiskre četrta in zadnja vrata nebeška. Zbrušena so bila od samo enega demanta in sveta Trojica je bila upodobljena na njih. Okrog njih se je ovijal vinski trs, vedno zeleneč in neprestano rodeč raznobojno grozdje. Ali tu pred vhodom sem ugledal tebe, starčka iz narodne pesmi slovenske! Z lica se ti je žarila prava radost nebeška in v roki si stiskal kozarček rujnega vinca.

Kadar si ga izpil, je prihitel precej angelček božji in ti iznova nalil kupico. Neprestano pa si pel slavo svojemu Bogu:

«Oče nebeški, glej,
Še en kozarček zdej,
Hvalo bom vekomej,
Vekomej pel!»

«Kako, da je izbran samo ta na to izvoljeno mesto?» sem se začudil. Odgovoril mi je Azrael: «Mnogo je pil! Ali pri vsaki kupici je dajal hvalo Tistemu, ki mu je ustvaril gorko kapljo. Bila je to prava hvaležnost, ker je prihajala resnično od srca. Zategadelj ga je poveličal Gospod in mu dodelil milost, da mu še po smrti rodi vinska trta!»

Odprla so se zadnja vrata nebeška. Gledal sem Boga od obličja do obličja in jasne so mi bile vse skrivnosti njegove. Popisati se ne da, kar sem gledal, ali toliko je gotovo, da nebeški Oče naš ni takšen, kakor govore o njem njega hlapci po Goriškem. Angel Gospodov me je spremil pred prestol božji in me obvaroval, da me niso pokončale strele, ki so se neprestano vžigale s tega prestola.

Gospod pa je izpregovoril: «Nekdaj, ko si še pregrešno živel na zemlji, si želel, da bi za dvetisoč let zopet ugledal domovino slovensko. Bodi človek! In ti, angel življenja, dotekni se ga s prstom svojim, da se izpolni želja njegova!»

Angel življenja je pristopil in mi iznova uklenil dušo v človeško telo. Nato izpregovori Gospod: «Pristopi tudi ti, angel smrti, in dotekni se ga s hladno roko, da mu bode zopet umreti, ako si bode zaželel, daleč od zelene zemlje!» Obsenčil me je angel smrti in pretresla me je ledena njegova moč, da je bilo zdajci zopet umrjoče telo, ki ga je ravno dal iz rok angel življenja!

Končno je še izpregovoril Gospod: «Približaj se tudi ti, angel ljubezni, in rahlo roko mu položi na glavo, da se iznova vname ljubezen v njem, ljubezen, najslajše tolažilo otrokom mojim na zemlji!»

Kakor topla sapa, v kateri se spomladi tajata sneg in led na gorskih vrhovih, tako je dihnil name angel ljubezni. Srce moje je bilo hipoma plodovit vrt, kjer je hotela ljubezen zdajci pognati svoje kali!

«Azrael!» je izpregovoril Gospod, «vzemi ga zopet v naročje in odnesi ga na kraje, kjer ga čaka novo življenje!»

Tako se je zgodilo. Tema je bila ob meni in otrpnila je zavest duše moje. Ko sem se zopet zavedel, sem bil že na zemlji!

III.

Na zemlji sem bil torej! Telo mi je bilo umrjoče kakor nekdanj in v sebi je nosilo vse tiste strasti kakor tedaj, ko se je porodilo

prvikrat! Tudi stari spomin se je oživil v meni in prvo življenje se je raztezalo pred duhom mojim kakor ravan, kjer mi je bil znan vsak prostorček, sleharni kotichek!

Po meni se je pretakala vroča kri in mladostna moč me je prešinjala. «Zopet si človek!» Pri tej misli je vse zakipelo po meni in presrečen sem si potipal iznova ustvarjeno lice. Začutil sem mehko in voljno kožo. Tedaj se je zbudila prva želja v meni: želja po zrcalu, da bi si ogledal zopet dano krasoto svojo. Ta želja mi je utrdila prepričanje, da sem res zopet človek, ona uboga stvar, ki se porodi v pregrehah in nečimurnostih in prav tako umira!

Ležal sem na mehki travi Ljubljanskega polja. Nad mano je sijalo solnce in me grelo s toplimi svojimi žarki. Po dvetisoč letih sva se zopet videla s tem orjakom in velikim prijateljem človeštva. Vedno je še tičalo sredi velikanskega obnebja; vse pod njim se je izpremenilo, toda solnce samo je ostalo, kakršno je bilo takrat, ko ga je Stvarnik izpustil iz rok. Zagledal sem se tja v Kamniške planine; prebile so stoletne viharje in krasne kakor nekdanje mejile krajino. Obrnil sem pogled proti beli Ljubljani. Mnogo se ni bila razširila. Obkrožalo jo je visoko zidovje, za zidovjem pa skoraj nisem mogel prešteti cerkvenih stolpov.

«Dolgo časa si spal, prijatelj!» me ogovori nekdo. Ozrem se za glasom. Blizu mene, tik

njive, obsejane z repo, je čepel na zemlji plešast človek, siromašno oblečen. Marsikako zaplato si je bil prikrpal na suknjo in palec na desni nogi mu je gledal iz obuvala, ki si ga je ovil z brezovo trtico. V roki je imel olupljeno repo, ki si jo je ravnokar izpulil na sosednji njivi in jo sedaj glodal. Ta mož se je torej ponižno oglasil in sicer latinski, dasi ne preklasično. Ker sem tiste dni govoril vse jezike sveta, sem mu odgovarjal brez težave.

«Dolgo si spal! Prijezdil si na temle konju, toda že v sedlu si spal in vsak trenutek sem menil, da padeš na tla!»

Šele sedaj sem opazil konja, obloženega z obilo prtjago. Pasel se je po livadi in se ni menil za naju. «Hvala ti, Azrael,» sem dejal sam v sebi, «da si tako izvrstno skrbel zame!»

«Ko si se hotel zgruditi s sedla,» nadaljuje oni, «sem te prestregel in te položil semkaj na travo!»

Iskreno ga zahvalim.

«Ako se ne motim,» reče zopet, «tedaj si tujec, ki ga je usoda zanesla v našo krajino?»

«Pravo si pogodil,» mu odgovorim; «tujec sem, dasi je nekdam oko moje že gledalo to ravan.»

«Odkod prihajaš, brate in prijatelj?» me vpraša.

«Visoko od zgoraj.»

«Torej z visokega severa? Morda iz krajev, kjer vlada narodom sibirski republika?»

«Iz tistih krajev!»

«Kakih novic nam prinašaš?»

«Ničesar posebnega, česar bi že ne vedeli.»

Prvi moj pozemeljski znanec je bil videti jako radoveden.

«Torej je resnica,» me povprašuje živahno, «da sta se kardinal iz Varšave in ruski car merila na ravninah smolenskih in se ljuto borila ves teden?»

«Tako je, kakor govoriš!» odgovorim jaz.

«In končno je res zmagala njega eminenca in uničila belega carja?»

«Tudi to se je zgodilo.»

«Sedaj je daljna Rusija poslušna kardinalu iz Varšave in resnica je, da je zadnji Romanov pobegnil k cesarju združenih severno-ameriških držav, kakor se je nam poročalo?»

«To je resnica.»

Navdušeno je vzkliknil: «Kolika je moč Svete cerkve!»

Ali sedaj, ko me je izprašal toli temeljito, ga pričnem izpraševati še jaz.

«Tujec sem,» mu rečem, «in potujem že dolgo. Obhodil sem mnogo deželá ali semkaj sem došel ravnokar. Nisem še dobil brata, ki bi me poučil o tukajšnjih krajih in rodovih. Bodi mi prijazen in razjasni mi, kar mi je še temno in nejasno!»

«Moja prijaznost ti bodi veren hlapec!» mi odgovori takoj.

«Imenuj mi to deželo in mesto, čigar ozidje se dviga pred mano!»

«To je mesto Emona in o njega prvi zgodovini vemo samo to, da je bilo od nekdanj sedež slavnoznanih škofov!»

«In dežela, kako se imenuje?»

«Papeževa provincija številka LII.»

«Papeževa provincija!» se začudim. «In kje so druge številke?»

«Samo v osrednji Afriki jih je petnajst!» mi odgovori ponosno.

Čudil sem se sam v sebi nekaj časa. Potem pa boječe vprašam:

«Kdo vam je vladar?»

«Prvi vladar je papež.»

Rimski papež?»

«Vidi se ti,» mi veli porogljivo, «da si tujec in da slabo poznaš zgodovino. Kje so časi, ko so še naši papeži imeli svoj sedež v Rimu!»

«In kje stolujejo sedaj?»

«To bi moral vendar vedeti! Ko je sveti Gregor CCXXII. dal na Kapitolu usmrtili poslednjega laškega kralja, se je preselil s kardinali svojimi, ki jih je bilo takrat samo tritisoč, v Afriko, in od tedaj stolujejo papeži naši v starodavnem Timbuktu!»

«Hvala ti za pojasnilo! In kdo je drugi vaš vladar?»

«Premilostivi naš nadškof ljubljanski.»

«Nekdaj so vladali tukaj avstrijski cesarji,» sem omenil ponižno.

«Ti vladajo še, toda le po imenu.»

«Po imenu! Pojasni mi to, prijatelj!»

«Najvažnejša zgodovina ti je popolnoma neznana! Leta 3992. se je uprl nadškof ljubljanski in kardinal iz Zagreba mu je prihitel na pomoč. Cerkvene čete — na desnem krilu jim je veleval kaplan Trnovski — so se zgrabile z vojsko avstrijsko in jo razteple in premagale na Ptujskem polju.»

«Da, da, prijatelj!» nadaljuje ponosno, «na Ptujskem polju se je bila tista zmagonosna bitka! Od tedaj smo papeževa provinca številk LII., in Dunaj nam mora vsako leto plačevati danj.»

«Kakšen je ta danj?»

«Petdesettisoč centov voščениh sveč, kar ni malenkost sedaj, ko je vosek toli drag.»

«Sedaj, ko si me prijazno poučil o političnem razmerju, me pouči še, kakšen jezik govori ljudstvo po teh krajinah?»

«Tudi to ti razložim. Občevalni jezik je latinski in vsi olikanci ga govorimo. Tudi seljaki ga večinoma že govore, samo nižje ljudstvo govori star, pozabljen jezik, in sicer vsaki dve uri drugače. Učenjaki še nismo edini, kakov jezik je to; nekateri trdijo, da je ostanek stare tatarščine, drugi zopet, da je to nekdanji turški jezik.»

Srce se mi je krčilo zaradi tvoje usode, uboga, uboga slovenščina!

«In nemščina?» sem vprašal.

«Ta se že tisoč let ne govori več.»

Prijetno mi je zazvenel ta odgovor na novoustvarjena ušesa. Ali ni se mi videl verjeten, zato vprašam začuden: «Kako to?»

Odgovori mi: «Ne poznaš li dekreta nadškofa Janeza IC. Ta dekret prepoveduje nemški jezik enkrat za vselej.»

«Zakaj?»

«Vzroki so tehtni. Največji grešnik, kar jih je kdaj porodila zemlja, bil je prekleti Martin Luter! Ta je pisaril pohujšljive svoje knjige v nemščini in zategadelj je blaženi nadškof Janez prepovedal to govorico. Že tisoč let se ni čula v nas nemška besedica!»

Všeč mi je bil spomin na tega nadškofa, samo žal mi je bilo, da ni živel leta 1891., ko bi ga bili Slovenci potrebovali toli bridko.

Znanec moj je v tem času pohrustal svojo repo. Vstal je in izpregovoril elegično: «Solnce že zahaja in mrak me sili v mesto. Ako hočeva o pravem času dospeti k mestnim vratom, je čas, da odrineva. Ako hočeš v mesto, ti bodem spremljevavec, kakor si ne moreš želeti boljšega!»

«Spremstvo tvoje me bode osrečilo!» sem odgovoril hvaležno.

«Ako mi odšteješ nekaj novcev, ti peljem konja, zakaj za te korake ni vredno, da bi splezal na sedlo!»

Odštejem mu nekaj drobiža in na vse strani mi izraža hvaležnost svojo, ko ga spravlja v žep. Nato prime konja za povodec in krene po ozki stezi proti mestu.

Spotoma vprašam: «Ali stanuješ v mestu?»

«V mestu, kje pa drugje!»

«Zdi se mi, da nimaš preobilo dohodkov?»

«Kaj hočeš,» mi odgovori ponižno, «saj sem samo profesor na vseučilišču.»

«Profesor na vseučilišču!» vzkliknem.

«Da, na vseučilišču Svetega Simplicija!»

«Kaj predavaš?»

«Učencem svojim razlagam teorijo blaženega Antona od Kala. Toda saj se ti ponudi prilika, da bodeš poslušal predavanje moje, ako prideš na vseučilišče Svetega Simplicija!»

Takrat sem že sklenil v duhu, da obiščem to svetovnoznano vseučilišče. Za sedaj pa vprašam: «Kakšne dohodke imaš od profesure svoje?»

«Ti dohodki niso nikakor neznatni! Na teden mi izplačuje škofova blagajnica po dve liri; poleg tega imam privilegij, da se smem brezplačno najesti na kapiteljskem polju, kadar hočem.»

«To repišče je torej kapiteljsko polje?»

«Tako je, in često sem tukaj večerjal že prav izvrstno!»

«Obuvalo ti tudi ni najboljše!» sem pristavil.

«Vidiš, to so res posebne sitnosti!» mi odgovori. «Nam vseučiliškim profesorjem morajo nadškofovi dvorni čevljarji brezplačno napravljati obutev. Vrstimo se drug za drugim. Sedaj je na vrsti naš rector magnificus — tisti, ki tako smešno predava o sandalah svetega Antona — in to je tanko in neznatno človeče, ki prav počasi trga obutev svojo! Jaz pa moram čakati, dasi mi palec na nogi gleda beli dan, kakor bi ne bilo ni čevljarjev, ni usnja na svetu!»

Priznal sem, da mu je v tem oziru usoda dokaj žalostna.

«Sicer pa človek izhaja prav lahko,» mi zatrjuje, «tem laže, ker imam postranskih dohodkov!»

«Kakšni dohodki so to?»

«O velikih praznikih,» mi odgovori, «zvonim v stolpu Svetega Nikolaja, kar mi na leto donša nekaj lir. Vendar je že tudi v tem slabše!» pristavi zdihovaje.

«In kako to?»

«Kako to? Ker se že do malega ponujajo vsi profesorji vseučiliški, da bi zvonili v stolpu Svetega Nikolaja!»

Ko mu ne odgovorim ničesar, še doda: «In tako se nam krade kruh, nam, ki smo vendar stari in izkušeni učenjaki!»

Prikorakala sva malone do mestnih vrat. Že se je dvigalo pred nama visoko ozidje in

že sva opazila mnogoštevilne straže, ki so hodile po tem ozidju. Stopila sva na most, ki se je razpenjal nad mestnim jarkom, neposrednje pred orjaškim portalom. Zdajci se pripelje po prašni cesti za nama gosposka kočija. Pred njo so bili vpreženi štirje tolsti konji, ki so s kopiti teptali po prahu, da se je dvigal kar v oblakih. Profesor z vseučilišča svetega Simplacija se ponižno umakne, se globoko pokloni in sname obrabljeni klobuček. Rejen človek je sedel v tem vozu in se leno valjal po mehkih blazinah. Na prsih se mu je bleščalo nekaj redov, torej je bilo popolnoma upravičeno, da se na naju niti ozrl ni. Pri mestnih vratih je hitela straža v orožje. Začula so se ostra povelja, in vojaki so prezentirali.

Potem je bliskoma vse izginilo v mesto.

«Kdo je bil ta dostojanstvenik?» vprašam radovedno. «Izkazujejo mu vojaške časti!»

«Velika in imenitna glava!» mi odgovori profesor vseučiliški. «Cerkovnik pri Svetem Nikolaju je in dodeljeno mu je dostojanstvo generala! Peljal se je na izprehod in sam Bog ve, ali sem se mu priklonil dovolj globoko!»

«Z dostojanstvom generala!» se začudim.

«Da! Da! In z dohodki generala!»

«Čudna, čudna zemlja!» sem premišljal, ko sem leta 4000. po Kristusovem rojstvu poleg spremljevalca svojega prekoračil vrata bele naše Ljubljane!

IV.

Ljubljano je obdajalo tiste dni visoko in debelo zidovje. Učenjaki so ga primerjali ozidju, ki je v starodavnih dobah obkrožalo slavne Ninive. Sezidano je bilo ozko, toda vendar tako široko, da je bilo v njem prostora raznovrstnim vojašnicam, skladiščem, kapelicam in drugim prostorom, kjer se je vežbala in vadila mestna posadka. V tem ozidju je tičala kar velika vojska, ki ji je bilo v varstvo izročeno mesto ljubljansko.

S spremljevalcem svojim, ki mi je vodil konja, sem se napotil pod velikanski obok mestnih vrat. Zunanja straža naju je pustila v miru, prav kakor da naju niti opazila ni. Pod obokom mi je bilo, kakor da sem stopil v podzemeljsko jamo. Povsod je kapalo od stropa, prav kakor v predoru. Zamolklo je zazvenelo vselej, kadar je konj s kopitom udaril po tlaku. Tema bi bila, da ni malone vsakih pet korakov ob steni gorela svetilnica, ki je razširjala mračno svetlobo.

V tem somraku sem opazil tik pota, po katerem sva hodila, še drug tir in lahko si mislite, kakšna čustva so me obšla, ko sem tu pozdravil staro znanko železnico! Bil je resnično železnični tir in kar nič se ni razlikoval od onih, ki sem se vozil po njih, ko sem bil še prvič na zeleni zemlji.

«Tu je železnica!» rečem profesorju z vseučilišča Svetega Simplicija.

«Da, da, železnica, ki se vozi po njej premilostivi nadškof na svoje letovišče na Goričanah!»

«Drugega namena nima?»

«Drugega namena nima! No, saj je že to namen vseh namenov!»

«Kaj vraga!» vzkliknem začuden. Bliskoma je pri meni profesor in mi s široko svojo dlanjo zatisne usta.

«Ti kolneš! Za Boga, če te čuje straža! Danes še bi tičal v železju in tudi mene bi vrgli v ječo, ako bi me zalotili v pregrešni družbi tvoji!»

Potolažil sem ga obetajoč, da bom odlej opreznjši in da nečem več kleti.

«Torej železnico imate še vedno?» vprašam, da bi jela govoriti o drugih stvareh. «Ali kje vendar dobivate premoga, da kurite železnične stroje, ko so že pred 2000 leti učenjaki trdili in preračunjali, da po 300 letih ne bode nobenega premoga na zemlji!»

«Tako je! Prav so računjali, premoga ni! In če bi svete knjige ne govorile o njem, bi niti ne vedeli, kaj je bil premog!»

«Ali vam sedaj goni vlake elektrika?» vprašam radovedno.

«Elektrika!» se začudi učeni starec. «Ali ne poznaš knjig blaženega Antona od

Kala? V teh knjigah je prepričevalno dokazano, da je Belcebub takrat, ko ga je drevil arhangel v peklenški prepad, trenil z dolgim repom svojim med vesoljne svetove. In ta udarec je treščil baš na ubogo našo zemljo, da se je vse zaiskrilo. Pri tistem udarcu se je rodila ta moč, ki so ji nekdam rekli elektrika in ki brez dvojbe izvira od hudiča. Zato odobrujejo vsi modrijani dekret pokojnega nadškofa Jerneja XXXIX., s katerim je ostro prepovedal, da bi kjerkoli rabili elektriko v teh pokrajinah. S tem ukrepom je blagi nadškof ponižal Belcebuba samega, da nima več moči do nas!»

«Kaj pa vam torej goni železnico!» ga vprašam strmeč.

«Glej in opazuj sam!»

Začulo se je res nekako drdranje, kakor pred 2000 leti, kadar je tekel železnični voz po plesmih. Škripale so osi in bobnenje je odmevalo od visokega oboka. Vmes se je čulo kričanje gonjačev, pokanje bičev in zamolklo ječanje. V mraku ugledam tolpo nesrečnikov, polugolih in z verigami priklenjenih k težkemu vozu, ki ga vlečejo s poslednjimi močmi po tiru. Kadar gre prepočasi, vseka nadzornik z voza sedaj po tem, sedaj po drugem z dolgim bičem svojim. Kamor zadene, ondi se zmesita znoj in kri. In vpreženci napenjajo skrajne sile, da bi hitreje tiralí težki voz, prav kakor živina, ki je nekdam ob naših vodah vlačila težke ladje

proti reki. Trudni sopihajo mimo naju in ječe, da se prične konj plašiti in da ga le iztežka pomiriva s profesorjem. V tem je oddrdral železnični voz in niti opazil nisem, je li kdo sedel v njem ali ne. To je bila železnica ljubljanskega nadškofa leta 4000. po Kristusu! . . .

Sočutno vprašam: «Kaj pa so zakrivili ti vpreženci, da se morajo pehati tako nečloveško?»

«Veliki hudodelci so!» mi odgovori profesor važno. «Zgolj zločinci so, ki so se pregrešili proti sveti teoriji blaženega Antona od Kala!»

«Proti teoriji blaženega Antona od Kala? V čem tiči njih krivda?»

«Tako ti pojasnim vse! Prvi, dolgih sivih las, ki je vlekel prav spredaj, mi je bil nekdanj tovariš na vseučilišču Svetega Simplificija. Toda v predavanjih svojih je zabredel v grozno zmoto; trdil je namreč, da je po zapovedih Svete cerkve dovoljeno, ako pišemo besedi «nadškof ljubljanski» sredi stavka le z malimi črkami. Ker ni hotel javno preklicati te zmote, ga je obsodil urad za ohranjenje nadškofove časti — sacrum officium defendendae sanctae dignitatis archiepiscopalis — za vse življenje v železnično vprego!»

«Resnično, ta kazen ni pretirana!»

«Da, nikakor ne! Za Jakopa XV. so take grešnike sežigali na grmadah! Dandanes jih pa

samo priprezajo k železnici, ker je njega milost, sedanji nadškof Martinus, v tem oziru premehak, predober.»

«Kaj li je pregrešil mladi človek, ki sem ga opazil tik bivšega tovariša tvojega?»

«Pregreha njegova je nekoliko manjša. Srečal je na ulicah duhovnika Svete cerkve in mu v pozabljivosti svoji ni poljubil roke. Urad za obrambo časti mašnikov — *sacrum officium defendendae dignitatis sacerdotum* — ga je obsodil glede na njega mladost in očitno globoko kesanje — samo na šest let v vprego!»

«Tudi ta kaznen se mi vidi milostna!» odgovorim. «Pri nas v Sibiriji bi ga bili bržkone obsodili kar na dolgih deset let! — Ali kdo je oni, ki vleče prav zadaj, ki se mu vidi najbolj, kako težko premika svoje kosti? Ta je tudi tisti, ki mu nadzornikov bič največkrat zazvižga po plečih.»

«Temu se ne godi preslabo!» mi odvrne profesor. «Čevljar je iz čevljarskega oddelka. Ko pa je srečal cerkovnika Svetega Florijana, ni se mu odkril, kakor je predpisano. Urad za češčenje cerkovnikov — *sacrum officium defendendae dignitatis sacristanum* — ga je obsodil zaradi tega na šestmesečno težko železniško vprego.»

«Sedaj mi je pa že jasna teorija blaženega Antona od Kala!» odgovorim spremeljavcu. «Dobro vidim, da imate v mestu svojem pravične sodnike!»

«Sreča tvoja,» dostavi profesor, «da te ni kdo čul, ko si zaklical prej ime vragovo!»

«Pred kakšen urad bi me bili tirali potem?»

«Takoj bi te bili vklenili v železje in te izročili uradu v zabranjevanje pogoře — *sacrum officium de prohibendis peccatis*. — Glede na to, da si tujec, bi te bil obsodil ta urad vsaj na dvanajst let v ‚kazemate‘ na Golovec. Tvoj imetek pa bi zapadel nadškofovi blagajnici!»

«Hvala ti za pojasnilo! Sedaj mi pa še povej, kakšno vojaščino imate in kakšna je posadka, ki brani srečo in blaginjo mesta vašega?»

«Tudi to ti hočem povedati. V Emoni sami ležita dva polka in slavnoznana kohorta ‚starih devic‘, kateri je izročen ženski oddelek. Oba polka sta samostanski urejena in bivata tu v mestnem ozidju. Vrhovni vojskovodja je presvetli nadškof Martinus; vsakemu polku pa zapoveduje polkovnik z dostojanstvom prelata. V mestu je torej ena brigada, ki pa je samo oddelek velike papeževe vojske, stalno utaborjene pri Gorici. Tam pa zapoveduje grof Nerva, papežev maršal, kardinal in *partibus infidelium*, obenem papežev *generalissimus* za to provincijo. Ker bode njega eminenca skoro pregledovala mestno posadko, učkaš morda srečo, da mu bodeš gledal v obraz. Znamenit vojak je in v mnogi bitki se je že izkazal!»

«Radostilo me bode, ako ga bodem videl! Kakšen pa je polk, ki je tukaj v ozidju pri vratih?»

«To so naši triariji!» mi odgovori ponosno. «Pravo jedro so naši posadki in papeževi vojski sploh! Imenujejo se polk ‚telesne straže‘, ker so obenem telesna straža premilostivemu nadškofu. Ta polk ‚telesne straže‘ ima prekrasno zgodovino! Ustanovil ga je znameniti nadškof Benedikt CII., ki se je prvi obkolil s prepotrebno telesno stražo. To je tisti sloveči nadškof, ki je ustanovil prepotrebni urad v zabranjevanje brad — *sacrum officium de hominibus imberbibus conservandis*. — Ustanovil si je torej posebno telesno stražo, ki jo je po sebi imenoval stražo ‚gologlavih benediktincev‘, ker mora vojaški stražnik slovesno priseči, da nikdar v svojem življenju ne položi pokrivala na glavo. Ta straža se je polagoma razmnožila v polk, obsezajoč dvanajst kohort. Po vojaško in samostansko žive; čisti so, trezni in zanesljivi, vdani visokemu nadškofu. Zato so jim izročena edina mestna vrata, da jih stražijo; ostro pazijo ondi, da se v mesto ne priklati kakšen krivoverec, ki bi begal ljudstvo. Tudi so slovesno obljubili večno uboštvo, tako da živi ves polk ob sami miloščini. Kaj dobro mu torej rabijo mestna vrata, ker mora vsakdo, naj si gre iz mesta, naj si gre v mesto, gologlavim benediktincem deliti miloščino!»

Začudim se: «Torej vedno uboštvo so obljubili vojaki vaši! Potem jim pa nadškof ne daje nobene plače?»

«Gotovo ne! Kakšnega pomena bi bilo sicer večno uboštvo? Na tem načelu je osnovan ves oddelek papeževe vojske, kolikor ga je v utrjenem ostrogu goriškem.»

«Ob čem pa živi?»

«Ob miloščini! Vsak teden ima posebna kohorta pri sleharnem polku službo, da berači po okolici. Ti vojaki jemljejo denar, jedila, vse, kar gre v vrečo ali v žep. Take kohorte hodijo daleč na okrog; celo v Emono so že priberačile časih. Ali to ni prijalo gologlavi telesni straži, ki je menila, da ji tuja kohorta krati dohodek. Pripetilo se je celo, da so se zgrabili z orožjem in da je tekla kri zaradi milodarov. Od tedaj papeževe kohorte ne smejo več v mesto!»

«To je res izvrstna organizacija,» sem si mislil. «Koliko so stale vojske za prvega življenja mojega, sedaj pa ne stanejo ničesar!»

«Torej polk 'telesne straže' živi zgolj ob miloščini?»

«Gotovo! In priliko bodeš imel opaziti, kako izvrstno je vse urejeno v tem oziru.»

V tem času sva dospela tja, kjer je pri zidu izviral studenec. Močen curek je vrel iz zemlje in polnil kamenito korito, vloženo v tla. Potem se je odtekal po vodotoču in izginjal

pod ozidje. Okrog tega vrelca so bile napravljene klopi; po zidu pa je viselo obilo posod, s katerimi se je lahko zajemala voda. Železni obroči so bili vzdani v steno, da je bilo moči nanje privezavati živino, ako jo je kdo slučajno imel s sabo.

Pri tem vrelcu je obstal vseučiliški profesor, privezal mojega konja k steni in izpregovoril: «Odpočijva si nekoliko! Tukaj pijem vselej, kadar sem se navečerjal na kapiteljskem repišču! Tu pije sploh vsakdo, ki je na poti v mesto. Na tem mestu se smejo napiti celo hudodelniki, vpreženi v železnico, in to celo tedaj, kadar vozijo premilostivega nadškofa. Izkratka: tu pije vse, in sicer iz stare navade, vkoreninjene v zgodovini naši. Torej pijva!»

Natočil je čiste vode in mi jo podal. Pil sem slastno, ker je bila to prva voda, ki sem jo pil po drugi svoji stvaritvi, in ker je bila to voda z zemlje slovenske!

«Praviš, da pijo tukaj vsi, ki so na poti v mesto, in to iz stare navade?»

«Iz jako stare navade! To je bilo za nadškofa Janeza IC. blagega spomina. Takrat je bil pri Sv. Jakopu vikarij Luka, mlad, čvrst duhovnik, vnet za slavo svojega stanu. Zelo obljubljen je bil ženskemu spolu, posebno mlademu. Tiste dni je umrl stari župnik Sv. Jakopa, in župnik je hotel biti vikarij Luka, ki je bil zelo obljubljen ženstvu, posebno mlademu. Ali

škof Janez mu ni hotel dati župe, kar je vikarija Luko tako užalilo, da se je očitno uprl višjemu pastirju svojemu. Na trgu Sv. Jakopa je zasadil v zemljo prapor vstaje in pozval ženstvo vse župe sebi na pomoč. To je bila prva in zadnja ženska vstaja, o kateri pričajo listi zgodovine naše. Kakor en mož se je dvignilo razljučeno ženstvo, pobralo možem orožje, se razdelilo v kohorte in kakor nekdanje amazone bojaželjno obdalo vikarija Luko. Zgodilo se je to meseca malega travna 3919. leta in najzanesljivejši zgodovinarji nam pripovedujejo, da se je nadškof Janez sam tresel na prestolu svojem. Ali vendar se vikarij Luka na Sv. Jakopa trgu ni mogel držati dolgo. To pa zlasti zato ne, ker ga ni podpiralo moštvo, zakaj vsakemu zakonskemu možu šentjakopske župe vendarle ni bilo všeč, ako mu je drobna žena lazila za vikarijem Luko.»

«Kako se je potem godilo vikariju?» sem vprašal radovedno, ker so me obhajali nekaki spomini iz devetnajstega stoletja.

«Ko se je nabralo okoli 2000 močno oboroženih žensk, se je vrgel vikarij Luka ž njimi preko Gradaščice v trnovsko predmestje, kjer ga je ženstvo tudi sprejelo kar najpresrčneje. Hipoma je imel vojske vsaj 4000 junakinj, oboroženih od nog do glave. Ž njimi se je utrdil za Gradaščico in okrog cerkve trnovske. V tem taborišču je dvakrat odbil naskok ško-

fovskih vojakov in s krvavimi glavami so leti bežali pred ženskami. Posebno in na prvem mestu se je odlikovala kohorta ‚starih devic‘, ki si jo je vikarij Luka izbral za telesno stražo svojo. Ta kohorta je malone vsak dan udarila preko Gradaščice v mesto, kjer sta se širila strah in groza. Že se je menilo, da premaga vikarij Luka nadškofa Janeza in da posadi samega sebe na škofovski sedež, ali na nesrečo vikarijevo se je v kohorti ‚starih devic‘ zbudila ljubosumnost. Očitale so vikariju, bodisi upravičeno, bodisi neupravičeno, da kaže preveč simpatij do polkovnice, ki je vodila šentjakopsko brigado ženskega spola. Ker se vikarij Luka menda ni popolnoma mogel opravičiti, se mu je uprla kohorta ‚starih devic‘, z vihrajčim praporom prekoračila Gradaščico in prestopila v škofovski tabor. Od tedaj je bledela zvezda vikariju Luki in skoro mu je odbila zadnja ura! Janez IC. sam se je postavil na čelo vojski svoji in ž njo potisnil ubogega vikarija z ostanki njegovih žensk k mestnemu zidu za trnovsko cerkvijo. Ali bitka je bila krvava! Oče je usmrtil hčer, sin mater in mož ženo! Na Zena, bili so silni časi, toda končno je vendarle podlegel vikarij Luka. Obkolili so ga na ozidju za trnovsko cerkvijo in drugače si ni mogel pomagati, nego da je skočil raz ozidje v veliko globočino, kjer se je pobil do smrti. Sam nadškof Janez je vodil bitko in ko

je bila zmaga dovršena, je izdal takoj splošno pomilostitev za vse krasne svoje nasprotnice. Popoldne tistega dne je šel premilostivi škof iz mesta, da bi se ohladil na polju. Prišel je tudi do tega studenca in žeja ga je zmogla. Naliti si je dal kupo in jo izpraznil na čast slavne premage. Od tistih dob pa je ostala navada, da pije vsakdo pri tem studencu, bodisi, da je na poti iz mesta, ali na poti v mesto, in sicer pije na slavo premagi nadškofa Janeza IC.!»

«Ali se je pozneje uprl še kakšen vikarij?» vprašam radovedno.

«Nikdar več! Nadškof Janez IC. je izdal takoj dekret, da se je mesto razdelilo v tri oddelke. Prvi oddelek je odkazal oženjencem — tu je tudi kapitelj in škofova palača — v drugem oddelku so neomožene ženske — te brani kohorta ‚starih devic‘ — v tretjem oddelku pa bivajo neoženjeni možje. Vsak oddelek je obdan z visokim zidom, tako da živi popolnoma zase in v nikaki dotiki z drugimi oddelki!»

«Kako modro in oprezno!» vzkliknem začuden. «Potem ni na svetu več tiste pregrešne spolne ljubezni, ki je v prejšnjih dobah kakor kuga morila človeštvo po zemlji?»

Profesor z vseučilišča Sv. Simplacija zamežikne z levim očesom, me pogleda zvito po strani in nekaj časa molči. Naposled mi odgovori: «Spolna ljubezen! Glej, glej, kaj vam je v Sibiriji vse znano! Pri nas poznajo to

ljubezen samo učenjaki, ki so jim pristopne stare knjige blaženega Antona od Kala. Ali to je stvar, o kateri ne govorimo preradi!»

«Za Boga!» vprašam še, «kako li se ženite in možete pri vas, ako so posamezni oddelki obzidani tako visoko?»

«Lepo in spodobno! O tem se bodeš lahko sam prepričal, ker bodo skoro nabori za ženitev v obeh oddelkih, kjer so neoženjeni možje in nemožate žene. Ako plačaš primerno pristojbino, te vzame dotična naborna komisija izvestno rada s sabo.»

«Nabor! Nabor!» se začudim. «Ako se prav spominjam, so imeli v prejšnjih časih samo vojaške nabore?»

«Istina! Ali v našem mestu so se uvedli nabori za ženitev in možitev, in to zato, da se je baš zatrla tista grozna spolna ljubezen, ki jo toli pravično obsoja blaženi Anton od Kala v svetih knjigah svojih! Toda čemu bi ti pravil; saj bodeš sam videl vse, ako le hočeš!»

«Ali se o tem studentu pripoveduje še kaj drugega, znamenitega?»

«Posebnega nič. Govori se sicer, da je bil semkaj pred tisoč in tisoč leti pokopan velik grešnik, ki se ni hotel spokoriti ni na smrtni postelji. Imel pa je pobožno mater in ta je toliko časa jokala na gomili njegovi, da se je Bog usmilil grešnika in mu oprostil vse brezštevilne pregrehe. Poveličal pa je gospod Bog

tudi materino solzo, da je prikipela kot hladán vrelec iz grešnikovega groba!»

Tedaj je začul moj duh glas angela Azraela. In leta mi je govoril: «Poglej na okrog, in spoznaj, kam te je zopet postavila mogočna roka božja!»

Pred mojim duhom se je pričel dvigati zida obok, više in više, dokler se ni vse izgubilo v jasni zrak. Hipoma je izginilo ozidje in pred očesom moje duše je ležala v meglo zavita bela Ljubljana, kakor je bila pred 2000 leti. Po blatni cesti se je vil mrtvaški izprevod proti pokopališču Svetega Krištofa. Le malo ljudi je stopalo za pogrebom in ni ga bilo očesa, v katerem bi se videla solza. Začul sem tudi ono žalostno, tanko zvonjenje s stolpa svetega Krištofa, ki oznanja vsemu svetu, da je zopet padel klas na tisti vesoljni njivi, kjer noč in dan s svojim srpom neumorno deluje večna žanjica — bleda smrt! Hipoma se je tudi odprla zemlja pred mano in stal sem ob grobu, kakršne so pred 2000 leti kopali mrličem. In ko je došel izprevod na mesto, kjer sem stal plah in trepetajoč, so odložili krsto in jo izpustili zemlji v osrčje. In Azraelova roka mi je odkrila vse in zrl sem v krsto in ugledal ondi ostanke svojega prvega telesa, kakor so ga pokopali leta 2000. po Kristusovem rojstvu! Tako si me, večni angel Azrael, leta 4000. po Kristusu privedel do prve moje gomile!

V.

Ko me je zapustil Azrael in sem se iznova zavedel zemlje, je prijel profesor z vseučilišča Svetega Simplicija mojega konja za povodec in ga pred mano vodil po mračnem poti. Dejal je: «Sedaj pa hitiva, da prideva do mestne straže, preden leže pater polkovnik v posteljo!»

Podvizal sem se in korakal za njim. Prišla sva do kraja, kjer je bil ves predor ograjen z železnim pažem, tako da ni mogel nihče dalje. Na levi in desni strani so bili vhodi v stransko ozidje. Pred tem pažem pa je hodila straža z dolgo sulico v roki. K steni je bila z debelo verigo prikovana težka pušica, da so mimogredoči ljudje metali vanjo mile darove za telesno stražo. Tudi pred to pušico je stala gologlava straža. Vendar ni imela prijetnega posla, ker je neprestano pihala sapa, da je kar šumelo pod visokim obokom.

Tedaj sem prvič ugledal vojsko nadškofa ljubljanskega. Nekateri vojaki so bili oboroženi s puškami; drugi so nosili dolge sulice in sicer iz spoštovanja do Svetega pisma, ki ne pozna drugih vojakov, nego oboroženih s sulicami. Vsa tolpa je bila jako čudna, tako da je pretresla posebno mene, ki sem s prvim življenjem svojim koreninil v devetnajstem stoletju. Oblečeni so bili ti vojaki v kratke haljice, sezajoče do kolen; gole noge pa so jim tičale v nekdanjih

svetopisemskih sandalah. Tudi so bili vsi gologlavi, torej ni čuda, da se je v vrsti kazalo obilo plešastih glav, ki jim je bil večni preprih, v katerem so opravljali službo, spihal vse lase s temena.

Pred pažem obstaneva. Takoj skoči stražnik od pušice pred naju in nama s sulico zabrani dalje. Najprej pregleda mojega spremljevalca in reče porogljivo: «Ali se zopet potičeš tukaj? Saj itak nimaš beliča, da bi kaj dal!»

«Prav praviš, frater Miha,» reče moj spremljevalec, «z mano ni nič! Kako pa sicer, prijatelj, ali si zdrav?»

«Vse bi še bilo,» odgovori vojak Miha kislega obraza, «ko bi me le vedno ne bolela ta prokleta glava!»

«Glava! Aha, to prihaja od prepriha!»

«Dà, dà, od tega vražjega prepriha!»

Skrivoma vprašam znanca svojega: «Kako, da kolne tako?»

«Tiho! Ti vojaki imajo zase posebno zlatopečatno pismo, ki jim dopušča celo kletev zaradi vojaške discipline.»

«Kdo pa je to?» vpraša sedaj vojak Miha.

«Tujec, ki ostane nekaj časa v našem mestu.»

Kakor bi jelo goreti v slamnati strehi, tako se razvname vojak Miha.

«Tujec, za Boga,» zakliče osupel, «in v mesto sili! Pokličite patra poročnika, hitro, hitro!»

Zdajci se kakor mravljinici usujejo gologlavi vojaki s postranskih prostorov in me

obkrožijo od vseh strani. Strmeč me opazujejo od nog do glave in si pripovedujejo, da je prišel tujec, ki hoče v sveto mesto. Da je prišla zver pred paž mestne straže, ne bila bi zbudjala večje pozornosti, nego jo je zbudjala neznatna moja, iznova ustvarjena osebeca.

Skoro prisopiha tudi pater poročnik. Oblečen je bil v svilnato haljico, ali za službe svoje si je bil pripasel rejen trebušček, da so drobne nožice kar omahovale pod njegga težo.

«Kaj je zopet?» kriči že od daleč in rožlja s sabljo po tlaku. «Kaj je zopet, gologlavi psi, ki ne daste človeku niti trenutek miru?»

Odgovori mu frater Miha: «Pater poročnik, tukaj je tujec, ki sili v mesto.»

«Tujec!» — Zdajci se zadere na Miho: «Naravnost se drži, ako govoriš s poročnikom svojim!»

Vojak Miha se še bolj raztegne in stoji kakor drevo: «Pater poročnik, tujec je in okrog trebuha ima pas, v katerem je videti obilo denarja.»

To patra poročnika nekoliko potolaži.

«Od kod prihajaš?» me vpraša osorno.

«Iz krajev sibirske republike!» odgovorim hladnokrvno.

«Iz krajev sibirske republike! Božja rodica, kaj mi je početi?»

Vihtel je roke po zraku in prvi hip res ni vedel, kaj bi počel.

Končno zakriči: «Le hitro k patru polkovniku, da ukaže, kar je potrebno! To ni karsibodi, ako sili v mesto takšen tujec! Morda je krivoverec in sam Bog ve, kakšne peklenske nauke nosi v rokavih svojih! Kurirji, naprej!»

Pet vojakov pristopi. Vsakemu naroči, kam naj odrine, da odda prevažno novico o tujcu, ki sili v mesto in prihaja iz nepoznane in krivo-verske republike sibirske.

«Ti pa, frater Konstancij, idi takoj na mestno ozidje! Izprožijo naj deset topov, da se zdrami vse mesto! Zakaj velika je morda nevarnost, ki preti po tem tujcu sveti naši veri in nesrečnemu mestu našemu! Kurirji, naprej!»

Iznova pristopi deset vojakov. Naroči jim, naj odrinejo k vsem župnim in samostanskim predstojnikom, k vsem zakristanom in kape-lanom in sosebno k sveti komisiji za izpraševanje tujcev. Dočim še ukazuje tako, zagrme topovi z mestnega ozidja, da se kar strese obok nad nami. S stolpov pa takoj tudi zapoje zvonovi in po mestnih ulicah se oglašajo trobentači; ljudstvo se zbira, prav kakor da je začelo goretí sredi nadškofovskega dvorca.

«Nikar se ne čudi!» mi šepne profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, «nikar se ne čudi! Sedaj so minila baš tri leta, odkar je silil zadnji tujec v mesto naše!»

«Tri leta?» vprašam. «In kaj se je zgodilo ž njim?»

«Pred spomenikom blaženega Antona od Kala so ga javno sežgali, ker mu je komisija za izpraševanje tujcev dokazala kar najjasneje, da je z vsem duhom svojim tičal v trdem krivo-verstvu!»

«Na grmadi so ga sežgali!»

«To je najmanj, kar se mu je moglo zgoditi!»

«Ali postavijo tudi mene pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev?»

«Vsekakor!»

«Dobri Azrael!» zdihnem v sebi, «obsenči me z varstvom svojim, da ne omagam pred sveto komisijo in da se mi ne spotakne noga precej pri prvem koraku v mesto!»

«Še nekaj!» mi reče načelnik straže. «Kako si kaj denaren, tujec?»

«Nekaj tisočakov nosim pri sebi!»

«Nekaj tisočakov? In za polk telesne straže še nisi dal ničesar? Šestdeset lir je najmanj, kar moraš odšteti!»

Vzel sem iz pasu šestdeset lir in mu jih odštel.

«To je za polk! Za patra polkovnika pa še šestdeset lir posebej!»

Tudi te mu odštejem.

«Ako daš sedaj še meni šestdeset lir in za spoznavavce blaženega Antona od Kala tudi šestdeset lir in za mestni drevored svetih svetilnic takisto šestdeset lir, si plačal za sedaj, kar ti je dolžnost plačati!»

Odštejem mu te vsote iz svojega pasu in že se mi trese srce, da se bode ubogi ta pas jel prazniti pri teh vednih naskokih! Toda čudi se ljubezni angela Gospodovega! — Če sem še toliko vzel iz pasu, takoj se je napolnil sam od sebe; izginila mi je torej vsa skrb, da bi mi utegnil poiti dragi denar.

«Kakšen drevored svetih svetilnic je to, ki si govoril o njem?» vprašam načelnika.

«Če prideš v mesto,» mi odgovori osorno, tedaj se izvestno seznaniš z njim. Čakaj torej in potrpi!»

«In spoznavavci blaženega Antona od Kala, o katerih si govoril ravnokar, kje so?»

«Prednje stopiš še danes. Molči torej in idi k patru polkovniku!»

Po teh besedah se ponižno oglasi moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija, rekoč: «Naj grem ž njim, saj veš, pater poročnik, kako potrebujem zaslužka! Ako grem ž njim, morda mi kaj da, saj veš, da sem lačen do malega vsak dan!»

Ta ponižna in genljiva prošnja ni padla na kamen.

«Torej pojdita skupaj,» izpregovori načelnik straže, «in če ti kaj da, mi je tudi prav, ker vem, da si res siromak! Vendar, da ne bodeta počenjala kaj napačnega, naj vaju spremijo štirje stražniki. Straža, naprej!»

Ko se postavijo stražniki predenj, reče še: «Frater Konstancij, sedaj grem v mesto na

ženski oddelek. Ako bi me iskali, veš, kje me dobiš. Na ženskem oddelku!»

Odpro mu železni paž in s svojim trebuščkom se vali po poti v mesto. — S profesorjem pa se napotiva k patru polkovniku.

Iz glavnega predora kreneva na levo stran v teman in nizek hodnik. Straža štirih bosonogih vojakov krene za nama.

«Skoro ugledaš spoznavavce blaženega Antona od Kala in potem rad priznaš, kako se je človeštvo izpopolnilo v zadnjih stoletjih!»

Tako se baha profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

«Da, da, človeštvo je popolno in svetnike imamo že kar na zemlji.»

«Svetnike?» vprašam začuden.

«Sam se prepričaš in skoro. Zakaj zdajci dospeva k najdražjemu zakladu, ki ga straži gologlavi naš polk!»

Radovednost moja je prikipela do vrhunca. Takrat sva prikorakala na obširni prostor; bilo je to nekako široko dvorišče, ki se je raztezala steklena kupola nad njim.

Na stotine lučic je brlelo po stenah in svetilniki so viseli od stropa, da se je razširjala žareča svetloba z njih. Po stenah so se šopirili zlati napisi: «Triumf ali največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.» Ves bataljon gologlavih benediktincev je imel tukaj svojo stražo in malone tisoč bajonetov se

je lesketalo v tem svetem prostoru. Tudi je klečalo po tlaku nekaj pobožnega ljudstva in zamaknjeno zrlo na železni stolp, ki se je dvigal sredi razsvetljenega prostora proti stekleni kupoli. In v tem stolpu je bil oni zaklad, ki ga je stražil ves bataljon gologlavega polka in o katerem so pripovedovali zlati napisi po stenah, da se kaže v njem največji uspeh teorije blaženega Antona od Kala.

Omenjeni železni stolp je bil razdeljen v več nadstropij, v katerih so bivali najpopolnejši spoznavavci te teorije. Stanovanja so bila prikrita človeškim očem; tam notri so bili ti svetniki sami zase. Ondi so izvrševali Bogu všečna dela — vsaj tako mi je pravil moj znanec z vseučilišča Svetega Simplicija — vendar jih ni smel nadzirati nihče, kar je bilo tem pametneje, ker se je smel svet leta 4000. p. Kr. rojstvu zanašati nanje brez strahu, da bi ga prevarili.

V pritličju železnega stolpa sem ugledal nekake celice, katerih ena stena je bila odprta proti občinstvu. Semkaj so prihajali časih spoznavavci blažene teorije, da so s podobo svojo budili zbrano ljudstvo k posnemanju in gorečnosti. Kadar se je prikazal ta ali oni spoznavavec v celici svoji, takoj se je začulo povelje patra majorja, ki je načeloval stražečemu bataljonu in vse kohorte so vzdignile orožje pred njim. Tako so tiste dni častili spoznavavce blagonosne teorije blaženega Antona od Kala!

«Vse celice so prazne!» mi šepne spremeljavec. «Zgoraj molijo! Nekoliko počakajva, in skoro se prikaže ta ali oni, ko je vendar obilo vernega ljudstva v svetem hramu!»

Obstanem torej in v naglici prezrem, da je vseučiliški profesor pokleknil na kameniti tlak. Takoj stopi k meni vojak in me sune v rebra, da se mi nehote upogne koleno in da sem hipoma na tlaku tik znanca svojega. Gotovo bi me bil vojak pretepal še nekaj časa z ročnikom suličinim, da se ni začul glas patra majorja, kličočega stražo k pozornosti. Resnično, tedaj se v sprednji celici odpro vratca v ozadju in — v celico stopi prvi spoznavavec blažene teorije. Meni se je videl čuden svetnik, ali znanec z vseučilišča Svetega Simplicija mi zašepeta: «Svet mož je, toda v stolpu so še svetejši! Sicer je pa dopuščeno, da stopiva bliže!»

Stopiva torej bliže. «To je oče Protazij,» me poučuje profesor Svetega Simplicija. «Nekdaj je bil bogat lep človek in glavo si je mazilil z dišavami, kolikor so jih dobivali po vseh jutrovih deželah. Celu toli pregrešen je bil, da so ga nekdam mestni stražniki izteknili, ko je pristavljaj lestvico k zidu ženskega oddelka, da bi se bil pritihotapil k nedolžnim devicam. Da se ni odkupil z denarjem, hudo bi ga bili kaznovali. Slučajno pa mu je tiste dni prišla v roke knjiga blaženega Antona od Kala. Berilo ga je tako pretreslo, da je krenil na stezo pokore. Razvnel

se je proti prejšnji svoji nečemurnosti in se zaklel, da se neče odslej ni umivati, ni česati, ni prej zavijati v čisto perilo, dokler mu prejšnje ne pade s telesa! In zvest je ostal obetu svojemu in sedaj ga vidiš pred sabo jako popolnega!»

V tem je blaženi spoznavavec pokleknil v tesni svoji celici in neprestano kričal: «Pokorite se, kakor jaz! Pokorite se!»

Obleka je res kar kapala s tega izvrstnega spoznavavca preizvrstne teorije. Oblečen je bil v zgolj cape in njega perilo je bilo prav tako črno, kakor je bila črna polt njegova. Nikdar se ni umil, nikdar počesal.

«Ta se torej ne umiva in ne češe?» vprašam osupel.

«Prav nikdar!» mi odgovori profesor.

«Za Boga, kako mu je to mogoče?»

«Iz posebnega daru božjega! Dokazano ni, vendar menimo, da mu je pripisovati že dokaj čudežev!»

«Čudna zemlja, čudna zemlja!» s tem zdihom stopim k drugi celici.

«Zaradi perila,» mi izpregovori profesor, «ne strmi preveč. Dokazano je namreč, da tudi puščavniki v starih puščavah niso nosili boljšega perila, in vendar so svetniki v nebesih! Poglejva v drugo celico! Glej očeta Hieronima!»

Tudi tukaj poklekneva. V celico je stopil drug spoznavavec blažene teorije. Bil je to šibak mož s prav krepko in močno levo nogo.

«Kakšne zasluge ima oče Hieronim?» vprašam radovedno.

«Velike, velike!» mi odgovori stari znanec. «Krčmaril je nekdam in v gostilni svoji gojil vsakovrstno pregrešno veselje. Posebno rad je plesal in sumnjali so celo, da je plesal ob praznikih in tako grešil. Toda kaj se zgodi? Čital je knjige blaženega Antona od Kala in takoj se mu je raztajalo srce in kesal se je in preklinjal tiste čase, ko je plesal in cvetel v pregrehah svojih! Obetal je, da ne bode plesal nikdar več in da bode kolikor moči živel na eni sami nogi. Tako, kakor ga vidiš sedaj, živi že leta in leta. Na samotnem prostoru je bival, leta in leta stoječ na levi nogi. Dež je lil nanj, sneg je padal nanj in živel je samo ob tem, kar so mu darovali usmiljeni ljudje. Končno so ga poklicali v stolp spoznavavcev blažene teorije in v tej celici ga vidiš sedaj malone ob vsaki uri. Večje popolnosti si kar misliti ne moreš!»

Kakor štorcklja sredi močvirja je stal sveti mož sredi svoje celice, podoben kamenitemu kipu. Niti uda ni premaknil, kar trenil ni z očesom. Bil je popolnoma zamaknjen v svoj posel in šele za kakih šestdeset minut se mu je pričela tresti orjaška leva noga. Omahoval je, končno pa se zgrudil kakor posekano drevo po tlaku celice svoje. Ondi je obležal.

«Kaj li sedaj?»

«Sedaj bode nekaj časa počival, potem pa se zopet postavi na levo nogo. Stal bode dolgo uro tako, kakor si ga videl!»

«Ali ničesar ne govori!»

«Kaj mu je treba govoriti, toli izbornemu in izpodbudnemu zgledu!»

«Ako se dobro spominjam, so živeli že nekdaj v sivih časih taki spoznavavci, ki so se postavljali na visoke stebre, vernemu ljudstvu v posnemo?»

«Res je! Ali tisti so stali na obeh nogah. Naš spoznavavec pa stoji na eni nogi. Prav to je napredek našega stoletja!»

«Priznavam, napredka ni moči utajiti!»

«Čas je, da odrineva. Ako se spoznavavec postavi na levo nogo, ne sme nihče izpred njega celice, dokler ne omahne po tlaku. Tako je zapoved posebnega nadškofovega dekreta.»

Hitro odrineva k tretji celici. Ko pogledam iznova proti drugi celici, že stoji blaženi mož na levi nogi kakor močvirski ptič, prežeč na žabo v mlaki.

«Čuden svet, čuden svet!» sem zdihal neprestano.

Tudi tretja celica je že imela svojega prebivavca. Bil je mož orjak v najboljši dobi življenja svojega. Ne smem pa zamolčati, da je moral blaženi mož nekdaj mnogo piti, kakor sem sodil po njega obrazu. Morda je profesor z vseučilišča Svetega Simplicija ugenil moje misli.

«Pijanec je bil nekdam!» mi reče tiho.

«Zakaj pa neprestano joka?» vprašam prav tako tiho. Oni v celici števil III. se je namreč zvijal po tleh, kakor bi ga mučile najhujše bolečine in jokal in tulil je, da me je bilo kar groza.

«Pijanec je bil v mladosti svoji,» nadaljuje učitelj, «in pil je, kar se je dalo piti. Nekdam je pijan zabredel v ženski oddelek. Čista devica mu pride naproti. Kaj se zgodi? Satan ga zmoti toli hudo, da oberoč goreče in strastno objame to devico. Vrgli so ga v ječo in mu dali v roke knjige blaženega Antona od Kala. Zopet prečudno spokorjenje! Tako silno se je skesal zločina svojega, da je pograbil ostro sekiro in si odsekal levo roko, s katero je nekdam objel nedolžno devico. Tako se je spokoril oče Kozma!»

«Zakaj pa joka sedaj?»

«Ker po njega mnenju pokora še ni dovršena!»

«Kako li ne?»

«Saj si vendar čul, da je oberoč objel devico. Z obema rokama je grešil, kaznil pa si je samo eno roko!»

«Naj si pa odseka še drugo!»

«Kako li, ako si je že prej odsekal levo roko?»

«Res, nemogoče! Oče Kozma joka tedaj zato, ker si ne more odsekati še desnice, ki je ž njo objel nedolžno devico?»

«Tako je, takšen je vir žalosti njegovi! Nепrestano si želi še tretje neomadeževane roke, da bi si ž njo odsekal pregrešno desnico!»

«Čuden, čuden svet!»

Sedaj pristopiva k četrti celici.

«Tu je oče Gervazij!» izpregovori sprem-ljevavec.

Na tleh v celici je ležal na pol oblečen človek; samo umazano rjuho je imel ovito okoli sebe. Valjal se je po zelenju; v roki pa je držal bič, s katerim se je tleskal sedaj po suhih kolnih, sedaj po rjavem hrbtu.

«Kaj je to zelenje?» vprašam radovedno.

«Koprive!»

«Kakšne so zasluge očeta Gervazija?»

«Posebnih zaslug nima,» mi odgovori profesor. «Svojo kri pokori sedaj. V mladosti ni bil nič prida. Postopač je bil in denar — dobil ga je po stricu kanoniku — je trosil s polnimi rokami. To je edini človek, ki se mu je posrečilo, da je preslepil kohorto starih devic in se v temni in viharni noči priklatil na ženski oddelek. Porodil se je — pomisli, amice! — porodil se je otrok na ženskem oddelku in povila ga je devica, ki pri naboru ni bila potrjena za zakon! Groza in trepet! Prišel je poseben papežev nuncij, da preišče vso stvar in končno so očetu Gervaziju dokazali, da je on provzročil vse zlo!»

«Groza! Groza!» sem vzkliknil. «Kaj se je zgodilo njej?»

«Njej? Vprašaš celo? Kar se je moralo zgoditi! Sredi ljubljanskega polja so postavili lesen oder, na njem pa so ji cvetoče, toda pregrešno telo trli s kolesom, dokler ni izdihnila. Truplo so sežgali in pepel izročili vetru, da ga je raznesel na vse štiri strani. Ali ni bila to pravična kazen nje pregrehi?»

«Da, da! Tudi pri nas v Sibiriji kaznujejo prav tako takšna zlodejstva!»

«Vidiš torej, z življenjem je plačala prestopek grehotnega telesa svojega! Gervazija pa bi bili morali izročiti krvnikom, da bi ga obesili na vislice, ujedam v hrano! Tako zapoveduje poseben dekret nadškofa Jakopa XXXII.»

«Zakaj se ni zgodilo tako?»

«Ali si že čul, da bi bili kdaj obesili človeka, ki mu je bil stric kanonik pri katedrali svetega Nikolaja? Nikdar ne! In tudi očeta Gervazija niso smeli obesiti!»

«Tudi v Sibiriji bi ne bili obesili takega netjaka!»

«Obesili ga torej niso. Zaprli so ga v ječo in mu dali v roke knjigo blaženega Antona od Kala. Čital in čital je in končno spoznal, da je človeku kri največja sovražnica. Navdihnila ga je milost božja in vpisal se je v bratovščino iskrenih bičarjev, ki si pregrešno telo bičajo po nezmotnih navodilih blaženega Antona od Kala! Od tedaj si je neusmiljeno tepel kožo

svojo in izvestno mu je večni Bog že davno oprostil nekdanjo pregreho. Posebnih zaslug pa vendar nima.»

«Kako se mu je odprl stolp blaženih spoznavavcev svete teorije?»

«Ker je bil najstarejši v bratovščini iskrenih bičarjev. Moj Bog, spoznavavcev, ki si z bičem mesarijo kožo svojo, imamo po mestu preobilo: kjer se stekajo ulice, tam jih vidiš po dva in še več; kar izkušajo se, kako bi se prekosili z najkrutejšimi udarci! Toda vsi pričakujejo iztežka, kdaj bode umrl bičar v svetem stolpu, da bi se izpraznilo njega mesto. Vendar veliko je poklicanih, malo izvoljenih!»

«Čuden svet! Čuden svet!»

Oče Gervazij je v tem neprestano pokal z bičem po temni svoji koži in rjul nekako tako, kakor zaboden vol, ki je ušel mesarju iz klavnice.

«Ako ti je po volji, pojdiva v sosednje celice!» me ogovori učitelj z vseučilišča Svetega Simplacija. Molče stopam za njim.

«Evo ti očeta Krišpina!»

V celici ugledam suhega človeka, ki so ga zgolj kosti in kite. Tičal je v kotu sključen na tleh in neprestano obračal oči proti nebu, kakor bi ondi zrl Boga na žarečem prestolu. Upalih lic je bil in žolta koža je pričala, da boleha na želodcu in jetrih.

«Kakove so zasluge očetu Krišpinu?» vprašam jako radoveden.

«Neizrecne!» mi odgovori spremljevavec ponosno.

«Kakor je videti, mož obilo strada!»

«Le malo je in živi samo ob travi, kakor rase po divjem polju.»

«Samo ob travi? Ni mogoče?»

«Ni mogoče! Pravičniku ni nič nemogoče! In ali nisi čital v svetih knjigah, da se je kralj Nebukadnecar nekaj let pasel ob sami travi? Bil je velik grešnik in ni veroval v pravega Boga. In pravičnik pred Gospodom bodi slabši od kralja Nebukadnecarja? Zatrjujem ti na večno življenje, da živi oče Krišpin ob travi, kakor jo rodi pusto polje!»

«Kaj je pregrešil, da se pokori tako strogo?»

«To mu je baš neprecenljiva zasluga, da ni pregrešil ničesar! Čudi se mu, zakaj oče Krišpin je najpopolnejši sad, kar so jih obrodile svete knjige blaženega Antona od Kala!»

«Kako to?»

«Popolnoma umevno! Blaženi mož se je vglobil z vso dušo v sveto berivo in dodelila se mu je izredna milost, da je spoznal pravega duha, s katerim je pisal blaženi Anton. Spoznal je, da sta človeštvu vir pregrehe govorica in želodec. Odpovedal se je obema, izrekel sveto obljubo, da ne izpregovori odslej nobene besedice in da si izbere zeleno travo v edino hrano želodcu svojemu. In ta obet izvršuje že mnogo, mnogo let! Kar je bilo dodeljeno kralju

Nebukadnecarju, se ni moglo odreči pravičnemu častivcu blaženega Antona od Kala! Čudi se stoletju, v katerem živimo!»

«Vedno tedaj molči?»

«Neprestano, in svoj želodec si krmi samo z zelenimi bilkami. Ali ni to sad svetih knjig, kakor ga ne pozna zgodovina? Ali se ti ne kaže tu steza, na kateri človek niti ne more srečati pregrehe? Oj, blaženi, preblaženi oče Krišpin!»

Res jame sedaj oče Krišpin jesti zeleno travo, ki so mu jo na zlatem krožniku postavili predenj. Vrtil je oči in stokal kakor bolnik, ki mora uživati grenko zdravilo.

«Čudna zemlja! Čudna zemlja!»

«Sedaj dospeva k šesti celici!» izpregovori stari moj znanec. «Čudil se bodeš še bolj!»

«Dobri prijatelj!» mu odgovorim, «doslej sem videl toliko popolnosti, da bi moja duša ne mogla prebiti ničesar! Ako ti je drago, kreniva dalje do patra polkovnika.»

«Škoda! V stolpu je še obilo izvrstnih spoznavavcev svete teorije. Ali željam tvojim sem pokoren hlapec!»

Tedaj si se mi zopet prikazal, večni angel Azrael! Razširila se je kupola nad mano in pod jasnim nebom so se mi prožile pred strmečim očem zemlje širne ravnine, kakor tudi goličave, zakrite z večnim snegom! Na Himalaja najvišjem

ledenem vrhu pa je sedel poslanec Gospodov, okrog njega se je tajalo in vodovje, rešeno stoletnih spon, je drlo nizdoli ter preplavljalo in podsipalo rodovite livade. Azrael pa je pritiskal ognjevito dlan na čelo, za katerim je kraljevala večna modrost in iz njegovih silnih oči so lile solze, ki so kakor iskre švigale nizdoli na ubogo zemljo. In kamor je padla solza, so se posušili vrelci zelene matere zemlje in cvetoče polje se je izpremenilo v grozno puščavo! Človeštvo pa je tiste dni zdihovalo in tožilo, da je večni Gospodar, vsemogočni Bog, poslal sušo v dežele in zatrl, kar bi bila rodila zelena ruša! . . .

Toda to ni bila suša, to je bila solza angela Azraela, ki jo je jokal zaradi zaslepljenosti zbežanega človeštva!

VI.

Krenila sva nato iz dvorane svetih spoznavcev blažene teorije in za bosonogo stražo stopala po dolgem hodniku — kakor jih je bilo brezštevilo v mestnem ozidju — dokler nismo prisopihali pred široka vrata, kjer je zopet stal stražnik z debelo sulico v roki.

«Evo ti stanovanja patra polkovnika!» izpregovori vojak, ki je bil brez dvojbe načelnik straži, ki naju je spremljevala. «Počakajta, da pozvem, ali hoče visokočastiti prelat in polkovnik tebe, tujca, videti še danes, ali ne.»

«In kaj potem?» vprašam boječe, «ako se je odpravil prelat-polkovnik že k počitku?»

«Potem lahko spiš tukaj na tlaku do ranega jutra!» mi odgovori trdi vojak in odide v notranje prostore.

«Tukaj je torej stanovanje patra polkovnika,» prične profesor. «Blagost mu, kdor je polkovnik bosonogi telesni straži!»

«Ali se mu godi dobro?»

«Preizvrstno! Sob ima štiriindvajset in stražnikov tudi štiriindvajset!»

«Toda ali jih mora vzdrževati vseh štiriindvajset?»

«Kaj še vprašaš? Dvanajst mu jih vzdržuje zadruga krojačev, dvanajst pa zadruga čevljarjev.»

Tedaj je prišel načelnik straže iz stanovanja patra polkovnika. Ž njim pa sta prišla tudi dva strežnika in vsak je imel v rokah rumeno paličico, ki se jako ostro prime človeškega mesa, kadar jo zasučje spretna in močna pest. Toliko da ugledata strežniški duši ubogega učitelja z vseučilišča Svetega Smplicija, že se razkoračita nad njim v lakajski svoji ošabnosti, ki je bila leta 4000. po Kr. prav tako navadna, kakor v devetnajstem stoletju.

«Ti si tukaj, berač?» se zadere eden in dvigne z debelo lakajsko pestjo rumeno paličico.

«Odrini!» se zadere drugi in takisto dvigne rumeno paličico. Tedaj bi morali videti modri-

jana s stolice Svetega Simplicija! Podplate je pobiral po tlaku, prav kakor bi gorelo pod njim, in trtice, s katerimi mu je bilo ovito obuvalo, so popokale in ostale za njim, dočim je hitro meril korake po temnih hodnikih! Za njim sta sopihala lakaja in ga pretepevala z rumenima paličicama, kadar sta ga dohitela. Tako so častili tiste dni pobožni strežniki učenika z vseučilišča Svetega Simplicija! Od tedaj ga nisem ugledal prej, nego takrat, ko je v prevzvišenih prostorih prevzvišene stolice razkladal vnetim učencem teorijo blaženega Antona od Kala!

Meni pa je izpregovoril načelnik straži: «Pater polkovnik še ne spi. Ukazal je, naj te pripeljejo predenj! Stopaj torej!»

Šel sem z omenjenima strežnikoma v notranje sobe. Kakšen blesk, ko sem stopal po teh sobah! Zlato in srebro se je lesketalo s sten in se iskriло tudi s preprog, ki so senčile visoka okna. Obilo dragocenih podob sem gledal v zlatih okvirih in največkrat tebe, belopolta Suzana, ko sta se ti v kopeli čudila poželjiva starca, ali pa tebe, Faraonova žena, ko si vsa pregrešna zavajala mladeniča iz dežele kanaánske! Vse to se je žarilo v svetlih okvirih in ponosna telesa čarobnih žensk so zbujala pregrešne strasti. Tako je stanoval polkovnik, ki ga je vezala obljuba vednega uboštva!

Ko dospemo skoraj do zadnje sobe, mi izpregovori spremljevalec z rumeno paličico:

«Tukaj notri je pater polkovnik. Veselo je čul, da si mu odštel že šestdeset lir, in zategadelj te je hotel videti že danes. Vstopi torej, nama pa, ki sva te vodila, daj vsakemu po pet lir, ker je tako predpisano v dekretu nadškofa Urbana in ker si denaren!»

Vzel sem iz pasa deset lir in jih odštel lakajema. Eden mi je nato odprl vrata in stopil sem v sobo, kjer je bival tisti večer prelat-polkovnik gologlave straže.

Slabo je bila razsvetljena soba, ki sem stopil v njo. Ostal sem pri vratih in le polagoma se je privadilo moje oko polumraku, ki je vladal v prostorni dvorani. Ondi pri bogato obloženi mizi sta sedeli dve osebi, ki se iz početka niti zmenili nista zame. V živahnem razgovoru sta bila moža, in eden — škrlat, ki je bil zavit vanj, je pričal o visokem dostojanstvu njegovem — je bil jako razburjen. Veliko ga ni bilo v obleki, bil je pritlikavec in v dve gube mu je lezlo neznatno telesce. Na glavi ni imel las, iz česar sem sklepal, da imam pred sabo polkovnika gologlave straže. Obezal si je glavo z veliko ruto, kar je zopet pričalo, da ga je trgalo ali pa da so ga boleli zobje, ako jih je še kaj imel.

Polkovnik je bil tisti večer razburjen, in prav tedaj, ko sem stopil v sobo, je udaril z roko po mizi, da so zazveneale steklenice in da se je zazibalo vino v njih.

«Na mojo vero,» je kričal, «ali se je kaj takega že kdaj pripetilo polkovniku telesne straže, polkovniku, ki je osivel in ohromel v svoji službi, ki se je tolikokrat prehladil v tej službi, da ga trga po udih, prav kakor bi mu lucifer tičal v sleharni kosti? Vprašam te, pater major — natoči mi črnega afriškega vina, ki mi ga je poslal kardinal iz Hartuma! — ali se je takemu polkovniku že kdaj pripetilo kaj takega?»

«Nikdar ne!» odgovori hitro pater major in prav tako urno natoči črnega vina polkovniku in sebi v srebrno kupo. «V nebo vpije krivica, ki se ti godi!»

«Saj se še spominjaš,» nadaljuje polkovnik milo, «kako izvrstno ti je spekel drozge in drage ptice; niso bile ne premehke, ne pretrde, ne ožgane, ampak rumeno zapečene, kakor da so od samega masla! Sedaj pa pomisli, kakšne so bile pečene ptice, ki smo jih morali časih jesti v škofiji! Ni bilo ne pečeno, ne kuhano, kar se nam je pokladalo, nego osmojeno je bilo in ožgano, da nič takega. Na mojo vero, tega ne prebijem! Vse gori in tli v meni! Natoči mi rumenega vina, tistega, ki ga mi je poslal prošt iz Damaska! Na mojo vero, da ni vina na zemlji, bi obupal!»

«Res je tako, kakor praviš!» hiti pater major, točeč vino, «poštenemu človeku je sladka ta pijacha često edina tolažba! Toda kako se je zgodilo vse to, povej mi vendar!»

«Kako se je zgodilo?» odgovori pater polkovnik. «Vrag se je vteknil vmes in sedaj sem siromak, da ga nimam vrstnika pod nebeškim solncem! Saj veš, da je pri meni stara Meta — ničesar hudega ne misli, pater major! — da mi streže, da mi zavija noge v flanelo, ako me tare putika, in da mi poklada kuhana zelišča na glavo, ako me trga po njej».

«Čul sem že, da jo imaš pri sebi, in tuintam se je že kaj govorilo o tem.»

«Vrag vzemi vsako govoricu! Saj je nimam brezplačno, saj plačujem na leto 1000 lir, da so mi jo dali z ženskega oddelka! Prejšnje čase, ko je bila še mlada in ko tudi jaz še nisem zavijal svojih kosti v flanelo — toda, kaj, saj veš, da so bili prejšnji časi boljši od današnjih!»

«Gotovo!» pritrди pater major in prav tožno povesi glavo, na kateri se ta hip jako sumnjivo žari veliki bakreni nos. «Res minuli časi so bili lepši in mladost je tudi lepša od starosti! Ali ne govorim resnice?»

«Seveda», odgovori pater polkovnik, «in zato je največja krutost, ako vzamejo človeku še tisto malo, kar ima na starost! Grom in strela!»

«Huda krivica se ti godi!» pravi pater major. «Toda, ali imaš še kaj tiste črnine? Če se ne motim, si jo dobil s Sicilije?»

«Nimam! Do zadnje kaplje mi je pošla, toda dobra pijača je bila. Vendar pij kaj dru-

gega, saj imaš še obilo steklenic pred sabo, ki jih niti načela nisva!»

Pater major si natoči in pije. Potem vpraša: «Povej mi, kaj se je zgodilo dalje?»

«Torej stara Meta je pri meni in dobra duša je, kakor gotovo je uboga duša moja. Odkar je nadškof Martinus vpeljal najstrožje predpise blaženega Antona od Kala — temu je sedaj pol leta — je prepovedana ženskam vsaka govorica. To ti je znano! Moja Meta že pol leta ni izpregovorila niti besedice, toda v sebi je nosila besed na milijone. Povsod so silile na dan zaklenjene te besede, pri očeh, pri ušesih, povsod. Kako se je zvijala, kako je zdihala, kako je zatezala usta, govoriti pa vendar ni smela, ako se ni hotela udeležiti smrtnega greha in ako ni hotela zapasti neusmiljeni inkviziciji proti ženski govorici! Smešno jo je bilo opazovati».

«Haha!» se zasmije pater major.

«Naposled se mi je pa vendarle smilila stara ženica, pater major!»

«Haha!»

«Nikar ne misli zla, pater major!»

«Ne mislim, pater polkovnik, ne mislim! Starost, haha!»

«Dobro moje srce se je topilo, pater major, in dejal sem si: ,Kaj, ko bi ji izposloval posebno privoljenje, dispenzo, da bi smela vsake tri tedne govoriti vsaj po en dan?« Bal sem se, da je

sicer ne zadene kap in da je ne zaduši zaprta govorica, kar je vsekakor mogoče pri ženski».

«Zakaj ji pa ne naročiš tezalnice blaženega Antona od Kala, ki se ženski usta zamaše tolikanj spretno? Zakaj ne, pater polkovnik?»

«Vidiš, pater prijatelj,» odgovori pater polkovnik, «tiste stvari nimam rad v hiši, ženski preveč zakriva obraz in ta je pri ženski vendar najlepši!»

«Haha, pater polkovnik!»

«Ne misli si ničesar hudega, pater major! Kaj bi mi ženska z zakritim obrazom? Potem se ji pa na vratu tudi napravijo rane in žulji, ako bi predolgo nosila tezalnico blaženega Antona od Kala! In lep bel vrat, pater major, to je tudi lepa stvar!»

«Pater polkovnik, popolnoma sem tvojega mnenja!»

«No, vidiš! Kaj sem hotel drugega! Prosil sem dispenze in ponudil nadškofovi blagajni petsto lir. Ali vse to se dobi težko, saj veš, kakšni so gospodje na dvorcu! Vsak bi rad kaj dobil; ako mu ne daš, se ti upira, da ne opraviš ničesar!»

«Res je tako!» zagodrnja pater major. «Njega milost, nadškof Martinus, tiči preveč v rokah mladih ljudi in ti počenjajo ž njim, kar hočejo!»

«To ti je prvi ljubljeneč,» odgovori zatem pater polkovnik, «tisti stolni nadvikarij Gregorij!

Ta nam nadškofuje; in na Boga in na sveto Trojico, razmerje je to, da bi ga morali naznani v Timbuktu, sicer zagazimo s to provincijo, da kar iz blata ne bomo mogli! V Timbuktu, pravim! Ali prav govorim, pater major?»

«Tudi jaz pravim: v Timbuktu!» pritrdi major; «ali kaj hočeš? Kje dobiš človeka, ki naj bi odprl usta? Ali jih odpreš ti, pater polkovnik? Preden se zaveš, tičiš v pesteh sveti komisiji za ohranjenje nadškofove časti in niti dvakrat ne treneš z očmi, že ti vzamejo škrlat in te obsodijo na delo v Saharo, da bodeš vozil pesek in požiral prah do zadnjega dne življenja svojega. Zini torej, ako se ti ljubi! Jaz molčim in kadar srečam nadvikarija Gregorija, tedaj sem mu najslajši in najboljši prijatelj.»

«Saj to je!» zdihne pater polkovnik, «in dobro sem vedel, da svoji Meti — ne misli ničesar pregrešnega, pater major! — ne dobim dispenze, če mi ne pomore stolni nadvikarij Gregorij. Naročil sem torej svojemu kuharju Andreju, naj pripravi, kar je dobrega pod milim nebom, in skuha, speče in ocre, kar prihaja na mizo pri največjih pojedinah.»

«In kuhar Andrej?»

«Kos je bil svoji nalogi! Dva dni je klal in skubel, kupal in pekel, drl in cvrl! Tretji dan smo povabili stolnega nadvikarija Gregorija in smo mu obložili mizo z jedili, kakršnih ne dobivaš niti pri nadškofu in njega pojedinah!

Prišel je in zadovoljnega obraza začul mojo prošnjo, da bi smela moja Meta vsake tri tedne po en dan govoriti in da bi se glede na izredno razmerje odvezala zapovedi blaženega Antona od Kala, s katero je ženski v večni modrosti prepovedana slehrna govorica!»

«No, in potem?»

«Potem je sedel stolni nadvikarij Gregorij za mojo mizo in jedel kar pol dne in pil do pozne noči. Prehvaliti ni mogel kuharja in me izpraševal, odkod sem pridobil ta biser kuhinji svoji. Vse je hvalil, vse mu je dišalo! Prevzele pa so me vinske moči in v svoji oslabeledosti sem združil s hvalo nadvikarijevo tudi svojo hvalo. Jedla in pila sva in neprestano hvalila in povzdigovala do neba kuharja Andreja, ki nama je pripravil izvrstno kosilo. Kakor rečeno, v pozni noči sva se ločila; obema so vreli možgani, noge pa so bile trde, kakor je trda zemlja, ako jo pokriva dolgi zimski led!»

«In ali si dobil dispenzo, pater polkovnik?»

«Dispenzo res,» odgovori polkovnik žalostno, «in sedaj se bojim vsake tri tedne tistega dne, ko je dopuščeno govorjenje stari moji Meti! Če imaš ženišče v hiši, pater major, takih dispenz ne prosil! Laže in mirneje bodeš spal!»

«Haha, pater polkovnik!»

«No, toda dispenza še ni bila najslabše! Ž njo sem prejel še drugo debelo zapečateno pismo iz nadškofijske pisarne. Ko odtrgam pečat

in preberem glavo: ‚Nos Martinus, apostolicae sedis gratia‘ i. t. d., sem menil, da omedlim in da se mi razklenejo vezi življenja mojega. Kaj sem čital?»

«Kaj si čital?»

«To-le: Naš milostivi nadškof je sklenil, da se mi vzame kuhar Andrej, ker božjemu hlapcu in polkovniku gologlave straže ni dopuščeno, da sta mu miza in skleda prva skrb. In vzeli so mi ga, pater major, in sedaj cre in peče v škofovi kuhinji, kakor je prej cvrl in pekel pri meni. No, pa tega mi ni storil archiepiscopus, to vse mi je nadrobil archiviciarius Gregorij, ki se vsak dan pase pri škofovi mizi! Da ga dobim v pest, mi amice, mu zabelim pregrešno dušo, da se bode za vedno spominjal trenutka, ko mi je ukradel kuharja Andreja!»

«Pomiri se, pater polkovnik! Kaj ti hasne, ako mu potareš nekaj kosti v tolstem telesu? Hipno si v pesteh sacri officii defendendae dignitatis sacerdotum in potem se le takoj poslovi od vseh kuharjev in vseh dobrih jedi, kar jih je gospod Bog ustvaril vernikom svojim v slast in veselje! Ali ni vse tako, kakor sem govoril?»

«Vse, prijatelj major, in za Boga, to mi peče in stiska trpečo dušo, da temu nadvikariju ničesar ne morem, akotudi sem načelnik gologlavi telesni straži in edini potomec starega plemenitega rodu, ki je cvetel že v časih, ko

so plavolasi Germani gospodovali po teh pokrajinah. Kje je bil tedaj še ta nezrel mlečnik, naš vikarij Gregorij? Na mojo vero! To mi greni življenje, da ne jem in ne spim, kakor bi moral jesti in spati poveljnik gologlavemu polku. Grom in strela, vrag vzemi to življenje, in če hoče, tudi nadvikarija Gregorija!»

Ves razkačen udari s pestjo ob mizo, da se vse potrese na njej.

«Kdo ti sedaj kuha, pater polkovnik?» vpraša major rahlo.

«Kdo mi kuha?» Pater polkovnik iznova udari ob mizo, da se prevrne nekaj kup na njej ter curkoma lije črno vino od nje. V svojo nesrečo pa je prelat-polkovnik tistega dne čisto pozabil, da mu velja v hiši dispensa in da so ravnokar minili trije tedni, odkar je stara Meta izpregovorila zadnjo besedo. Neizrecno je razsrjen pater polkovnik, ko se v steni odpro prikrita vrata in se v njih okviru prikaže gospodinja, stara Meta. Priznati sem moral, da ta srčna ženska — ki isti večer vpričo obeh gologlavih vojakov ni kazala niti najmanjšega strahu — ni bila še pretirano stara. Orjaška je bila in krepka in v potezah svetlega obraza ji je kraljevala nekaka silna odločnost; torej sem takoj spoznal, da se patru obristu ne godi predobro, če ga v trenutku prepira navdado nje moči. Ne trdim, da je bila tedaj prevestno napravljena, temveč vse na njej je pričalo, da je ravnokar

vstala z mehke postelje. Tembolj pa je bila oborožila svojega ognjevitoga duha. Bliski so ji šinjali iz oči in od srda se je tresla ta izvrstna gospodinja. Toliko da se je prikazala pri vratih, že je omahnila pest, s katero je polkovnik tolkel po mizi in vsa njegova osebnica je še bolj zlezla v gube. Tudi patru majorju ni bilo nič kaj dobro pri srcu in kalne poglede je obračal po steni, kjer mu je visela vitka sablja. V duhu pa je premišljal, kako bi prišel hitro do orožja, da bi se kar najurneje izgubil pri vratih.

Stara Meta je v tem brez groze in strahu pristopila k mizi, kjer sta pila golobica starca. Sedaj je pa ona udarila ob mizo, da se niso pretresle samo kupe, temveč da sta se pretresla tudi patra častnika, in sicer ne malo!

«Metka!» zaječi pater polkovnik od strahu...

«Sestra v Gospodu!» prosi pater major, «ne srdi se preveč! Saj ga nisva pila čez mero!»

Temno ju gleda nekaj časa prav kakor jastreb, če ugleda pod sabo golobico, ki mu ne more več unesti življenja. Molči nekaj časa, bržkone iščoč primernih izrazov. Ti so se ji brez dvojbe ponujali toli obilo, da ni znala, po katerem bi segla najprej. Potem pa so valovi nje duše predrli vse zatvornice in voda je udarila čez vse bregove!

«Torej tako!» je pričela Meta z mogočno zvenečim glasom, «tako se živi v moji hiši!

Tukaj se pije in lije, prav kakor bi sodci ne imeli dna! Lepa je ta! Ali sem jaz zadnja v hiši, ali sem manj nego tale pater major, ki si je s tvojim vinom okoval nos, da se mu sveti kakor bakren lonec? Seveda, zate mora vse biti; ako naj se napase tvoja oseba, potem se ti ne smili nič! Saj ne sme govoriti! Saj mora molčati! Tako se tolažiš! Ako si pa stara Meta poželi novega predpasnika, ali nezatne svilnate rutice, tačas je vse predrago, takrat je prazna mošnja in zadnja lira je izginila iz predalca! Taka grdoba si ti! In kadar mi je zavezan jezik, da ne smem izpregovoriti pametne besedice, ali si prišel že kdaj in izpregovoril: Metka, izpij kupo vina, saj ga je obilo v kleti in potrebna si ga tudi? Nikdar nisi prišel!»

«Pod smrtnim grehom ti je vendar prepovedano piti vino, ker si ženska!» zastoče prelat-polkovnik v silni stiski.

«Pod smrtnim grehom!» se zasmije Meta porogljivo. «Kaj se nam pripoveduje z lece o zapovedi svetega Janeza XCIX? Ali ne govori dekret: ‚Ker se rabi vino pri svetih mašah božjih‘, govori duh blaženega Antona od Kala, ‚odslej naj ga pijo samo mašniki božji!‘ Ni li zakon jasen? Odgovori sedaj, bilka plešasta!»

«Lepo te prosim, molči, Metka!»

«Kaj bi molčala! Ali nisem v svoji hiši? Ali te nisem čakala in potrpela, kolikor le more trpeti ženska? Pod smrtnim grehom! Poslušajte,

ljudje krščanski! Ti si pa takšen, da se bojiš smrtnega greha! Seveda!»

«Milo te prosim, molči, Metka! Saj nisva sama!»

«Meni nič do tega! Presvetlemu nadškofu potožim, ali pa nadvikariju Gregoriju, da zve ves svet, koliko pregrehe tiči v tvoji usnjati koži! Sedaj pojdimo spat, to je navada v moji hiši! Ravnajta se po tem oba! In ti, bakreni nos, glej, da izgineš! Že me srbe vsi prsti, da bi ti pomlatila obraz!»

Že je dvignila pest, ali tedaj je bil pater kakor sapa pri svoji sablji. Niti opasal je ni v sobi, tako ročno je izginil pri vratih. Pater polkovnik pa je vil roke in vzkliknil: «Oj, ti nesrečna dispenza! Ti preklicana dispenza!»

Meto je s tem vzklikom razdražil še huje. «Tebi bi bilo po volji, da bi morala vedno molčati kakor miš v luknji pod zidom! Toda nič ne bode! Ali sem morda edino zato na svetu, da ti zavijam ude v flanelo? Kaj še! Povem ti, potrpežljivost moja je prikipela do vrha in nič več ne bodeš pometal z mano! Teh požeruhov nečem v hišo, da veš; ravnaj se po tem! To je zadnja moja beseda! Ako ne, ti zapojem drugo pesem, ti suha dlaka ti! Sedaj se poberi spat! Toda le urno!»

«Že grem, Metka! Že grem!» hiti prelat polkovnik.

Zdajci ugleda nje razljučeno oko mene, ki sem doslej ponižno stal v somraku pri vratih. V novem življenju mojem je bila to prva ženska, s katero sem imel opravila. Toda kruto me je sprejela.

«Kaj,» je kričala, «tukaj tiči še drug pojeduh? In opit je že do grla? No, tebi pa odprem vrata drugače!»

Že je iztezala pesti proti meni in oči so mi bile v nevarnosti, da mi jih izpraska. Tedaj mi je rešitelj Azrael razširil duševno obzorje, da se mi je še bolj razjasnilo hišno razmerje patra polkovnika.

«Sestra Meta,» ji šepnem na uho, «pomiri se in bodi oprezna! Strežnik Peter je ravnokar prišel iz tvoje sobe, ali rumeno svojo paličico, znak službe svoje, je pozabil v njej.»

Omahnila ji je pest in siknile so Meti besede izmed zob: «Da bi vzelo peklo tega tepca!»

Komaj čuti prelat-polkovnik, da se polega nevihta v srcu zveste gospodinje, že se mu zbudi vojaški pogum.

«Res! Kdo je to?»

Rekši skoči k meni. «Kaj delaš tukaj? Kdo te je poklical?»

«Tujec sem!» odgovorim.

«Tiho! Dokler govorim jaz, mora vsakdo molčati v moji hiši!»

Stara Meta se je v tem izmuznila iz sobe in ravno zategadelj je kričal pater polkovnik tako hrabro name.

«Govori torej, če te vprašam!» se zadere iznova. «Meniš li, da me bodeš smešil v moji hiši? Kdo si?»

«Tujec, ki hoče v mesto!»

«Tujec! V mesto hočeš! Spominjam se. Na ime Porodnice božje! Sedaj se pa ne spominjam, ali sem poslal kurirja na sveto komisijo! Jezus! Če sem morda pozabil! Več sva pila s tem bakrenim vragom, nego morem prebiti!»

V sobo stopi strežnik Peter. Zopet ima rumeno paličico v rokah in z mirnim glasom naznani gospodu svojemu: «Sveta komisija je prišla!»

«Tedaj nisem pozabil!» se razveseli polkovnik. «Torej sem vendarle poslal kurirja! Moja glava pač misli na vse! Kje je zbrana sveta komisija?»

«V modri sobi!»

«Pelji tujca vanjo! Sveti komisiji pa naznani, da sem bolan in da se zato ne morem udeležiti seje. Ako se sklene, tujec tudi lahko prenoči pri meni! Sob imam obilo! Tudi to poroči sveti komisiji!»

Nato se pater polkovnik obrne k meni: «Koliko si že plačal zame, tujec?»

«Šestdeset lir!»

«Plačaj jih še šestdeset, ker si nastavljal ušesa po mojih sobanah in po kotih, kamor si se vrinil nepoznan!»

Vzamem iz pasa šestdeset lir, da jih odštejem patru polkovniku. Mislil je že, da je

njegov ta denar, kar se zopet odpro prikrita vratca in stara gospodinja se nam iznova prikaže iz svoje spalnice.

«To je pa moje!» izpregovori jako odločno. «Saj ni treba, da bi vse poganjal po grlu, saj lahko tudi kaj daš za hišo! Lire so moje!»

Pograbila je denar in porogljivo pristavila: «Ti spat! Ti, Peterček, pa pelji tega tujca do svete komisije! Odrinimo!»

Tako se je tudi zgodilo. Ko stopiva s Petrom v modro sobo, je bila ondi že zbrana takoimenovana «mala komisija za preiskovanje tujcev». Načeloval ji je stari kanonik od svetega Nikolaja, sivolas in dobrovoljen gospod. Zapisnikar je bil nadvikarij Gregorij, mlad in precej lepo rejen gospod, ki se mu je takoj videlo, da mu jako teknejo pečene ptice, ki jih obira pri mizi škofovi. Strežnik Peter pove najprej, kar mu je naročil pater polkovnik.

«Lepo! Lepo!» pravi stari kanonik. «Pa naj spi, no, pri patru polkovniku. Kaj pravite, vi otročiči?»

«Jaz pravim,» odgovori nadvikarij, da se ravnajmo strogo po predpisih. Popustnost se čestokar najostreje kaznuje sama.

«Tudi moje mnenje!» pritrди svetega Florijana cerkovnik in tretji član male komisije. «Kako bi sodil o nas blagi nadškof, ako smo popustni proti tujcu, ki je morda krivoverec, ali še kaj hujšega!»

«Obraz njegov ne kaže tega,» se brani kanonik. «Obilo greha ta človeček še ni storil na svetu!»

«Obraz, oče kanonik? Meni pa ravno ta obraz ni po volji! Gotovo se ne motim, če trdim, da se je ta človek že mnogo šalil s služabniki božjimi!»

Nadvikariju Gregorju pritegne tudi cerkovnik in še dostavi: «Poglejmo le njega dolge lase! Krščanski človek se striže in brije! Ravnajmo se po predpisih blaženega Antona od Kala!»

«Pa se ravnajta po njih, sitneža!» zagodrnja kanonik. «Sveta komisija za izpraševanje tujcev je itak sklicana za jutri; v eni noči mu podgane in miši ne oglodajo kosti! Tajnik Gregorij, sestavi zapisnik in popiši tujca! Ti cerkovnik, pa imej pripravljen pečatni vosek in pečat male komisije! Ta čas lahko nekoliko podremljem.»

Načelnik male komisije precej zaspi. Vendar tem marnejši je nadvikarij tajnik. Sestavi obširni zapisnik in mojo osebo vestno popiše do zadnjega lasu. Zmeril je, kako dolge so mi roke in noge; končno sem moral stopiti še na tehtnico, da se je uradno določila teža mojega telesa. Ko se je vse to lepo zabeležilo in po komisiji zakonito podpisalo, so me tirali v nekako ječo, ki so jo imeli za takšne namene pripravljeno v mestnem ozidju. Na golih deskah sem moral prebiti prvo svojo noč na zemlji;

miši in podgane so mi bile družice in voda, ki je neprestano kapala od stropa, me je premočila do ranega jutra malone do kože. Težke železne duri so trikrat zaklenili za menoj, in da bi se ne mogla pripetiti zamena, je pritisnila nanje mala komisija petkrat svoj pečat in prednje postavila dvojno stražo, ki je vso noč čula pred ječo.

Tako oprezno in modro so leta 4000. po Kr. r. ravnali s tujcem, ki je hotel v belo našo Ljubljano!

Drugo jutro me je zbudilo na trdih deskah. Vse kosti so me bolele in glad me je davil. V ječi sem tičal in najmanjše jedi mi ni pripravila dobrotna roka. Tudi posode z vodo ni bilo, kakršne so bile pred 2000 leti v najslabšem zaporu. Ko se spustim s plesnivih desak na ilnata tla, se razprši tolpa podgan v vse kote; pod stopali pa mi malone zapluska, toliko je vode po zemlji. Poizkušam močna železna vrata, ali bi se ne dala odpreti, toda brezuspešno; zakličem, da bi privabil morda stražnika; razlega se sicer glas po hodnikih, ne priključem pa žive duše! Obrnem se na drugo stran, kjer v temnem kotu opazim napol skrita vratca. Močno se začudim, ko vidim, da niso zaprta; brez vsake težave jih odprem in stopim na nekakšno dvo-rišče. Po kamenitem tlaku je poganjala redka trava, in pajek je od stene do stene napredel umazano svojo mrežo. Visoko tam gori se je

kazalo nekoliko modrega neba; iz tega se je videlo, da je to zapuščeno dvorišče še v mestnem ozidju, čegar strmo zidovje ga je obkrožalo. Krenem po tlaku dalje; povsod enaka zapuščenost in samota! Dospem do kraja, kjer mi visok železen paž zapre daljši pot. Onikraj paža se razgrinja širen vrt s pisanimi gredicami in belo posutimi stezami. Bila je jesen, ali vendar je po tem kraju kalilo marsikatero cvetje. Zadaj se je dvigala s svojimi stebri in stolpiči mogočna in krasna palača; na njej pa se je vse lesketalo od zlata, kakor bi gledal tempelj, ki ga je nekdanj kralj Salomon sezidal Gospodu na čast.

Ko še gledam čarobno krajino pred sabo, zapoje zvonovi z visokih stolpov, da mi zašumi v duši kakor nekdanj, ko mi je pel še Sv. Vida zvon; solnce se mi je prikazalo izza ozidja, da je bilo takoj vse svetlo in rahla sapa je zavela, da se je zazibalo stotero cvetje, da se je gibalo tudi vejevje in da je ž njega padalo zlato sadje v zeleno travo. Komu se je priklanjalo cvetje? Tedaj je stopila izza zelenega grmičja deklica, cvetoča in krasna, da je pred njo hipoma otrpnila in onemogla lepota prirodna. Ali naj jo primerjam vitki jelki, kipeči s trde skale proti nočnemu nebu, ki se ji z njega naproti lesketa večna zvezda; ali naj jo primerjam plahi srni, ki ob robu temnega gozda z velikim svojim očesom opazuje rodovito polje, kamor si ne upa? Ali naj jo primerjam gazeli, ki jo je levje

rjojenje prebudilo iz kratkega počitka, da od brezmejnega strahu otrpne, kakor bi že čutila v sebi ostre zobe orjaka-krvoloka?

Bila je kakor jelka in kakor plaha srna je obstala na belem poti; nje veliko oko se je uprlo vame, da se mi je pretreslo srce, in da se je v tistem trenutku v to ubogo, toliko da ustvarjeno srce naselila ljubezen z vso pozemeljsko srečo in nesrečo svojo.

Stopila je bliže in nje obličje se je kopalo v jutranji zori, ko me je tiho povprašala:

«Ti si tujec, ki so ga zaprli snoči?»

«Da, prav tisti!»

«Moj Bog, kako si mlad! Ali si res krivo-
verec, kakor pripoveduje nadvikarij Gregorij?»

«Poglej na okrog! Bog se nam kaže povsod;
kako bi bilo mogoče, da bi ga ne spoznali?»

«Torej veruješ v pravega Boga?»

«Verujem!»

«In v Kristusa, Odrešenika našega?»

«Verujem!»

«In v čisto Devico, ki ga je porodila greš-
nemu svetu?»

«Verujem!»

Razjasnil se ji je obraz in radostno je iz-
pregovorila: «Sedaj vem, da te ne sežgo na
grmadi in da mi je dovoljeno govoriti s tabo.
Ali te smem vprašati še kaj?»

«Vprašaj!»

«Odkod prihajaš?»

«Z visokega severa, kjer kali le malo cvetja in kjer je zemlja malone vse leto zavita v sneg.»

«Česa iščeš pri nas?»

«Spoznati hočem kraje in rodove.»

Molčala je nekaj časa, potem pa živahno vprašala: «Ali si bil že na naboru in ali so te potrdili za zakon? Ali si pustil doma ženo, v cerkvi s tabo poročeno?»

«Nikogar nisem pustil na domu in nihče ni točil solza, ko sem odhajal v tuji svet.»

«Torej šele prideš k naboru?»

«V krajih, ki so me porodili, ne poznajo takih naborov.»

«Ženiti in možiti se vam je tedaj sploh prepovedano?»

«Nikakor ne!»

«Moj Bog, kako pa se ženite in možite? Kje si dobiš zakonsko ženo, če ne pri naboru?»

«Ako se dva poročita na visokem severu, ju je združila ljubezen.»

«Ljubezen! Kaj je to?»

«Z besedo se ne da povedati. Kakor se posuje spomladi zeleni travnik s pisanim cvetjem, da ne vemo, odkod, tako pride ljubezen v srca naša. Pride sama hipoma kakor strela, ki udari iz črnega oblaka!»

«Ostane li potem vedno cvetoča ta vaša ljubezen? In če zvene, če se potem posuši?»

«Prava ljubezen vedno zeleni in dan za dnevom poganja nove cvetove!»

«Ni li greh takšna ljubezen?»

«Je li greh, ako cvete vrt pred tabo? In greh naj bi bilo, če se ti razcvete srce? Cvetje, eno in drugo, ustvarja večni Bog, ki je ustvaril človeka, da je deležen sreče.»

Obrnila se je od mene in se zagledala v krajino pred sabo. Belo roko si je položila na zamišljeno čelo in dolgo časa je premišljala.

«Mislim in mislim,» je izpregovorila končno, «a vendar ne morem uganiti, kakšna je ta vaša ljubezen! Morda je sreča, morda nesreča. Sam Bog to ve!»

Nato dostavi: «Visoko je že priplulo solnce! Brat me čaka, in napočil je trenutek, da odidem. Bog bodi s tabo, tujec!»

Hotela je oditi.

«Pri nas na severu,» sem izpregovoril, «se ne poslavljata tako hladno pravovernika, ako sta se slučajno srečala na poti življenja.»

Prihitela je nazaj.

«Evo ti roke,» je rekla sramežljivo, «in v molitvi svoji se te bodem spominjala!»

Vidno se je pretresla, ko sem se doteknil nje roke, in do las se ji je zardel rožnati obrazek.

«Pregrešno je,» je zaihtela, «če podaja ženska roko moškemu, ki ni bil izbran zanjo na naboru!»

«V ta greh ne verujem,» odgovorim srčno.

«Pri vas tega ne štejejo v greh?»

«Gotovo ne, in pravoverniki se poslavlajo po zgledu Kristusovem.»

«Kakšen je ta zgled?»

«Poljubljal je celo sovražnike svoje in pravoverniki naj bi se ne poslavljali s poljubom?»

«S poljubom?»

Skočila je od ograje, prav kakor da jo je pičil gad v beli prst.

«S poljubom se poslavljate?» je rekla tiho.

«Tako je navada naša in božji svečeniki jo odobrujejo. Odrešenik naš je poljubil celo svojega izdajavca!»

«Pri nas pa je prepovedano!»

Srčno odide po peščenem poti. Že sem menil, da me zapusti. Obstala je in se ozrla po vrtu. Potem pa je obrnila zorno lice proti meni in nje oko me je obsevalo dolgo dolgo. Nato je bila bliskoma pri ograji in toliko da je čulo uho nje plašne besede:

«Posloviva se po vaši navadi!»

Že je pritiskala svoje lice k mrzlemu železju in na to lice, voljno kakor ličece dozoreli breskvi, sem pritisnil usta in čakal prvi srečni trenutek na stari materi zemlji. Ona pa je zbežala po zelenih tratinah kakor vitka gazela.

Azrael, varuj jo in ohrani jo meni, da mi vsaj ena kaplja osladi grenko trpljenje zopetnega življenja!

Zrl sem za njo, ko je čimdalje bolj izginjala med zelenjem. Časih je postala in se ozrla po

meni. Potem pa se je skrila za drevjem prav kakor boginja, ki se mi je le za trenutek prikazala izmed temnih oblakov.

«Kdo je bila?» sem zdihnil k Azraelu, da bi mi razkril temo, ali angel Gospodov ni hotel uslišati zdihanja mojega.

Vrnil sem se v zapor. Potrte so bile moči mojega duha in čutil sem prvo nesrečo. Leno je lezel čas in kaplje, od stropa padajoče, in živali, po blatnih tleh švigajoče, so zbudjale še večjo žalost v osameli duši moji. Pol dneva je minulo, ko je šele zarožljaj ključ v vratih. Vstopil je strežnik z rumeno paličico in mi naznanil, da me kliče predse pater polkovnik.

Stopivši v vežico, sem čul polkovnika, ko je ravno izpregovoril patru majorju: «Imeti mora veljavnega zagovornika. Ravnokar sem dobil dekret, da mu je izpit odpuščen in da mu je brez ovire dovoljeno stopiti v mesto. Kaj praviš ti, amice?»

«Kaj naj rečem?» zagodrnja pater major. «Bolje bi bilo, da so ga sežgali ali živega zakopali v zemljo! Po takih tujcih prihaja pohujšanje v mesto, prej ali pozneje! Poslušaj me, pater polkovnik, prej ali pozneje!»

«Dobro govoriš, amice! Saj vedno pravim, da je nadškof Martinus premehak; hodi le po srednjem poti in ta je dandanes najslabši. Ko bi še živel Jakobus LVII., bi bil drugače podkuril temu tujcu! Drugače, mi Hercle!»

«Sedaj se mu vrne tudi konj s prtljago,» zastoče pater major. «In meni bi bil to tako pripraven konjiček!»

«Ne morem ti pomagati, amice!» odgovori pater polkovnik, «evo ti dekreta; letá ti jemlje vsako nado!»

Poklical je stražnika v sobo in mu izročil dekret, s katerim me je nadškof Martinus spričo pastirske svoje oblasti oprostil stopiti pred sveto komisijo za izpraševanje tujcev in mi dodelil milost, da sem smel iti brez ovire v njega stolno mesto. Strežnik me je vodil nato po različnih temnih hodnikih, dokler nisva dospela do visokega portala, skozi katerega mi je vabno zasijal krasni jesenski dan

«Semkaj te moram postaviti po ukazu patra polkovnika,» izpregovori rumeni stražnik; «za ta pot mi znaša pristojbina pet lir. Plačaj!»

Plačam mu in ga odpravim. Stopim na solnce. Bil sem na majhnem trgu tik mestnega ozidja. Pred mano na levo in desno stran so se razprostirale mestne hiše in brezštevne cerkve s stolpi. Ozke ulice so se pričenjale kakih dvajset korakov od mene in držale v središče mesta. Hiše so bile zidane v štiri in še celo v pet nadstropij; od znožja do vrha so kazale stene samo svete podobe, svetnik je bil videti vštric svetnika, vse v kričečih barvah in izdelano po slabih umetnikih. Ko zamišljen ogledujem te umotvore, me zbudi konjsko kopito, kí močno udari ob tla.

Obrnivši se, zapazim ob strani svojega konjička s prtljago. Povodec pa mu je držal stari moj znanec, profesor z vseučilišča Svetega Simplicija.

«Čakam te že dolgo uro,» me ogovori ponižno, «žival je nestrpljiva in vročekrvna; neprestano bije s kopiti ob zemljo!»

«Ali ne poučuješ na vseučilišču?» vprašam osupel.

«Dali so mi dopust. Oznanilo se je po mestu, da si išče tujec strežnika. Takoj sem hitel v škofijo in se ponudil za ta posel. Ponudili so se še drugi, končno pa so vendar meni podelili službo pri tebi, seosebno zato, ker sva že stara znanca. Službo imam in naš rector magnificus se kar peni od jeze.»

«Kako to?»

«Ker bi bil sam rad dobil strežniško to službo.»

«Pojdiva v mesto!» izpregovorim nato. «Prav rad te sprejemem v službo. Kam naj kreneva najprej?»

«Najprej morava k slavni policiji!»

«Kaj vraga,» se začudim, «policijo imate tudi?»

«Gotovo! Stari in slavni so pisatelji v imenitnih svojih delih dokazali, da je več tisoč let stara ta institucija in da so mogle brez nje prebivati samo barbarske države. Naša policija pa je tudi izvrstno urejena in, ko je papeževo

brodovje leta 1989. zasedlo države na južnoafriškem nosu, se je uvedla ondi policija po našem vzoru.»

«Čudno! Čudno!»

«Prepričal se bodeš sam o vsem! Odriniva sedaj in, ako želiš kaj pouka, ti bodi moja učenost verna in poslušna strežnica!»

«Hvala ti iskrena! Spominjati se hočem prijaznosti tvoje!»

Napotiva se v omenjene ozke ulice. Pozornost so mi zbujale podobe po zidovih. Kakor smo nekdam slikali svetega Florijana z golido pod ostrejšja, tako se je kazal malone nad vsakimi vrati droben svetniček, držeč na vrvici majhnega psa.

«Kdo je sveti mož s psičkom?» vprašam svojega strežnika.

«Svetnik še ni,» mi odgovori, «vendar menim, da bode skoro. Blažencem ga je uvrstil že nadškof Jacobus LVII.»

«Kako je ime blaženemu možu?»

«Blaženi Anton od Kala je to; v tej provinciji ga prištevamo cerkvenim učenikom, ker je spisal obilo svetih in učenih knjig.»

«Čemu vodi s sabo psička?»

«Takoj ti razjasnim! Ko je živel omenjeni sveti mož, so ga napadali brezverci od severa in juga in zasmehovali so njega in svetost njegovo. Gori v mestu na severu mu je živel najhujši nasprotnik — svete knjige nam gotovo

dokazujejo, da ga je obsedel satan že pri rojstvu — in s pomočjo tega satana je spisal mnogo hudobnih knjig ter tako sejal ljuljiko med pšenico, ki se je usipala iz rok blaženega Antona od Kala na njivo Gospodovo. Boj je bil resnice z lažjo. Že je omagovala resnica, ki se kaže v ponižni nagoti svoji, in že je zmagovala laž, ki se kaže v bleščečem, pregrešnem lišpu. Blaženi Anton se posti nato petnajst dni, šestnajsti dan pa gre na Sveto Goro, dvigne roke proti severnemu mestu in prosi prekletstva z neba na sovražnika svojega. In glej, zgodi se čudo! Prvo čudo blaženega Antona od Kala! Ponižan je bil satan in njegov služabnik v severnem mestu je izgubil v tisti uri, ko je sveti mož na Sveti Gori dvigal koščene roke proti oblakom, dar jezika in namesto tega daru mu je ostalo edino lajanje, kakor ga čujemo pri svojih psih.»

«Ali je to čudo blaženega Antona od Kala dokazano?»

«Nedvojbeno!»

«Hm! Dobro torej! Zato ima psička pri sebi?»

«Prav zato. Imeniten pomočnik je pri pasjih boleznih, kar je sosebno v našem mestu velikega pomena, ker je toliko psov. Glej, tukaj je policijsko poslopje!»

Obstala sva pred prostornim zidovjem, v katerem je tiste dni gospodovala policija ljubljanska.

«Najprej se nama je oglasiti pri patru gvardianu, da nama da svoj visum.»

«Pri patru gvardianu?» se začudim.

«Dà, pri patru gvardianu. Naša policija je izročena že tristo let očetom kapucinom, ki izvršujejo svoj posel na veliko zadovoljstvo pre-milostivega nadškofa!»

«Kako je to mogoče?»

«Prav lahko! S takšno policijo je pomagano državi in pomagano tudi redovnikom kapucinom. Kdor zagazi slavni policiji v pravično pest, mora plačati določeno pristojbino, ako je količkaj denaren. Po tem poti ima država brezplačno policijo — pomisli, koliko denarja se je potrosilo prej v sirovih časih! — očetje kapucini, ki zidajo sedaj že deseto cerkev, pa imajo redne in stalne letne dohodke.»

«Za Boga, modra naredba! Razjasni mi še, s kakšnimi posli se sosebnost bavi vaša policija?»

«Različni so ti posli in težavni. Največ opravka dajo grešniki, ki so se pri izpovedi očistili grehov svojih.»

«Tega ne umejem. Kaj je slavni policiji do izpovedanih grešnikov?»

«Pozna se ti, da nisi čital knjig blaženega Antona od Kala! Večna previdnost ti je zakle- nila ta vir modrosti in sedaj begaš v temi. Po- slušaj! Do tistih dob, ko je zavladal nadškof Jacobus LVII., je bila izpoved strogo cerkvena ustanova. Izpovednik je odpuščal grehe in pokoro

je nakladal grešnikom. Ali se je pa naložena pokora opravljala, ali ne, kdo ve! Kaj pa piše blaženi Antonius? Država ima vso moč v rokah in nje dolžnost je, s to močjo zabraniti, da se ne dela greh in da grešnika dohiti tudi upravičena kazen. To je načelo blaženega Antona od Kala. In ali morda ni utemeljeno v prirodi in božjih zakonih?»

«Utemeljeno je! Toda kako se uporablja v vsakdanjem življenju?»

«Precej ko je nastopil nadškof Jacobus LVII. slavno svojo vlado, je združil z izpovednico železno pest posvetne vladne moči. Kdor se izpove grehov, njemu naloži breme cerkvene pokore ali naloži se mu tudi breme posvetne pokore. In to breme je težje od prvega!»

«Kakšno je?»

«Zdajci ti povem. Kdor je izpovedan, temu izroči izpovednik bel listič, kjer je zapisano število palic, ki mu jih našteje posvetno oblastvo v pokoro izpovedanih grehov!»

«Število palic! Je li prav čulo moje uho?»

«Resnično, število palic! Kaj bi bila naša država brez palice! Blagonosno to orodje je steber, da, glavni steber javnemu življenju našemu!»

«Razloži mi še, kako nadzira posvetno oblastvo, da se vsakomur odšteje prisojeno število, kakor določa izpovedni listič?»

«V ta namen se je pomnožilo število fratrov-redarjev. Vsaka izpovednica ima posebnega

nadzornika-redarja. Kadar se je pa vsa tolpa izpovedala, jo odpelje frater v to poslopje, da se brez odloga opravi posvetna pokora.»

«Moj Bog, koliko li imate redarjev?»

«Nekaj nad dvetisoč.»

«In koliko je takih, ki dele palice, ki tepo?»

«Haha! Ti še ne poznaš izobraženosti stoletja našega! Toda pojdiva na policijsko dvorišče; ako se ne motim, tu stroji delujejo prav sedaj.»

«Stroji?»

«Dà, stroji! Pojdi in čudi se napredku naših razsvetljenih dob. Seveda naju puste samo na moški oddelek, ali baš ondi so največji in najlepši stroji!»

Konja priveže k zidu. Potem stopiva v vežo. Tukaj se je že slišalo šumenje, kakor bi bučala sapa okrog gorskih vrhov. Vmes je pokalo prav takisto, kakor bi se na Veliki petek počasi gonila ropotulja v visokem cerkvenem zvoniku. Stopivšemu iz veže se mi je razgrnilo prostorno dvorišče. Kakšno živahno gibanje in življenje se je gnetlo tu! Največjo pozornost so mi zbujali stroji, razpostavljeni semtertja po dvorišču. Bili so to nekaki zaboji, iz katerih so štrlele palice, težke in debele. Ugledal sem stroj z desetimi palicami, ta je bil najmanjši; pri največjem, pravem orjaku, pa sem naštel celo štirideset palic. V dveh vrstah so gledali častiti drogi iz zaboja, in če je frater-redar zasukal ročico, se je zavrtil

leseni hlod v zaboju in prva vrsta je tlesknila po klopeh, razstavljenih pred strojem. Kadar je zasukal drugič, je tlesknila druga vrsta po drugih klopeh, katerih prva vrsta ni zadela prej. Fratri-redarji so prav tedaj jako ročno razgnali izpovedance v različne oddelke. Oni, ki so imeli na listkih po pet palic, so so združili v posebno tolpo in zasedli prostor pred strojem z desetimi palicami. To je bil isti stroj, pri katerem je štela vsaka vrsta po pet palic. Drugi, z desetimi palicami na listkih, so se postavili pred stroj, iz katerega je štrlelo dvajset palic v dveh vrstah. Tisti izpovedanci, ki se jim je prisodilo največ palic, so obkročili stroj s štiridesetimi palicami. Bili so to stari nespokorni grešniki, ki so jako lahkodušno opažali grozne stroje in katerim se je kazalo na licu, da jim ni veliko do tega, ali dobe deset palic več ali manj. Vmes so bili tudi starčki, ki so že iztežka nosili svoje kosti in slabotni otročiči, ki se jim je od groze treslo šibko telesce. Ko je bilo pred stroji vse lepo razvrščeno, se je oglasil pater kapucinec, stoječ na nekaki leci — imenovali so ga patra eksekutorja — in tlesknil z rokami. Kakor strela so udarili izpovedanci med klopi, stoječe pred strojem; vsak si je izbral svojo in legel nanjo. Otročiče in starce, o katerih je bilo pričakovati, da bodo v bolečinah izkušali sredi eksekucije zdrkniti s klopi, so privezali z jermeni nanjo. Ko so bile pri vseh strojih zasedene

klopi, je dvignil pater eksekutor roko in zanosljal: «Grešiti se ne sme!»

Te besede so bile fratrom pri ročicah znamenje, da so jih pričeli vrteti. Ali so vam padale palice, prav kakor bi se prala preja pri vodi! Vmes se je čulo škripanje z zobmi, ihtenje, zdihanje in sosebnno vekanje otrok, ki so se kakor belouške zvižali pod udarci. Ko se je pri prvem stroju ročica zasukala desetkrat in pri stroju orjaku štiridesetkrat, je nosil na tepenem delu telesa vsak grešnik in grešniček toliko palic, kolikor jih je bilo zapisano na belem lističu. Stroji so se ustavili, privezane grešnike so odvezali in vsi preteпени so se postavili v dolgo vrsto. Frater je rožljaj pred to vrsto z orjaško pušico in vsak, ki je čutil grenke udarce, je plačal v pušico nekaj drobiza. Pater-eksekutor pa je z lece svoje neprestano nosljal: «Grešiti se ne sme!»

«No!» me ogovori profesor Sv. Simplicija, «kako sodiš sedaj o javnem razmerju našem? Ali ni to vzor, kako naj se vzajemno podpirata cerkveno in posvetno oblastvo? Ali ni to vrhunec izobraženosti?»

«Dobro! Državi s takimi napravami se moram čuditi. Toda če sem prav videl, morajo tepeni grešniki še nekaj plačati?»

«Prav si videl! Kako naj bi se drugače živili naši bratje redarji? To je ravno modrost v modrosti te naprave.»

«Povej mi še nekaj! Opazujem in opazujem tolpo izpovedancev, a menim, da so to zgolj siromaki. Kje li so bogatini? Ali ne dobivajo tudi ti svojih palic?»

«Kaj neki misliš? Bogataši se odkupujejo in sicer s petimi lirami za vsako palico. Prav tukaj je prvi vir dohodkov, ki jih toliko potrebuje presvetli nadškof. Ali ni to modro?»

«Modro! Premodro! Tudi to mi razjasni. Ali ne zahajajo duhovniki in dušni pastirji tudi k izpovedi? In če zahajajo, kako je ž njimi in kako je s palicami na belih listkih?»

«Da naši dušni pastirji greše, dasi malokdaj, o tem ni dvojbe. Zato zahajajo k izpovedi in dobivajo bele listke. Toda, ali si že čul kdaj, da so topli duhovnika?»

«Nikdar ne.»

«Beli listki veljajo torej pri duhovnikih le simboliški, ker ravno drugače veljati ne morejo!»

«Kako naj umejem to?»

«Stopaj za mano!»

Šla sva v najoddaljenejši kot dvorišča in obstala pred prostorom, ki je bil ograjen z železnim, pozlačenim pažem. Napravljena je bila od desak streha nad tem prostorom, a na spodnji strani je bila prevlečena z žametom. Sredi prostora je stal stroj desetih palic, s svilo obvit. Palice pa so bile v pravem pomenu šibice in, da se udarec ni čutil, so jih obvijali z volno,

da so padale kakor rahla sapica po onem, ki je ležal na blazinasti klopi.

«Vidiš,» izpregovori profesor, «tukaj simboliški tepemo izpovedanega duhovnika. Seveda, takrat ne sme nihče na dvorišče in edini pater gvardian opravlja svojeroločno posel pri stroju. Pri nas je pravica za vsakogar ista, ali ne? Kaj takega izvestno nimate v sibirski republiki?»

«Res ne!»

«Sedaj odriniva v poslopje, sicer odide oče gvardian na izprehod in potem ga danes ne učajava več.»

Oče gvardian še ni šel na izprehod, zato sva hitro in lahko opravila svoj posel pri njem. Najlepši uspeh sem dosegel v tem, da mi je izročil pismeno privolitev, s katero so mi bila odprta vrata na ženski oddelek. Za vse to sem plačal samo petdeset lir, kar se mi ni videlo preveliko.

Pred policijskim poslopjem odveže profesor konja pri zidu in me vpraša: «Kam greva najprej? Obilo je znamenitosti v belem mestu, da jih v enem dnevu ne ogledava. Ako ti je do tega, da poslušáš dober svet, kreniva najprej k pravosodni palači!»

«Dobro! Pojdiva tja!»

Ko odrineva, opazim, da se je napotilo za nama pet bratov kapucinov.

«Čemu korakajo ti za nama?» vprašam spremljevalca.

«Da naju nadzirajo. Takih redarjev kroži obilo po Emoni in marsikakšen greh je že preprečila njih roka!»

Ko mu ne odgovorim ničesar, dostavi ponosno: «Da, da, izvrstno naše redarstvo vtika svoj nos v vsako stvarco in niti prah ne pade z mize, da ne bi zvedelo tega!»

«Vse se je izpremenilo!» zdihnem sam v sebi, «samo slavna policija je ostala ista in vtika prej kot slej svoj nos v sleharno stvar!»

Nato se odpravimo po ozkih ulicah proti pravosodni palači. Nikjer ni videti človeškega obraza in tudi pri oknih se ne prikaže nihče. To zbudi moje začudenje, ki ga ne prikrivam spremljevalcu svojemu.

«To je premoder ukaz nadškofa Jakopa!» — mi prične razlagati profesor. «Tukaj sva na oddelku zakoncev. Na tem oddelku pa je zopet vsakemu stanu odkazan poseben prostor. Tukaj sva ravno pri krojačih. Da ne tratijo časa pri delu, jim je prepovedano gledati skozi okna ali pohajkovati po ulicah. Policiji naši pade v pest, kogar zasačijo redarji pri oknu ali na ulicah, če se ne more izkazati s potrebnim opravlkom. Zato je redarstvu našemu toliko posla!»

Ozrem se po svoji petorici. Kakor strele jim švigajo pogledi okrog oken in vrat, da bi zasačili plen.

«Kogar zalotijo, ta plača?» vprašam.

«Gotovo, in na sedalu mu zapoje palica.»

Sedaj mi je bilo jasno, čemu so redarji tako strogo čuvali okna. Pokazati se ni hotel prestopnik zakona in nadejal sem se, da odrine petorica moja praznih rok. Toda ni se zgodilo tako. Tam, kjer so ulice prav zelo tesne, se odpre okno v pritličju, in sicer prav pred nosom učitelju z vseučilišča Sv. Simplicija. Odskočil je, da ga ni zadel vatel, s katerim je nekdo zamahnil iz okna proti njemu. Pri oknu pa stoji dolg, koščen možiček, krojač od nog do glave. Z dolgim vatlom suva na mojega streznika, ki se mnogo trudi, da se izogiblje udarcem in da na drugi strani obdrži konja, ki se tudi plaši krojačevega kričanja.

«Grdoba!» vpije junak iglar, «ali sem te vendar dobil v pest? Rasejo li tunike po drevju, da jih lahko brezplačno natresaš nase? Dve liri si mi dolžan že dve leti! In jaz stradam, da sem suh kakor igla! Plačaj, sicer ti potarem vsa rebra! Prej se mi ne ganeš, dokler ne plačaš!»

Že se pripravlja, da bi z okna skočil na tlak, in sluga moj trepeta s praznim žepom in bledim licem ter čaka, kako se razmota vsa ta stvar. Toda rešijo ga bratje redarji, ki zavijejo prav v tistem hipu okrog oгла in ki se jih ni nadejal ubogi krojaček.

«Dober si za tri lire!» zakriči prvi frater birič in zgrabi iglarja za vrat, da se takoj strese kakor trepetlika na gorskem rebru.

«In osem palic ti odštejejo,» dostavi drugi porogljivo, «ker si se kazal brez potrebnega opravka pri oknu!»

Pošteni rokodelčič jih zaklinja na vse svetnike in na krvavo stegno blaženega Antona od Kala, da bi mu zanesli. Ali biriči tistih dob so imeli jeklena in neizprosna srca, prav tako kakor leta 2000 po Kr. r. Raztaja se mi srce, da sežem v pas in plačam redarjem tri lire, da izpuste krojača. Temu samemu pa plačam dolg vseučiliškega profesorja in srce mu prekipi od hvaležnosti, da kliče name vse blagoslove blaženega Antona od Kala!

Dospeli smo na kraj, kjer so se ulice razširjale v prostoren trg. Sredi tega trga je stalo znamenito poslopje, na čigar sprednji strani je bila velikanska presna slika, v živih barvah kažoča našega Odrešenika, ko izganja z bičem prodajavce iz hiše Gospodove.

«Evo ti naše pravosodne palače!» izpregovori ponosno profesor Sv. Simplacija. «Takoj privežem konja k zidu in potem si ogledava notranje prostore. Prepričan sem, da se ti napolni duša s strmenjem; izvestno mi pritrdiš, da je provincija naša v vsakem oziru najpopolnejša, kar jih ima oče papež na zemlji!»

Toliko da izreče, že tleskne z dolgo svojo osebo po zemlji, da se zakadi prah izpod njega. Takisto stori tudi onih pet redarjev in se od

silne vdanosti zvija po tleh. Kaj je provzročilo to nenavadno vedenje mojega spremstva?

Po trgu mimo pravosodne palače prirožlja sedaj težka, srebrno okovana kočija, ki jo vleče osem tolstih dolgorepih belcev. Pred njo jaha tolpa jezdecev z dolgimi biči v roki. Eden izmed njih švrkne ž njim proti meni, vendar me ne zadene, ker mu je jermen prekratek. Da me je zadel, bi me bil razmesaril brez dvojbe na zadetem mestu. V kočiji sami na vijoličasti blazini čepi star mož, z zlato verižico ob rami. Izpod belih las mu gleda mrtvo oko, prav kakor bi se mu nič več ne ljubilo na božji zemlji. Videl se mi je ta starec enak levu, ki mu je starost zdrobila gladne zobe iz lačne čeljusti!

Njemu ob strani sedi v nebeški krasoti svoji moja znanka, ki jo je moje oko prvič ugledalo tisto jutro med cvetjem gosposkega vrta. Zdelo se mi je, da me je opazila in da se je sklonila na sedežu. Tedaj pa zavije voz v tesne ulice, da mi takoj izgine izpred oči.

«Sveti Jezus!» tarna strežnik, dvigujoč se iz prahu, «kaj si storil, da se nisi zgrudil, kakor smo se mi?»

«Za deset lir si dober!» se veseli frater birič.

«In za izdatno število palic!» dostavi drugi.

«Kdo je bil to?» vprašam radovedno.

«Za Boga,» odgovori profesor, «saj ti je morala že vse razkriti gola pamet! Bil je to

največji naš dobrotnik, naš oče in ljubljeni služabnik božji, nadškof Martinus.»

«In ženska ob strani njegovi?»

«Sestra njegova, zorna naša kneginja Marija!»

VIII.

«Oglejva si najprej civilni oddelek!»

Tako je izpregovoril učitelj z vseučilišča Sv. Simplacija, ko sva stala v visoki lopi pravosodne palače. Kreneva na desno stran po širokih stopnicah in dospeva na hodnik, v katerem se vrste vrata pri vratih, prav kakor nekdej na hodnikih samostanskih.

«Tukaj me vse spominja samostana!» rečem spremljevalcu. «Čemu toliko vrat?»

«Pravo si pogodil,» odgovori profesor, «v samostanu sva. Ta oddelek pravosodne palače je izroččen očetom iz reda svetega Frančiška, ki pa imajo zavezo, da so nam pridni in pravični sodniki.»

«Kaj?» se začudim, «očetom frančiškanom je izročeno vaše pravosodje?»

«Čemu ne? Pravosodna palača se je morala zgraditi. Ž njo se je dosegel dvojen namen: očetje iz reda sv. Frančiška so dobili svoj samostan, ne da bi bili kaj plačali; država pa svoje sodnike, ne da bi kaj plačevala. Zopet vzor, kako se podpirajta posvetno in cerkveno oblastvo!»

«In po kakšnih zakonih sodijo sodniki vaši?»

«Zakonov nimamo nikakih. Nekdaj so jih imeli, ali dokazalo se je, da so vsi zakoni sveta izvirali od hudiča. Sodniki naši opirajo svoje sodbe zgolj na svoje knjige, bodisi na Sveto pismo, bodisi na spise blaženega Antona od Kala. Ker obsezajo sosebnost zadnji spisi samo resnico, so pravične tudi naših sodnikov sodbe.»

«Ne dvojim! Toda kaj je s pritožbami? Je li prepovedan vsakršen priziv do višjega sodnika?»

«Nikakor ne. Zlasti so nam sodniki naši župniki. Kadar župnik neče soditi, ali kadar nisem zadovoljen z njega sodbo, se smem zateči pred sodni dvor očetov frančiškanov, kjer teče vir neizkaljene pravice.»

V tem sva prišla do dvorane, kjer so se obravnavale pravde.

«Plačaj liro vstopnine,» me opomni sluga, «v dvorani pa se vedi spodobno, ker je pater predsednik oster!»

Plačam vstopnino fratru, ki je z veliko pušico prežal pred vhodom. Ko sva vstopila, je bila dvorana še prazna, samo tam zgoraj sta sedela pri dolgi hrastovi mizi očeta frančiškana, ki sta vestno prebirala knjige. Morda sta molila, morda sta se le hlinila. Dvorana je bila podobna velikanski kleti; nikjer ni bilo podobe, ne druge dike na stenah. Potisneva se v kot; profesor pa mi pravi: «Šele dva sodnika sta tukaj. Tretjega in patra predsednika še ni. Zadnji pride pater predsednik.»

«Prav tako je bilo pred 2000 leti,» si mislim, «tudi takrat so prihajali predsedniki zadnji k razpravam.»

«Danes bode malo posla,» izpregovori sodnik pri hrastovi mizi. «Ti župniki nam pojedajo vse; kako bomo živeli, ako se nam ne izboljša justica?»

«Da, resnico govoriš!» dostavi tovariš, «že včeraj je podpisal pater predsednik dekret, s katerim se župnikom po deželi ukazuje, da se morajo zdržavati sodeb v pravadah, katerih vrednost znaša nad petdeset lir, in stranke vsegdar nakazovati k našemu sodišču!»

Vstopila sta še dva sodnika in frater pisač. «Patra predsednika še ni,» se zajezi prvi, «vedno stara pesem! Mi se trudimo, pater predsednik spi; mi se oblačimo v haljo od kozje dlake, pater predsednik v svilnato kuto. Kje je tu pravica, confratres?»

«Ničesar bi ne rekel,» dostavi drugi, «ako bi bil mož le kos svoji nalogi! Vse zmede, kar mu pride pod palec, in jaz mislim, da takega nezmožnika še nismo imeli na predsedniškem stolu. Kaj menite, confratres?»

«Tako je,» se oglasi tretji, «le nekoliko potrpite, pa boste videli, kako zmlinči današnji slučaj, dasi je jasen kakor modro nebo.»

«Da bi mu premilostivi nadškof le skoro dal boljšega naslednika! Vsakdo izmed nas bi

smel po večji pravici sedati na njega stol. To je senca, nikar predsednik!»

V tem mnenju so se strinjali vsi. Ko pa je takoj potem vstopil pater predsednik, bi jih morali videti, kako so planili s sedežev in kako so se priklanjali svilnati halji! Toda leta 4000. je bilo prav tako, kakor leta 2000. po K. r.! Pater predsednik še opaziti ni hotel globokih poklonov, češ, predsedniki so na svetu edino zaradi tega, da se jim drugi klanjajo!

«Pričnimo!» Pater predsednik sede, suhi frater pisar pa hiti na hodnik, da pokliče stranke. Prvi vstopi župnik Svetega Jakopa. Vsi sodniki in ž njimi pater predsednik vstanejo ter se mu poklonijo.

«Kakšna ti je zahteva, reverende?» vpraša predsednik sladko.

«Nocoj mi je nekdo pobil okna. Vem, da mi tega ni storil drug, nego sosed Emilij. Že nekaj časa mi nagaja, kjer more. Škode mi je 50 lir, toda zaradi posebno hudobnega namena naj mi plača 100 lir!»

«Pravična je tvoja zahteva, reverende!» se oglasi predsednik, «scriptor, zapiši sodbo, cum jure executionis. Emilius plačaj 100 lir. Obravnava je končana!»

Dočim se je pisala sodba šentjakopskemu župniku, vprašam svojega strežnika: «Ali se ne zasliši tudi tožena stranka? Naj li Emilij plača, ne da bi se mogel braniti?»

«Si li slep,» odgovori mi, «ali ne vidiš, da je tožnik mašnik, ki ne more govoriti drugega, nego resnico? Pri nas, v tej vzorni papeževi provinciji, sme zahtevati vsak mašnik, da se mu takoj izroči sodba s pravico do izvršbe, ne da bi se toženec klical pred sodišče. Ali si že čul kdaj, da bi mašnik božji hodil po stezah krivice?»

«Nikoli ne!»

«Zato vidiš, da so naše naredbe v tem oziru premodre! To je najhitrejša justica — proti sodbi ni dovoljena nobena pritožba — kar si je le misliti moremo. Ni li res tako?»

«Res! Čujva, o čem razpravljajo sedaj.»

V dvorano je v tem stopil človeček suhe rasti; lakota in edinščina mu je gledala pri sleharni gubi z bledega obraza. Ž njim je vstopil trebušast mož; polna skleda se mu je odsevala s tolstega in zalitega obraza. Oba obstaneta pred sodiščem.

«Kdo toži?» vpraša predsednik.

«Jaz,» odgovori suhi možiček.

«Koliko troškov si založil?»

«Dve liri! Vse, kar sem imel!»

«Dve liri!» zagodrnja pater predsednik.

«Hek! Dve liri! Hek! Ako nimaš več, čemu se pravdaš? Vidi se mi že, da si slepar! Vendar bodisi, razpravljajmo in forma pauperum! Kako ti je ime in kaj si?»

«Hieronim Corvus! Vodo in stare cunje prodajam po mestu!»

«Nezaslišano!» zakliče predsednik, «kakšni ljudje se dandanes že pravdajo! Odstopi! In ti, toženec, koliko troškov si založil?»

«Petnajst lir! Čast bodi Bogu in Materi božji! In še ni šla zadnja iz hiše!»

«Frater scriptor,» ukaže predsednik, «prinesi stol zatožencu, da sede! Kako ti je ime?»

«Deodatus Bos! Pomočnik sem florijan-skemu cerkovniku, ki ga mi Bog ohrani še mnogo let!»

«Sedi, Deodate! Ti, Corve, pa nam razloži, čemu tožiš takega moža? Toda kratko, ker nismo tukaj, da bi poslušali prazne besede. Hitro torej!»

«Vodo prodajam,» prične tožitelj, «in stare cunje kupujem. Vse moje imetje je konjiček, ki mi nosi vodo. Če mi pogine, tedaj sem berač. In sedaj sem kupil na dan svetega Lavrencija od tega človeka konjička in mu pošteno plačal kupnino. Bilo je 150 lir. Vse moje imetje! Bog se me usmili! Pogojeno je bilo, da je konjiček zdrav in brez hibe. Ali slep je na oboje oči in zatoženec ga neče vzeti, kar bi bilo pošteno in pravično! To je moja tožba, poštena in pravična je! Pomagajte mi, patri sodniki!»

«Kaj odgovarjaš, Deodate?»

«Tožba ni pravična. Zmenila sva se, naj tožitelj konja ogleda in da mu nisem porok za hibe, ki jih lahko opazi sam. ‚Oglej si konja,‘ sem mu dejal dvakrat in trikrat, ‚oglej si konja,

konj ne more ogledati tebe!' In res ga ni mogel, ker je bil slep. Govoril sem resnico in zato menim, da je župnik-sodnik pravično sodil, ko je zavrnil tožitelja.»

«Je li res tako? Ali je res govoril, da si oglej konja, ker te konj ne more ogledati?»

«Tako je bilo!» zaihti tožnik, «ali to so bile le zvijačne besede, nič drugega!»

«Odstopita!» zarenči predsednik. Vsi gremo iz dvorane. Po jako kratkem posvetovanju nas pokliče predsednik iznova pred svoj sodni stol.

«Začujta sodbo! Hek! Hek! V imenu premilostivega nadškofa, očeta našega Martina! Pritožba — hek — Hieronima Corvusa je neupravičena — hek — in nedopustna, zato se zavrže. In to vse iz razlogov — hek — prvega sodnika in na podlagi Svetega pisma — hek — ki ne dopušča, da bi kdo trpel škodo, ako je govoril resnico! Hek! razprava je dognana!»

Hieronimus Corvus ječi kakor zajec, če ga pes ujame. Deodatus Bos pa vsakemu sodniku poljubi roko in patru predsedniku celo obe. Potem gre žarečega lica iz dvorane, dočim se Hieronim solznih oči opoteka za njim.

«Spominja me to postopanje nekoliko sodišč leta 2000.,» sem govoril sam v sebi, in čudo ni, da sem se dolgočasil na civilnem oddelku. Izrazil sem željo strežniku, naj bi odrinila na kazenski oddelek. Zapustiva torej patra predsednika in njega sodnike ter kreneva po stop-

nicah v lopo in potem po drugih stopnicah v prostore, kjer je sukala pravica krvavi svoj meč. Pri tem morava prekoračiti neko temno in zadehlo sobano. Ko se je moje oko privadilo somraka, so se mi kazali tukaj zgodovinski znanci. Od «železne device» do «španskega čevlja» sem opazil vse slavnoznane člane nekdanje torture v novih in izpopolnjenih oblikah!

«Čemu rabi to orodje?» vprašam profesorja z vseučilišča Sv. Simplacija.

«To je naša tortura,» odgovori zavestno, «in nanjo smo sosebnostno ponosni!»

«Pri kakih zlodejnikih jo rabite?»

«Pri tistih, ki izvršujejo hudodelstva v duhu in mislih. Takim se zločinstvo dokaže prav težko!»

«Ali se s torturo posreči dokaz?»

«Vselej brez izjeme. Vidiš tedaj, da torture ni moči pogrešati v dobro urejeni državi. Ali ni res tako?»

«Tako je, kakor si govoril!»

Potem vprašam: «Sedaj mi še povej, ali so očetje frančiškani tudi sodniki na kazenskem oddelku, in če ne, kdo sodi ondi?»

«Očetje frančiškani imajo s civilnim oddelkom obilo posla in tudi toliko dohodkov, da lahko izhajajo. Sedaj grade že dvajseto cerkev svojo. Zato je nadškof Jacobus kazenski oddelk izročil svojim kanonikom, ker so itak slabo plačani in imajo le pičle dohodke.»

«Čital sem, da imajo po nekaterih državah državne pravdnike, ki s svojimi obtožbami preganjajo zločince. Kako je v vas?»

«V nas je državno pravdnništvo prepuščeno očetom jezuitom proti temu, da jim kanoniki odstopajo nekaj dohodkov, ki jim jih prinaša kriminalna justica. Toda v tem oziru so vedni prepiri, ker očetje jezuitje neprestano stokajo, da dobivajo premalo in da se jim državno pravdnništvo ne izplačuje. Ali sedaj hitiva! Zvedel sem, da se ravnokar prične druga razprava v stvareh kaplana Primoža. Zanimiva bode, ker se kaplanu očita dolga vrsta hudodelstev, zlasti veleizdaja in krivoverstvo!»

Po hodniku, kamor sva dospela, so se gnetli fratri redarji, čuvajoči red. Ker se je danes sodil kaplan, je prišlo mnogo občinstva. Pri vhodu je tudi tukaj prežal nekakšen cerkovnik z veliko pušico v roki. Plačati se je moralo pet lir vstopnine, kar je odgnalo nekaj radovednežev, ki so tudi hoteli poslušat. Dvorana, kjer se je sodilo, je bila večja od one na civilnem oddelku. Stene so bile prevlečene krvavo-rdeče, kar je spominjalo tega, da se v teh prostorih vrši krvavo pravosodje. Sodniki so sodili pri dolgi hrastovi mizi, pogrjnjeni z rdečim prtom. Takisto so bili stoli rdeče prevlečeni in sodniki sami so nosili rdeče talarje; vse je bilo krvavo-rdeče, sam pater državni pravdnik je nosil črno haljo in sedel na črnem stolu, enak črnemu vranu.

Razprava se je pričela prav tedaj, ko sem vstopil. Sodilo je sedem kanonikov Sv. Nikolaja; sodišču je načeloval prošt Ambrož, zapisnikar pa je bil stari naš znanec, nadvikarij Gregorij. Zatožne klopi ni bilo: tiste dni so morali zatoženci stati pred krvavim sodiščem in s težko verigo so jih na nogi priklepali k velikemu železnemu obroču, ki je bil v ta namen zabit v tla pred sodno mizo.

Danes je nosil težko verigo kaplan Primož in če se je nekoliko prestopil, se je vlekla za njim kakor črna kača. Bil je še cvetoč mladenič. Težko breme ob nogi ga ni trlo preobilo. Kakor vitka jelka je stal pred svojimi sodniki in niti za trenutek se mu niso na krasnem obrazu kazala znamenja strahu ali groze, s katero je združen kraj, kamor so ga pritirali.

«Sedaj se prične v imenu našega gospoda in nadškofa razprava proti tebi, kaplan Primož!»

Tako zanoslja prošt Ambrož in še vpraša: «Ali so stroški založeni?»

«Dvestoinpetdeset lir se je vložilo v kapitaljsko blagajnico!» odgovori nadvikarij.

«Kdo jih je založil?»

«Prodali smo mu kravo in voziček in vse, kar je imel v kaplaniji svoji.»

«Dobro, dobro!» noslja prošt. «Torej je vse v najboljšem redu!»

Tukaj mu seže v besedo zastopnik državnega pravdnštva. Kakor suh pajek se razvije s črnega stola in zakliče porogljivo: «Dvestoinpetdeset

lir! In naš red je dobil za to obširno in težavno stvar samo trideset lir, dasi mu gre po dekretu nadškofa Jakopa šestdeset lir! Kdo ima v žepu ostalih trideset lir?»

Nato se tudi predsednik prošt Ambrož razkorači: «Pater državni pravdnik,» mu odgovori pikro, «razpravo vodim jaz, prošt Ambrož. Brez mojega dovoljenja ne sme nihče govoriti, in tudi ti ne, pater državni pravdnik. Ker si pa govoril in nisi prosil dovoljenja, te kaznujem z globo tridesetih lir, o katerih trdiš, da jih mora še dobiti tvoj red. S tem je vse urejeno. Nadvikarij zapiši, kar sem govoril!»

Od srda kipeč vzklikne jezuit - državni pravdnik: «Nadvikarij, piši tudi, da se državno pravdnništvo pritožuje!»

«Dobro, dobro!» reče prošt, «le piši, Gregorij, dasi menim, da je taka pritožba nedopustna. No, o tem bode sodišče ukrepalo pozneje!» —

«Kaplan Primož,» se obrne nato k zatožencu, «ti veš, zakaj si tožen?»

«Vem,» odgovori leta z zvenečim glasom. «Očita se mi, da sem v srenji svoji oznanjal besedo božjo v narodnem jeziku in ne v tujem jeziku latinskem.»

«Jezik, ki ga govori cerkev, nam ni tuj,» izpregovori državni pravdnik ostro, «ne sme nam biti tuj.»

«Ali poznaš izgovor,» vpraša predsednik, «s katerim opravičiš početje svoje? To ti je

znano, da je slavni nadškof Jacobus tisti stari gorjanski jezik obložil s prekletstvom in ga se-
sebno strogo prepovedal služabnikom božjim?»

«Znano mi je,» odgovori zatoženec srčno,
«toda dotični dekreti nadškofa Jakopa so kri-
vični in meni neveljavni?»

Ta odgovor zbudi veliko iznenadenje in
strmenje tako v občinstvu, kakor pri sodnikih.

«Pater Primož,» se zatogoti prošt, «pokori
si jezik! Vse to te utegne spraviti na grmado!»

Zopet se oglasi pater državni pravdnik:
«Besede toženčeve so nespoštljiva kritika nad-
škofovih dejanj, kar utemeljuje hudodelstvo
veleizdaje. Tudi na ta slučaj razširjam obtožbo
svojo!»

Kakor vidite, bil je to državni pravdnik
po volji božji, prav kakor bi se bil izvežbal v
poslih svojih že leta 2000. po Kr. r.

«Kaj še navajaš v svoje opravičilo?» vpraša
predsednik zatoženca.

«Sklicujem se na svetnike. Sveto vero sta
nam prinesla v te kraje sveta brata Ciril in
Metod. Nista je oznanjala v jeziku latinskem,
nego v jeziku narodnem. Ako sta mi v zgled
brata svetnika, Ciril in Metod, ne vem, kako me
tožite?»

Sodišče je po tem odgovoru nekako zme-
deno. Državni pravdnik pa se oglasi porogljivo:
«Brata svetnika! Pater Primož, tvoje teološko
znanje stoji na slabih nogah. Saj ni čudo! Ako

bi bilo drugače, ne bi bil zagazil na mesto, kjer te gledam danes krvavečega srca! Brata svetnika» — zdajci povzdigne glas, da kar grmi po vsej dvorani — «brata svetnika! Ali ti je neznan petdeseti dekret nadškofa Jakopa? Kaj ti govori ta znameniti dekret? Da je svetništvo vzeto bratoma Cirilu in Metodu za to provincijo, in to spričo skrivnega razodenja, ki ga je bil deležen nadškof Jacobus!»

Ponosno sede pater državni pravdnik. Sodniki-kanoniki mu hvaležno pritjajo in majo s tolstimi obrazi, da je videti miza sodniška kakor pomladanska njiva, kjer giblje sapica cvetočemu maku rdeče glavice. Tudi prošt-predsednik si oddahne. Bilo je toliko dekretov nadškofa Jakopa, da mu je letá o bratih Cirilu in Metodu izginil iz spomina!

«Brata Ciril in Metod,» izpregovori prošt, «nista več svetnika v nas in slabo izpričevalo si daješ, pater Primož, da si v tem nevednik četudi si bil mašnik božji! Ta izgovor te torej ne opravičuje.»

«Pred vami,» odgovori kaplan Primož ponosno, «pred vami morda ne, pač pa pred mojo vestjo in pred mojim Bogom, ki je postavil mašnike zaradi svojega ljudstva in ne ljudstva zaradi mašnikov svojih. To je moj dekret, reverendissimi!»

Kakor osa se zatogoti pater jezuit na črnem svojem stolu: «V teh besedah je obseženo iz-

nova zločinstvo veleizdaje in obsežen je v njih tudi prvi ali naglavni greh proti propisom blaženega Antona od Kala, ki zapovedujejo, da mora rimski katolik vselej in pri vsaki priliki verovati, da je ustvarjeno ljudstvo zaradi mašnikov in ne mašniki zaradi ljudstva. Zato predlagam spričo tolike trdovratnosti, naj se bivši kaplan Primož takoj po obsodbi izroči torturi in naj se dene za dve uri v španski čevalj. Ali ni prav tako, očetje sodniki?»

Makovo cvetje okrog sodniške mize se zopet zmaje in vsi sodniki pritrjujejo predlogu patra državnega pravdnika.

«O tem pravičnem predlogu,» noslja prošt Ambrož, «bode ukrepalo sodišče ob svojem času. Sedaj prestopimo k drugi točki. Zatoženec Primož, ali ti je znano, česa si zatožen nadalje?»

Zatoženec se nekoliko zamisli, potem odgovori: «Ničesar mi ne očita vest.»

«Haha!» se grohota državni pravdnik in ž njim se smeje vse rdeče sodišče. «Veleučeni in prevzvišeni prošt predsednik, obnovi mu spomin in poostri mu vest! Za Boga, in taki ljudje so mašniki v današnjih dobah!»

Morda bi se pater državni pravdnik še bolj razžaril v tistem hipu, toda prav sedaj se na iztežaj odpro visoka vrata v rdeči steni, katerih dosihdob niti opazil nisem. Strežniki prineso zlato pretkan prestol in ga postavijo na vzvišeni prostor za sodno mizo.

«Nadškof Martinus prihaja!» zajeca profesor z vseučilišča Sv. Simplicija in pade na kolena. Že kleči vse in tudi jaz se sklonim v prah; samo zatoženi kaplan Primož stoji kakor smreka na svojem mestu in neče upogniti kolena, obteženega z verigo. Jezuit državni pravdnik, zvi-jajoč se v prahu, sikne nato:

«Tudi ta slučaj veleizdaje pridenemo svoji zatožbi!»

Skozi visoka vrata vstopi sedaj nadškof Martinus, zaviti v vijoličasto obleko. Hodil je ob palici, ker je bil v visokih letih. Na pragu obstane in dvigne oko proti nebu, prav kakor bi iskreno molil. Potem leze k svojemu prestolu in s pomočjo strežnikov iztežka sede na mehko blazino.

«Vstanite!» izpregovori zaspano, «in pričnite tam, kjer ste prestali! Ta slučaj je tožen, ta slučaj kriči v nebo! Spanje mi jemlje v poznih nočeh, da imam takšne mašnike v svoji provinciji!»

V tem se je visoko sodišče dvignilo s tlaka in iznova zasedlo rdeče stole svoje. Tudi državni pravdnik je kakor pajek splezal na črni svoj stol.

«Evo nam človeka,» govori stari prelat počasi in tiho, «od katerega je prišlo pohujšanje! Malinski kamen naj se mu obesi na vrat in potopi naj se v globočino morja! Kaj predlagaš, državni pravdnik?»

«Dosedaj, celsissime,» odgovori pater jezuit vdano, «hotel sem predlagati pregnanstvo v

Saharo in dveurno torturo. Toda slučaj se po-
ostruje od trenutka do trenutka, in neprestano
prosim svetega Duha, da bi mi odkril pravi
pot!»

«Pregnanstvo v Saharo,» se oglasi nadškof,
in sliši se iz njega trdega glasu, da je malone
nejevoljen, «pregnanstvo v Saharo! To bi bil
nekakšen srednji pot, pater, ali veruj mi, srednja
steza je najslabša steza! Prošt, nadaljuj!»

Prošt Ambrož segne po zavitku, ležečem
na mizi pred njim.

«Tebi, pater Primož, vest ne očita ničesar?»

Tukaj se oglasi stari nadškof: «Prošt Am-
brož, ti ga imenuješ patra? Vzdevaš mu torej
pridevek, ki je častna svojina neomadeževanim
pravim mašnikom? Pater Gregorij, koliko stroškov
pripade proštu predsedniku?»

Proštu Ambrožu obledi rdeče lice, zakaj
njega duša že čuti bližnjo nevihto.

«Petdeset lir, celsissimel!» odgovori nad-
vikarij.

«Zapiši, nadvikarij, da se odda teh petdeset
lir moji blagajnici! Ti pa, prošt Ambrož, pazi,
da mi prihodnjič spretneje vodiš kazenske sodbe.
Prošt, nadaljuj!»

Prošt Ambrož se sam v sebi roti na starega
nadškofa, ki mu je pred nosom požel plod na-
porne razprave in mu vzdeva priimke, zaradi
katerih bi se moral stokrat posaditi na zatožno
klop. Ves ta vihar pa se ne kaže na zunaj;

predsednik Ambrož je miren in ponižen ter hvaležno vdan sprejme sodbo višjega pastirja. Nadškof Martinus, saj se je vedelo, je bil precej skop in je rad spravljajal zveneči denar v svoje predale. Zaradi njega je zahajal k razpravam in, ako se mu sodnik ni vedel po volji, mu je vzel plačo in jo prisodil samemu sebi. Tako se je pripetilo tisti dan tudi ubogemu proštu Ambrožu.

«Tebi, zatoženi Primož, ne očita vest ničesar?» ponovi predsednik svoje vprašanje.

«Ničesar!»

Nato vzame prošt že omenjeni zavitek in razvije staro in raztrgano knjižico. Bog zna, kdaj se je tiskala in kako da je niso dosihdob zmleli krutih časov ostri zobovi!

«Kakšna knjižica je to?» vpraša predsednik jezno.

«To so poezije Franceta Prešerna!» odgovori zatoženec mirno.

«In kje smo izteknili te poezije?» zagrmí jezuit državni pravdnik. «Niso li tičale v predalu tvoje mize, ko smo ti preiskali kaplanijo? Govori, zatoženec!»

«Ne tajim!»

«Kako je zašla bogokletna ta knjiga v tvoje stanovanje?» vpraša prošt Ambrož temno.

Mirno odgovori zatoženec: «Za drag denar sem jo kupil. In božja Porodnica mi je priča, da sem jo čital v bridkih svojih urah, bodisi podnevi, bodisi v trdih nočeh. Ali obhaja me

strah, da je morda to zadnji Prešeren, ki ga je še dobiti na slovenskih naših tleh. In vi ga sežgete, vi krvoloki!»

Debele solze se utrinjajo kaplanu Primožu po velem licu. Ihte dostavi: «Ni mi do življenja, vendar da položite na grmado dela moža, ki je bil toliko boljši od vas, to mi greni smrtne trenutke!»

«Vsi ste čuli,» se dvigne zastopnik obtožbe, «kako govori zatoženec. Odkrito priznava pregrešno svoje početje in niti ne taji, da je na srcu nosil bogokletno knjigo. Zapovedi blaženega Antona predpisujejo smrt temu zločinstvu. Tako bodi v imenu pravičnega Boga in našega presvetlega nadškofa Martina.»

«Smrt, res, pravo si pogodil!» se oglasi nadškof Martinus. «Kdor seje plevel med ovčice Gospodove, tega poberi smrt! Sodbe ne potrebujem nikake. Na podlagi moči, dane mi po Gospodu, sodim in razsodim, naj se bivši kaplan Primož v svarilo hudobnikom in v tolažilo dobrim vernikom sežge, kakor kos lesa na grmadi sredi polja emonskega! Obenem ukazujem, da se pregrešna knjiga — in prosimo Boga, da bi bila zadnja! — sežge in da se nje pepel raztrese na vse štiri strani sveta! Tako bodi po božji in moji volji! Obsojenca odpeljite!»

Zdajci prihite fratri biriči in z velikim ključem odklenejo verigo, s katero je bil kaplan Primož prikovan na tla. Potem mu okuje roke še v

veliko težje verige, da resnično omaguje, ko ga tirajo v ječo. Prestopivši prag smrtonosne dvorane, objema še z zadnjimi pogledi skromno knjižico, v kateri si ti, France Prešeren, pred več nego 2000 leti združil vse žarke svoje po Bogu oblagodarjene duše!

Ko se zapro vrata za obsojencem, zadnjim zavednim Slovencem, se dvigne nadškof Martinus s sedeža in udari s palico, na katero se je navadno opiral, po deskah, da zamolklo zazveni po vsej dvorani. Hipoma priskočijo strežniki in kanoniki, drug postrežnejši od drugega. Toda strast mu je toliko napela vse žile po osušenem telesu, da brez strežniške pripomoči prileze do mize, kjer leže poezije Franceta Prešerna. S tresočo roko pograbi stari nadškof staro knjigo, ki se je z umazano in raztrgano zunanostjo svojo čudila bržkone sama najbolj, kako je zašla v to belo roko in blizu iskrečih dragih kamenov na prelatovih prstih.

«Anathema sit!» izpregovori nadškof in migne fratrom biričem. Ti so tega namiga že pričakovali in bliskoma udero iz dvorane po orodje, nalašč pripravljeno za take prilike. Skoro prineso majhno ognjišče, na katerem plapola plamen, že prej zanečen. To ognjišče postavijo pred škofa: vse občinstvo, vsi kanoniki z biriči in državnim pravdnikom, vse poklekne in moli Boga, da je dodelil papeževi provinciji čast in slavo in da je zopet pokončal knjigo, toli škodljivo

in hudobno! Svojeročno vrže nato nadškof Martinus knjigo na žareče oglje, da se zvijajoč skoro izgubi v rdečih plamenih. In ko ni belega ostanka o njej, razprostre sivi prelat roke proti stropu in zapoje zmagonosno:

«Te Deum laudamus!»

Tako so blagoslovljenega leta 4000. po rojstvu našega Odrešenika slovesno in veličastno sežgali zadnjo knjižico poezij

Franceta Prešerna!

IX.

Čudo se je zgodilo! Nadškof Martinus sam je hotel govoriti z mano in zato me je pozval v svojo palačo, obloženo z zlatom. Kaj enakega se ni do tistega dne pripetilo še nikdar. Učenjaki so brskali po arhivih in prečitali na tisoče starih listin, toda nikjer niso mogli zaslediti, da bi bil nadškof emonski kdaj sprejel tujca, ki je bil vsekdar neljub gost v belem mestu!

Meni pa se je zgodilo takole: Po obsodbi kaplana Primoža sem se hotel še nekoliko ogledati po mestu.

«Kam sedaj?» vprašam učitelja-strežnika, ko pred justično palačo odvezuje konja s stene.

«Morda v taverno našega presvetlega nadškofa, da si okrepčava telo. Moje meso že peša, in povem ti, da danes še nisem zaužil ničesar.»

«V taverno nadškofovo!»

«Da, edina je v mestu, ker so si svetli nadškofje naši vedno pridržali pravico do dohodkov, ki jih daje edina dopuščena gostilna starodavne naše Emone!»

«Dobro! To gostilno si oglejva! Spotoma pogledava nekoliko na vseučilišče, morda na medicinski oddelek! Rad bi vedel, kakšne zdravnike imate v tej razsvetljeni dobi?»

«Zdravnike! Čital sem o njih v starih knjigah. Toda že dolgo jih ni in dandanes ve malokdo, kaj so bili nekdanji zdravniki.»

«Kdo pa vas ozdravlja, kadar bolebate, in kdo vam pripravlja hitrejšo smrt, kadar je bolezen prehuda?»

«Videti je, da prihajaš iz barbarske Sibirije. Čemu bi bili zdravniki? Kdo je vse ustvaril? — Bog. Kdo vzdržuje vse? — Bog. Kdo zapoveduje: ti živi, ti bodi pokončan? — Bog. Bog vse dela in, kar hoče, to se zgodi in, kar se zgodi, to je po volji Njegovi!»

V mojih sibirskih možganih se je pričelo daniti. Odgovorim mu: «Tvojim besedam se ne da ugovarjati, ker obsezajo zgolj resnico.»

«Vidiš torej, če izhaja vse od Boga, tedaj te vprašam, odkod izhajajo bolezni naše? Od Boga! Če pa imajo ta izvir, ali smeš dvojiti, da je naš Gospod Bog sam, ki hoče imeti bolezni? Kdor bi jih odpravljaj, bi se upiral volji božji in zdravniki niso bili drugega, nego uporniki proti jasno izraženi volji božji. To ti je vendar umevno?»

«Popolnoma. Bog torej pošilja boleznim in, če Mu je taka volja, jih jemlje zopet. Ako bi se zdravniki vtikali vanje, bi bili strežniki Belcebubovi, ker bi motili pota božje volje?»

«Tako je, kakor si govoril! Hudičevi služabniki so bili zdravniki in v naši starodavni Emoni so leta 2930. na trgu pred škofijsko cerkvijo poslednjega z voli raztrgali na štiri kose! Od tedaj se ni upal nikdo več lotiti zdravniškega posla in od tistih časov so nam edini zdravniki Bog in Njega svetniki, ki nam pošiljajo boleznim in jih tudi ozdravljajo, če je tako določeno v brezkončnih sklepih božjih!»

«Medicinske fakultete torej nimate?»

«Hvala Bogu, da ne!»

«Tedaj v taverno nadškofa Martina!»

Solnčni žar notranje sreče se je razširil profesorju po vsem obrazu. V duhu je že sedel za mizo v škofijski gostilni in točaji nadškofa ljubljanskega so postavljali predenj sklede, iz katerih se je prijetno kadilo in še prijetneje dišalo. Usoda mu ni dodelila te sreče. Ravno ko sva hotela odriniti, nas je obsula hipoma precejšnja straža. Načeloval ji je sam cerkovnik Svetega Nikolaja, ki je bil obenem tudi nekakšen praefectus praetorio škofijske palače. Naznanil mi je, da je nadškof ukazal, naj me tirajo predenj.

«Deležen bodeš torej sreče,» nadaljuje cerkovnik, «da bodeš gledal nadškofu in vladarju

našemu v obličje. Po predpisih blaženega Antona od Kala stane ta sreča sto lir. Plačaj!»

Plačam. Nato mi zavežejo oči in me tirajo v sveto palačo po skrivnih hodnikih, držečih iz justičnega poslopja v nadškofijski dvorec.

Ko mi odvežejo oči, stojim v bleščeči dvorani. Nadškof Martinus sedi na prestolu in obdaja ga deset proštov in štiristo kanonikov. V svojem ornatu je bil in pastirsko svojo palico je držal v roki. Z levico migne proštu Ambrožu; leta stopi predme in hohnja dolgo vrsto latinskih besed. Bal sem se že, da zadremlje nadškof Martinus in vseh štiristo kanonikov okrog njega. Pozneje se mi je povedalo, da je prošt Ambrož izganjal hudiča iz mene. Bil sem tujec in zato se je moralo ravnati oprezno, da bi «sacrum palatium» ne padel satanu v oblast, če bi se bil hotel slučajno z mojim mesom v moji osebi pritihotapiti na to sveto mesto!

Ko je dokončan naskok prošta Ambroža, izpregovori nadškof: «Poklicali smo te pred prestol svoj. V imenu Boga, pristopi in odgovarjaj nam po vesti in pravici!»

Stopim bliže. «Mlad si še in cvetočega lica. Hercle! Kje so časi, ko smo tudi mi cveteli v mladosti! Starost je zima, ledena zima! Čemu smo te poklicali? Mnogo je skrbi in tarejo nas, ko čuvamo neprestano, trenutek za trenutkom, to provincijo, dano nam po Bogu. Poslušaj in odpri dušo besedi naši!»

«Duša moja je kakor njiva in zrno modre besede se zasej vanjo!»

«Torej poslušaj! Obilo smo užili blagoslovov božjih na zemlji. Polje nam je obrodilo, ljudstvo naše nam je izkazovalo neprestano pokorščino in vojske naše so premagale vsakega sovražnika. Sreča naša je cvetela kakor roža spomladi in časih so se nam dvigali upi tako visoko, da se nam ni zdel nedosežen biserni prestol v starodavnem Timbaktu! Tako je bilo. Toda sedaj nas je objela starost in morda se nam danes, morda se nam jutri zapro življenja vrata. Fiat! Fiat! Življenje ni vredno mnogo in prekratko je tudi.»

«Čemu smo te poklicali? Ozri se! Obdaja naš prestol deset proštov in štiristo kanonikov; vendar je še drugih deset proštov in drugih štiristo kanonikov, ki smo jih pregnali izpred obličja svojega. In to nam teži dušo in ne hoteli bi stopiti iz življenja, preden nismo poravnali pereče te stvari.»

Deset proštov in štiristo kanonikov je bilo pri teh besedah nadškofa Martina jako nemirnih. Šepetali so in kazali, da jih tare skrb. Nadškof pa je nadaljeval:

«Pregnali smo jih izpred obličja svojega in sedaj nam razriva dušo nemir, je li bilo to delo naše Gospodu po volji, ali ne. Strankarstvo nam divja po državi, mladi in stari se bore neprestano. Prvi posnemajo zgled blaženega Antona

od Kala; drugi se sklicujejo na ljubezen, češ, da je letá prva zapoved božjim mašnikom. Kje je resnica? Kolikokrat smo vstajali z ležišča svojega o polnoči in prosili Boga, naj nam pošlje svojo zvezdo, da se razsvetli temna steza naša. Ali molitve niso sezale do Gospoda in prej in potem nas je obkáljala tema in prej in potlej so nas glodale dvojbe. Odprli smo srce skrajni stranki, in sedaj ne vemo, nismo li pregnali pravičnikov, ki njih dela prijavijo Gospodu neba. In sedaj ne znamo, ali ne nosimo na srcu svojem pisanega gada, ki grozi vsak hip izliti smrtni strup svojega zoba v zdravo naše meso?»

Deset proštov in štiristo kanonikov je kar obledelo pri teh besedah nadškofa svojega. Vsi so se šteli v vrstah stranke «mladih» in vsi so se tresli za mogočni svoj vpliv, iz katerega so jim izvirali mogočni dohodki.

Ali nadškof Martinus nadaljuje: «Čuj in poslušaj! Tudi v tej noči nam spanje ni hotelo okrepiti udov. Vstali smo in zdihovali pred svetim razpelom, naj nam Gospod razkropi z žarkom svoje milosti temo in nejasnost. Skrivnostna tolažba se je vlila v trpeče naše srce in, ko smo legli na trdo svojo posteljo, nas je objelo takoj sladko in rahlo spanje. In nebeška svetloba nas je oblila, da smo ugledali vse svetove, kolikor jih je razsejanih med zemljo in med gorečim prestolom, kjer kraljuje naš Oče nebeški. Po vseh teh svetovih pa je prihajal angel Gospodov in ob

roki je vodil človeka. V dalji je bil velikan, v bližini pa se je skrčil v osebo, ki je svojska nam pozemeljskim sinovom. In pred nami je obstal angel Gospodov ter izpregovoril: 'Privedem ti tujca, nadškof Martin, leta ti prežene vse dvojbe! Njega poslušaj!' Že je izpregovoril in že je ugasnila nebeška luč in svetovi so razpadli v večno temo!'

«Čudo! Čudo!» hite kanoniki. In deset proštov dostavi: «Naš nadškof je svetnik! Bog se mu razodeva! Hosana!»

«Tiho!» zapove nadškof ostro. «Končali še nismo govora svojega. In sedaj vprašam tebe, ali si ti tujec, ki smo ga gledali v srečnih sanjah ob roki božjega angela?»

Azrael, to je tvoje delo! Zatorej odgovorim srčno: «Sem!»

«Ali ti je znan pomoček, da se razkrope moje dvojbe pred resnico, kakor se razkrope deževni oblaki pred solničnimi žarki?»

«Znan mi je!»

«Razodeni ga in ne prikrivaj ga žejni duši naši!»

«Ne morem, ne smem!»

«Kako to? Za Boga, kako to?»

«Zapovedano mi je, razodeti ti resnico od obličja do obličja. Tuje uho ne sme čuti mojih besed!»

Takoj izpregovori nadškof Martinus: «Ves dvor odstopi! Komur je ljubo življenje, odstopi! Na najkrutejšo jezo našo, odstopi!»

Zaječalo je deset proštov in štiristo kano-
nikov. In strupeni pogledi so se bliskali po meni,
ko je njih zbor zapuščal svetlo dvorano. Dolgo
dolgo sva se razgovarjala z nadškofom, vendar
tuje uho ni čulo, kar sva govorila. Končno se mi je
odkazalo bogato stanovanje v škofijskem dvorcu,
in moj strežnik, profesor z vseučilišča Svetega
Simplicija, se je smel utaboriti v škofijski ku-
hinji, kjer je pomival skleda in krožnike, kjer
se mu je pa tudi godilo tako dobro, kakor še
nikdar v življenju.

Tisto popoldne so zagrmeli topovi z mest-
nega ozidja in z nešteti zvonikov so zapeli
nebrojni zvonovi. Po ulicah so begali tekači,
kurirji in trobentači, nabijali na stene in raz-
glašali nastopni

Dekret nadškofa Martina.

Mi, Martinus, po apostolskega sedeža in po
milosti božji nadškof te provincije, ukazujemo in
hočemo, da bodi tako!

Pozdrav in blagoslov vsem mašnikom, cer-
kovnikom in drugim! Prijalo je Bogu, da se je
nas usmilil in našo dušo potegnil iz teme. Člo-
veku ni dobro biti samemu, in vzpričo skrivnega
razodenja božjega smo spoznali, naj se tudi
mašnikom, če sami žele tako, ne krati pravica,
da bi bili deležni dobrot, ki izvirajo človeštvu
iz tega, da je Gospod neba in zemlje Adamu
dal tovarišico, rožnato Evo. Mi, višji vaš pastir

in kralj, nečemo se podvreči temu dekretu. Vsakdo izmed vas, bratje, si izprašaj vest, in če mu ni živeti, kakor je živel sv. apostol Pavel, mu dovoljujemo, da si izbere družico, dasi je iz rodu Benjaminovega!

Tako je ukazano! Tako je zapisano! Jutri, v dan blaženega Antona od Kala, se zglesi vsakdo pred našim obličjem, da mu dodelimo posebno privolitev in ga odvežemo pregrehe in zlobe!

Tudi to je ukazano!

Dano v imeni blaženega Antona od Kala, po njega smrti leta 1992.

Martinus,

archiepiscopus et rex.

* * *

Napočil je drugi dan. Nadškof Martinus je zopet sedel na svojem prestolu v bleščeči dvorani. Danes ni bilo niti proštov niti kanonikov. Sam je bil na zlatem stolu in tam v kotu pri mizi je tičal nadvikarij Gregorij, da bi zapisal vse, kar bi se pripetilo pri današnjem sprejemu. Tudi meni se je dovolilo, da sem bil deležen tega sprejema. Pri oknu sem stal in zrl na škofjske vrtove, kjer se je izlivalo solnčnih žarkov zlato po cvetočih gredah in zelenih tratinah in kjer se je tedaj zopet izprehajala zorna kneginja Marija, krasna in mila, kakor dan mlade pomladi. Toda moral sem ostati tukaj in gledati veli in dolgočasni obraz nadškofa Martina, ko je dremal na prestolu svojem.

«Morda vendar nikogar ne bode!» zdihne nadškof na svojem prestolu. «Torej sem jim delal krivico, hudo krivico. Pravični so, in prišteval sem jih grešnikom!»

Tedaj takisto nadvikarij Gregorij pri svoji mizi zdihne prav globoko. Močni ta zdih zaveje tudi nadškofu okrog ušes. Mehko povpraša: «Kaj ti vznemirja dušo, služabnik Gregorij? Mlad si in življenje cvetna steza se ti odkriva! Kakšna ti je sodba o našem dekretu; ali ga odobruješ v srcu svojem?»

«Svetlost Vaša!» zaihti vročekrvni Gregorij, «cvet modrosti je ta dekret in še pozni rodovi bodo občudovaje pisali o njem!»

«So li resne besede, ki so ti sedaj prekorale mejo belih zob?»

«Resne, svetlost, resne!»

Nadškof Martinus obrne obraz proti stropu. Da ga ni preobladala strast, bi zapaziti moral nadvikarij Gregorij, kako so se podaljšale poteze na svetlem obrazu. Toda opazil ni ničesar. Srčno je nadaljeval: «Dobrotni ogovor, s katerim me je osrečila Vaša svetlost, daje mi srčnost . . .»

«Govori! Govori!»

«V prahu ležeč dvigam roke proti svetlosti Vaši in prosim, naj sem deležen dobrote presvetlega najnovejšega dekreta.»

«Ti se hočeš oženiti, nadvikarij?»

Že hoče skipeti višji pastir in le iztežka pomiri visoke valove v duši svoji. Zamisli se in izpregovori naposled:

«Mlad si še in satana še nisi udušil v svoji krvi. Concedatur! Katero si izbral za družico?»

«Pater polkovnik gologlave straže ima gospodinjo in leta se je prikupila srcu mojemu!»

«Zapiši, da ti je dovoljeno! Leta že ima, in ako ti jo je naš Gospod odmenil za pokoro, čemu bi ti branili! Concedatur!»

In srečni nadvikarij Gregorij zapiše srečnega srca, da sme biti deležen dobrot najnovejšega presvetlega dekreta. Tedaj vstopi strežnik in naznani nadškofu, da prosijo prevzvišeni proštje, ali bi smeli pred obličje svojega škofa in vladarja.

«Vseh deset proštov?» zaječi stari nadškof.

«Vseh!»

Vstopilo je vseh deset proštov in razvrstili so se pred prestolom svojega nadškofa prav tako, kakor se zbero lastavice na jesenski veji, ko se odpravljajo na solnčni jug.

«Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?» S tresočim glasom je govoril nadškof te besede. Takrat pa so se pozlačeni stropovi velikanske dvorane razkrojili pred pogledom moje duše in hipoma se ji je razgrnilo zeleno zračno morje, sezajoče daleč tja do modrih vrhov orjaškega Himalaja. In staremu Himalaju na ledeni glavi si sedel še vedno v nebeškem

svojem svitu, veličastni angel Azrael! In zorno-žareče peruti si razprostiral v sinji zrak, da moje človeško oko niti ni moglo ugledati krajev, kamor sta v tistem trenutku sezala rdeča meča tvojih ramen! Angel Gospodov pa je upiral bisernato oko na starega nadškofa in prošte njegove, zbrane kakor jesenske lastavice okrog svetlega prestola. In vsaka črta se je gibala božjemu angelu na večnem obrazu in pristen nebeški nasmeh je pregnal vsako ostrost z njega. Azrael, poslanec Gospodov, se je smejal, in njegov nasmeh je šinil kakor gorka južna sapica stari zemlji po otrpli vršini in v pozni jeseni je zacvetela livada, pognalo sleharno drevo!

«Kakšna je želja tvoja, prijatelj in prošt Ambrozij?»

Stari prošt skloni svoje telo in izpregovori sladko: «Prihajamo čestitat tvoji svetlosti in visokosti!»

«Čestitat?» se začudi nadškof, «in na čem?»

«Na modrosti tvoje svetlosti in visokosti!»

«Kako se kaže ta modrost?»

«V najnovejšem presvetlem dekretu!»

«Tudi vi se divite temu dekretu?» zaihti sivi nadškof.

«Divimo se mu in povzdigujemo ga do neba, celsissime!»

«Vi vsi se hočete poprijeti dobrot tega dekreta?»

«Deset nas je tukaj proštov,» zahiti Ambrozij, «in vsi smo, razsvetljeni po blaženem Antonu od Kala, sklenili soglasno, da se poprimemo teh dobrot.»

«Nadškof stisne roko v pest in izpregovori osorno: «Za Boga! Natura non dedit!»

«Kaj?» in že se hoče razvneti priletni gospod, ako bi se ne spomnil še v pravem hipu, da stoji pred višjim pastirjem svojim. Pobožno vdano zavije oči proti nebu in reče ponižno: «Dedit! Dedit!»

Prav tako so govorili licemerci devetnajstega stoletja, zavijajoč oči, zmeraj Boga noseč na jeziku in grešeč za sleharnim plotom, če je ravno prilika nanesla!

Vladika se nekaj časa zamisli, da pomiri valove svoje jeze, ki mu pluskajo po razburjeni duši.

«Odstopite vsi!» izpregovori končno, «in služabnik Gregorij, zapiši, kakšno družico si izbere vsakdo proštov naših. Nadškofjo svojo odločbo sklenemo in izrečemo pozneje!»

Deset proštov obkoli nadvikarja Gregorija; ta pa zapiše imena izvoljenk, ki so bile namenjene za emonske proštuje.

V tem vstopi zopet sluga in naznani, da si želi štiristo kanonikov pred škofa svojega.

«Vseh štiristo!» zaječi nadškof Martinus.

«Vseh!»

Res prikoraka v dvorano polnoštevilna tolpa rdečih kanonikov. Tako se usipljejo pred

vladiko svojega, kakor se usiplje zreli sad z drenovega drevesa, če ga otreseš v pozni jeseni.

Izbrali so si svojega govornika, gospoda rdečih, zalitih lic in okroglega trebuha. Vso noč je koval primeren ogovor; čuda torej ni, da mu teče sedaj beseda kakor med. Najprej blagoslavlja sebe in ves kapitelj «strožje observancije», da so po božji milosti učakali čase najnovejšega presvetlega dekreta. Zahvalja višjega pastirja za milosti in dobrote, ki odsevajo iz tega dekreta. Na dolgo in široko razklada, kako je nekje v stari knjigi izteknil izrek, da podpira gospodinja hiši tri ogle, mož pa samo enega. Bistroumno, kakor je bilo dano gospodu rdečih lic in okroglega trebuha, dokazuje, da je omenjeni izrek pristno zlato, ki bodi čislano tudi v sedanjih dobah. Prestopivši na podrobnosti, našteva opravila, bremeneča sleharno korarsko hišo. Koliko je treba pometati, beliti, čistiti, umivati, prišivati gombov, pospravljati, in vse to dan za dnevom! Koliko se pogubi, koliko pokrade! Kako vse drugače bode, če se dobi gospodinja, ki bode hiši podpirala tri ogle in ki jo bodo s hišo družile marsikatere dobrosti. Nato prestopi na vzvišeno stališče ter hvali Boga in škofa, da se mašnikom sedaj godi tako dobro. Dokazuje pa zopet toli bistroumno, kakor po navadi, da so bili nekdam krutejši časi, ko so mučili in morili Gospodove služabnike. Živo popisuje poslu-

šavcem, kako je bilo tedaj, ko so barbari pribili svetega Petra na križ in obglavili svetega Pavla. Govori o preprostih dušah, docela prepričanih, da se takšni časi ne morejo več vrniti. Govornik pa razklada jako ognjevito, da žive mašniki sedaj še srečno in mirno, da se pa lahko čez noč izpremeni razmerje, da se vzpneta barbarstvo in liberalstvo do nekdanje mogočnosti svoje. «In ako nas bodo,» govori svetlolični mož, razvnet od svetega ognja, «in ako nas bodo preganjali, kakor so nekdanj preganjali Kristusove apostole in učence, ako nas bodo vlačili po shodnicah in nam grenili vsak trenutek življenja, kje naj si iščemo prave ljubezni in tolažbe, če ne pri tovarišicah, podeljenih nam po najnovejšem svetlem dekretu?» Nato se postavi na strogo cerkveno stališče, ki je vselej in povsod odločilno kanonikom «strožje observancije». Po njegova prepričanju bi smel in mogel trditi le duševen slepec, da bi bil najnovejši presvetli dekret cerkvi kot takšen na kvar. Ravno narobe! Ponovil bi se oni čisti in blaženi Benjaminov rod, odprl bi se studenec, iz katerega bi sveta cerkev zajemala svoje mašnike, po rojstvu že namenjene za svoj poziv. «Ako bi sam blaženi Anton od Kala» — tako konča kanonik svoj govor — «zasedel stolico Svetega Nikolaja, menimo, da bi izdal prav ta presvetli dekret, s katerim si je tvoja prejasnost in premilost pomnožila slavo in mir!»

«In vi hočete biti deležni dobrot svetega dekreta?» vpraša nadškof.

«Hočemo! Soglasno smo sklenili!»

«Vsi?»

«Vsi!»

«Stopite k služabniku Gregoriju in ta piši!»

Vseh štiristo kanonikov se gnete okrog mize ubogega Gregorija, in ta piše in piše, da ga prstje bole in da mu znoj kaplja na beli popir, kamor zapisuje svojih kanonikov srčne želje.

Sivi nadškof pa v tem sprejema druge prosivce. Prihajali so, kakor prihajajo ose na medeno hruško, in vrata so si podajali iz roke v roko. Polnoštevilno se je zbrala vsa «skrajna» stranka in vsakdo v nje vrstah je gojil željo, da bi se udeležil dobrote najnovejšega presvetlega dekreta. Višji pastir pa je pod težo svojega zlatega ornata kar omagoval na zlatem prestolu, in zelo sem se čudil, da ga ni tedaj treščila kap v smrti temne prepade. Iztežka dvigne trudno lice in z mrtvim pogledom premeri zbrane prosivce v širi dvorani. Vsi pričakujejo, težko pričakujejo končne odločbe.

«Vsi ste zbrani,» prične archiepiscopus, «in polnoštevilno vas vidim pred svojim prestolom. Niti enega ne pogrešamo! Pač, pač, Andrej, stari kaplan Svetega Jakopa župe, ta je izostal, njega pogreša naše oko! Benedicite! Benedicite!»

Prezgodaj se je razveselil nadškof Martinus! V tistem hipu se namreč odpro vrata in v dvorano

prisope — ker komaj hodi — stari kaplan Andrej. Putika mu je mučila ude, zato mu je postrežnica Anica s flanelo ovila malone vse telo. Pri vsakem koraku zaječi in bi se brez dvojbe zgrudil na svetli tlak, da se ne opira na svojo postrežnico Anico. Ta je kar prišla s svojim gospodom in, ker je imela ravno dan svoje dispenze, nismo se čudili, da je govorila prav veliko.

Ko priječita in prikrevsata pred nadškofa, zaščeblija takoj:

«Evo naju, in sedaj govori, gospod Andrej!»

Gospod Andrej ne more takoj dobiti besede in gleda kakor zaboden voliček v škofa svojega.

«Govori!» se zajezi leta. «Govori!» se zajezi tudi postrežnica, «sedaj je čas, da govoriš.»

«No, no,» prične Andrej, «tvoji svetlosti je itak vse jasno. Hvala za najnovejši presvetli dekret! Dober je, samo da bi človeka ne drla putika in tisti preklicani kašelj vsako jutro!»

«Kaj bi se plazil okrog oglov,» se zatogoti Anica, «govori naravnost! Kaj meniš, da je bilo prijetno, ko sem te ovijala deset let? Rada bi vedela, kdo bi te bil! Govori, toda hitro!»

«Saj govorim! Evo dekreta Vaše presvetlosti in dober dekret je to. No, če ni drugače, saj se tudi oženim, celo osemdesetletnemu Davidu so dali mlado deklico...»

«Kaj? Mlado hočeš?» zatuli postrežnica Anica. «Dokler sem bila mlada, sem bila dobra,

sedaj, ko sem stara, hočeš imeti mlado! Lepa je ta! Ali toliko ti povem, če mi jo pripelješ v hišo, tedaj me šele spoznaš! Zavijem ji vrat, izpraskam oči in na kosce jo razrežem. Tebi pa ne vem, kaj naredim! Vse! Mlado, glejte no, mlado!»

Zdajci se stari ženski stori tako milo, da se spusti v glasen jok.

«Sedaj, ko se mi nudi velika sreča, sedaj me neče! Je li to krščansko?»

Otira si debele solze z velega obraza in ječi: «To ti povem, gospod Andrej, drago mi plačaš ta trenutek! Mlado ženo in pozneje kopo otrok v hišo, seveda, to bi bilo po tvojih mislih! Ali tako ne bodeva vozila, gospod Andrej, ker veš, kako je, in veš, kaj vse vemo, ti nehvaležnik!»

Sedaj mine potrpežljivost staremu prelatu; zato veli strežniku, naj odvede čudno dvojico iz dvorane. Čuli smo še pri zaprtih vratih, kako je gmela postrežnica Anica na svojega gospoda Andreja, ki ga je stokajočega spravljala po stopnicah. Na svojem sedežu pa se je dvignil nadškof Martinus. Navzlic svoji starosti je stal kakor hrast sredi ravnine. Srd mu je ojeklenil vsak živec in bliski so mu švigali iz oči.

«Sedaj je končano. Hvala božji Porodnici, da se nam je odkrila resnica! Satan sam nam je zatemnil pogled, da smo begali v temi. Sedaj pa je solnce resnice posijalo v sleharni kotiček,

in pred nami stojite v goloti svoji! Služabnik Gregorij, daj nam, kar si zapisal!»

Trepetaje prinese nadvikarij Gregorij dolgi dolgi svoj zapisnik.

«Ta zapisnik,» pravi škof, «bodi podlaga preiskavam, ki naj se izvrše nemudoma. In naša škofja beseda vam bodi porok, da bode ostrost naše vodilo! Kdor je v pregnanstvu, ta se povrni na naš dvor. Vas vse, za rane Kristusove, preženemo pa s svojega dvora, kakor se prežene iz čede gobova žival. Govorili in vedli ste se, kakor bi bili svetniki, ali v srcu ste nosili satana v gorkem gnezdu. Prve izkušnjave, ki je prišla na vas, niste mogli prebiti, in Bog vas je dal v pravične naše roke. Pregnani ste vsi, ali bojimo se, da se bode morala zapaliti marsikatera grmada na emonskem polju in da bode treba sežgati obilo gobovih grešnikov, ki jih štejemo v okuženi sredi vaši! To je naša odločba, to je sad najnovejšega našega presvetlega dekreta! Poberite se izpred našega obraza, in jok in škripanje zob bodi med vami, ki ste vsi veliki grešniki!»

Tako govoreč se zgrudi višji pastir na mehko blazino, tiščeč v beli svoji roki beli zapisnik, s katerega se razširja luč na skrivne stezice in temne koticke. Proštje, kanoniki in vsi drugi prosivci so odhajali, prav kakor bi jim za hrbtom že gorele grmade. Vsi so kazali blede obraze, na katerih jim je besnela togota, ali

pomagati si niso vedeli. Bil je to poraz »skrajne«
stranke, kakršnega še ni čakala zgodovina do
tistega dne . . .

Azrael pa je še vedno sedel na najvišjem
robu sivega Himalaja in smeh mu je pretresal
nebeško telo, da se je stari Himalaja kar majal
pod nebeškim tem smehom!

X.

V noči prej je govoril Azrael v sanjah z
menoj. Odkril mi je prihodnjost in mi naznanil,
da bode skoro izpolnjena doba moje druge
ustvaritve, tako da se mi bode zopet vrniti v
večnost. Ustrašil se nisem druge svoje smrti;
kar sem opazal po zemlji, me ni mikalo, in
ukoreninilo se mi je v srcu prepričanje, da zemlja
ni vredna, da bi bil človek dvakrat ustvarjen
zaradi nje. — Kaj mi je pomenila smrt, ko sem
vendar videl, da je narod slovenski že davno
poginil in da se ne zbudi več po grobeh, kamor
so ga zagrebli blaženega Antona od Kala ne-
vedni učenci! Kdo bi torej v takem razmerju
ne umiral radostno?

Moral sem se potruditi, če sem se hotel še
dalj ogledati po stari Emoni. Poklical sem pro-
fesorja z vseučilišča Svetega Smplicija in mu
razodel željo, da bi si ogledal tako imenovani
ženski oddelek. Ker sem imel plačano privolitev
za vstop, ni bilo nikake težave, in takoj tisto

popoldne — predpoldne se je bila ujela stranka blaženega Antona od Kala v past najnovejšega presvetlega dekreta — kreneva na pot, pustivši v škofjem dvorcu konja in drugo prtljago. Vprašam spremljevalca, kje je slavnoznani oddelek neomoženega ženskega spola.

«Torej,» me vpraša ponosno, «tudi v vašo ledeno Sibirijo je že zaslul ta zavod, ki nam jamči, da se naše ženstvo dobro in нравno vzgaja in vzreja? V nas je ne poznamo tiste mesene ljubezni, ki je omadeževala prejšnja stoletja!»

Opisal mi je potem na dolgo in široko ležo ženskega oddelka, naznanil mi število samostanov in božjih hramov — ki so vsi stali v tem oddelku — in mi govoril, kako široko in dolgo je ozidje okoli njega. Iz gostobesednega popisa sem posnel, da je ženski oddelek na starodavnem našem Golovcu in da se razteza na desno in na levo v ravnino, kjer se širijo polje in vrtovi, obdelovani po neomoženem ženstvu. Vse to je bilo obzidano, in kohorta starih devic je stražila pri vsakem vhodu, da se ni pritihotapil na oddelek neoženjen človek.

Izkušal sem spoznati krajino, ki sva hodila po njej. Po moji sodbi sva imela grad ob levici svoji — stopala sva po cesti, ki je nekdaj vodila proti imenitni naši Kurji vasi. Kakor sem se prepričal pozneje, so bila velika vrata na ženski oddelek prav tam, kjer je tlačeni

rod, če je hotel iz Kurje vasi čez most v belo mesto, moral plačevati drago mitnino leta 1900. po Kristusovem rojstvu.

«Kako imate vse to urejeno? Kdaj oddajate otroke posameznim oddelkom?»

«Vse to,» mi odgovori strežnik in profesor, «vse to je urejeno preizvrstno. Kadar je otroku pet let, ga vzamejo roditeljem in ga oddado po spolu, bodisi na neoženjeni, bodisi na ne-omoženi oddelek.»

«In koliko časa ostane tam?»

«Dokler pri naboru ni potrjen v zakon.»

«In svojih roditeljev ne vidi nikdar več?»

«Dokler je na oddelku, ne. Roditelji so največkrat prav radostni, da izgube breme iz hiše. V nas se težko služi vsakdanji kruh in davek, ki ga plačujemo, da se vzdržujeta oddelka, je velik!»

Zdajci doideva tolpo, ki se varovana po gologlavi straži počasi pomiče po prašni cesti. Štela je kakih dvesto mladeničev in mož. Nekateri so bili že precej priletni, drugi pa še prav mladi, pravi bledoličniki, kakor da so ravnokar prebili dolg zapor in po dolgi dobi zopet prišli na čisti zrak. Klavrno je stopala ta tolpa pred mano. Govorili niso, samo časih so z mogočnozvenečim glasom zapeli pretožno pesem: «Miserere, miserere.» Zdeli so se mi kakor pogrebci, ki neso k pokopu svojega srca najdražje in najljubše bitje.

Postala sva nekaj časa, da so naju zopet prehiteli. Zaradi gostega prahu ni bilo moči hoditi ž njimi.

«Kdo so ti nesrečniki?» vprašam spremljevalca. «Izvestno hudodelniki, ki so jim prisojene ostre kazni, morda celo zločinci, ki odhajajo v pregnanstvo v puščavo Saharo? Čemu pojo miserere, in čemu jim tiči groza na bledih obrazih? Govori, prijatelj, in pojasni mi vse to!»

«To niso hudodelniki,» prične profesor z vseučilišča Svetega Simplacija, «in tudi ne obsojenci, ki jim je nastopiti trdi pot v peščeno Saharo. To so mladeniči na poti k mesečnemu naboru, da bi jih potrdili za zakon.»

«Vsak mesec imate takšne nabore?»

«Vsak mesec. Oglasiti se sme vsakdo, komur je drago stopiti v sveti zakon. Komur je sreča mila, dobi prijetno družico, komur pa usoda ni prijateljica, mu naloži na rame staro in grdo devico, da mu greni življenje, kolikor more.»

«In čemu pojo miserere?»

«Kako naj se ti izrazim? Zakon je tudi pri vas v Sibiriji negotova stvar, prav kakor bi se človek napotil v slabotnem čolnicu na morje, kjer ga čakajo viharji. Ni li res tako?»

«Pametno govoriš! Tudi pri nas v Sibiriji so združeni zakoni z viharji.»

«Vidiš torej! In tako je bilo vedno in drugače nikdar ne bode. Se li sedaj še čудиš, da pojo ti ljudje miserere, kadar korakajo k naboru?»

«Ne čudim se!»

«Toda letos imajo ti mladeniči še drug vzrok, da niso preradostni na poti, kjer sva jih ravno došla.»

«Odkrij mi tudi ta vzrok.»

«Letos je sploh slabo leto. Preveč se jih je oddalo v župnišča in kapelanije. Tja so vzeli najmlajše in najlepše, tu pa so ostale starikaste in pegaste, ki človeku nikakor ne morejo ogreti srca.»

«Kako naj te umejem?»

«Potrpi! Vse ti odkrijem. Mlada in krasna ženska ima na svetu več prilike, da zagazi v pregreho nego ona, ki je priletna, in kateri ne cveto rože po licih. Ali ni to res?»

«Popolnoma res!»

«Kolikor lepša je ženska, tem več ima izkušnjav. Taki ženski se mora vzeti vsaka prilika in odkazati ji je mesto, kamor ne sezajo valovi pregrešnega vsakdanjega življenja. In kje bi bila varnejša nego v hiši, kjer ni prepira, ne jeze, ne strasti?»

«Imate li obilo takih hiš?»

«Imamo jih! To so naša župnišča, kaplanije naše. Vse te svete hiše ne morejo biti brez postrežne in delavne ženske roke!»

«Izvestno ne!»

«Zato so razlagavci svetih knjig blaženega Antona od Kala naposled izvedli, da pristoji župniščem in kaplanijam, kjer vladajo gospodje, strožje observancije, prednost pri naboru za

zakon, tako da si smejo postrežnice in kuharice izbirati izmed devic, prihajajočih na nabor. Ali ni to modro?»

«Premodro!»

«Mnogo pregreh se prepreči tako. Toda letos, kakor sem ti že pravil, je bilo dokaj služeb izpraznjenih, in zato so župnišča in kaplanije pri mesečnih naborih prav pridno asentirale zase, seveda na škodo moškemu spolu, v kolikor se je udeleževal naborov!»

Po teh pojasnilih sva dospela do mesta, kjer je visoko ozidje obdajalo širen prostor. Spomini iz devetnajstega stoletja so mi govorili, da so se na tem mestu razprostirali nekdanje zelene naše «Prule». Bile so sedaj obzidane okrog in okrog, in izza ozidja je šumelo kakor šume čebele v panju.

«Kaj se godi za tem zidom?» vprašam spremljevalca.

«Tukaj je naborni prostor!» mi odgovori profesor. «Oglejva si nabor! Poučen prizor je, in ko se vrneš v sibirsko svojo domovino, izpodbujaj sodržavljane, naj nas posnemajo! Dovolitev za vstop se nama itak ne more kratiti.»

Pri nizkih vratih je stražilo nekaj gologlavcev. Tisti debeli poročnik, s katerim sem se bil seznanil že prvi dan v mestnem ozidju, je veleval danes na tem mestu. Moj strežnik se izkaže s policijsko privolitvijo in, ko poročniku še posebe plačam deset lir, smem vstopiti.

Po prostoru, odločenem naboru, je mrgolela množica, vendar so bili možje strogo ločeni od žena. Poslednje so nadzirale redovnice, ki jih po obleki nisem mogel spoznati. Bog ve, kakov red je bil to, ker so se ženski redovi tedaj tako pomnožili, da jih je bilo samo v Emoni nad tristo. Moštvo pa je nadziral naš gologlavi poročnik, ki je časih stopil tudi med ženstvo, kjer je s strokovnjaškim očesom pregledoval blago, tisti dan postavljeno na trg.

S strežnikom stopim mirno na stran, pričakujoč, kakov bode zanimivi ta nabor. Takoj opazim, da je ženstva mnogo več od moštva. Malo je bilo krasnih obrazov in res so bila župnišča in kaplanije to leto posnele vso smetano zase. Vendar so bile izvečine mlade in čvrste, in samo po nekod je stala v vrsti devica, ki je že mnogokrat propadla pri naborih in sedaj že omagovala pod obilimi leti. Te stare device so stale s povešenimi očmi sramežljivo v vrsti, ali v srcu so iskreno molile, da bi vsaj danes ne propadle pri usodnem naboru.

«Morda pričnemo, soror Evlalija?» vpraša poročnik. «Iz župnišč in kaplanij ne pride nihče, saj je že potekel čas, v katerem nam je bilo čakati teh gospodov. Danes itak ne bode nikogar, saj nimajo kaj vzeti. Pričniva torej, soror Evlalija!»

«Pa pričniva, pater poročnik!» odgovori redovnica. «Tudi jaz menim, da ne bode nikogar.»

Že hoče pater poročnik ukazati, naj se naborniki in nabornice postavijo v dolgi vrsti in že hoče izreči, da je potekel čas, v katerem so smela župnišča in kaplanije rabiti pravico svojo, kar potisne župnik z Vrhniko skozi vhodna vratca potni svoj obraz, rekoč: «Za Boga, vendar še niste pričeli? Malone bi bil zamudil tudi to priliko!»

Obstane sredi tolpe in si briše čelo z velikim modrim robcem.

«Oj, pater poročnik, pozdravljam te! In tebe, soror Evlalija, tudi! Ali sta zdrava? Veseli me, veseli! Začeli pa vendar še niste?»

«Nismo!» odgovori soror Evlalija.

«Dobro! Kako li sem hitel! Kar studenci lijo od mene!» In zopet si otira z modrim robcem potno lice.

«Kako je kaj, soror Evlalija? In tebi, poročnik?»

Kakor vidite, je imela Vrhniko tudi v tisti dobi zgovornega župnika. Niti odgovora ni pričakoval.

«Dobro, kakor vidim. Mene, soror Evlalija, mene pa je zadela huda nesreča. Kar obupal bi, žalosten sem, da nič takega.»

«Kakšna nesreča?» vpraša poročnik radoveden. «O tebi nismo čuli ničesar zadnje dni.»

«Velika nesreča!» odgovori župnik. «Stara moja Jera mi je umrla. Moj Bog! V najboljših letih je še bila, pa so ji noge otekle in zadnji petek sem jo pokopal!»

«Jera je umrla!» izpregovori redovnica sočutno. «Pomilujem te!»

«Hvala ti! Ali si danes kaj čednega pripeljala semkaj? Kaj praviš ti, poročnik, ki imaš strokovnjaško oko?»

«Oglej si zbrano ženstvo in izbiraj! Takšna je pravica tvoja!» odgovori pater častnik čemerno.

«Potrebujem je res, verujte mi! Ona mi je umrla in hiša je velika! — Kako pa je z naj-novejšim presvetlim dekretom, hihi?»

«Ali nisi bil pri avdienciji?»

«Žal, prišel nisem za časa!» se jezi župnik. «Konjička sta mi opešala in prisopihal sem v Ljubljano, ko je bila že vsa ceremonija izvršena! No, povedalo se mi je od strani, da se nekaj kisa. Deo gratias, da sta mi opešala konjička!»

V tem se je ženstvo postavilo v dolgo vrsto in župnik z Vrhnike je hodil ob tej vrsti. Pregledoval je obraz za obrazom, neprestano govoreč: «Kako vam je, dekletca? Ali rade molite, ali rade častite Boga? Hej, soror Evlalija, kaj mi svetuješ? Ti me poznaš! Katera bi mi bila prava gospodinja, hej?»

«Soror Evlalija, mene priporoči!» Tako se jih oglasi nad trideset, govoreč vse obenem. Ščebljanja ni ne konca, ne kraja; do malega vsaka bi šla rada za gospodinjo na Vrhniki.

«Veseli me!» se sladka župnik, «da me imate rade! Le počasi, da vas nekoliko pre-

gledam, nekoliko preiščem! No, pa ti kaj zini, pater poročnik! Ti si veščak v takih stvareh.»

«Izberi si jo, kakor ti drago!» zagodrnja pater poročnik, «toda izberi si jo hitro! Saj vidiš, da se mudi! In kdaj se potem dožene nabor? Ali naj tičim do pozne noči tukaj zaradi tebe, ki si prišel tako pozno? Podvizaj se!»

«Ne huduj se no, pater poročnik! Pojdeva pa nato v škofijsko gostilno in plačam ti, česar ti poželi srce.»

Tako tolaži župnik z Vrhnike tolstega patra poročnika. Sklonil se je k njemu in mu zašepnil: «Ne bodi takšen, ne bodi! Saj vidiš, da mi je težko izbirati. Nič posebnega nimate pod roko danes! Hudika, da je res! Hehe!»

Po dolgem preiskovanju in premišljanju se odloči vrhniški župnik za devico, ki je bila po moji sodbi, izvirajoči iz devetnajstega stoletja, brez dvojbe najboljša, kar jih je bilo dobiti na današnjem naboru. Polnolična in lepo rasla, je cvetela v zorni mladosti, tako da ni čuda, ako je oko častitega gospoda «strožje observancije» naposled zadovoljno obtičalo na nje licu.

«Ti bodi gospodinja na Vrhniki!» vzklikne župnik radostno. «Soror Evlaliya, zapiši v svojo knjigo, da si jo danes izberem na podlagi svoje svoboščine! Kako ti je ime?»

«Ambrozija!» zdihne izbrana devica, ki je v tem prav močno obledela.

«Ambrozija!» se razveseli gospod z Vrhnike. «Da bi mi neprestano kuhala zgoľ ambrozijo v vrhniški moji kuhinji! To ime mi bodi dobrega pomena! Soror Evlalija, piši, piši!»

Soror Evlalija stopi k mizi, kjer leži debela knjiga. V njo hoče zapisati, da si je župnik vrhniški izbral Ambrozijo za gospodinjo svojo. Da se je to zapisalo v knjigo, je bila Ambrozija za današnji nabor izgubljena in nihče bi je ne smel več zahtevati v sveti zakon.

«Je li komu znan kakov zadržek?» zahohnja pater poročnik. «Kdor ve za takšen zadržek, vzpričo katerega ni smeti zapisati tega, kar hoče zapisati soror Evlalija, ta ga povej! Nedolgo, in prepozno bode! Tebi, župnik, pa častitam; dobro gospodinjo dobiš v kuhinjo! Meni in sestri Evlaliji plačaj po pet lir! To so stare naborske pristojbine! Kaj je z zadržkom?»

«Kaj bode z zadržkom!» odgovori župnik in že išče po širokem žepu svojih deset lir, da bi ž njimi poravnal staro nabornino. «Kakšen zadržek — hudika, kje pa imam denar? — Kdo naj pove zadržek, ko vidim dekle šele danes prvič? Piši Evlalija, piši! Potem pa spravita denar in v najlepšem redu je vse, akotudi vama odkritosrčno povem, da je nabornina preklicano visoka!»

«Jaz poznam zadržek!» izpregovori nekdo v množici. «Nič se ne zapiše v knjigo, to vam rečem!»

«Kdo govori tako?» vpraša pater poročnik ostro. Mož se je že bal za svojih pet lir.

«Jaz govorim tako!»

Iz moških nabornikov se pririje bledoličen mladenič pred gospoda vrhniškega in se oblastno postavi predenj.

«V knjigo se ne zapiše nič!»

«Kdo si?» vpraša pater poročnik.

«Kovač Miha sem!» reče vprašanec, «in svojo kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka!»

«Kakšen je oni tvoj zadržek?» se oglasi župnik skrbno.

«Trden, prav kakor bi ga prikoval z železom!» Tako se odreže kovač.

«Govori!» se zadere nanj pater poročnik, «in Bog ti bodi milostiv, ako lažeš!»

«Čemu bi legal, ko vendar nisem počenjal ničesar pregrešnega?»

«Govori torej!»

«Kovačnico imam tik ozidja ženskega oddelka. Tam kujem. Ambrozija pa je zahajala na ozidje in časih sva se gledala. Prijala mi je devica in srce moje se je veselilo nje lepote.»

«Ako ni drugega, to ni nič!» se oddahne gospod z Vrhnike.

«Ugajala mi je devica, vendar tudi jaz sem ji bil po volji!»

«Vse premalo!»

«Obetala sva si zakon!» dostavi kovač, «in sicer obetala prav resno!»

«Vedno še premalo!»

«Tik ozidja je moja kovačnica in tik kovačnice rase stara češplja. Po tem drevesu sem splezal v temni noči na ozidje. Čemu tudi ne, ker sva si resno obetala zakon?»

Župnik z Vrhnike si mane roke jako nemiren.

«Zakon obetala, resno obetala,» zajeca končno, «to še vedno ni nič!»

«Nekaj je že! Glede na resni obet sva se vdala po predpisih blaženega Antona od Kala ljubezni, ki je dovoljena samo v zakonu, ali pa tedaj, kadar se je zakon resno obetal. Ravnala sva se strogo po predpisih blaženega Antona od Kala in sedaj menim, da je dekle moje. Tako je resnica in vsak hip jo potrdim s prisego!»

«Ambrozija,» vpraša soror Evlalija, «ali govori ta mladenič resnico?»

«Resnico!» zaihti Ambrozija in se spusti v rahel jok.

«Torej moramo po predpisih blaženega Antona od Kala dekle prisoditi kovaču Mihi,» dostavi poročnik, «in ti, župnik, si izberi drugo!»

«Izberi si jo ti!» se zatogoti župnik, «med takšno starino naj bi izbiral! Rajši nič!»

Obrise si z modrim robcem potno čelo, potem pa odkoraka hudo jezen, pustivši vse druge device silno razvnete, ker tudi leta 4000. po Kristusovem rojstvu niti ena devica ni hotela biti stara!

«Kaj, starina?» so ščokotale vse obenem. «Boga hvali, ako sploh dobiš žensko, ki ti pojde pod streho! Kaj pa meniš, da si, ako si župnik na Vrhniki? Glejte si no! Starina, starina!»

Gospod z Vrhnike se podviza prav močno, da izgine pri vstopnih vratih, zakaj resnično se mu je bati, da bi mu ves nabor ženskega spola z nohti ne razpraskal rdečega obraza. Tako se je osvetila teorija blaženega Antona od Kala na vrhniškem župniku!

Sedaj se prične nabor. Soror Evlalija naznani, da je izpraznjenih šest zakonskih mest, ki se bodo iznova izpopolnila na današnjem naboru.

«Kako naj umejem to?» vprašam svojega slugo.

«V naši državi,» mi odgovori, «je urejeno vse izborno. Pri nas imajo zakonci poseben oddelek, takisto imajo vdovci in tudi vdove svoj poseben oddelek. Ako si vdovec, iti moraš takoj iz bivališča na oddelku zakoncev in se preseliti na oddelek vdovcev. Ali ni to pametno?»

«Gotovo!»

«Ondi si zopet med zgolj vdovci in ni ti prilike, da bi grešil. Ali ni to premodro?»

«Premodro!»

«Tako se nekaj zakonskih mest izprazni mesec za mesecem in nabore imamo mesec za mesecem!»

«Kako se vrše ti nabori?»

«Vsak nabornik in takisto vsaka nabornica ima svojo številko. Danes izžrebajo šest moških

in šest ženskih števil. Zanje potem vadljajo. Ali bi počakala? Takoj se prične srečkanje.»

«Jasno mi je vse! Čemu bi čakal srečkanja? Pojdiva rajši na ženski oddelek!»

«Tudi dobro! Saj itak ne utegneva dosti. Vidiš, tako je pri nas urejeno vse izvrstno, in malo je mest, kjer bi se grešilo tako malo kakor v naši Emoni!»

Nato odrineva na ženski oddelek.

XI.

Da, ondi, kjer se je nekdam raztezala slavna naša Kurja vas, tam je bil tiste dni vhod na imenitni ženski oddelek. Visoko ozidje je kipelo pred mano proti nebu in velikanska vrata so se šopirila v tem ozidju, nekako tam, kjer so nekdam trdosrčni služabniki trdosrčne države iztiskavali mitnino ubožnemu kmetiču iz lačnega žepa! Mogočni stebri od marmorja in granita so obkrožali vrata; leta pa so bila lita od težkega bronu in mnogo krasnih podob se je kazalo po njih. Na obokanem okviru, ki se je krožil vrhu vrat, sem opazil orodje, nekako podobno šlemu, kakor so jih svoje dni nosili vitezi, ko so napadali trgovce in strežne njih hlapce. Bil je ta orjaški šlem pozlačen, da se je svetil daleč tja v barjanski svet.

«Kaj pomeni viteški ta šlem?» vprašam spremljevalca.

«Za Boga, to ni šlem, to je vender tista vsemu olikanemu svetu znana tezalnica, ki jo je izumil blaženi Anton od Kala!»

«Ali jo naše ženstvo še nosi?»

«Potrebno bi bilo; ali sveta navada je vendar nekoliko ponehala, odkar je umrl nadškof Jacobus LII.»

«Kako to?»

«Da ti govorim resnico: Sedanji nadškof ima sestro, kneginjo Marijo. Leta je odločno nasprotovala sveti tezalnici in nadškof Martinus je premehak, da bi se upiral rodni sestri svoji. Mlajše ženstvo pa je itak potegnilo ž njo, tako da ima dandanes tezalnica blaženega Antona prav slabe čase!»

«Ali jo še nosijo?»

«Po nekod vsekakor še dobiva staro devico, ki je prepadla pri vseh naborih, tako da ji sedaj zgolj zavist goni jezik, kakor goni voda malinsko kolo!»

«In te nosijo tezalnico?»

«Da, da, iz vzroka javne varnosti! Vendar so še druge, ki so ustanovile tako imenovani deseti red blaženega Antona od Kala in so se sveto obljubile, da bodo svetniku svojemu na čast neprestano nosile njega tezalnico!»

«Ali so to mlada dekleta?»

«Vse priletno, vse postarno! Skrivoma ti bodi rečeno, moč blaženega Antona od Kala nekaj peša, odkar je umrl blaženi Jacobus LII.»

«Kako to?»

«Zbudila se je sekta, ki dokazuje, da je blaženi Jacobus LII. prav tiste cene, kakor blaženi Anton od Kala.»

«In sedaj se pripravajo eni za tega, drugi za onega?»

«Istina!»

«Nasledek temu pa je, da peša češčenje tako blaženemu Jakobu LII., kakor blaženemu Antonu od Kala?»

«Tako je!»

Prekoračiva most čez Ljubljano. Pri vratih se izkaževa s pismeno privolitvijo in plačava stari nuni, prezebajoči pri samotni mizi, vstopnino štirideset lir. Prestopiva prag velikanskih vrat. Zdajci stojiva pred poslopjem kohorte starih devic! Tedaj sem prvi ugledal ženske te vojake! Odlikovala jih je res prav zrela starost in videl sem obraze, kakršne je mogel gospod Bog ustvariti le v togoti svoji! Sive kite so imele vrhu glave spletene v nekakšen turban, kar je dajalo grdim obrazom vtisek še večje grdobe! Hodile so bose in gologlave. Edina oprava jim je bila nekakšna rdeča samostanska halja, oborožene pa so bile z dolgimi sulicami in kratkimi meči za pasom.

Vsa kohorta je bila tisto popoldne pokonci. Na širem prostoru med svojimi vojašnicami so si bile napravile taborišče. Zapalile so trideset ognjev, nad katerimi so na drogovih viseli velikanski kotli.

«Kaj se kuha v kotlih?» vprašam svojega slugo.

«Arabska kava!»

«Kaj? To imate še tudi na zemlji?» se začudim.

«Glavna menaža je pri kohorti! Sicer pa ti svetujem, amice, da odstopiva. Poizkusiva se tihotapski umekniti, zakaj vidi se mi, da je kohorta razljučena.»

«Čemu neki?»

«To zveva takoj! Samo za tisto grmičje stopiva!»

Skrijeva se za grmičje. Dvajset korakov od naju se pali prvi ogenj. Kakih petnajst glav ženske soldateske sedi okrog njega. Dolge sulice so naslonile na bližnjo steno, mečev pa niso odložile. Tuintam ga katera potegne iz nožnic in vihti po zraku. Nekatere nosijo loncu podobno orodje na glavi, da jim je zakrit ves obraz.

«Čemu imajo te lonce?»

«Na vse svetnike, ali še sedaj ne poznaš tega orodja? Blaženega Antona od Kala tezalnica je! Te s tezalnico so najhujše izmed njih. Neprestano jih razjeda notranji srd, ker bi rade govorile, toda ne smejo ziniti vzpričo slovesne obljube!»

«Poslušajva, o čem govore!»

«Najbolje bode, ako odrineva! Ti ne veš, kakšne so, kadar besne!»

«Čemu bi besnele ravno danes? Poslušajva!»

«Volja tvoja mi je ukaz!»

Živahno se razgovarjajo.

«No,» se togoti soror Kordula — tako jo kličejo druge — «ali je obsezal ta dekret kaj pregrešnega? Ako ga je nadškof izdal, čemu ga je zopet preklical?»

«Ali ni že zakon zapovedan v svetih knjigah?» se oglasi druga — klicale so jo tovarišice za soror Teodoro — «in kaj bi bilo to posebnega, ako bi se ženili tisti, ki imajo največ dohodka?»

«Prav tisti,» — izpregovori tretja — dejale so ji soror Fortunata — «prav tisti, ki ima kaj dohodka, naj se ženi, da žena ne bode stradala! Najpametnejši dekret je bil, kar jih je kdaj izdal nadškof emonski!»

«Kaj bode takšen nadškof,» — izpregovori četrta — soror Andrea — «kaj nam hoče takšen star človek? In ali mu podpiramo prestol zato, da nas vodi za nos, da nam zbuja up, ki nam ga precej zopet zaduši?»

«Kdo je rešil državo,» vpraša soror Kordula ponosno, «ko se je uprl vikarij Luka?»

«Kdo drug nego naša kohorta!» se odreže soror Teodora prav tako ponosno. «In sedaj se nam tako plačuje?»

«Koliko prezebamo, koliko prestradamo! Kaj imamo lepega na svetu, kaj dobrega? Ničesar!»

Tako kriče vse. Tiste pa, ki zaradi tezalnice blaženega Antona od Kala ne smejo govoriti, dvigajo od slepega srda pesti proti nebu, ali pa vihte gole meče po zraku.

«Za Porodnico božjo!» zaječi profesor z vseučilišča Svetega Simplicija, «ako naju sedaj opazijo, naju ubijejo.»

Ko se nekoliko potolažijo, vpraša soror Teodora: «Kako je prišlo vse to?»

«Takoј vam razjasnim vse!» prične soror Kordula. «Iz pravega vira sem zajela resnico. Povedal mi jo je prijatelj, nadvikariј Gregorij! Danes zjutraj še sva govorila o tem.»

«Govori! Govori!» hite vse. Ta poziv privabi mnogo poslušavk od sosednjih ognjev. Vse se gneto okrog sestre Kordule, ki pripoveduje tako le:

«Da, nadvikariј Gregorij mi je povedal vse! Da imamo njega za nadškofa, potem bi se dalo živeti!»

«Vikariј Gregorij nam bodi nadškof!» kriče nekatere. «Kdo naj se nam ustavi, ako hočemo me tako?»

«Poslušajte me!» kriči soror Kordula, poslušajte me, tovarišice in device! Potem sodite!»

«Govori!»

«Nadškof Martinus ponoči ni mogel spati; morila ga je starost. Ko ga obide spanje, se mu prikaže blaženi Anton od Kala v nebeški svetlobi. Svetnik sam mu je pokazal zlato ploščo, kjer je bil doslovno zapisan dekret, ki ga je izdal drugi dan nadškof Martinus!»

«Ali čujete?» zakriči razdražena tolpa, «svetnik sam!»

«Svetnik sam!» nadaljuje Kordula, «in zato je bil dekret izraz božje volje same, bil je dejanje, kakršno prija Bogu samemu!»

«Čemu ga je preklical nadškof Martinus?» se zatogoti soror Fortunata.

«Čemu?» hočejo vedeti vse.

«To se je zgodilo takole: V mesto se je priklatil tujec, Bog ve, kako. Gologlavi vojak, ki je v pozni noči stražil na mestnem ozidju, pripoveduje, da je ugledal Belcebuba samega, ko je kakor goreča metla krožil nad mestom in se potem spustil vanje, kjer je odložil tistega tujca. Drugi zopet pripovedujejo, da se je satan v podobi učitelja z vseučilišča Svetega Simplicija priplazil v mesto in s seboj pripeljal tistega tujca. Bodisi kakorkoli, gotovo je, da tiči satan vmes!»

«Kaj je počenjal tujec nato?» vpraša soror Andrea s tankim glasom.

«Priplazil se je v sveto palačo našega nadškofa in ga premotil — kako bi bilo to sicer mogoče, da ne tiči vmes gospodar pekla s koptom svojim? — premotil ga je, da mu je odprl uho. Da, nadškof Martinus je odprl peklenškemu tujcu uho, in leta ga je s sladko besedo pregovoril, da je preklical blagonosni dekret!»

«Nezaslišano! To vpije v nebo! O, da bi nam sveti Bog dal v pest tega tujca!» vzklikne soror Teodora. «Na drobne kosce ga razsekamo, hudobnika, ki nam je zapeljal nadškofa Martina!»

Bliskoma potegnejo svetle meče in prisezajo, da me razsekajo na drobne kosce, ako me dobe v pest.

«Na večne bogove!» zastoka profesor ob meni, «v lepi pasti tičiva! Ko bi le mogel nati-homa odriniti s tega kraja! Kar zemlja mi tli pod nogami!»

«Tiho!»

«Ali naj sedaj vse to prebijemo molče?» prične sestra Kordula iznova. «Sodba moja je ta, da ne, stokrat ne!»

«Ne, ne!» zakriči vsa kohorta.

Tedaj se razvname po mestu čuden hrup. Čuje se iz dalje krik in vrišč, kakor da vpijejo brezšteviline množice. Vmes zabučé zvonovi iz vseh zvonikov obširne Emone in z mestnega ozidja zagrmé topovi.

«Kaj pomeni vse to?» vprašuje ženska sol-dateska začudena.

«Streljajo! Kriče! In me spimo tukaj!»

V tistem hipu prisopiha na plan pri visokih vratih stari naš znanec, pater poročnik pri golo-glavi straži. Prah mu je obsul obleko in znoj mu zaliva tolsti obraz. V roki vihti golo sabljo, na katero si je privezal bel robec. Pri tolpi obstane in se v prvem trenutku brezuspešno trudi, da bi iztisnil besedico iz zaprašene-ga grla.

«Kakšne novice nam prinašaš, pater po-ročnik?» vpraša sestra Teodora. «Kdo kriči po mestu in čemu pokate s topovi raz ozidje?»

«Tovarišice, device!» zasope poročnik, «dovolite, da se oddahnem! Poslanec sem polka gologlave telesne straže.»

«Kaj nam poročiš?»

«Nekoliko duška, nekoliko duška, sicer me zaduši!»

«Mirujmo! Ali glej, da se skoro oddahneš!» Tako reče soror Kordula.

«Čuli ste,» povzame poročnik, «o najnovejšem dekretu nadškofa Martina. Ali ste ve za ta dekret, tovarišice in device?»

«Smo, z dušo in srcem!» To je enoglasni odgovor.

«Tudi mi smo za dekret. Zato se je uprl gologlavi polk in sedaj je obča vstaja po mestu.»

«Kako je s prošti in kanoniki?» vpraša ženska, ki je doslej nosila blaženega Antona od Kala tezalnico na glavi. Zdajci jo potegne z obličja in jo trešči pod kotel v ogenj, rekoč: «Odslej ne nosim več tega lonca! Vas pa vprašam, kako je s kanoniki in prošti?»

«Nadškof Martinus,» odgovori pater poročnik, «je velel zavleči prošte in kanonike v temnico, kjer so jih ovili z železjem. Ali naš polk je udaril v ječo in siloma oprostil vse!»

«Bene, valde bene!» pritrjuje kohorta.

«Kako je z nadškofom Martinom?» se oglasi soror Fortunata. «Naj li ta stari človek še vedno prespi svoje dneve na škofovskem prestolu?»

«Siloma smo mu vzeli vlado,» odgovori oče poročnik, «in prav sedaj so se zbrani proštje in kanoniki v slovesnem izprevodu — njim buče zvonovi in grme topovi — napotili v katedralo, da si izvolijo novega nadškofa. Nadškofa Martina pa smo pehnili v ječo in ga vkovali v železje, da se mu godi tako, kakor je želel drugim.»

«Bene, valde bene!»

«Ve se torej pridružite vstaji?»

«Z dušo in srcem!» odgovori v imenu vseh žensk sestra Kordula. «Ali glejte, tukaj dohaja nadvikarij Gregorij!»

Res je prihitel ta služabnik božji proti zbrani kohorti in klical že iz dalje: «Tovarišice in device! Pomagajte nam! Tisti satanski tujec tiči med vami! Z dovolitvijo ordinariata se je pritihotapil na vaš oddelek in moji vohuni mi poročajo, da še ni šel iz ozidja vašega. Primate ga in izročite ga sveti pravici!»

«Smrt mu bodi!» Kakor hiene hite k sulicam in neprestano kriče po življenju mojem. Tedaj si hoče učitelj Svetega Semplicija pomagati iz zagate in kakor zajec, ko začuti pse v logu, bi se ukradel rad z nevarnega mesta. Molče se splazi od mene in na vso moč beži proti vratom. To mu je bila poguba! Ugledalo ga je oko sestre Kordule: «Glejte ga, tam beži!»

In udero se za njim in mečejo nanj ostre svoje sulice, da je takoj obsut s smrtnimi ranami. Zadelo ga je orožje v pleče; od bolečine

raztegne roke, potem se zgrudi z obrazom v prah, kjer obleži v krvi in milo ječi.

«Ta ni pravi!» izpregovori nadvikarij. «Vendar tudi ni škoda, da umre!»

«Umiram!» zdihuje profesor, «in najhuje mi je, da umiram lačen!»

Tako žalostno mi je poginil edini prijatelj, ki sem si ga pridobil v drugem svojem življenju.

Opazivšemu krutost razburjene tolpe, se mi zbudi ljubezen do življenja po vsem telesu. Bil sem samo umrjoč človek, akotudi sem že nekoliko poznal skrivnosti božje večnosti! Takšen strah me obide, da mi zastane sleharna kaplja krvi, da se mi ježe lasje in da mi zdajci čelo oblije mrzli pot. Pobegniti in rešiti se, to je edina misel, ki se še more poroditi v trpeči duši moji. Kakor plaha srna pobegnem po beli stezi navpik. Ne oziram se niti na desno niti na levo; neprestano hitim dalje, da malone čujem glasni trepet plahlega svojega srca. Za sabo slišim rjojenje besnih žensk, slišim tudi nadvikarija Gregorija, ki opominja razljučeno tolpo, da me ne sme umoriti, ker bi bila škoda, ako bi se polagoma ne spekel in ne sežgal na goreči grmadi . . .

Že mi omagujejo moči, že se mi delajo črne lise pred pogledom in že mi grozen obup oklepa dušo, ko dospem do kraja, kjer se iz zelenja blešči zlata ograja. Za ograjo med zelenjem pa stoji krasna vila, kjer je z zlatimi črkami zapisano: Hiša kneginje Marije.

«Kneginja Marija!» Tukaj se mi nudi rešitev! Bliskoma splezam preko ograje in begam po vrtnih gredicah proti malemu poslopju, čegar okna se leskečejo v jesenskem solncu. Pribežim do vhoda in po marmornih stopnicah me podita strah in groza. Hipoma sem pri njej v krasni nje sobi, kamor je prepovedano vstopiti moškemu spolu. Zamišljena sedi, sanjajoč v jesensko nebo.

«Kneginja Marija!» vzkliknem in omahnem na svetli tlak pred njo, «kneginja Marija, reši me!»

«Ti si, tujec!» mi reče rahlo. «Pri tebi je bila ravnokar duša moja! Vem, da je pregrešno, ali moje misli so neprestano pri tebi!»

Nebeška ljubezen ji zasije iz oči; skloni se k meni in mi položi mehko roko na glavo.

«To menim, da je ljubezen!» šepče sama v sebi. Meni pa je sreča zatopila srce, da sem pozabil vsega, da sem pozabil celo nadvikarija Gregorija, ki mi je s tulečo tolpo stregel po življenju. Dvignem se; od sreče se zliva oko v oko. Bil je trenutek ljubezni; bil je najslajši hip, kar sem jih prebil po drugi svoji ustvaritvi!

«Evo nam ptiča v kletki!» se zagrohoče nadvikarij. Svojemu ženstvu na čelu je prilo-mastil v sobo in sedaj preži kakor jastreb pri vhodu.

«Kneginja Marija, tudi dnevi tvoje ošab-nosti so minili!» izpregovori nadvikarij. «Nad-škof Martinus je v ječi in ti pojdeš za njim. Uklenite oba!»

Stare hetare planejo v sobo in naju jako spretno uklenejo v težko železje. Ponosno je vpričo te svojati trpela kneginja Marija tožno svojo usodo in niti besedice ni odgovorila na zbadanje starih žensk.

«Sedaj ju odvedite v temnico!» zapove nadvikarij. «Čakajte še nekoliko!»

Ugledal je zdajci težki moj pas, iz katerega sem doslej zalagal troške dragega bivanja v beli Emoni.

«To se mora ohraniti v pravih rokah!» pravi Gregorij in od veselja se mu razširi tolsti obraz. Rekši stopi k meni in mi svojeročno odpaše denarnik. Roka mu omahne pod težo mojega pasa.

«Služabniki satanovi imajo dosti denarja! Haha!»

Smeje se, da se mu kar trese trebušček.

«Poglejmo si to zlato! Odslej bodi Bogu na čast!» Sede k mizi, da bi nanjo izsul zveneče zlato. Zdajci odpre pas in ga iztrese, toda namesto zlata se usuje iz njega kup umazanega sirovca! Obraz nadvikarija Gregorija pa je bil v tistem trenutku čistega zlata vreden . . .

Hvala ti, Azrael! —

XII.

Upor proti nadškofu Martinu se je posrečil. Slovesno so odstavili starega vladiko in zbrani prošnje in kanoniki so izvolili namesto njega

— Bog ve, po kakih pritiskih — nadvikarija Gregorija. Prvi čin tega nadškofa je bil ta, da je ustanovil sveto inkvizicijo, ki naj bi sodila nas jetnike. Izpraševali so nas, pokladali nas na torturo in nas končno prepričali, da smo v zvezi s hudičem. Čuda torej ni, da so nam prisodili smrt na grmadi. Saj smo tudi pošteno zaslužili takovo smrt! —

Napočil je večer smrti. Debela megla je legla na emonsko polje in zakrivala velikansko grmado, ki so jo zgradili hlapci svete inkvizicije. Na tej grmadi sem pričakoval smrti in z mano so je pričakovali nadškof Martinus, kneginja Marija in kaplan Primož. Okrog in okrog po jesenskih njivah se je zbralo na tisoče radovednikov, ki so kurili svoje ognje in pri njih kuhali večerjo. Vse je bilo pomešano, moški in ženske, in vse je čakalo iztežka, da bi se za-netila grmada, kjer bi poginili nasprotniki blaženega Antona od Kala!

Noč že lega po zemlji, ko se pripelje iz mesta nadškof Gregorij. In ž njim se pripelje deset proštov in štiristo kanonikov. Zasedejo vzvišene svoje prostore in mladi nadškof takoj migne biričem, naj zapalijo grmado. Tako se zgodi. Obkroža nas dim in v podobi plamena se zvija smrt okoli nas.

«Kneginja Marija,» izpregovorim družici svoji, «ne boj se umreti! Večnost je pravičnejša od zemlje!»

«S tabo umreti mi je sladko!»

Usmilil se je nas Gospodar sveta in poročil ukaz angelu svojemu. Azrael je tedaj zapustil sedež na sivem Himalaju, razvil peruti in se spustil v nižino. V podobi bliska je treščil na grmado sredi polja emonskega in nam rešil dušo iz trpečega telesa.

Rahlo nas je vzel v naročje in potem kakor vihar krenil med svetovi v večni eter. Iz dalje se je videla smešna in malenkostna zemlja kakor rdeča pičica, prav kakor atom, izgubljen med orjaki svetovi.

Krasni obraz se Azraelu raztaja od nebeške miline, ko me vpraša: «Je li želja tvoja, da se še kdaj vrneš na zeleno zemljo?»

«Nikdar več!»

«Torej spite, dokler vas ne zbudi trobenta, da ste navzočni, ko bode Gospod sodil pravičnike in licemerce!»

Izpustil nas je in zadremali smo v večni temi, kakor zadremlje trudno dete v gorki postelji . . .

Vidimo pa se tedaj, ko pogine človeštvo apokaliptičkim jezdecem pod kopiti in ko pride Gospod v zarji svoji, da sodi pravičnike in — licemerce! —

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000179459

CORISS 7

